

DET KONGELIGE
FORSVARSDPARTEMENT

Prop. 1 S

(2021–2022)

Proposisjon til Stortinget (forslag til stortingsvedtak)

FOR BUDSJETTÅRET 2022

Utgiftskapitler: 1700–1791

Inntektskapitler: 4700–4799

DET KONGELIGE
FORSVARSDPARTEMENT

Prop. 1 S

(2021–2022)

Proposisjon til Stortinget (forslag til stortingsvedtak)

FOR BUDSJETTÅRET 2022

Utgiftskapitler: 1700–1791

Inntektskapitler: 4700–4799

Innhold

Del I	Innledende del	9	Del II	Budsjettforslag	97
1	Hovedmål og prioriteringer	11	5	Nærmere omtale av bevilgningsforslagene mv.	99
1.1	Mål og oppgaver i forsvarssektoren	12		Programområde 04 Militært forsvar	99
1.2	Utvikling av forsvarssektoren i perioden 2021–2024	13		<i>Programkategori 04.10 Militært forsvar mv. ...</i>	99
1.3	Hovedprioriteringer og økonomiske rammer for 2022	20		Kap. 1700 Forsvarsdepartementet	101
1.4	Oppfølging av anmodnings- og utredningsvedtak	23		Kap. 4700 Forsvarsdepartementet	106
2	Trygging- og forsvarspolitik ...	32		Kap. 1710 Forsvarsbygg og nybygg og nyanlegg	106
2.1	Trygging- og forsvarspolitiske mål	32		Kap. 4710 Forsvarsbygg og nybygg og nyanlegg	108
2.2	Utviklingstrekk og utfordringer ...	32		Kap. 1716 Forsvarets forskningsinstitutt	109
2.3	Trygging- og forsvarspolitiske prioriteringar	39		Kap. 1720 Forsvaret	110
3	Rapport om verksemda i 2020	45		Kap. 4720 Forsvaret	120
3.1	Forsvarsdepartementet	45		Kap. 1731 Hæren	120
3.2	Økonomiske rammer	48		Kap. 4731 Hæren	120
3.3	Måloppnåing i Forsvaret	48		Kap. 1732 Sjøforsvaret	121
3.4	Økonomi	56		Kap. 4732 Sjøforsvaret	121
3.5	Interne prosessar	56		Kap. 1733 Luftforsvaret	121
3.6	Menneske, læring og utvikling	58		Kap. 4733 Luftforsvaret	122
3.7	Kulturverksemda i forsvarssektoren	63		Kap. 1734 Heimevernet	122
3.8	Forsvarsrelaterte organisasjonar ..	63		Kap. 4734 Heimevernet	122
3.9	Forsvarsbygg, Forsvarsmateriell og Forsvarets forskningsinstitutt	63		Kap. 1735 Etterretningstjenesten	123
3.10	Gjennomføring av langtidsplanen for perioden 2017–2020	65		Kap. 1760 Forsvarsmateriell og større anskaffelser og vedlikehold	124
4	Investeringer	70		Kap. 4760 Forsvarsmateriell og større anskaffelser og vedlikehold	127
4.1	Investeringer i forsvarssektoren ...	70		Kap. 1761 Nye kampfly med baseløsning	128
4.2	Flernasjonale programmer i NATO	71		Kap. 4761 Nye kampfly med baseløsning	128
4.3	Nasjonal forsvarsindustriell strategi	72		Kap. 1790 Kystvakten	128
4.4	Kampflyanskaffelsen – status og fremdrift	73		Kap. 4790 Kystvakten	129
4.5	Investeringer i materiell og eiendom, bygg og anlegg	77		Kap. 1791 Redningshelikoptertjenesten	129
				Kap. 4791 Redningshelikoptertjenesten	131
				Kap. 1792 Norske styrker i utlandet	131
				Kap. 4792 Norske styrker i utlandet	131
				Kap. 4799 Militære båter	132
			Del III	Omtale av særlige tema	133
			6	Informasjonssaker	135
			6.1	Språk og etterretningsutdanning ved Forsvarets høyskole	135
			6.2	Overføring av Forsvarets museer til Kulturdepartementet	135
			6.3	Forslag fra arbeidsgruppe om erstatnings- og kompensasjonsordningene for veteraner	135
			6.4	Strategiske avtaler for å sikre tilstrekkelig logistikkstøtte	136

6.5	Vurderinger om standardisert fartøyklasse	136	8.2	Omtale av andre forhold som bidrar til oppnåelse av FNs bærekraftsmål	156
6.6	Renholdstjenestene i forsvarssektoren	136	9	Heleide foretak under Forsvarsdepartementet	159
6.7	Rekruttutdanningen i Forsvaret ...	138	9.1	Rygge 1 AS	159
6.8	Avhending av Kjeller base	139	Forslag		161
6.9	Implementering av sikkerhetsloven i forsvarssektoren	140	Vedlegg		
7	Oppfølging av §§ 24 og 26a i likestillings- og diskrimineringsloven	141	1	Ordninger i tilknytning til verneplikten	166
7.1	Forsvarsdepartementet	141	2	Standardiserte nøkkeltall for forvaltningsorganer med særskilte fullmakter – Forsvarets	
7.2	Forsvaret	142		forskningsinstitutt (FFI)	167
7.3	Forsvarsmateriell	146	3	Budsjettstatistikk for perioden 2019–2022	173
7.4	Forsvarsbygg	147	4	Nøkkeltall for perioden 2019–2022	176
7.5	Forsvarets forskningsinstitutt	148	5	Forsvarets fremtidige styrkestruktur	177
7.6	Inkluderingsdugnaden	150			
7.7	Konsekvenser av koronapandemien for likestillingen i forsvarssektoren ...	151			
8	FNs bærekraftsmål	154			
8.1	Omtale av klima- og miljørelevante saker	154			

Tabelloversikt

Tabell 1.1	Regjeringens budsjettforslag for 2022 sammenliknet med saldert budsjett for 2021	20	Tabell 6.1	Utvikling og sammenheng av utgifter for renhold	137
Tabell 1.2	Økte bevilgninger til LTP-formål i 2021–2024	21	Tabell 7.1	Lønnsforskjeller på ulike stillingsnivå/grupper	142
Tabell 1.3	Økte bevilgninger til LTP-formål i 2022	21	Tabell 7.2	Kjønnsfordeling på ulike stillingsnivå/grupper	142
Tabell 1.4	Oversikt over anmodnings- og utredningsvedtak, ordnet etter sesjon og nummer	24	Tabell 7.3	Kjønnsbalansen totalt i virksomheten	143
Tabell 3.1	Endringer i løyvinga for 2020	48	Tabell 7.4	Midlertidig ansatte	143
Tabell 3.2	Utvikling i perioden 2018–2020 ..	49	Tabell 7.5	Ansatte i deltidsstillinger	143
Tabell 4.1	Kampflyanskaffelsen	74	Tabell 7.6	Lønnsforskjell totalt i virksomheten (i kroner og prosent)	143
Tabell 4.2	Kostnadsbilde kampfly-anskaffelsen	75	Tabell 7.7	Kjønnsfordeling (i prosent)	147
Tabell 4.3	Kategori 1-prosjekter i kampfly-anskaffelsen	76	Tabell 7.8	Forsvarssektoren – antall nyansettelser og antall i målgruppen for inkluderingsdugnaden i 2019 og 2020	151
Tabell 4.4	Kategori 1-prosjekter innenfor materiell	79			
Tabell 4.5	EBA-prosjekter med kostnadsramme over 200 mill. kroner	88	Vedlegg		
Tabell 4.6	Oversikt over felles materiell- og EBA-investeringsprosjekter	93	Tabell 2.1	Virksomhetens brutto utgifter og inntekter fordelt etter art	167
Tabell 5.1	Endringer fra 2021	102	Tabell 2.2	Virksomhetens inntekter spesifisert etter inntektskilde	169
Tabell 5.2	Endringer fra 2021	107	Tabell 2.3	Forholdet mellom virksomhetens kontantbeholdning, påløpte kostnader og avsetninger pr. 31. desember	170
Tabell 5.3	Endringer fra 2021	107	Tabell 3.1	Budsjett og regnskap	173
Tabell 5.4	Endringer fra 2021	109	Tabell 4.1	Utviklingen i forsvarsbudsjettet 2019–2022 med og uten kampfly med baseløsning	176
Tabell 5.5	Kap.1720 Forsvaret, post 01	110	Tabell 4.2	Fordeling av saldert budsjett 2019–2021 og forslag for 2022 ...	176
Tabell 5.6	Endringer fra 2021	111	Tabell 5.1	Forsvarets fremtidige styrkestruktur	177
Tabell 5.7	Styrking i tråd med langtidspanen	112			
Tabell 5.8	Endringer fra 2021	125			
Tabell 5.9	Endringer fra 2021	126			
Tabell 5.10	Finansiering av kampfly med baseløsning	126			
Tabell 5.11	Endringer fra 2021	130			

Figuroversikt

Figur 3.1	Utvikling i Hæren si øving (øvingsdøgn)	50	Figur 3.5	Utvikling i trening i Heimevernet	53
Figur 3.2	Utvikling i segling i Sjøforsvaret (seglingsdøgn)	51	Figur 3.6	Utvikling i talet på avtalte årsverk i Forsvaret, gjennomsnitt for året	58
Figur 3.3	Utvikling i aktiviteten til Sjøforsvaret i Nord-Noreg (seglingsdøgn)	51	Figur 3.7	Budsjettvekst for perioden fordelt på drift, materiell- og infrastruktur	66
Figur 3.4	Utvikling i aktiviteten i Luftforsvaret	52			

DET KONGELIGE
FORSVARSDPARTEMENT

Prop. 1 S

(2021–2022)

Proposisjon til Stortinget (forslag til stortingsvedtak)

FOR BUDSJETTÅRET 2022

Utgiftskapitler: 1700–1791

Inntektskapitler: 4700–4799

*Tilråding fra Forsvarsdepartementet 24. september 2021,
godkjent i statsråd samme dag.
(Regjeringen Solberg)*

Del I
Innledning del

1 Hovedmål og prioriteringer

Norge trenger et forsvar for å ivareta det grunnleggende og tidløse ansvaret det er å skape sikkerhet for staten, befolkningen og samfunnet. Forsvaret av Norge, og innretningen av norsk sikkerhets- og forsvarspolitik, har siden andre verdenskrig vært basert på erkjennelsen av at sikkerhetsutfordringene mot Norge overgår det Norge vil være i stand til å stille opp med av kapasitet alene. Den helhetlige ivaretagelsen av norsk sikkerhet må, nå som tidligere, hvile på både god utnyttelse av samfunnets samlede evne til å understøtte forsvarsevnen og på kollektiv og bilateral støtte og garanti i rammen av NATO. Forsvaret av Norge ivaretas gjennom nasjonal innsats ute og hjemme, og tilrettelegging for alliert innsats i Norge og i våre nærområder.

Langtidsplanen for forsvarssektoren, jf. Stortingets behandling av Innst. 87 (2020–2021) til Prop. 14 S (2020–2021), bygger videre på prioriteringene og satsingen i forrige langtidsplan, jf. Prop. 151 S (2015–2016) og Prop. 2 S (2017–2018). Den negative sikkerhetspolitiske utviklingen vi har sett de siste årene, fortsetter. Norge står overfor et mer alvorlig sikkerhetspolitisk landskap, og vi må forholde oss til økt konkurranse og konfrontasjon mellom stormaktene. Det er viktig å arbeide målbevisst for å unngå at vi mister innflytelse på viktige faktorer for norsk sikkerhet. Stormaktene moderniserer sine maktmidler, og Russland og Kina utvider samtidig viljen til å operere i gråsonen mellom fred og konflikt. Norsk og alliert sikkerhet utfordres hyppigere og på stadig nye måter. Statlige og ikke-statlige aktørers bruk av sammensatte virkemidler gjør skillet mellom samfunns- og statssikkerheten mindre tydelig. I en situasjon der marginene kan være små, blir det mer krevende for småstater som Norge å ivareta sitt sikkerhetspolitiske handlingsrom.

Norsk sikkerhets- og forsvarspolitik og Forsvarets innsats skal bidra til å forebygge og forhindre væpnet konflikt. I den nye sikkerhetspolitiske situasjonen blir balansen mellom avskrekking og beroligelse stadig viktigere, men også mer krevende å ivareta. Spesielt har nordområdenes fornyede og økte strategiske betydning for stormaktene direkte konsekvenser for Norges sikkerhets-

politiske handlingsrom. Det er nødvendig med et sterkt nasjonalt forsvar for å møte disse utfordringene, sammen med NATO og våre allierte.

Utviklingen av Forsvaret går i riktig retning, og Norge står i dag bedre rustet til å ivareta våre sikkerhetsinteresser sammenliknet med da forrige langtidsplan ble lagt frem. I inneværende langtidsplan legger regjeringen til rette for en fortsatt styrking og modernisering av Forsvaret. Forsvaret vil videreføre et høyt aktivitetsnivå. Beredskapen og Forsvarets operative evne styrkes gradvis. Satsingene som regjeringen anbefalte, og som Stortinget sluttet seg til ved behandling av langtidsplanen, fortsetter og realiseres i hovedsak i tråd med forutsetningene i planen. Regjeringen har i langtidsplanen også lagt grunnlaget for en fortsatt styrking av forsvarsevnen gjennom nye og viktige satsinger utover i tid. Regjeringen legger derfor opp til å prioritere betydelige ressurser til forsvarssektoren også i årene som kommer.

Også inneværende langtidsplan baserer seg på en nøye avstemt balanse og en gjensidig avhengighet hvert enkelt år mellom økte bevilgninger, modernisering og reform. Modernisering og reform er krevende, men også helt nødvendig som et bidrag til å styrke forsvarsevnen og legge til rette for at det skapes mest mulig forsvarsevne ut av hver krone.

Regjeringen foreslår et forsvarsbudsjett for 2022 på om lag 69 mrd. kroner. Regjeringens budsjettforslag følger opp satsingene og de økonomiske forutsetningene i langtidsplanen, og innebærer derfor også i 2022, for sjette år på rad, en betydelig bevilgningsøkning. Regjeringen viser med dette at den står ved sin flerårige ambisjon om å styrke forsvarsevnen, herunder en vesentlig styrking av beredskapen og en modernisering til et fremtidsrettet forsvar.

Forsvar av landet og trygghet for befolkningen er en av statens viktigste oppgaver. Evnen til å håndtere kriser og væpnet konflikt på eget og alliert territorium har høyeste prioritet. Forsvaret skal, sammen med våre allierte, håndtere trusler, anslag og angrep mot Norge og andre allierte innenfor rammen av NATOs kollektive forsvar.

Skulle Norge eller allierte bli utsatt for press, anslag eller angrep, må Forsvaret kunne reagere raskt og med relevante styrker. I en uforutsigbar verden er det viktig at Forsvaret videreutvikles som et forebyggende sikkerhetspolitisk instrument. Dette innebærer at Norge, innenfor rammen av NATO, må råde over relevante og tilstrekkelige maktmidler.

1.1 Mål og oppgaver i forsvarssektoren

Sikkerhets- og forsvarspolitiske mål

Norsk sikkerhets- og forsvarspolitikk har som mål å verne om norsk suverenitet, territoriell integritet, vårt demokratiske styresett og vår handlefrihet mot politisk, militært og annet press ved å bidra til å:

- Beskytte Norges befolkning, territorium, sentrale samfunnsfunksjoner og infrastruktur mot trusler, anslag og angrep fra både statlige og ikke-statlige aktører.
- Forhindre væpnet konflikt og fremveksten av trusler mot norsk og alliert sikkerhet.
- Fremme fred, stabilitet og videre utvikling av den internasjonale rettsorden.
- Forsvare Norge og allierte mot trusler, anslag og angrep i en alliert ramme.

De sikkerhets- og forsvarspolitiske målene uttrykker hva regjeringen vil oppnå med sikkerhets- og forsvarspolitikken, og utgjør i sum forsvarssektorens samfunns mål. Norges sikkerhets- og forsvarspolitiske mål er tilpasset den endrede sikkerhetspolitiske situasjonen.

Gjennom daglige operasjoner hjemme og ute, bidrar Forsvaret til å beskytte befolkningens trygghet og velferd, til å hindre væpnet konflikt og trusler mot vår og alliert sikkerhet, samt fremme internasjonal fred, stabilitet og videre utvikling av den internasjonale rettsorden.

Forsvaret er statens fremste virkemiddel for å kunne ivareta Norges sikkerhet mot eksterne trusler, anslag og angrep. Øvrige etater i forsvarssektoren skal understøtte Forsvaret, slik at Forsvarets oppgaver kan løses på en mest mulig effektiv måte og være rådgivere for Forsvarsdepartementet innenfor egne områder.

Forsvarskonsept

Forsvarskonseptet beskriver sammenhengen mellom de sikkerhets- og forsvarspolitiske målene og Forsvarets oppgaver med tilhørende ambisjon. Forsvaret av Norge er en kontinuerlig innsats på

og utenfor norsk territorium i fred, krise og væpnet konflikt. Dette bidrar til både avskrekking og beroligelse. Forsvaret av Norge skjer langs tre hovedlinjer: den nasjonale forsvarsevnen, det kollektive forsvar i NATO og bilaterale forsterkningsplaner med nære allierte. De tre hovedlinjene må understøttes av et moderne og forberedt totalforsvar som også styrker nasjonens motstandskraft og utholdenhet, samt reduserer sårbarheten mot sammensatte trusler eller annen sikkerhetstruende virksomhet. Denne helhetlige tilnærmingen til forsvar av Norge utgjør forsvarskonseptets kjerne. Forsvaret av Norge forutsetter et sterkt nasjonalt forsvar som legger til rette for og understøtter den allierte dimensjonen samtidig med en troverdig evne til å forsvare landet med nasjonale kapasiteter.

Forsvarets oppgaver

Forsvarets oppgaver er Stortingets og regjeringens overordnede oppdrag til Forsvaret. Forsvarets planverk, struktur og operative kapasiteter skal utvikles for å kunne løse oppdrag innenfor rammen av disse. Forsvarets ni overordnede oppgaver er redegjort for i inneværende langtidsplan og sammenfattes som følger:

1. Sikre troverdig avskrekking med basis i NATOs kollektive forsvar.
2. Forsvare Norge og allierte mot alvorlige trusler, anslag og angrep, innenfor rammen av NATOs kollektive forsvar.
3. Avverge og håndtere episoder og sikkerhetspolitiske kriser med nasjonale ressurser, herunder legge til rette for alliert engasjement.
4. Sikre et nasjonalt beslutningsgrunnlag gjennom overvåking og etterretning.
5. Hevde norsk suverenitet og suverene rettigheter.
6. Ivareta myndighetsutøvelse på avgrensede områder.
7. Delta i flernasjonalt krisehåndtering, herunder fredsoperasjoner.
8. Bidra til internasjonalt samarbeid på det sikkerhets- og forsvarspolitiske området.
9. Bidra til ivaretagelse av samfunnsikkerhet og andre sentrale samfunnsoppgaver.

Forsvarets oppgaver fastslår Forsvarets rolle i forsvaret av Norge. Sammenhengen mellom den nasjonale og allierte innsatsen er styrende for forsvaret av Norge og Forsvarets utvikling. Forsvaret skal både følge utviklingen i vår omverden, varsle om trusler mot vår sikkerhet, avskrekke og om nødvendig forsvare Norge mot væpnet angrep.

Oppgavene 1–7 er dimensjonerende for Forsvaret, og Forsvaret organiseres, utrustes, bemannes, ledes, utdannes og øves primært for å løse disse oppgavene.

Det overordnede ambisjonsnivået for Forsvarets oppgaver stadfestes gjennom beskrivelsen av de enkelte oppgavene, herunder hvilke sentrale evner eller kapabiliteter Forsvaret trenger for å løse oppgavene. Forsvarets innretning og struktur skal utvikles i tråd med de sikkerhets- og forsvarspolitiske målene og forsvarskonseptet. De øvrige etatene skal understøtte Forsvaret slik at oppgavene kan løses på en mest mulig effektiv måte. I tillegg skal virksomhetene i forsvarssektoren øke sitt bidrag til at Norge oppnår FNs bærekraftsmål.

1.2 Utvikling av forsvarssektoren i perioden 2021–2024

Operativ evne

Gjennom den betydelige satsingen på Forsvaret i forrige langtidsplan startet regjeringen på et omfattende og langsiktig arbeid for å styrke, modernisere og videreutvikle forsvarssektoren. Dette arbeidet videreføres av regjeringen i perioden 2021–2024, og flere tidligere igangsatte investeringer fullføres.

Noen av de største utfordringene for Forsvaret har vært knyttet til drift, og har gitt utslag i utilstrekkelig vedlikehold og beredskapslogistikk, samt manglende bemanning, tilstedeværelse, trening og øving. Et av de største økonomiske løftene i forrige langtidsplanperiode hadde til hensikt å bedre på dette. Satsingen har hatt positiv effekt, og vil fortsette også de kommende årene for at Forsvaret skal kunne løse sine pålagte oppgaver. Forsvarets evne til logistisk understøttelse styrkes ytterligere i perioden 2021–2024 for å øke reaksjonsevnen, tilgjengeligheten, utholdenheten og slagkraften i Forsvarets struktur.

For å utvikle Forsvarets operative evne vil regjeringen utvikle forsvarsstrukturen og styrke sektorens økonomiske rammer, samtidig som Norge vil bruke betydelige ressurser på å investere i kapasiteter som NATO etterspør. Utviklingen av strukturen må ses i sammenheng med vår kollektive evne i NATO, samt våre bilaterale forsterkningsplaner og relasjoner med nære allierte. Dette vil bidra til å øke Forsvarets operative evne, den nasjonale forsvarsevnen og til å styrke NATOs kollektive forsvar.

Den langsiktige utviklingen av basestrukturen skal, i tillegg til det daglige behovet for styrkepro-

duksjon og fredstidsoperasjoner, understøtte nasjonale og allierte forsvarsplaner. Det er også nødvendig å videreutvikle Forsvarets skyte- og øvingsfelt for å imøtekomme nye behov og krav, og bedre legge til rette for felles trening og øving for utenlandske og norske avdelinger.

Fra 2021 er det prioritert å gradvis øke bemanningen i strukturen. Førstegangstjenesten videreutvikles, og de prinsippene som allerede er vedtatt for Hæren gjøres gjeldende for hele Forsvaret. Grunnutdanning legges utenfor de operative avdelingene. Kombinert med økt bemanning og nytt materiell vil dette på sikt styrke den operative evnen og øke tilgjengeligheten, reaksjonsevnen og utholdenheten på den operative strukturen. I tillegg vil det gjøres en rekke tiltak som styrker evnen til alliert mottak og bidrar til å øke robustheten og kampkraften i Forsvaret.

I perioden 2021–2024 vil Forsvaret fortsette innfasingen av nye F-35 kampfly. I tillegg vil Forsvaret starte innfasingen av nye P-8 Poseidon maritime patruljefly og nye kystvaktfartøyer. Det landmilitære nærværet i nord styrkes og Finnmark landforsvar videreutvikles som avdeling. Ledelseelementet i Finnmark landforsvar, ved Garnisonen i Porsanger, vil etter planen være ferdig etablert i løpet av 2021. Porsanger bataljon er under stegvis oppbygging frem mot 2025. Jegerkompaniet, som tidligere er besluttet etablert ved Garnisonen i Sør-Varanger, fikk initiell operativ kapasitet i 2020, og det arbeides videre mot full operativ kapasitet i 2022. Den videre mekaniseringen av Brigade Nord fortsetter, herunder omvæpningen av 2. bataljon på Skjold. Avdelingen videreutvikles fra en lett infanteribataljon til en mekanisert bataljon, og avdelingen vil i løpet av 2021 oppnå initiell operativ kapasitet. Det vil også bli lagt ytterligere til rette for samtrening mellom norske og allierte styrker i Indre Troms.

Totalforsvaret

Totalforsvarskonseptet innebærer at både sivile og militære ressurser kan nyttes til å løse utfordringer mot både samfunnssikkerheten og statsikkerheten. Det handler om en best mulig utnyttelse av tilgjengelige, men begrensede ressurser, og er derfor god samfunnsøkonomi.

Forsvaret har strategiske avtaler med flere private virksomheter. Det skal fortsatt fokuseres på å inkludere private virksomheter i Forsvarets forsyningssikkerhet når det er hensiktsmessig. Det skal også arbeides videre med å sikre forhåndsrekvirering av sivile ressurser på områder der dette vurderes som nødvendig. Øvelser vil i

årene fremover blant annet bli brukt som et virkemiddel for å videreutvikle sivil støtte til Forsvaret. Ved sivil støtte til militære operasjoner skal Norges folkerettslige plikt til å beskytte sivile mot farene ved militære operasjoner ivaretas. Det skal arbeides videre med å sikre at disse prinsippene ivaretas i forberedelsene for sivil understøttelse av Forsvaret.

Det vurderes fortsatt å etablere et tverrfaglig totalforsvarsråd på etats- og direktoratsnivå. Gjennom et slikt organ vil forsvarssjefen, innenfor myndigheten han er tildelt på krigsskueplass, få en arena for koordinering og oppgaveprioritering overfor sivile etater og forvaltingsorganer. Rådet må være avgrenset til de fagområder og den myndighet som deltakerne i rådet representerer, og den beslutningsmyndighet forsvarssjefen er gitt på krigsskueplass.

Sivilt-militært samarbeid og sivilt beredskapsarbeid har de senere årene fått fornyet oppmerksomhet også i NATO. NATOs sju grunnleggende forventninger (*Seven Baseline Requirements*) til medlemslandenes motstandsdyktighet på sivil side har i Norge vært reflektert i arbeidet innenfor Totalforsvarsprogrammet, under ledelse av Justis- og beredskapsdepartementet. Totalforsvarsprogrammet ble avsluttet ved utgangen av 2020, men arbeidet med å videreutvikle totalforsvaret og øke motstandsdyktigheten i kritiske samfunnsfunksjoner vil fortsette også i 2022.

Samarbeidet mellom Forsvaret og politiet er over flere år forbedret gjennom en rekke tiltak. Samarbeidet skal videreutvikles i 2022 gjennom dialog, øvelser og andre felles kompetansetiltak. Forsvarets helikoptre skal kunne bistå politiet ved ledig kapasitet. Redningshelikoptrenes rolle i kontraterrorberedskapen videreføres. Forsvaret har forlenget avtalen med SAS om medisinsk luftevakuering med ett fly ut 2022. Det arbeides med å få på plass en ny løsning for strategisk luftevakuering.

Stortinget har i 2021 vedtatt regjeringens forslag til endringer i forsvarsloven for å regulere Forsvarets bistand til andre offentlige myndigheter enn politiet og til andre beredskapsaktører. Det vil bli fastsatt en forskrift om hva denne bistanden skal omfatte, og om prosedyrene for, og utgiftsfordelingen ved, slik bistand. Forskriften vil bli en parallell til instruks om Forsvarets bistand til politiet.

Samarbeidet mellom, og informasjonsformidlingen fra, etterretnings- og sikkerhetstjenestene (EOS-tjenestene) er styrket over en rekke år, men skal ytterligere videreutvikles som ledd i arbeidet med forbedret nasjonal situasjonsforståelse.

Nordområdene

Regjeringen la frem en ny stortingsmelding om nordområdene høsten 2020, Meld. St. 9 (2020–2021) *Mennesker, muligheter og norske interesser i nord*. Nordområdene vil også i årene fremover være et sentralt satsingsområde. Den sikkerhetspolitiske situasjonen i nord har blitt mer krevende, blant annet som følge av russisk militær modernisering og økt øvingsaktivitet. Samtidig viser USA, Storbritannia og andre sentrale allierte større interesse for å øve og trene i våre nærområder sammen med norske styrker, noe som er positivt og i samsvar med våre egne politiske prioriteringer.

Forsvarets tilstedeværelse og aktivitet i nord forblir en viktig del av regjeringens satsing i regionen. Overvåking, suverenitetshevdelse, myndighetsutøvelse og tilstedeværelse, særlig i havområdene i nord, bidrar til stabilitet og forutsigbarhet. I løpet av de siste fem årene har aktiviteten økt blant annet i form av mer trening med Heimevernet, flere øvingsdøgn for Hærens avdelinger, stasjonering av ubåt ved Ramsund, mer maritim aktivitet og i perioder økt flyging med maritime patruljefly. Videre er investeringen i tre nye havgående, helikopterbærende og isforsterkede kystvaktfartøyer forsert, slik at innfasingen av fartøyene starter allerede i løpet av 2022. Oppbyggingen av nye avdelinger i rammen av Finnmark landforsvar er godt i gang.

NATO

Omstillingen av NATO, i tråd med beslutningene fra toppmøtet i 2021, vil fortsette i 2022. I dette arbeidet vil fortsatt styrking av evnen til kollektivt forsvar stå sentralt. En viktig del av denne oppfølgingen er implementering av NATOs helhetlige konsept for avskrekking og forsvar av det euroatlantiske området (DDA). Dette konseptet er en strategisk overbygging som svarer på et behov for en mer overordnet og helhetlig tilnærming til avskrekking og forsvar, og som knytter sammen summen av ulike beslutninger og tilpasningstiltak i NATO siden 2014. En viktig sak for Norge fremover vil bli den videre oppfølgingen av NATOs styrkestruktur, som skal justeres for å følge opp endringene knyttet til DDA og ny planverksstruktur, slik at denne er bedre tilpasset kollektivt forsvar.

Et viktig arbeid i 2022 vil være oppfølging av NATO-toppmøtets beslutning om å fornye alliansens gjeldende strategiske konsept fra 2010, med mål om godkjenning på toppmøtet i 2022. Det stra-

tegiske konseptet er NATOs viktigste overordnede styringsdokument for alliansens innretning og prioriteringer. Siden etableringen i 1949 har NATO revidert det strategiske konseptet sju ganger. Det er viktig at konseptet har et langsiktig perspektiv og legger til rette for alliansens tilpassning til fremtidige sikkerhetsutfordringer. Når det strategiske konseptet er godkjent vil det deles offentlig.

NATO arbeider med et bredt, balansert og koordinert sett av tiltak for å sikre at NATOs forsvars- og avskrekkingsevne er effektiv. Samtidig har allierte forpliktet seg til fortsatt effektiv nedrustning, ikke-spredning og rustningskontroll.

Rapportering av forsvarsutgifter til NATO

Byrdefordeling forblir et viktig tema i NATO. Under toppmøtet i Brussel sommeren 2021 viste oppdaterte tall fra NATO at Europa og Canada har snudd en fallende trend i forsvarsutgifter, og har nå økt forsvarsbudsjettene sju år på rad. Et økende antall land er på, eller nærmer seg, målet om å bruke to pst. av brutto nasjonalprodukt (BNP) på forsvar. Blant disse er Norge. Landenes oppfølging er gjenstand for årlig evaluering.

Den betydelige styrkingen som regjeringen legger opp til i langtidsplanen viser at den står ved målsettingen om å bevege seg ytterligere i retning av å bruke to pst. av BNP på forsvarsformål, og å bruke minimum 20 pst. av forsvarsbudsjettet på investeringer, i tråd med enigheten fra NATOs Wales-toppmøte i 2014. Dette vil gjøres gjennom en årlig økning i forsvarsbudsjettet. Regjeringen har styrket Forsvaret hvert år etter 2013, og vil fortsette styrkingen frem mot 2028, i tråd med langtidsplanen. Regjeringen foreslår også for 2022 en betydelig, reell økning i forsvarsbudsjettet, og en investeringsandel på om lag 30 pst. Regjeringen viderefører i 2022 nivået på Norges bidrag til internasjonale operasjoner, herunder bidrag til Irak og til NATOs fremskutte nærvær i Litauen.

De makroøkonomiske konsekvensene av koronapandemien vil påvirke Norges BNP, og følgelig også andel av BNP brukt på forsvar. Usikkerheten rundt disse beregningene er stor. For 2022 er forsvarsutgiftens andel av BNP estimert til om lag 1,9 pst.

Sikkerhets- og forsvarspolitisk samarbeid med nære allierte

For å legge til rette for en sømløs og rask forsterkning ved behov er det avgjørende å styrke det operative samarbeidet med nære allierte i norske

nærområder, også i fredstid. Samarbeidet med nære allierte understøtter og komplementerer NATO-samarbeidet og bidrar dermed til økt samlet alliert forsvarsevne. I kjølvannet av endret sikkerhetssituasjon i våre nærområder styrkes det bilaterale og flernasjonale samarbeidet, i tråd med utviklingen i NATO.

USA er vår viktigste allierte. Det praktiske, bilaterale samarbeidet er basert på viktige gjensidige sikkerhetspolitiske interesser, og samarbeidet kjennetegnes av direkte og effektiv dialog på alle nivå. Avtalen med *U.S. Marine Corps* (USMC) om forhåndslagring og forsterkning er sentral for forsvaret av Norge, og USMCs trening og øving i Norge videreføres. Øvings- og treningsaktiviteten vil fortsatt bli videreutviklet i retning av mer periodevis tilstedeværelse tilknyttet øvingsvirksomhet. Det legges opp til økt samtrenting og felles konseptutvikling med norske, amerikanske og andre allierte styrker, noe som vil bidra til utviklingen av Forsvarets operative evne.

Den tette dialogen med vår nærmeste allierte om forsterkningsplanverk og -kapabiliteter fortsetter i 2022. Arbeidet med å fornye avtalen om *Collocated Operating Bases* følges aktivt opp, slik at den kan tilpasses fremtidig utstyr og basestruktur.

Forsvarssamarbeidet med USA er grunnleggende for norsk sikkerhet, og det tas sikte på å legge frem tilleggsavtalen om forsvarssamarbeid med USA (*Supplementary Defense Cooperation Agreement* – SDCA) for Stortinget i vårsesjonen 2022.

Tilpasset infrastruktur, også i et alliert perspektiv, er en forutsetning for evnen til å gjennomføre både NATOs og USAs oppdaterte planverk for forsvaret av Norge og Europa. Tilleggsavtalen om forsvarssamarbeid med USA vil blant annet legge til rette for fremtidige amerikanske infrastrukturtiltak i Norge innenfor rammen av *European Deterrence Initiative* (EDI). Dette kan få betydning for prioriteringer knyttet til utviklingen av norsk basestruktur, og vil også måtte ses i sammenheng med eventuelle infrastrukturinvesteringer i regi av NATO.

Samarbeidet med sentrale europeiske allierte vil videreutvikles i 2022. Storbritannia fremstår i økende grad som Norges viktigste europeiske allierte. Egne avtaler med Storbritannia og Nederland legger til rette for økt nærvær og trening og øving med norske styrker. Avtalene åpner også for muligheten til å integrere britisk og nederlandsk marineinfanteri sammen med det amerikanske marineinfanteriet i konseptene for å forsterke Norge. Dette arbeidet vil videreføres i 2022. Det

tette operative samarbeidet med Storbritannia i våre nærområder vil videreføres. Vår felles investering i nye maritime patruljefly er også et viktig grunnlag for tettere samarbeid med USA og Storbritannia, både bilateralt og trilateralt. Storbritannia har tatt en regional lederrolle gjennom det flernasjonale *Joint Expeditionary Force* (JEF), som samler et bredt medlemskap fra nordeuropeiske land. Videreutviklingen av JEF, som en viktig ramme for operasjoner, forsterkning, kapabilitetsutvikling og krisehåndtering, vil prioriteres videre. Samarbeidet med Tyskland og Frankrike har strategisk betydning for Norge. Samarbeidet med begge land er i positiv utvikling og vil videreføres i 2022.

En mer utfordrende sikkerhetssituasjon i våre nærområder påvirker våre nordiske partnere Finland og Sverige så vel som våre allierte. Det nordiske forsvarssamarbeidet, herunder NORDEFCO, vil videreføres i 2022 og ta utgangspunkt i programerklæringen, *Visjon 2025*, som går ut på å tilrettelegge for samarbeid i fred, krise og konflikt. Øvelsessamarbeidet forblir et sentralt satsingsområde for det nordiske samarbeidet. Forsvarsdepartementet vil også undersøke mulighetene for utvidet totalforsvarssamarbeid i nordisk ramme.

Europeisk sikkerhet og forsvar

Den sikkerhetspolitiske situasjonen i og rundt Europa understreker behovet for et nært samarbeid mellom NATO og EU. NATO har ansvaret for det kollektive forsvaret av medlemslandene. Samtidig har dagens sikkerhetssituasjon ført til en større vilje blant EUs medlemsland til å styrke Unionens evne til å ivareta ytre og indre sikkerhet. Dette har ført til iverksettingen av flere nye forsvarsinitiativer som EUs forsvarsfond (EDF), permanent strukturert samarbeid (PESCO), og forsvarsplanleggingssystemet CARD (*Coordinated Annual Review on Defence*). EDF innebærer at EU for første gang tar en aktiv rolle i å understøtte det flernasjonale forsvarsindustrielle samarbeidet i Europa.

Utfordringene knyttet til koronapandemien har fått konsekvenser også for EU. Internt i medlemsstatene har forsvaret gitt støtte til sivil sektor, og helse blir heretter å regne som et sikkerhetsanliggende i EU.

En større rolle for EU på det sikkerhetspolitiske området, i nært samarbeid med NATO, vil være et bidrag til byrdefordeling over Atlanteren. Fra norsk side legger vi derfor stor vekt på den fornøyede viljen til økt samarbeid mellom de to

organisasjonene. Dette er nødvendig for å håndtere dagens utfordringer knyttet til kriser i Europas nærområder, migrasjon, pandemier, sammensatte trusler og nye geopolitiske utfordringer. I lys av disse samlede utfordringene har EU innledet en ny gjennomgang av sin strategi (*Strategic Compass*), som vil være Unionens første forsøk på å komme frem til en felles trusselanalyse og felles strategiske mål.

I lys av at EU styrker sin rolle som sikkerhetspolitisk aktør er det særlig fire områder som vil prioriteres i Norges samarbeid med EU på det sikkerhets- og forsvarspolitiske området. Det første er å videreutvikle den løpende politiske dialogen og samordningen med EU. Det andre er å legge til rette for best mulig vilkår for norsk forsvarsindustri. Fra 2021 deltar Norge i både EDF og PESCO. Det tredje er å styrke det praktiske samarbeidet. I dette inngår også at Norge vil kunne tilby kunnskap og ressurser som er etterspurt i EUs militære og sivile operasjoner. Det siste er å bidra til intensivering av samarbeidet EU–NATO, og her har Norge prioritet på arbeidet for å bedre evnen til militær mobilitet i Europa.

Internasjonal innsats

Norge bidrar til internasjonal stabilitet ved å styrke NATOs evne til kollektivt forsvar. Norge vil også bidra til internasjonale krisehåndteringsoperasjoner ledet av NATO, FN og koalisjoner. Gjennom å støtte reform av væpnede styrker i fellesskap med land utenfor NATO legges også grunnlag for internasjonal sikkerhet.

Norge vil i 2022 bidra til kollektivt forsvar ved å stille et bidrag fra Hæren som del av NATOs fremskutte nærvær i Baltikum (*Enhanced Forward Presence*, eFP). Bidraget vil inngå i en tyskledd bataljonstridsgruppe i Litauen. Norge vil opprettholde målsettingen om langsiktig deltakelse i *NATO Response Force* (NRF). Norge tar i 2022 sikte på fortsatt deltakelse med fartøyer i NATOs stående maritime styrker. I rammen av programmet *Cooperative Deployment* deltar Norge med én fregatt i en USA-ledet flåtegruppe i en avgrenset periode i 2021–2022. Dette er viktig for å øve amerikanske forsterkningsplaner til Europa, og dermed øke troverdigheten av NATOs kollektive forsvar. Norge vil videreføre innmelding av fartøyer og fly i NATOs beredskapsinitiativ (*NATO Readiness Initiative*, NRI).

Regjeringen vil i 2022 videreføre norsk deltakelse i internasjonal krisehåndtering. Koalisjonsoperasjonen *Inherent Resolve* (OIR) i Irak tilpasses stadig trusselen fra ISIL. Det tas sikte på å videre-

føre deltakelse i samme omfang som i dag, med justering av innretningen i tråd med løpende behov. Regjeringen vil også vurdere bidrag til NATOs treningsmisjon i Irak (*NATO Mission Iraq*, NMI). Norge avsluttet i 2021 sitt mangeårige bidrag i Afghanistan, og det legges ikke opp til nye, militære bidrag i Afghanistan i 2022. Innsats i FN-operasjoner i Mali, Midtøsten og Sør-Sudan videreføres (henholdsvis MINUSMA, UNTSO og UNMISS), og likeledes deltakelse i *Multilateral Force and Observers* (MFO) i Sinai. Det vurderes deltakelse i ulike flernasjonale tiltak for å styrke land i Sahel-regionen sin evne til å håndtere trusler fra voldelige ekstremister.

Bidrag til sikkerhet i fellesskap vil skje gjennom støtte til reform og effektivisering av de væpnede styrkene i Bosnia-Hercegovina, Georgia, Jordan, Montenegro, Nord-Makedonia, Serbia og Ukraina. Det legges vekt på å fremme regionale samarbeid mellom land Norge samarbeider med.

Regjeringen vil løpende vurdere behov for å innlede, avslutte og tilpasse norsk militær internasjonal innsats.

Kampflyanskaffelsen med baseløsning

F-35 vil være et bærende element i Forsvarets fremtidige operative evne. Overgangen fra F-16 til F-35 innebærer som planlagt noe lavere kampflyaktivitet i en overgangsperiode. Fra og med 2022 vil F-35 være det eneste operative kampflyet i Norge. 52 F-35 kampfly med nødvendig tilleggsutstyr og tjenester er satt i bestilling gjennom det flernasjonale partnerskapet og leveres med seks fly hvert år frem til 2024.

For nærmere omtale av kampflyanskaffelsen med baseløsning, vises det til Del I, 4. Investeringer og Del II, 5. Nærmere omtale av bevilgningsene mv., kapittel 1760.

Videreutvikling av IKT-virksomheten i forsvarssektoren

IKT-løsningene som benyttes i forsvarssektoren skal bidra til økt operativ evne og økt effektivitet. Derfor skal virksomhetene i sektoren styrke sin evne til å ta i bruk og utnytte ny teknologi raskt og effektivt. For å nå denne målsettingen skal forsvarssektoren blant annet samhandle bedre med det sivile markedet og ta i bruk nye plattformer og metoder for å etablere og videreutvikle IKT-løsninger.

Nødvendig sikkerhet skal bygges inn i IKT-løsningene og vedlikeholdes gjennom hele livsløpet til systemene. Realiseringen av IKT-strategien

i sektoren fortsetter. Målet med strategien er at forsvarssektoren samlet sett utnytter IKT mest mulig effektivt og på en måte som bedre understøtter innovasjon. Ansvar for å utøve og videreutvikle den strategiske IKT-styringen i sektoren, er lagt til forsvarssjefen.

Videreutvikling av evnen til å håndtere og utnytte cyberdomenet i operasjoner

Prop. 60 S (2018–2019) *Investeringar i Forsvaret og andre saker* omtaler blant annet videreutvikling av cyberdomenet i militære operasjoner, herunder organisering, roller og ansvar. Forsvarssektorens evne til å forebygge, avdekke og håndtere trusler i det digitale rom skal styrkes for å beskytte Forsvarets egen virksomhet. Satsingen på cyberområdet vil styrke den operative evnen og redusere Forsvarets sårbarheter i cyberdomenet.

Forsvarssektoren skal følge med på den digitale utviklingen og settes i stand til å håndtere også nye trusler. Etterretningstjenesten skal videreutvikle sin evne i fred, krise og væpnet konflikt til å følge, attribuere, varsle og aktivt motvirke digitale trusler før hendelser inntreffer. Evnen og kompetansen til offensive cyberoperasjoner skal videreutvikles. Kompetanse om cyberoperasjoner i sektoren skal styrkes på ulike nivå.

Økonomiske rammer og forutsetninger – en bærekraftig forsvarssektor

Forrige langtidsplan utgjorde en betydelig satsing på forsvarssektoren og la til rette for en bedre balanse mellom oppgaver, struktur og økonomi. Bevilgningsnivået for 2020 lå nominelt nesten 12 mrd. kroner over nivået for 2016, hvorav over 8 mrd. kroner var knyttet til tiltak i langtidsplanen i perioden 2017–2020. I inneværende langtidsplan legger regjeringen opp til en videre satsing, og planlegger med en varig bevilgningsøkning til tiltak i planen på over 8 mrd. kroner frem til og med 2024. Det legges opp til at materiellinvesteringer vil øke ytterligere sammenliknet med nivået for 2020. Materiellinvesteringer vil i gjennomsnitt ligge på om lag 30 pst. av budsjettet i perioden. Maritime patruljefly, nye undervannsbåter, forsyningsberedskap og mer materiell til Brigade Nord er de mest ressurskrevende områdene. Innhentning av etterslepet i forrige langtidsplan knyttet til vedlikehold, reservedeler og beredskapsbeholdninger har gitt god effekt. Regjeringen vil fortsatt prioritere dette området.

Regjeringen legger opp til å øke bemanningen i Forsvaret. Økt personellvolum vil gradvis gi styr-

ket operativ evne, og bidra til økt nasjonal beredskap, reaksjonsevne og utholdenhet. Regjeringen vil også videreføre et høyt nivå på trening og øving. Sikkerhetssituasjonen gjør det nødvendig å planlegge med skjerpede klartider, noe som forutsetter en høyere tilgjengelighet på personellet. For enkelte avdelinger vil trening og øving styrkes ytterligere.

Forsvarssektoren innehar en betydelig og variert eiendomsportefølje som totalt utgjør om lag 4 mill. kvm eiendomsmasse. Utgifter til investeringer og drift av sektorens eiendomsmasse utgjør rundt 15 pst. av forsvarsrammen. Det gjennomføres tiltak for å forbedre ressursbruken innenfor sektorens eiendom, bygg og anlegg. Prioriterte investeringsbehov knyttet til operative kapasiteter gjør det krevende på kort sikt å kunne forbedre tilstandsgraden til eksisterende bygg og anlegg.

Langtidsplanen legger til grunn at det gjennom arbeidet med fortsatt modernisering og effektivisering i sektoren skal frigjøres minst 1,9 mrd. kroner innen utgangen av 2024 til prioriterte områder i sektoren. Flere av tiltakene krever bruk av omstillingsmidler for å la seg realisere, og det er avsatt omstillingsutgifter i perioden.

Modernisering og effektivisering

For å legge best mulig til rette for det videre arbeidet med modernisering og effektivisering for perioden 2021–2024, har Forsvarsdepartementet, med faglig støtte fra FFI, og i dialog med berørte etater, identifisert nye tiltaksområder for denne perioden. Arbeidet ble presentert gjennom FFI-rapporten *Hvordan skape økonomisk handlingsrom i den nye langtidsplanen? – potensial for forbedring og effektivisering 2021–2024*. Rapporten peker på et spenn i potensialet for varig ressursfrigjøring fra 1,6 til 3 mrd. 2020-kroner innen utgangen av 2024, og presenterer forbedringer i kvaliteten på sektorens leveranser innenfor flere av sektorens sentrale virksomhetsområder. I inneværende periode legges det til grunn at det gjennom arbeidet med fortsatt forbedring og effektivisering i sektoren skal frigjøres minst 1,9 mrd. 2020-kroner innen utgangen av 2024, som bidrar til prioriterte områder i sektoren.

De betydeligste potensialene for forbedring og effektivisering er identifisert innenfor forbedringer av driftsanskaffelsesområdet, mer effektiv utnyttelse av sektorens eiendom, bygg og anlegg, bedre gjennomføring av materiellanskaffelser og

tilrettelegging for drift, og generelt en bedre utnyttelse av digitale verktøy.

Både forsvarssektoren selv, omgivelsene rundt, og de teknologiske mulighetene er i kontinuerlig utvikling, noe som stadig muliggjør bedre og mer hensiktsmessige måter å utvikle sektoren på. Gjennom profesjonalisering, modernisering, innovasjon og digitalisering skal sektorens sentrale leveranser forbedres og effektiviseres.

For å bidra til at sektoren skal nå målet om å fornye, forenkle og forbedre er det særlig viktig at det gjennomgående i sektoren arbeides mer målrettet med innovasjon.

Innovasjon i forsvarssektoren skal prioriteres og synliggjøres blant annet for å forbedre sektorens leveranser, og det skal legges til rette for læring og deling på tvers i sektoren.

For å koordinere arbeidet med realisering av kvantitative og kvalitative effekter og gevinster på tvers av sektorens virksomheter, er det etablert et program for modernisering og effektivisering. Programmet er plassert i Forsvaret med representanter fra de øvrige virksomhetene.

Personell og kompetanse

Personell og kompetanse er en grunnleggende forutsetning for styrking av Forsvarets operative evne. Regjeringen vil i perioden 2021–2024 øke antall ansatte og vernepliktige mannskaper i Forsvaret. Økt personellvolum vil gradvis gi styrket operativ evne, og bidra til økt nasjonal beredskap, reaksjonsevne og utholdenhet. For å øke tilgangen på relevant kompetanse vil regjeringen i perioden videreutvikle verneplikten, reservistordningen, samt samarbeidsordninger med allierte, næringslivet og andre sektorer.

For å styrke evnen til å rekruttere og beholde personell, fortsetter arbeidet med å videreutvikle rekrutteringsprosessene slik at forsvarssektoren etterspør den riktige kompetansen. Forsvarssektoren skal nyttiggjøre seg av et bredt rekrutteringsgrunnlag for å tilrettelegge for nødvendig kompetansemangfold. Innsatsen for å motvirke og håndtere mobbing og trakassering er en viktig del av dette arbeidet, og oppfølging av inkluderingsdugnaden og integreringsløftet likeså. Verneplikten gir et unikt grunnlag for å tiltrekke seg andre typer kompetanser enn den sektoren i dag primært selekterer inn. Et aktuelt eksempel er behovet for digital kompetanse, der også det sivile samfunnet opplever knapphet på ressurser.

I pensjonsreformen er et viktig element å få folk til å stå lenger i jobb. Forsvaret har av operative og beredskapsmessige hensyn et funksjonelt

behov for en arbeidsgiverstyrt avgangsmekanismen, med plikt til å fratre for hele eller deler av yrkesgruppen i de øvre alderskategorier. Samtidig er det et handlingsrom for alternative løsninger til dagens modell. Regjeringen legger derfor til grunn at Forsvarets særaldersgrense skal endres i denne langtidsplanperioden. Regjeringen vil komme tilbake til Stortinget med et forslag om lovendring.

Karriere- og kompetanseutviklingsmuligheter er viktige motivasjonsfaktorer for å bli værende på en arbeidsplass. Det skal også vurderes å videreutvikle lønns- og insentivsystemene i tråd med nye behov. Eksempelvis kan det være behov for en større differensiering, herunder mer målrettet bruk av virkemidler mot konkurranseutsatte kompetanseområder og tjeneste i utkantstrøk.

For å oppnå de ønskede effektene ved ordning for militært tilsatte (OMT) vil det være behov for å jobbe videre med sammenhengen mellom vedtatt struktur og den faktiske bemanningen, samt at det etableres en oversikt over den enkeltes kompetansedata. For å sikre at ordningen virker i henhold til intensjonen må det arbeides videre med regelverk og daglig forvaltning, samt sikre at ordningen innarbeides i organisasjonskulturen.

For å ivareta sitt samfunnsansvar må forsvarssektoren løse sine oppgaver og forvalte sine ressurser på en måte som skaper tillit, støtte og legitimitet i befolkningen. Dette krever kontinuerlig oppmerksomhet om integritetsbygging, verdier og organisasjonskultur.

En styrking av kompetanseproduksjonen aktualiserer behovet for å tenke optimalisering og samordning av utdanning på tvers av forsvarsgrener og øvrige driftsenheter ytterligere. Regjeringen vil legge til rette for å øke kvaliteten, effektiviteten og relevansen i fag- og funksjonsutdanningen i Forsvaret. Læringsteknologi er et område i rivende utvikling, og gir helt sentrale verktøy for å møte et individualisert og økende kompetansebehov på en attraktiv og effektiv måte. Bedre utnyttelse av læringsteknologi vil bidra til et relevant, fleksibelt og effektivt utdanningssystem.

Det vil i perioden bli etablert et felles HR-senter i sektoren som skal gi kvalitative gevinster gjennom en enklere og bedre opplevelse for brukerne i alle virksomhetene.

Meld. St. 15 (2019–2020) *Også vi når det blir krevet. Veteraner i vår tid* ble behandlet i Stortinget 15. oktober 2020. Meldingen gir en fremstilling av veteranpolitikken gjennom de siste ti årene og peker ut veien videre for veteranarbeidet. Regjeringen vil særlig følge opp meldingens tre

prioriterte områder: ivaretagelse av veteraners familier og barn, øke kompetansen om veteraners utfordringer i det sivile hjelpeapparatet og bidra til økt forskning i form av blant annet en overordnet strategi for norsk veteranforskning i og utenfor forsvarssektoren.

Status etter første år i planperioden
(prognose for 2021)

Den forrige langtidsplanen innebar en betydelig styrking av Forsvaret, noe som har økt tilgjengeligheten og utholdenheten, og styrket så vel Forsvarets operative evne som den samlede nasjonale beredskapen. I 2021 er det viktige arbeidet med styrkingen av Forsvaret videreført.

Den vedtatte bemanningsøkningen i Forsvaret er godt i gang, og det forventes at målsettingen nås mot slutten av året. Samtidig har Forsvaret som planlagt satt i gang betydelige innkjøp for å bedre forsyningsberedskapen og beredskapsbeholdningen på flere områder.

Til tross for betydelige globale logistikk- og leveranseutfordringer gjennomføres materiellinvesteringene og planlagte infrastrukturtiltak i 2021 i hovedsak etter planen. Blant annet er det signert kontrakter om anskaffelse av viktig materiell som nye ubåter og kystvaktfartøyer, i tillegg til at oppgradering av CV-90 kamp- og støttevogner og Skjold-klassen korvetter pågår for fullt. Likeså er leveransen av de nye F-35 kampflyene i rute.

Oppbyggingen av den landmilitære kapasiteten og fotavtrykket i Finnmark går også i all hovedsak som planlagt i 2021, og det samme gjelder de store utbyggingene på Luftforsvarets baser på Ørland og Evenes.

Regjeringen har i tråd med langtidsplanen fortsatt styrkingen av Etterretningstjenesten for å ytterligere øke kapasitet, kompetanse og relevans innenfor tjenestens ansvarsområde. Styrkingen bidrar til en teknologisk og kapasitetsmessig modernisering av tjenesten og vil fortsette i årene som kommer.

Gjennom første del av 2021 har, som følge av pandemien, en rekke øvelser blitt forskjøvet til senere på året, og det er fortsatt usikkert om trening og øving i sum for 2021 kan gjennomføres som planlagt. Til tross for pandemiens begrensninger har Forsvaret opprettholdt sin evne og levert på sine oppgaver hjemme og i utlandet.

Situasjonen i Afghanistan satte naturlig nok sitt preg på sommeren, og Forsvarets planlagte bidrag andre halvår ble avsluttet 30. august. De siste dagene med norsk personell i Afghanistan,

der Forsvaret bidro med evakuering av norske borgere, ble spesielt krevende. God gjennomføringsevne og godt samarbeid med våre allierte bidro til at alle oppdrag ble løst på en god måte i avslutningsfasen i Afghanistan.

1.3 Hovedprioriteringer og økonomiske rammer for 2022

Regjeringens budsjettforslag for 2022 legger opp til et forsvarsbudsjett med en utgiftsramme på 69 030,4 mill. kroner og en inntektsramme på 6 375,7 mill. kroner. Hovedstørrelsene i budsjettforslaget sammenliknet med saldert budsjett for 2021 er angitt i tabellen under:

Tabell 1.1 Regjeringens budsjettforslag for 2022 sammenliknet med saldert budsjett for 2021

	(i 1000 kr)	
	Saldert budsjett 2021 (2021-kroner)	Forslag 2022 (2022-kroner)
Total forsvarsramme	64 766 223	69 030 421
Drift	42 734 195	44 556 533
Investeringer i eiendom, bygg og anlegg (EBA)	3 686 790	4 127 402
Materiellinvesteringer	18 345 238	20 346 486

Den nominelle økningen av forsvarsbudsjettet er på 4 264,2 mill. kroner (om lag 6,6 pst.) sammenliknet med saldert budsjett for 2021. Regjeringens forslag til bevilgningsramme for forsvarssektoren er, korrigert for pris- og lønnskompensasjon og tekniske endringer, økt med 2 360,9 mill. kroner (om lag 3,6 pst.).

Om lag 50 pst. av opptrappingen i 2022 knyttet til tiltak i Prop. 14 S (2020–2021) går til økte investeringer i nytt materiell. Opptrappingen i 2022 bidrar videre blant annet til etablering av tre nye kadrebataljoner, helårseffekten av personelløkningen i 2021, styrking av CBRN-vern og eksplosivrydding, levetidsforlengelse for minerydderfartøyer, ny *Maritime Mine Counter Measures*-kapasitet, økt aktivitet ved innfasing av nye F-35 kampfly, NH90-helikoptre, P8 maritime patruljefly og kystvaktfartøyer og videre styrking av Etterretnings-tjenesten. Opptrappingen tar også høyde for planlagt økning i investeringer i infrastruktur. Videre foreslås en styrking av budsjettet på 345,3 mill. kroner for å dekke valutajusteringer for større investeringsprosjekter. Det er også tatt høyde for at den erfarte kostnadsveksten, som følger av behovet for høyteknologisk og svært avansert utstyr i Forsvaret, vokser raskere enn kostnadsveksten for øvrig i samfunnet.

Regjeringen foreslår videre å styrke forsvarsbudsjettet med 55,0 mill. kroner i 2022 til en felles IKT-løsning for departementsfellesskapet,

hvor Forsvarsdepartementet leder prosjektet i tett samarbeid med Kommunal- og moderniseringsdepartementet.

Regjeringen foreslår i tillegg inntektsreduksjoner med tilsvarende utgiftsreduksjoner, på 190,0 mill. kroner. Inntektsreduksjonene skyldes i hovedsak mindreinntekter fra Justis- og beredskapsdepartementet knyttet til Redningshelikoptertjenesten og reduserte inntekter knyttet til avhending av infrastruktur.

Regjeringen foreslår også en rekke omdisponeringer innenfor forsvarsrammen, som bygger opp under prioriteringene i langtidsplanen.

I tillegg til regjeringens forslag om vesentlig økte bevilgninger, bidrar forsvarssektoren selv i perioden 2021–2024 gjennom sitt forbedrings- og effektiviseringsarbeid i stor grad til å legge grunnlaget for en langsiktig og bærekraftig utvikling av forsvarsstrukturen, med reell balanse mellom oppgaver, struktur og økonomi.

Tabell 1.2 viser de økonomiske forutsetningene frem mot 2024, slik det fremgår av langtidsplanen etter Stortingets behandling av Innst. 87 S (2020–2021) til Prop. 14 S (2020–2021) og budsjettøkningen i 2022 som er knyttet til oppfølging av langtidsplanen.

For perioden 2021 til 2024 vil tabellen bli oppdatert årlig i forbindelse med fremleggelsen av Prop. 1 S.

Tabell 1.2 Økte bevilgninger til LTP-formål i 2021–2024

Bevilgningsmessig styrking mot 2024 (mrd. 2022-kroner) sammenliknet med saldert budsjett for 2020 ¹	2021	2022	2023	2024	Planlagt samlet styrking
Økning til LTP-formål	2,391 ²	2,163	-	-	8,990

¹ Alle tall i 2022-kroner.

² Økningen fra tilsvarende tabell i Prop. 1 S (2020–2021) skyldes at Stortinget i budsjettbehandlingen blant annet besluttet å tilføre ytterligere midler til forsert personellopptrapping i 2021, samt at beløpet er justert til 2022-kroner.

Omregnet til 2022-kroneverdi er de økonomiske forutsetningene som ligger til grunn i langtidsplanen, jf. Stortingets behandling av Innst. 87 S (2020–2021) til Prop. 14 S (2020–2021), et bevilgningsnivå i 2024 som er om lag 9 mrd. 2022-kroner høyere enn saldert budsjett for 2020. Den konkrete opptrappingen de enkelte år vurderes i forbindelse med de årlige budsjettproposisjonene.

Den foreslåtte økningen i 2022 som er knyttet til formål i langtidsplanen fordeler seg på de ulike budsjettkapitlene som vist i tabell 1.3. Norsk delta-

kelse i EDF ble besluttet gjennom Stortingets behandling av langtidsplanen, men programkortingenten for norsk deltakelse i EDF finansieres ut over den planlagte LTP-opptrappingen som vist i tabell 1.2 og 1.3, slik at disse utgiftene ikke går ut over tiltak som ligger i langtidsplanen.

I tillegg finansieres utgifter til Sikker teknisk infrastruktur for nytt regjeringskvartal og merutgifter til en felles IKT-løsning for departementsfellesskapet over forsvarsbudsjettet.

Tabell 1.3 Økte bevilgninger til LTP-formål i 2022

Kap.	Økning til LTP-formål (mill. kroner)
1710 Forsvarsbygg og nybygg og nyanlegg	446,7
1720 Forsvaret	539,0
1735 Etterretningstjenesten	137,5
1760 Forsvarsmateriell og større anskaffelser og vedlikehold	1 039,8
Sum	2 163,0

For nærmere omtale vises det til egne tabeller og omtaler under respektive budsjettkapitler i Del II, kapittel 5. Nærmere omtale av bevilgningsforslagene mv.

Regjeringens budsjettforslag legger til rette for å særlig prioritere følgende områder i 2022:

- Regjeringen fortsetter det viktige arbeidet med å redusere klartider for utvalgte avdelinger, bedre Forsvarets reaksjonsevne og utholdenhet og styrke beredskapen.
- Bemanningsøkningen i Forsvaret fortsetter i tråd med langtidsplanen. Utgiftsøkningen i 2022 legger til rette for å fullføre den planlagte økningen i 2021 og helårseffekten i 2022.
- Øving og trening, spesielt med allierte, vil ha et betydelig fokus også i 2022. I mars gjennomføres invitasjonsøvelsen *Cold Response*. Formålet med øvelsen, som i omfang vil ligge tett opp

mot det vi så under øvelse *Trident Juncture* i 2018, er å sikre evne til fremføring, mottak og integrering av allierte styrker i forsvaret av Norge. Øving av totalforsvaret inngår som en sentral komponent i *Cold Response 2022*.

- Regjeringen fortsetter byggingen av et moderne forsvar for fremtiden og foreslår en betydelig bevilgningsøkning til materiellinvesteringer, som blant annet vil gå til nye ubåter, nye maritime patruljefly, oppgradering av nye CV-90 kamp- og støttevogner, modernisering av kampnære IKT-systemer, oppgradering av Skjold-klassen korvetter, transportpanservogner og artillerilokaliseringsradar til Hæren, militær luftromsovervåking, nye kystvakt fartøyer og en rekke andre materiellanskaffelser.

- Driftsbudsjettet til Luftforsvaret foreslås ytterligere styrket for å legge til rette for innfasing og drift av F-35 kampfly, utfasing av F-16, og innfasing av P-8 maritime patruljefly og NH90 maritime helikoptre.
- Regjeringen prioriterer nordområdene. Den landmilitære kapasiteten og fotavtrykket i Finnmark fortsetter gjennom etablering og drift av det nye jegerkompaniet ved Garnisonen i Sør-Varanger. Videre fortsetter oppbyggingen i Artilleribataljonen med etableringen av kampluftvern og innfasing av nye artilleriskyts, og oppbygging og etablering av Porsanger bataljon ved Garnisonen i Porsanger.
- Regjeringen legger til grunn et fortsatt høyt nivå på øving av hele Heimevernets områdestruktur og fortsetter å legge til rette for økt evne til objektsikring. Samtidig fortsetter moderniseringen av Heimevernet gjennom flere materiellprosjekter for personlig utrustning og våpen og nytt avdelingsutstyr for innsatsstyrkene og områdestrukturen i HV-17 (Finnmark heimevernsdistrikt). Ordningen med seks måneders førstegangstjeneste ved Garnisonen i Porsanger for vernepliktige fra Finnmark, som etter endt utdanning overføres direkte til HV-17, har så langt hatt god effekt og vil bli videreført.
- Regjeringen vil i tråd med inneværende langtidsplan fortsette styrkingen av Etterretningstjenesten for å ytterligere øke kapasitet, kompetanse og relevans innenfor tjenestens ansvarsområde. Styrkingen bidrar til en teknologisk og kapasitetsmessig modernisering av tjenesten.
- Etableringen av kampflybasen på Ørland og fremskutt base for både kampfly og nye maritime patruljefly på Evenes fortsetter i samsvar med planen. I tillegg foreslår regjeringen å sette av betydelige midler til tiltak innenfor eiendom, bygg og anlegg, herunder en satsing på flere tiltak på Porsangmoen.

Personell og kompetanse

Implementering av ordningen for militært tilsatte og vedtatte endringer i utdanningssystemet har lagt til rette for en nødvendig justering av Forsvarets personell- og kompetansestruktur for en mer fremtidsrettet og bærekraftig bemanning. I 2022 skal Forsvaret øke utdanningskvoter og styrke fagutdanningen for å ivareta nødvendig personellvekst i årene som følger. Bedre utnyttelse av læringsteknologi skal bidra til et relevant, fleksibelt og effektivt utdanningssystem.

Forsvarsdepartementet mottok i 2020 råd og anbefalinger til tiltak fra Svendsen-utvalget om hvordan Forsvaret kan bedre sin evne til å rekruttere, beholde, utvikle og avvikle kompetanse, basert på relevant lærdom fra privat næringsliv og andre offentlige virksomheter. Departementet mener utvalgets råd i stort er viktige og riktige for å møte regjeringens ambisjoner fremover, og samsvarer med nyere vedtatt politikk og tematikk fremhevet av NATO. Forsvarsdepartementet deler utvalgets syn på den sterke sammenhengen mellom økt innovasjonsevne og teknologianvendelse, og kompetanse, mangfold, ledelse og kultur. Forsvaret har allerede iverksatt en rekke relevante tiltak parallelt med, og i kjølvannet av Svendsen-rapporten, og Forsvarsdepartementet vil anvende utvalgets råd som grunnlag for videre utvikling av mål og ambisjoner i styringen av forsvarssektoren.

Antallet vernepliktige som gjennomfører førstegangstjeneste øker noe i 2022 sammenliknet med 2021.

Forsvaret skal i større grad benytte reservister der det kan bidra til økt tilgjengelighet, robusthet eller utholdenhet. Forsvaret har fått i oppdrag å videreutvikle et personellkonsept basert på mer aktiv bruk av reservister for å styrke den operative evnen i krise og væpnet konflikt. Arbeidet med å innføre en ny godtgjøringsmodell for reservister fortsetter i 2022.

Regjeringen vil særlig følge opp prioriterte områder fra veteranmeldingen i 2020. En overordnet strategi for norsk veteranforskning i og utenfor forsvarssektoren ferdigstilles i 2022.

Erstatningsordningene for veteraner er under utvikling. Bakgrunnen er forslag fra en ekstern arbeidsgruppe, samt ulike anmodningsvedtak. Det er innført klageadgang i enkelte saker og nye regler om foreldelse. Sekretariatet for klagenemnda flyttes fra Forsvarsdepartementet til Statens sivilrettsforvaltning fra 2022. Anmodningsvedtak om håndtering av spesialisterklæringer følges opp ved forskriftsendring. Forsvarsdepartementet følger også opp anmodningsvedtak om å sikre adgang til gjenopptak der vedtak kan være fattet i strid med gjeldende rett. Endringene vil styrke veteranenes rettssikkerhet.

Økt ansvarliggjøring av statlige virksomheter for egne pensjonskostnader – innføring av ny premiemodell fra 2022

Effektiv bruk av ressurser i staten krever riktig prising av innsatsfaktorene. Pensjonspremie er et viktig kostnadselement, og påvirkes blant annet

av den enkelte virksomhets lønnsutgifter og de ansattes uttak av tidligpensjon. Det pågår et arbeid med å modernisere premiesystemet i Statens pensjonskasse. Fra 2022 innføres en ny virksomhetsspesifikk og hendelsesbasert premiemodell for betaling av pensjonspremie for statlige virksomheter. Den nye premiemodellen tar løpende hensyn til de faktiske hendelser i medlemsbestanden, så som lønnsendringer og uttak av pensjon, slik at premiereserven er à jour med medlemmenes opptjening. Dette skal bidra til økt ansvarliggjøring av statlige virksomheter for egne pensjonskostnader. Pensjonspremien for de statlige virksomhetene vil fra samme tidspunkt bli beregnet etter nytt pensjonsregelverk, herunder påslagspensjon og nye samordningsregler, samt ny dødelighetstariff.

Innføringen av ny modell skal være om lag budsjettneutryl på innføringstidspunktet ved at de berørte virksomhetene får en reduksjon eller en økning i bevilgningen i tråd med endret premie. Beregningene er basert på en sammenlikning av nytt premienivå for 2022 med hva pensjonspremien ville blitt for 2022 med dagens premiemodell. Ettersom virksomhetene også betaler arbeidsgiveravgift av pensjonspremien, innebærer en endring av premienivået også endringer i arbeidsgiveravgiften virksomhetene skal betale. Det er hensyntatt i beregningene. Innføring av den nye premiemodellen innebærer økte pensjonsutgifter for forsvarssektoren på om lag 329,4 mill. kroner i 2022 og bevilgningene til virksomhetene er i sum økt tilsvarende.

Det vises til Arbeids- og sosialdepartementets Prop. 1 S (2021–2022) for nærmere omtale.

Budsjettgevinster fra endrede jobbreisevaner

Pandemien har krevd økt bruk av digitale møter og gitt statlige virksomheter en mulighet til å redusere reiseomfanget både på kort og lang sikt. Selv om reiseaktiviteten vil gå opp igjen når samfunnet nå nylig har åpnet opp, vil nivået på reiseaktiviteten trolig være varig redusert. Dette vil redusere reiseutgifter i virksomhetene og spare reisetid for de ansatte. Regjeringen foreslår et varig gevinstuttak på 5 pst. av reiseutgiftene slik de var før pandemien fra og med 2022. For forsvarssektoren utgjør dette i alt 62,0 mill. kroner. Virksomhetenes driftsposter er redusert forholdsmessig, se omtale av gevinstuttaket i den enkelte virksomhet under Del II, 5. Nærmere omtale av bevilgningsforslagene mv..

Forsvarsdepartementet viser videre til Prop. 1 S (2021–2022) Gul bok for nærmere redegjørelse av gevinstuttaket.

1.4 Oppfølging av anmodnings- og utredningsvedtak

Nedenfor gis en oversikt over oppfølging av anmodnings- og utredningsvedtak under Forsvarsdepartementet. Oversikten inkluderer alle vedtak fra stortingssesjonen 2020–2021 samt de vedtakene fra tidligere stortingssesjoner som kontroll- og konstitusjonskomiteen i Innst. 580 S (2020–2021) mente ikke var utkvittert. I tabellen nedenfor angis det også hvorvidt Forsvarsdepartementet planlegger at rapporteringen knyttet til anmodningsvedtaket nå avsluttes eller om departementet vil rapportere konkret på vedtaket også i neste års budsjettproposisjon.

Tabell 1.4 Oversikt over anmodnings- og utredningsvedtak, ordnet etter sesjon og nummer

Sesjon	Vedtak nr.	Stikkord	Rapportering avsluttes
2020–2021	31	Veteraner – kartlegging av prioriterte områder	Nei
2020–2021	33	Veteraner – foreldelse tidligst tre år etter uførevedtak	Ja
2020–2021	34	Veteraner – tyveårsfristen for foreldelse	Ja
2020–2021	35	Veteraner – spesialisterklæring	Nei
2020–2021	36	Veteraner – vedtak som kan være i strid med gjeldende rett	Nei
2020–2021	37	Veteraner – finansiering av juridisk hjelp	Ja
2020–2021	123	Utdanne nok personell til HV etter modell fra Finnmark	Nei
2020–2021	124	Vurderinger om standardisert fartøyklasse	Nei
2020–2021	125	Sette ned en forsvarskommisjon	Nei
2020–2021	126	Styrke Cyberforsvaret med ti nye spesialiststillinger	Ja
2020–2021	127	Sikre den videre moderniseringen av Heimevernet	Ja
2020–2021	128	Nye helikoptre til dedikert helikopterstøtte for Hæren	Nei
2020–2021	129	Forsere en økning i antall årsverk i Forsvaret til 300 i 2021	Ja
2020–2021	130	Sikre at kvalitetsreformen i Heimevernet fortsetter	Ja
2020–2021	131	Utrede å benytte Haslemoen og Drevjamoen	Nei
2020–2021	132	Konkurransetsettingen av renholdet i Forsvaret	Ja
2020–2021	133	Utredning om bruk av ikke-militært ansatte	Nei
2020–2021	134	Forsvarsbudsjettets eksponering mot valutasvingninger	Ja
2020–2021	135	Evt. forslag om å flytte ledelselementer til Nord-Norge	Ja
2020–2021	136	Personell til HV på Drevjamoen etter modell fra FLF	Nei
2020–2021	355	Tollbugata 10 som gave til Stiftelsen Den Gamle Krigsskole	Ja
2020–2021	356	Overlevelse for små og mellomstore teknologibedrifter	Ja
2020–2021	744	Forsvarets evne til å sikre offensive cyberoperasjoner	Ja
2020–2021	1099	Ivaretagelse av de nasjonale kulturhistoriske verdiene på Kjeller	Nei
2020–2021	1179	Strategiske avtaler for å sikre tilstrekkelig logistikkstøtte	Ja
2020–2021	1187	Statlig bidrag til istandsettelsen av Den gamle krigsskole	Nei
2020–2021	1345	Overdragelse av kommandantboligen i Bergen	Ja
2019–2020	676	Evaluerings av ny etterretningstjenestelov	Nei
2018–2019	502	NH90 – oppfølging og vurdering om alt. helikoptre	Ja
2016–2017	576	Lovhjemmel for å ivareta rettighetene for fanger	Nei

Stortingssesjon 2020–2021

Veteraner – kartlegging av prioriterte områder

Vedtak nr. 31, 15. oktober 2020

«Stortinget ber regjeringen legge frem en kartlegging av prioriterte forskningsområder relatert til forsvarspersonell i utenlandstjeneste. Denne skal legge grunnlaget for en strategi for norsk veteranforskning.»

Vedtaket ble truffet under behandlingen av Innst. 20 S (2020–2021) til Meld. St. 15 (2019–2020) *Også vi når det blir krevet – Veteraner i vår tid.*

Forsvarsdepartementet følger opp vedtaket som ledd i arbeidet under Forum for veteranforskning med bred militær og sivil deltakelse. Forumet har blant annet som målsetting å utarbeide en overordnet strategi for norsk veteranforskning i og utenfor forsvarssektoren.

Veteraner – foreldelse tidligst tre år etter uførevedtak

Vedtak nr. 33, 15. oktober 2020

«Stortinget ber regjeringen fremme forslag om at veteraner med krav på erstatning for psykiske belastningsskader fra utenlandsoperasjoner ikke rammes av foreldelse før tidligst 3 år etter vedtak om uføretrygd og innvilget yrkesskade begrunnet i psykisk belastningsskade. Regjeringen bes utforme forslaget slik at endringen gis tilbakevirkende kraft, slik at den også omfatter veteraner skadd før 2010, og slik at veteraner som allerede har blitt nektet erstatning på bakgrunn av foreldelse, får anledning til å søke på nytt.»

Vedtaket ble truffet under behandling av Innst. 21 S (2020–2021) til Dokument 8:101 S (2019–2020) *Representantforslag fra stortingsrepresentant Bjørnar Moxnes om å sikre rettmessig erstatning for norske veteraner med psykiske skader.*

Vedtaket er fulgt opp. Lovendringer ble fremmet i Prop. 59 L (2020–2021) 11. desember 2020, og vedtatt av Stortinget ved Lovvedtak 68 (2020–2021) til Innst. 223 L (2020–2021). Lov- og forskriftsendringer trådte i kraft 1. juli 2021.

Det vises også til omtale av vedtak nr. 34 nedenfor, samt til informasjonssak i Del III, 6.3 *Forslag fra arbeidsgruppe om erstatnings- og kompensasjonsordningene for veteraner*, hvor det blant annet fremgår at regjeringen i 2018 nedsatte en bredt sammensatt arbeidsgruppe for å gjennomgå og vurdere erstatnings- og kompensasjonsordningene for veteraner fra internasjonale operasjoner.

Veteraner – tyveårsfristen for foreldelse

Vedtak nr. 34, 15. oktober 2020

«Stortinget ber regjeringen sikre at den ytre tyveårsfristen for foreldelse ikke benyttes for å nekte erstatning til veteraner som ellers oppfyller vilkårene for erstatning.»

Vedtaket ble truffet under behandling av Innst. 21 S (2020–2021) til Dokument 8:101 S (2019–2020) *Representantforslag fra stortingsrepresentant Bjørnar Moxnes om å sikre rettmessig erstatning for norske veteraner med psykiske skader.*

Vedtaket er fulgt opp. Lovendringer ble fremmet i Prop. 59 L (2020–2021) 11. desember 2020, og vedtatt av Stortinget ved Lovvedtak 68 (2020–2021) til Innst. 223 L (2020–2021). Lov- og forskriftsendringer trådte i kraft 1. juli 2021.

Det vises også til omtale av vedtak nr. 33 ovenfor.

Veteraner – spesialisterklæring

Vedtak nr. 35, 15. oktober 2020

«Stortinget ber regjeringen sikre at spesialisterklæring om varig psykisk belastningsskade ikke settes til side av Statens pensjonskasse eller erstatningsordningenes klageorgan, uten at erklæringen først sendes tilbake til den aktuelle spesialisten for en kommentar eller tilleggserklæring. Dersom Statens pensjonskasse eller klageorganet mener at erklæringen fortsatt ikke er tilfredsstillende, må det hentes inn en ny medisinsk vurdering.»

Vedtaket ble truffet under behandling av Innst. 21 S (2020–2021) til Dokument 8:101 S (2019–2020) *Representantforslag fra stortingsrepresentant Bjørnar Moxnes om å sikre rettmessig erstatning for norske veteraner med psykiske skader.*

Forsvarsdepartementet sendte et forslag til forskriftsendringer på høring 17. juni 2021.

Veteraner – vedtak som kan være i strid med gjeldende rett

Vedtak nr. 36, 15. oktober 2020

«Stortinget ber regjeringa sikre at veteranar kan få ta opp saka si på nytt der vedtak frå Statens pensjonskasse og/eller klagenemnda kan vere i strid med gjeldande rett.»

Vedtaket ble truffet under behandling av Innst. 21 S (2020–2021) til Dokument 8:101 S (2019–2020) *Representantforslag fra stortingsrepresentant Bjørnar Moxnes om å sikre rettmessig erstatning for norske veteraner med psykiske skader.*

Adgang til gjenopptak ble ikke utredet av arbeidsgruppen som gjennomgikk og vurderte erstatnings- og kompensasjonsordningene for veteraner i 2019. Forsvarsdepartementet utreder nå hvordan vedtaket kan imøtekommes, herunder om dette er mulig innenfor det etablerte systemet eller om et nytt organ bør opprettes. Regjeringen vil komme tilbake til Stortinget med status for saken.

Veteraner – finansiering av juridisk hjelp

Vedtaket nr. 37, 15. oktober 2020

«Stortinget ber regjeringen sikre at dagens ordning for finansiering av juridisk hjelp for veteraner, herunder advokatbistand og reiseutgifter, opprettholdes.»

Vedtaket ble truffet under behandling av Innst. 21 S (2020–2021) til Dokument 8:101 S (2019–2020) *Representantforslag fra stortingsrepresentant Bjørnar Moxnes om å sikre rettmessig erstatning for norske veteraner med psykiske skader.*

Vedtaket er fulgt opp. Anmodningen ivaretas ved at dagens situasjon opprettholdes.

Utdanne nok personell til HV etter modell fra Finnmark

Vedtaket nr. 123, 1. desember 2020

«Stortinget ber regjeringen se på muligheten for å utnytte eksisterende EBA og etter behov opprette midlertidig rekruttutdanning for å utdanne nok personell til HV etter modell fra Finnmark, innenfor budsjetttrammen.»

Vedtaket ble truffet under behandling av Innst. 87 S (2020–2021) til Prop. 14 S (2020–2021) *Evne til forsvar – vilje til beredskap. Langtidsplan for forsvarssektoren.*

Forsvarsdepartementet følger opp vedtaket. Det vises til informasjonssak i Del III, 6.7 Rekruttutdanningen i Forsvaret, samt til omtale av vedtak nr. 131 og 136 nedenfor.

Vurderinger om standardisert fartøyklasse

Vedtaket nr. 124, 1. desember 2020

«Stortinget ber regjeringen på egnet vis fremme en sak om erstatning av dagens kystvakt- og støt-tefartøy, herunder en vurdering av en fremtidig standardisert fartøyklasse, og komme tilbake med mulige forseringer i Prop. 1 S (2021–2022).»

Vedtaket ble truffet under behandling av Innst. 87 S (2020–2021) til Prop. 14 S (2020–2021) *Evne til forsvar – vilje til beredskap. Langtidsplan for forsvarssektoren.*

Forsvarsdepartementet følger opp vedtaket. Det vises til informasjonssak i Del III, 6.5 Vurderinger om standardisert fartøyklasse, hvor det fremgår at Forsvarsdepartementet har iverksatt et arbeid i forsvarssektoren med å vurdere en standard fartøyklasse i Sjøforsvarets struktur. Stortinget vil bli holdt orientert om utviklingen i saken på egnet vis.

Sette ned en forsvarskommisjon

Vedtaket nr. 125, 1. desember 2020

«Stortinget ber regjeringen i løpet av 2021 sette ned en forsvarskommisjon med bred faglig og politisk sammensetning for å vurdere de sikkerhetspolitiske utfordringene for Norge, med sikte på å skape et bredest mulig grunnlag for videre utvikling i forsvarssektoren.»

Vedtaket ble truffet under behandling av Innst. 87 S (2020–2021) til Prop. 14 S (2020–2021) *Evne til forsvar – vilje til beredskap. Langtidsplan for forsvarssektoren.*

Forsvarsdepartementet følger opp vedtaket. Regjeringen vil nedsette forsvarskommisjonen innen utgangen av 2021.

Styrke Cyberforsvaret med 10 nye spesialiststillinger

Vedtaket nr. 126, 1. desember 2020

«Stortinget ber regjeringen styrke Cyberforsvaret med 10 nye spesialiststillinger i 2021, ut over den øvrige økningen i antall årsverk.»

Vedtaket ble truffet under behandling av Innst. 87 S (2020–2021) til Prop. 14 S (2020–2021) *Evne til forsvar – vilje til beredskap. Langtidsplan for forsvarssektoren.*

Vedtaket er fulgt opp. Forsvaret er gitt i oppdrag å styrke bemanningen med 310 årsverk i 2021, herunder ti spesialiststillinger til Cyberforsvaret. Det vises også til vedtak 129, samt til Del II, 5. Nærmere omtale av bevilgningsforslagene mv., Kapittel 1720 Forsvaret, Personell, utdanning og kompetanse.

Sikre den videre moderniseringen av Heimevernet
Vedtak nr. 127, 1. desember 2020

«Stortinget ber regjeringen sikre den videre moderniseringen av Heimevernet, og at det innføres nytt materiell som kjøretøy og utrustning. Dette bør inkludere investeringer for å styrke kapasiteten til desentralisert lagring. Økt utnyttelse av teknologi for å øke Heimevernets evne til å gjennomføre sikringsoppdrag bør prioriteres. Stortinget ber videre regjeringen sikre at påbegynte tiltak for å gi Heimevernet tilstrekkelig tilgang på personell til områdestrukturen i hele landet utvikles ytterligere. Stortinget understreker at Heimevernet utgjør en betydelig ressurs for ivaretagelse av samfunnssikkerhet og andre sentrale samfunnsoppgaver, og at dette må følges opp i neste langtidsplanperiode.»

Vedtaket ble truffet under behandling av Innst. 87 S (2020–2021) til Prop. 14 S (2020–2021) *Evne til forsvar – vilje til beredskap. Langtidsplan for forsvarssektoren.*

Vedtaket er fulgt opp. Regjeringen viderefører moderniseringen av Heimevernet, i samsvar med Stortingets anmodningsvedtak, gjennom flere materiellprosjekter for modernisering av personlig utrustning og våpen. Videre skal innsatsstyrkene og områdestrukturen i HV-17 (Finnmark heimevernsdistrikt) styrkes med nye kapasiteter, slik at disse, sammen med hæravdelingene i Finnmark, utgjør et mest mulig helhetlig og sammenhengende samvirkesystem. Heimevernets understøttelse av et mobilt og containerbasert forsyningsystem, basert på leveranser fra sivile leverandører, videreføres og videreutvikles. Det vises også til Del II, 5. Nærmere omtale av bevilgningsforslagene mv., Kapittel 1720 Forsvaret, Heimevernet.

Nye helikoptre til dedikert helikopterstøtte for Hæren

Vedtak nr. 128, 1. desember 2020

«Stortinget ber regjeringen i forbindelse med den planlagte anskaffelsen av nye helikoptre til spesi-

alstyrkene fra 2024, også anskaffe nye helikoptre til dedikert helikopterstøtte for Hæren. De nye helikoptrene skal organiseres i en skvadron på Rygge, og en skvadron på Bardufoss for å understøtte og samvirke med Hæren. Det henstilles til regjeringen å komme tilbake til Stortinget med en egen sak om anskaffelsen av helikoptrene, herunder antall.»

Vedtaket ble truffet under behandling av Innst. 87 S (2020–2021) til Prop. 14 S (2020–2021) *Evne til forsvar – vilje til beredskap. Langtidsplan for forsvarssektoren.*

Regjeringen vil komme tilbake til Stortinget med en egen sak om anskaffelsen av helikoptrene, herunder antall. Det vises også til sak om fremtidige prosjekter i Del I, 4. Investeringer, 1107 Ny helikopterkapasitet. Hensikten med prosjektet er å anskaffe helikopterkapasitet til både Forsvarets spesialstyrker og Hæren. Det pågår nå et arbeid med en konseptvalgutredning.

Forsere en økning i antall årsverk i Forsvaret til 300 i 2021

Vedtak nr. 129, 1. desember 2020

«Stortinget ber regjeringen forsere en økning i antall årsverk i Forsvaret til 300 i 2021, og innrette økningen i tråd med anbefalingene i Forsvarssjefens fagmilitære råd (FMR).»

Vedtaket ble truffet under behandling av Innst. 87 S (2020–2021) til Prop. 14 S (2020–2021) *Evne til forsvar – vilje til beredskap. Langtidsplan for forsvarssektoren.*

Vedtaket er fulgt opp. Forsvaret er gitt i oppdrag å styrke bemanningen med 310 årsverk i 2021, i tråd med rammene og prioritene i langtidsplanen, herunder ti spesialiststillinger til Cyberforsvaret. Det vises også til vedtak 126, samt til Del II, 5. Nærmere omtale av bevilgningsforslagene mv., Kapittel 1720 Forsvaret, Personell, utdanning og kompetanse.

Sikre at kvalitetsreformen i Heimevernet fortsetter
Vedtak nr. 130, 1. desember 2020

«Stortinget ber regjeringen sikre at kvalitetsreformen i Heimevernet fortsetter, med årlig trening for alle HV-distrikter og fortsatt innføring av nytt materiell, innenfor rammen på 40 000 soldater.»

Vedtaket ble truffet under behandling av Innst. 87 S (2020–2021) til Prop. 14 S (2020–2021) *Evne til forsvar – vilje til beredskap. Langtidsplan for forsvarssektoren.*

Vedtaket er fulgt opp. Regjeringen viderefører kvalitetsreformen i Heimevernet, i samsvar med Stortingets anmodningsvedtak, gjennom å gi personell uten befalsutdanning særskilt opplæring for å dekke kompetansebehovet i leder- og befalsstillinger. Rekruttering av personell til førstegangstjeneste fra Finnmark og enkelte andre områder er fortsatt utfordrende. Ordningen med seks måneders førstegangstjeneste ved Garnisonen i Porsanger for vernepliktige fra Finnmark, som etter endt utdanning overføres direkte til HV-17, har så langt hatt god effekt og vil bli videreført. Det vises også til Del II, 5. Nærmere omtale av bevilgningsforslagene mv., Kapittel 1720 Forsvaret, Heimevernet.

Utrede å benytte Haslemoen og Drevjamoen

Vedtak nr. 131, 1. desember 2020

«Stortinget ber regjeringen utrede å benytte Haslemoen og Drevjamoen som supplement til rekruttskolen som lokaliseres på Terningmoen, og på egnat måte komme tilbake til dette i forbindelse med Prop. 1 S (2021–2022).»

Vedtaket ble truffet under behandling av Innst. 87 S (2020–2021) til Prop. 14 S (2020–2021) *Evne til forsvar – vilje til beredskap. Langtidsplan for forsvarssektoren.*

Forsvarsdepartementet følger opp vedtaket. Det vises til omtale av vedtak 123 og vedtak 136.

Konkurransetsettingen av renholdet i Forsvaret

Vedtak nr. 132, 1. desember 2020

«Stortinget ber regjeringen avklare konsekvensene knyttet til økonomi, arbeidsmiljø og beredskap som følge av konkurranseutsettingen av renholdet i Forsvaret.»

Vedtaket ble truffet under behandling av Innst. 87 S (2020–2021) til Prop. 14 S (2020–2021) *Evne til forsvar – vilje til beredskap. Langtidsplan for forsvarssektoren.*

Forsvarsdepartementet har fulgt opp vedtaket. Det vises til informasjonssak i Del III, 6.6 Renholdstjenestene i forsvarssektoren, hvor det blant annet fremgår at utsettingen av renholdet har frigjort betydelige midler. Det er ikke grunnlag som indikerer at det generelle arbeidsmiljøet er svek-

ket som en følge av at sivile leverandører har overtatt ansvaret for renholdstjenestene. Sikkerhets- og beredskapshensyn i fred, krise og krig er inkludert i vurderingene når kontraktene refohandles.

Utredning om bruk av ikke-militært ansatte

Vedtak nr. 133, 1. desember 2020

«Stortinget ber regjeringen innen 2022 legge fram en utredning om bruk av ikke-militært ansatte og forhold knyttet til krigens folkerett og ikke-militært personell som legitime militære mål.»

Vedtaket ble truffet under behandling av Innst. 87 S (2020–2021) til Prop. 14 S (2020–2021) *Evne til forsvar – vilje til beredskap. Langtidsplan for forsvarssektoren.*

Forsvarsdepartementet har iverksatt en kartlegging om bruk av ikke-militært ansatte og forhold knyttet til krigens folkerett og ikke-militært personell som legitime militære mål, og vil informere Stortinget om oppfølgingen av vedtaket i 2022.

Forsvarsbudsjettets eksponering mot valutasingninger

Vedtak nr. 134, 1. desember 2020

«Stortinget ber regjeringen vurdere måter å redusere forsvarsbudsjettets eksponering mot valutasingninger på, i forbindelse med anskaffelser av forsvarsmateriell, og komme tilbake til Stortinget med en vurdering i revidert nasjonalbudsjett 2021.»

Vedtaket ble truffet under behandling av Innst. 87 S (2020–2021) til Prop. 14 S (2020–2021) *Evne til forsvar – vilje til beredskap. Langtidsplan for forsvarssektoren.*

Vedtaket er fulgt opp. Regjeringen har informert Stortinget i Prop. 195 S (2020–2021) *Tilleggsbevilgninger og omprioriteringer i statsbudsjettet 2021* om at regjeringen vil foreslå å valutajustere store investeringsprosjekter i forsvarssektoren i budsjettfremleggene fra og med 2022, og at regjeringen vil komme tilbake med et konkret forslag til justeringer i budsjettfremlegget for 2022. I Innst. 600 S (2020–2021) tar utenriks- og forsvarskomiteen omtalen til orientering, og viser for øvrig til Stortingets behandling av stortingsmeldingen om oppfølging av anmodningsvedtak

våren 2022. Forsvarsdepartementet viser også til omtale i Del I, 4. Investeringer.

Evt. forslag om å flytte ledelselementer til Nord-Norge

Vedtaket nr. 135, 1. desember 2020

«Stortinget ber regjeringen komme tilbake til Stortinget på egnet måte og senest i revidert i nasjonalbudsjett våren 2021 med eventuelle forslag om å flytte ledelselementer i Forsvaret til Nord-Norge, for eksempel ledelse og stab i Forsvarets spesialstyrker til Reitan/Bodø.»

Vedtaket ble truffet under behandling av Innst. 87 S (2020–2021) til Prop. 14 S (2020–2021) *Evne til forsvar – vilje til beredskap. Langtidsplan for forsvarssektoren.*

Vedtaket er fulgt opp. Regjeringen har orientert Stortinget om saken i Prop. 195 S (2020–2021) *Tilleggsbevilgninger og omprioriteringer i statsbudsjettet 2021.* I Innst. 600 S (2020–2021) tar utenriks- og forsvarskomiteen omtalen til orientering, og viser for øvrig til Stortingets behandling av stortingsmeldingen om oppfølging av anmodningsvedtak våren 2022.

Personell til HV på Drevjamoen etter modell frå FLF

Vedtaket nr. 136, 16. desember 2020

«Stortinget ber regjeringa greie ut utnytting av eksisterande EBA og etter behov opprette mellombels rekruttutdanning for å utdanne personell til HV på Drevjamoen etter modell frå Finnmark landforsvar.»

Vedtaket ble truffet under behandling av Innst. 87 S (2020–2021) til Prop. 14 S (2020–2021) *Evne til forsvar – vilje til beredskap. Langtidsplan for forsvarssektoren.*

Forsvarsdepartementet følger opp vedtaket. Det vises til omtale av vedtak 123 og vedtak 131.

Tollbugata 10 som gave til Stiftelsen Den Gamle Krigsskole

Vedtaket nr. 355, 16. desember 2020

«Stortinget ber regjeringen legge til rette for at den fredede eiendommen Tollbugata 10, slik den i dag fremstår, gis som gave til Stiftelsen Den Gamle Krigsskole for en symbolsk sum. Vilkaaret skal være at stiftelsen utvikler denne eiendom-

men, som er spesielt rik på historiske og kulturelle verdier, slik at den blir tilgjengelig for allmennheten og dermed kan formidle betydningen den har hatt for norsk samfunnsutvikling.»

Vedtaket ble truffet ved behandling av Innst. 7 S (2020–2021) til Prop. 1 S (2020–2021).

Vedtaket er fulgt opp. Eierskapet til Tollbugata 10 er overdratt til Stiftelsen Den Gamle Krigsskole den 9. juli 2021 for en symbolsk sum på 10 kroner. Stortingets vilkår er ivaretatt ifm. overdragelsen.

Overlevelse for små og mellomstore teknologibedrifter

Vedtaket nr. 356, 16. desember 2020

«Stortinget ber regjeringen, på egnet måte og så raskt som mulig, orientere Stortinget om til hvilke formål (anskaffelser) tilleggsbevilgning på 50 mill. kroner for å fremskynde planlagte kjøp av produkter og tjenester fra små og mellomstore teknologibedrifter, ble disponert, hvilke bedrifter som har blitt tildelt oppdrag og hvordan ordningen har bidratt til å sikre overlevelse for små og mellomstore teknologibedrifter som leverer egne produkter/tjenester direkte til forsvarssektoren.»

Vedtaket ble truffet ved behandling av Innst. 7 S (2020–2021) til Prop. 1 S (2020–2021).

Vedtaket er fulgt opp. Regjeringen har informert Stortinget om oppfølgingen i Prop. 123 S (2020–2021) *Investeringar i Forsvaret og andre saker.* Utenriks- og forsvarskomiteen hadde ingen kommentarer til dette ved behandlingen av Innst. 496 S (2020–2021).

Forsvarets evne til å sikre offensive cyberoperasjoner

Vedtaket nr. 744, 11. mars 2021

«Stortinget ber regjeringen sikre finansiering for videreutvikling av Forsvarets evne til å sikre offensive cyberoperasjoner mot blant annet trusler i det digitale rom.»

Vedtaket ble truffet ved behandling av Innst. 275 S (2020–2021) til Meld. St. 5 (2020–2021) *Samfunnsikkerhet i en usikker verden.*

Vedtaket er fulgt opp. I møtet med trusler i og gjennom det digitale rom, har Norge en rekke ulike virkemidler som kan benyttes. Disse inklu-

derer forebyggende tiltak, håndtering og mottiltak, og offensive cyberoperasjoner er ett av dem. Ansvar for å gjennomføre offensive cyberoperasjoner er lagt til Etterretningstjenesten. Regjeringen viderefører satsingen på Etterretningstjenesten, herunder å sette tjenesten i stand til å håndtere nye trusler i det digitale rom. Evnen og kompetansen til offensive cyberoperasjoner skal videreutvikles, jf. også Prop. 14 S (2020–2021) *Evne til forsvar – vilje til beredskap. Langtidsplan for forsvarssektoren.*

Ivaretakelse av de nasjonale kulturhistoriske verdiene på Kjeller

Vedtak nr. 1099, 2. juni 2021

«Stortinget ber regjeringen legge frem en sak for Stortinget med en plan for hvordan staten kan bidra til at de nasjonale kulturhistoriske verdiene på Kjeller blir ivarettatt.»

Vedtaket ble truffet ved behandling av Innst. 543 S (2020–2021) til Dokument 8:241 S (2020–2021) *Representantforslag om en permanent løsning for småflyaktiviteten i Oslo-området og luftfartøyvern-senter på Kjeller.*

Regjeringen vil komme tilbake til Stortinget om oppfølging av vedtaket. Forhold knyttet til ivaretakelse av nasjonale, kulturhistoriske verdier på Kjeller vil bli inkludert i det videre arbeidet knyttet til avhendingen av Kjeller base, og koordineres med pågående prosesser hos Riksantikvaren og Lillestrøm kommune. Det vises også til omtale av avviklingen av Kjeller base i Del III, 6.8 Avhending av Kjeller base.

Logistikkstøtte knyttet til alliert mottak og beredskapssituasjoner

Vedtak nr. 1179, 9. juni 2021

«Stortinget ber regjeringen vurdere å inngå langsiktige avtaler med relevante aktører for å sikre tilstrekkelig logistikkstøtte knyttet til alliert mottak og beredskapssituasjoner.»

Vedtaket ble truffet ved behandling av Innst. 507 S (2020–2021) til Meld. St. 17 (2020–2021) *Samarbeid for sikkerhet. Nasjonal forsvarsindustriell strategi for et høyteknologisk og fremtidsrettet forsvar.*

Forsvarsdepartementet har fulgt opp vedtaket gjennom at Forsvaret allerede har inngått og inngår avtaler med relevante strategiske partnere.

Det pågår nå et arbeid med videreutvikling av prosessen for inngåelse, bruk og forvaltning av strategiske avtaler. Det vises til informasjonssak i Del III, 6.4 Strategiske avtaler for å sikre tilstrekkelig logistikkstøtte.

Statlig bidrag til istandsettelsen av Den gamle krigsskole

Vedtak nr. 1187, 9. juni 2021

«Stortinget ber regjeringen utrede og avklare hvorvidt eventuelle fremtidige tilskudd og/eller driftsmidler til Stiftelsen Den Gamle Krigsskole i forbindelse med bygningsmassen i Tollbugata 10 i Oslo bør utløses via Kulturdepartementet.»

Vedtaket ble truffet ved behandling av Innst. 494 S (2020–2021) til Dokument 8:278 S (2020–2021) *Representantforslag om statlig bidrag til istandsettelsen av Den Gamle Krigsskole i Oslo.*

Forsvarsdepartementet har igangsatt et tverrsektorielt arbeid for å utrede fremtidig ivaretakelse av forsvarssektorens kulturhistoriske eiendommer, inkludert eventuell støtte/tilskudd til eiendommer som tidligere har vært i sektorens eie. Regjeringen vil komme tilbake til Stortinget med saken på egnet måte.

Overdragelse av kommandantboligen i Bergen

Vedtak nr. 1345, 18. juni 2021

«Stortinget ber regjeringen vurdere om og i så fall hvordan Kommandantboligen i Bergen kan overdras til Bergen militære samfunn.»

Vedtaket ble truffet ved behandling av Innst. 600 S (2020–2021) til Meld. St. 2 (2020–2021) *Revidert nasjonalbudsjett for 2021.*

Vedtaket er fulgt opp. Forsvarsdepartementet har gjennom lang tid jobbet med ulike alternativer for å finne en løsning på forsvarssektorens eierforhold og Bergen militære samfunns (BMS) brukrett til Kommandantboligen. Forsvarsdepartementet fastholder tilbudet til BMS om å overta Kommandantboligen til 2,1 mill. kroner, og legger til grunn at BMS står ved styrets tidligere uttrykte hensikt om å kjøpe Kommandantboligen for dette beløpet. Det vises til omtale i Del II, 5. Nærmere omtale av bevilgningsforslagene mv., Kapittel 4710 Forsvarsbygg og nybygg og nyanlegg, Post 47 Salg av eiendom.

Stortingssesjon 2019–2020

Evaluering av ny etterretningstjenestelov

Vedtak nr. 676, 11. juni 2020

«Stortinget ber regjeringen sørge for en uavhengig evaluering av den nye etterretningstjenesteloven fra full ikrafttredelse. Evalueringen skal være offentlig og foreligge senest fire år etter at loven er satt i kraft. Evalueringen skal gjelde lovens virke og mulighet for kontroll av dens bestemmelser, inkludert ressursituasjonen, kompetanse og virkemidler hos EOS-utvalget og domstolene.»

Vedtaket ble truffet ved behandling av Innst. 357 L (2019–2020) til Prop. 80 L (2019–2020) *Lov om Etterretningstjenesten (etterretningstjenesteloven)* og Lovvedtak 134 (2019–2020).

Regjeringen vil sørge for en uavhengig evaluering av den nye etterretningstjenesteloven fra full ikrafttredelse slik Stortinget ber om. Det er en viss rettslig usikkerhet knyttet til etterretningstjenesteloven paragraf 7-3, og derfor utsettes ikrafttredelsen av denne paragrafen i påvente av en nærmere analyse. Regjeringen vurderer at en utsatt ikrafttredelse av paragraf 7-3 medfører en forskyvning i når evalueringen skal foreligge, da fristen er formulert å løpe fra full ikrafttredelse. Det vises også til Del II, 5. Nærmere omtale av bevilgningsforslagene mv., Kapittel 1735 Etterretningstjenesten.

Stortingssesjon 2018–2019

NH90 – oppfølging og vurdering om alternative helikoptre

Vedtak nr. 502, 7. mai 2019:

«Stortinget ber regjeringen om å holde Stortinget løpende oppdatert om den videre oppfølging av saken, herunder komme tilbake til Stortinget på egnet måte med vurderinger av om alternative helikoptre kan være mer formålstjenlig for deler av Luftforsvarets behov grunnet forventede driftskostnader og flytid.»

Vedtaket ble truffet ved behandling av Innst. 237 S (2018–2019) til Dokument 3:3 (2018–2019) *Riksrevisjonens undersøkelse av anskaffelsen og innfasingen av maritime helikoptre til Forsvaret (NH90)*.

Forsvarsdepartementet redegjør i omtalen av prosjekt 7660 i Del I, 4. Investeringer, om status for anskaffelsen og innfasingen av NH90 i Forsvaret.

Vedtaket er fulgt opp. Regjeringen har informert Stortinget i Prop. 123 S (2020–2021) *Investeringar i Forsvaret og andre saker* om at Forsvaret nå vurderer at det er mulig at andre helikoptre kan være formålstjenlige for å dekke deler av Forsvarets behov for maritim helikopterkapasitet gjennom en løsning med innleie av helikopterkapasitet, og at regjeringen undersøker en slik løsning nærmere. Dette vil være et supplement til NH90 og gjelde deler av behovet som ikke krever en like spesialisert og høyteknologisk plattform som NH90. I Innst. 496 S (2020–2021) imøteser utenriks- og forsvarskomiteen at Stortinget blir holdt orientert på egnet vis.

Stortingssesjon 2016–2017

Lovhjemmel for å ivareta rettighetene for fanger

Vedtak nr. 576, 18. april 2017:

«Stortinget ber regjeringen utrede en egen lov-hjemmel for å sikre at fanger som holdes av norske styrker i forbindelse med væpnet konflikt får ivaretatt sine rettigheter, samt hvordan rettighetene til personer som holdes fanget av norske soldater kan ivaretas i våre internasjonale operasjoner.»

Vedtaket ble truffet ved behandling av Innst. 248 S (2016–2017) om *Redegjørelse av utenriksministeren og forsvarsministeren om Afghanistan, inkludert rapporten fra det regjeringsoppnevnte utvalget som har evaluert og trukket lærdommer av Norges sivile og militære innsats i Afghanistan for perioden 2001–2014*. Forslaget ble fremmet av Miljøpartiet De Grønne etter at innstillingen var fremmet for Stortinget.

Forsvaret har på oppdrag fra Forsvarsdepartementet utført en utredning av temaet frihetsberøvelse i militære operasjoner, som et grunnlag for det videre arbeidet med problemstillingen. Det pågår nå et arbeid i Forsvarsdepartementet med å utrede behovet for lovforankring, i dialog med Utenriksdepartementet og Justis- og beredskapsdepartementet. Utredningen skal ferdigstilles i løpet av 2021. Regjeringen tar sikte på å informere Stortinget om saken våren 2022.

2 Tryggings- og forsvarspolitik

2.1 Tryggings- og forsvarspolitiske mål

Norsk tryggingspolitikk har som føremål å sikra Noreg sin suverenitet, territoriale integritet, vårt demokratiske styresett og vår politiske handlefri- dom mot politisk, militært og anna press. NATO og det transatlantiske tryggingsfellesskapet er berebnelken i norsk tryggingspolitikk. Noreg vil medverke til å førebyggja væpna konflikt, og arbeida for fred og stabilitet innanfor ein global, multilateral rettsorden tufta på prinsippa som er nedfelte i FN-pakta.

Forsvaret er eit grunnleggjande og avgjerande tryggingspolitisk verkemiddel for å sikra norsk suverenitet, norske rettar og for å bevare norsk handlefri- dom mot militært og anna press. Bruk av samansette verkemidlar aukar og brukast for å destabilisere og teste statar i fredstid. Det tradisjo- nelle skiljet mellom statstryggleik og samfunns- tryggleik blir mindre tydeleg.

Forsvaret skal, saman med allierte, ha ein avskrekkande effekt ved at kostnadane ved å trua eller angripa Noreg ikkje står i høve til ein mogleg gevinst. I tillegg skal Forsvaret, saman med alli- erte, sikra kollektivt forsvar av Noreg og andre allierte mot truslar, anslag og åtak. Ved deltaking i internasjonale operasjonar og kapasitetsbygging i utvalde land, skal Forsvaret førebyggje krig og medverke til tryggleik og stabilitet.

Forsvaret skal medverke til samfunnsstrygging gjennom støtte til, og samarbeid med, sivile sty- resmakter ved terroråtak og andre alvorlege hen- dingar, ulykker og naturkatastrofar.

2.2 Utviklingstrekk og utfordringar

Nokre sentrale utviklingstrekk

Verda er i endring på eit anna vis enn kva vi har vore vane med dei siste tiåra. Stormaktsrivalise- ring kjenneteiknar dei framveksande tilhøva, og rivaliseringa er kvassare og klårare enn tidlegare. Med auka rivalisering blant dei største statane, vert dei små statane meir sårbare. Risiko for kon- flikt aukar, også i nordområda. Som utsett småstat har Noreg handtert denne utfordringa gjennom

NATO-medlemskap og eit nært tilhøve og støtte til det internasjonale, regelbaserte systemet. No er eit slikt felles system under press. Ei årsak til rivaliseringa er at stormaktene har ulike syn på kva køyrereglar som bør gjelda for internasjonalt samkvem. Eit relatert høve er korleis engasje- ment gjennom fleirnasjonale kanalar og mekanis- mar tener deira interesser, og i kva for ein grad. Den auka rivaliseringa uttrykkjer seg på både militært og økonomisk nivå, samt gjennom ein aukande teknologisk kappestrid, særleg mellom USA og Kina.

Enkelte av utviklingstrekk man har sett dei siste åra har også vore synlege under koronapan- demien. Pandemien kunne vore ein moglegheit for auka samhandling mellom stormaktene. Dette har ikkje vore tilfellet. Trusselaktørar har utnytta sårbarheiter som har oppstått under pandemien, særskilt innanfor cyberdomenet og utfordringar knytte til bruk av heimekontor. Som følgje av pan- demien har det vore færre arenaer kor statar kan møtast. Dette har påverka moglegheitene for, og hyppigheten av, dialog og samarbeid i breitt. Dei økonomiske følgjene av koronapandemien vil kunne innskrenke handlingsrommet til fleire land. Dette kan få konsekvensar for prioritering av forsvar og tryggleik.

Faren aukar for at småstatar sin innverknad på eigen tryggleik blir marginalisert. Samtidig aukar faren for at strategiske misforståingar, ufullsten- dige avgjerdsgrunnlag, ikkje-intendert eskalering og påverknad frå ein region eller eit domene leiar til konflikt. Kombinert med den auka risikoviljen til aktørane i den tryggingspolitiske gråsona under terskelen for væpna konflikt, bidreg dette til uoversiktlege, uføreseielege og krevjande sik- kerheitsomgivnader. Den strategiske konkurran- sen om økonomiske og politiske interesser, verdi- grunnlag og innverknad utspillast på tvers av alle samfunnsområde. Verkemiddelbruken er brei og omfattar ulike strategiar for å påverke, inkludert å styrke eller svekke alliansar, søke eller opprett- halde teknologiovertak, sikre eigen økonomisk vekst og velstandsutvikling, regional innverknad og tryggleik, samt vern av politisk ideologi.

Militær opprusting og modernisering bidrar til at handlingsrommet for bruk av samansette strategiar som del av strategisk konkurranse, aukar. Samtidig utspiller den strategiske konkurransen og konfrontasjonen seg i aukande grad i domene og på område som tradisjonelt ikkje er assosiert med nasjonal tryggleik, som cyber- og romdomenet, informasjonsmiljøet eller i det elektromagnetiske spekteret. Dette flytter rivaliseringa til område som er mindre regulert og meir abstrakte med tanke på å forstå eigne sårbarheiter, utfallet av offensive handlingar, samt eget handlingsrom. Dette kan påverke stabiliteten negativt.

NATO har tilpassa seg nye utfordringar. For Noreg er NATO grunnpilaren og den sentrale ramma for tryggleiken vår. Noreg er ein aktiv medspelar og arbeidar for å oppretthalda alliansen sine kjernefunksjonar og formål. Heilt sentralt i det transatlantiske tilhøvet står det tverrpolitiske kravet om jamnare byrdefordeling mellom USA og Europa. Det er brei semje i NATO om at ei endra fordeling er naudsynt.

Ein må òg sjå stormaktrivaliseringa i samanheng med at fleirnasjonale institusjonar og løysingar har kome meir under press. I konkurransen og den opne rivaliseringa mellom dei store statane vert eigne nasjonale interesser oftare sette fyrst. Forvitringa av slike institusjonar og høve til breie løysingar plasserer difor småstatane i ein vanskelegare situasjon. Framveksten av Kina som stormakt har vorte definerande og dimensjonerande for USA og amerikansk politikk i høve til omverda. Kinas utvikling som ei stormakt vert òg reflektert i auka evne til nærvær i ulike delar av verda. Kinas rekkjevidde og evne til påverknad aukar. Kina har dei siste åra kome høgare på EU og NATO si dagsorden. Kina har ei særskilt måte å operere på som utfordrar oss på nye vis. Den uttalte interessa for Arktis har utgangspunkt i tilgang på naturressursar og utsiktane til ei handelsrute i nord. Russland og Kina styrkar sitt strategiske samarbeid. Dette kan ha eit destabiliserande potensial på sikt.

Kappestriden mellom USA og Kina gjeld ikkje berre ny teknologi, men òg kva slags nye kapasitetar partane klarar å produsera. Kina har mål om å bli minst muleg avhengig av andre, samtidig som dei søker å auke andre si avhengighet av dei sjølv. Fleire og rimelege militære plattformer kan utfodra og trua store og kostbare plattformer. USAs dominerande militærmakt vert utfodra.

Utviklinga har dessutan fleire kjenneteikn som påverkar politikken i vår del av verda. Oppslutninga om populistiske parti aukar i fleire vestlege land. Protestar mot det etablerte og mot eksiste-

rante løysingar får auka oppslutnad. Politiske parti som i tiår har fått stor og kontinuerleg oppslutnad, vert svekka. Nye parti og rørsler som krev politisk skifte vert styrka, og kan ta over styringa. Det vert vanskelegare å planleggja når den politiske turbulensen og politiske motsetnader i vestlege land aukar.

Heilskapsbiletet er difor meir krevjande å handtere. For Noreg, med si sårbare strategiske plassering og sitt naboskap til Russland, må utviklinga vurderast jamleg. Russland vert ståande som ein dimensjonerande faktor for Noreg sitt forsvar og norsk tryggingpolitikk og ein strategisk utfordring for NATO. Russland har dei seinare åra vist auka evne og vilje til maktprojeksjon, inkludert bruk av militærmakt. Russland har fersk røynsle med bruk av nye kapasitetar og våpensystem. Russland styrker også sine kapasitetar i nordområda og infrastrukturen sin i Arktis. Samstundes er Russland tent med stabilitet i desse områda, som er økonomisk viktige og militært sensitive i eit russisk perspektiv.

Europa har tradisjonelt vore sentralt for norsk tryggleik. Samarbeidet i NATO og det regulerde tilhøvet vårt til EU har danna ryggraden og grunnlaget for norsk tryggleik. I ei verd der skilje-linjer og motsetnadar veks mellom dei store statane, vert Europa meir pressa i høve til konkurransen mellom USA og Kina. Noreg følgjer nært prosessen i EU om å auka europeisk samarbeid om forsvar og tryggleik. EU vil med omsyn til forsvar og tryggleik aldri kunne erstatta NATO, men kan ha potensial til å utvikla eit supplement, som det kan bli viktig for Noreg å kunna relatera seg til.

Eit supplement til vårt tilhøve til NATO og EU, er nærare regionalt samarbeid og dialog samt bilateralt samarbeid med nære allierte. Løypande kontakt og samordning mellom likesinna statar bidreg til å fremja stabilitet i vår del av verda.

Sosial og politisk stabilitet i Europa er òg utfodra av migrasjon frå område sør og søraust for verdsdelen. Den raske befolkningsveksten i fleire av desse områda, forsterka gjennom svak statleg styring og til dømes strid i mange aktuelle statar, saman med miljø- og klimautfordringar, representerer eit potensielt aukande problem for Europa som òg har tryggleiksaspekt.

Stormaktrivaliseringa og svekkinga av vilje til fleirnasjonale løysingar kan trua med å redusera FN sin rolle og evne til å handla. Det vert difor viktigare å verna om og styrka FN.

Fleire land i Aust- og Sør-Asia har atomvåpen og utviklar nye kapasitetar, mellom anna langtrekkjande missilar. Usemje om grenser og sjøområde

har potensial til å utløyse alvorlege konflikhtar. Internasjonal terrorisme er ein vedvarande utfordring. Faren for spreiding av masseødelegingsvåpen og teknologi for langtrekkjande presisjonsstyrte våpen er framleis stor og urovekkande. Trusselen frå land utanfor det euroatlantiske området mot NATOs territorium frå moderne våpen og missilar med ulik rekkevidde held fram. Avstandane vert mindre i ei globalisert verd, og tryggingpolitiske krisar andre stadar i verda kan lettare få følgjer for Noreg.

Faren for open konflikt vert påverka av evna til bruk av samansette verkemiddel, som kan tilsløra strid. Den generelle utviklinga med auka rivalisering og motsetnader gjer at ein på si side ikkje kan sjå vekk frå direkte konflikt. Dei nye og nemnte faktorane i internasjonal politikk kan påverka eller endra tap-/nyttekalkylar, som kan medverka til å utløysa strid. Det vert vanskelegare å føresjå kor utviklinga fører, og det vert meir krevjande å planleggja i ei meir ustabil verd. Behovet for å gardera seg aukar.

Russland

Vår plassering attmed dei viktige russiske baseområda på Kola gjer at det er særskild viktig for Noreg å følgje tett med på russisk militær utvikling i nord. NATO-medlemskapet er avgjerande for at Noreg skal kunne handtere det asymmetriske naboskapet med naudsynt fast og føreseieleg politikk. Russland si vilje til å bruke makt og den russiske utanrikspolitiske framferda i Europa og andre område uroar. Krigen i Georgia i 2008, annekasjonen av Krim i 2014, den russiske krigføringa i Syria frå 2015 og etableringa av russisk militært nærvær i Nagorno-Karabakh i 2020 er døme på at Russlands militære styrker er sentrale utanrikspolitiske verktoy for styresmaktane. Russland syner også ei evne til å kombinere dette med eit breitt spekter av verkemiddel. Dette ser vi gjennom Russland sin bruk av desinformasjons- og påverksingsoperasjonar, påverking av val, forsøk på giftdrap og fleire døme på cyberåtak. Åtferda viser ei uroande vilje til å ta risiko.

I 2020 opplevde Noreg eit alvorleg cyberåtak mot Stortinget, som regjeringa meiner at Russland sto bak. Tidlegare har det òg vore døme på at russiske fly har simulert åtak mot mål i Noreg, og at forstyrring av GPS-signal i samband med russisk militær øvingsverksemd på Kola har ramma norsk sivil luftfart og beredskap. Dette er ikkje åtferd som fremjar godt naboskap og samarbeid. Russlands åtferd og militære utvikling er i seg sjølv ei viktig påminning om kvifor Noreg ikkje

bør stå aleine i tryggingspolitikken, men saman med allierte.

Russland har sidan 2008 gjennomført ein betydeleg styrking av militærmakta. Moderniseringa har gitt ein vesentleg meir fleksibel og mobil organisasjon med høgare reaksjonsevne, òg gjennom fleire og meir komplekse øvingar og militære operasjonar. Den russiske militærevna gir landet fleire handlingsalternativ i heile krise- og konfliktspekteret. Sjølv etter koronapandemien ser det ut til at forsvarsbudsjetta legg til rette for fortsatt militær modernisering. Vi kan forvente at dei russiske kapasitetane i nord framleis vil vere høgt prioritert gitt den sentrale rolla som Nord-Atlanteren og Barentshavet spelar i det russiske forsvarskonseptet.

Det er eit høgt nivå av russisk militær øvingsverksemd i nord. Gjennom øvingar har Russland vist ei evne til å forstyrre allierte forsyningslinjer over Atlanteren. Dette er ei strategisk utfordring for NATO. I eit slik scenario kan Noreg hamne bak dei framskotne russiske forsvarslinjene, med avgrensa høve til å få allierte forsterkningar. Russland har styrkt både den konvensjonelle evna og kjernevåpenkapasiteten, som gjennom mange år har vore ein sentral del av det russiske forsvarskonseptet. I løpet av det neste tiåret vil den russiske militærmakta disponere fleire typar våpen med stor hastighet, lang rekkjevidde, moderne presisjonsegenskapar og høg gjennomtrengingssevne. Dei langtrekkjande presisjonsvåpna set Russland i stand til å gjennomføre åtak frå store avstandar, og med kort varslingsstid. Russland har militær kapasitet til å engasjera mål i alle delar av norsk territorium.

Den strategiske utviklinga i Nord-Atlanteren har innverknad på fleire av regjeringa sine prioriteringar i styrkinga av forsvaret av Noreg. Den russiske militære utviklinga er difor ein sentral faktor i den samla vurderinga av trygging- og forsvarspolitiske utfordringar i norske nærrområde. Den russiske militære utviklinga styrker betydninga av tett og forpliktande samarbeid med NATO og våre nærmaste allierte for å vareta norsk tryggleik.

Det bilaterale forsvarssamarbeidet med Russland blei suspendert i 2014 på grunn av dei russiske folkerettsstridige handlingane i Ukraina. Dette var i tråd med NATOs avgjersler om å suspendere det praktiske, militære samarbeidet innanfor ramma av NATO-Russlandrådet. Noreg har halde fram med samarbeid på nokre område som er avgjerande for å vareta tryggleiken til sjøs og i lufta, og ein stabil og føreseieleg situasjon i nærrområda våre. Dette gjeld samvirket innanfor kyst-

vakt, grensevakt, søk og redning og mekanismene i *Incidents at Sea*-avtalen. I tillegg er den direkte linja mellom Forsvarets operative hovudkvarter (FOH) og Nordflåten framleis open. Det blei i 2019 semje om å etablera ein kommunikasjonskanal mellom dei to landa sine forsvarsstyresmakter. Koronapandemien som starta i mars 2020 har påverka aktivitetane i det bilaterale samarbeidet, og det vil vere viktig å komme tilbake til same aktivitetsnivå som før pandemien så snart som mogleg.

NATOs tosporstilnærming ligg fast, og det er viktig å halde oppe politisk dialog i ei tryggingpolitisk krevjande tid. Noreg medverkar til NATO sin politikk om avskrekking og forsvar, og kombinerer denne med dialog. Med det krevjande tilhøvet mellom NATO og Russland er det avgjerande å unngå misforståingar og uønskt eskalering. Dialog og tillitsskapande tiltak spelar ei rolle i ein slik kontekst. I 2018 tok Noreg opp igjen embetssamtalar med dei russiske forsvarsstyresmaktene. Siktemålet med fornøya dialog er å medverke til å auke den gjensidige forståinga av forsvars- og tryggingpolitiske prioriteringar og vareta stabiliteten i nord.

Nordområda

Regjeringa si satsing på nordområda held fram. Nordområda er Noregs viktigaste strategiske område og regjeringa leverte ei nordområdemelding til Stortinget hausten 2020, jf. Meld. St. 9 (2020–2021) *Mennesker, muligheter og norske interesser i nord*. Regionen er framleis prega av stabilitet og samarbeid. Samstundes er Russland ei større tryggingpolitisk utfordring for Noreg og våre allierte enn på lenge. Det observerast auka militær aktivitet i nærområda våre. Dei overordna norske måla knytte til stabilitet og samarbeid ligg fast. Trygging- og forsvarspolitikken er eit av grunnelementa i nordområdearbeidet til regjeringa.

Forsvaret i nord skal gjennom daglege operasjonar og nærvær medverke til stabilitet og hindre potensialet for konflikt. Forsvaret har ei sentral rolle i suverenitetsheving, overvaking og utøving av mynde til lands, til havs og i lufta og har auka aktiviteten og nærværet i nord. Samla medverkar nasjonalt og alliert nærvære i nord og til truverdig avskrekking.

Regjeringa legg vekt på å engasjere nære allierte i nordområda. Det er viktig for Noreg at allierte har kjennskap til den politiske og militære utviklinga i området, og har ei oppdatert situasjonsforståing av militær og anna relevant aktivitet

i regionen. Fleire allierte land, spesielt USA og Storbritannia, viser stadig større interesse for utviklinga i nord, og har ytra ynskje om tettare samarbeid og auka nærvær i nord i form av trening og øving. NATO-øvinga *Trident Juncture* i november 2018 var ei viktig kjelde til erfaring for den vidare utviklinga av alliert nærvære i Noreg. Regjeringa held fram å leggja til rette for meir alliert trening og øving i Noreg, blant anna under *Cold Response 2022* som blir ein av dei største og den mest komplekse øvinga i Noreg sidan den kalde krigen. Det er viktig at denne går føre seg innanfor rammene av etablerte nasjonale retningslinjer for alliert aktivitet i Noreg. Regjeringa ynskjer å vere ope og transparent om øvinga for å bidra til å unngå misforståing og unødig eskalering.

Regjeringa si vurdering er at eit synleg, militært nærvære i nord medverkar til stabilitet og ei føreseieleg utvikling. Samstundes er det viktig at den samla militære aktiviteten skjer på ein måte og i eit omfang som ikkje skapar uro eller rokkar ved stabiliteten i nordområda.

Med minkande havis i Arktis har det i fleire år vore aukande kommersiell interesse for transitt gjennom Nordaustpassasjen. Trafikken er førebels avgrensa, og det ligg ikkje an til omfattande kommersiell trafikk mellom aust og vest via nordområda i nær framtid. Derimot har det vore ein kraftig vekst i trafikken langs enkelte strekningar. Dette inkluderer ei skarp auke i frakt av flytande naturgass frå Russland ned langs norskekysten. Regjeringa ser positivt på at kommersiell, berekraftig aktivitet i nordområda aukar. Dette er i samsvar med norsk nordområdepolitikk. Samstundes inneber trafikken òg ein auka risiko for ulykker og hendingar med akutt forureining i nærområda våre.

Samansette verkemiddel truar nasjonal tryggleik

Samansette verkemiddel er nemninga på ein framgangsmåte der ein stat bruker kombinasjonar av alle tilgjengelege verkemiddel for å påverke oss og for å skaffe informasjon. Verkemidla kan vere diplomatiske, informasjonsmessige, militære, økonomiske og finansielle, etterretningsmessige og juridiske, og dei brukast enkeltvis eller kombinerast slik at dei understøtter og forsterkar kvarandre. Strategiske oppkjøp for å få tilgang på teknologi eller infrastruktur, samt tilrettelegging for bruk og deretter innsamling av store mengder forbruksdata, er døme på korleis aktørar kan skape dilemma som utfordrar vår nasjonale tryggleik på lang sikt.

Ikkje sidan slutten av den kalde krigen har Noreg og våre allierte stått overfor eit slikt omfang av samtidige tryggleiksutfordringar – mot staten, samfunnet og individet. Samansett og sektorovergripande verkemiddelbruk gjer skillet mellom fred og væpna konflikt mindre tydeleg, utfordrar på tvers av roller og juridiske ansvarsområde og utnyttar motparten sine sårbarheiter. På den måten er samansette truslar og samansett verkemiddelbruk med på å gjere skiljet mellom statstryggleik og samfunnstryggleik mindre tydeleg. I løpet av det siste året har vi blitt minna på korleis våre nasjonale tryggleiksinteresser utfordrast gjennom oppkjøp, digitale åtak, framand etterretningsverksemd og utnytting av forskings-samarbeid for å røve til seg intellektuell kapital. Dataåtaket mot Stortinget var ei alvorleg hending som ramma vår viktigaste demokratiske institusjon. Å forstå truslar på tvers av statstryggleiksområdet og samfunnstryggleiksområdet har fått auka betydning for nasjonal tryggleik. Det sivilt-militære samarbeidet må utviklas heilskapleg og kontinuerleg slik at sårbarheiter på tvers av statstryggleik og samfunnstryggleik reduserast.

I møte med samansette truslar kan deteksjon, identifikasjon og attribusjon vere krevjande. Aktørane som står bak vil ofte søke å innrette verkemidla slik at det er vanskeleg å avdekke den eigentlege intensjonen deira. Samansett verkemiddelbruk er gjerne distribuert breitt, langsiktig i si tilnærming og kombinerer ope, fordekte og skjulte metodar. Enkelthendingar kan inntreffe i ulike sektorar, innanfor privat og offentleg verksemd, på tvers av domene og forskyvd i tid i forhold til kvarandre. Dette kompliserer nøyaktig identifikasjon av det som er mest skadeleg eller viktig, og truslanes verkelege djupn, kompleksitet og verknad fortsetter å vere ukjent eller underforstått når ein sett i verk mottiltak. Samansette truslar utfordrar tidleg varsling, felles situasjonsforståing og effektiv og samordna handtering. Samordning mellom ulike sektorar og nivå for å bygge felles forståing av truslar mot nasjonal tryggleik fortsett difor å vere ei hovudutfordring.

Norsk velstand, velferd og økonomisk utvikling avheng av at vi fortset å ta i bruk dei moglegheitene som teknologi gir. Digitalisering, teknologiutvikling og samanknytning bidreg til at talet på sårbarheiter aukar, at verdikjeder og avhengigheiter vert meir uoversiktlege og at våre verdjar blir meir krevjande å beskytte. Dette understreker og forsterkar betydninga av digital tryggleik. Det er semje i NATO om at åtak i det digitale rommet kan få like alvorlege konsekvensar som åtak med konvensjonelle våpen.

Strategisk konkurranse mellom stormaktene har forsterka og fornya den strategiske betydninga av både Arktis og det ytre rom. Noregs territorium i både dei nordlege og sørlege polarområda gjer at desse to utviklingstrekk konvergerer i norske nærrområde. Rombaserte tenester står sentralt i militære operasjonar og etterretning, og dei vert ein stadig viktigare komponent i samarbeidet vårt med allierte, partnarar, og NATO-felleskapet. Samtidig som Noreg vidarefører og styrkar sine romprogram med fokus på verksemd på havet og i Arktis, representerer norsk romsektor ein nisjekapasitet av global interesse. Regjeringa vil styrke norske styresmakter si situasjonsforståing i verdsrommet gjennom tverrsektorielt samarbeid. Evna til situasjonsforståing i rommet må etablerast i samarbeid mellom Forsvaret, sivile aktørar og nære allierte. Etter kvart som satellittsystem får stadig større betydning for stats- og samfunnstryggleiken, kan desse bli attraktive mål for fiendtlige åtak som fører til ein betydeleg risiko for samfunnet si funksjonsevne og totalforsvaret si operative evne. Det ytre rommet og romverksemda må i større grad bli forstått i konteksten av nasjonal tryggleik.

Den teknologiske utviklinga går føre seg i eit omfang og med ein hastigheit og ein potensiell effekt på samfunnet som har likskapstrekk med ein teknologisk revolusjon. Endringane påverkar alle politikkområde og sektorar og forsterkar ei igangsett maktforskyving mellom stormaktene på ulike område som militær evne, økonomisk vekst og politisk innverknad. Konsekvensane for samfunnet og for forsvarssektoren er samansette og krevjande å sjå på førehand. Utviklinga innanfor kunstig intelligens, autonome system, kvantedata og mellom anna hypersoniske våpen og laservåpen understrekar dette biletet. Denne teknologiske utviklinga introduserer også nye truslar og sårbarheiter. Det er difor avgjerande å forstå truselen, kva for verdjar den påverkar, kva for sårbarheiter som oppstår og korleis desse sårbarheitene kan reduserast og handterast.

Terrorisme

Terrorisme er fyrst og fremst ein trussel mot samfunnstryggleiken, men terroren kan ramme og lamme både samfunn og regionar. Valdelege ekstremistar er ei alvorleg trygging utfordring for Noreg og andre europeiske land. Terrornettverk som blant anna ISIL og Al-Qaida har vist evne til å utføre terroråtak globalt. Situasjonen i Midtausten er framleis uroleg, og sjølv om ISIL er territorielt nedkjempa utgjer dei framleis ein trussel. Noreg

må vere medvitne om at framandkrigarar som returnerer til vestlege land med kamperfaring kan utgjera ein fare for at menneske i sårbare lokalmiljø kan verte ytterlegare radikalisererte. Dei siste åra har ein sett ei forverring av tryggleiken i Sahel og Nord-Afrika, mellom anna som følgje av framveksten av valdeleg ekstremisme og framandkrigarar som har flytta seg frå Midtausten. Ustabile nærområde har direkte implikasjonar for Noreg og europeisk tryggleik. Forsvaret vil i 2022 halde fram med støtta til Irak i landet sin innsats for å nedkjempe ISIL. Dette hender i ramma av den internasjonale koalisjonen for slå ISIL, som er satt saman av ei rekke militære, humanitære og diplomatiske deler. Forsvaret tar sikte på auke Forsvarets innsats for å sette land i Sahelregionen i stand til å betre ta vare på eigen tryggleik.

Masseøydeleggingsvåpen

Spreiing av masseøydeleggingsvåpen er ein alvorleg trussel mot internasjonal tryggleik. Spreiing av kjernevåpenkompetanse til ustabile statar og aktørar står i ei særstilling med potensialet dei har for å gjere skade. Masseøydeleggingsvåpen og spreiing av teknologi for langtrevkande leveringsmiddel vil kunne true europeisk tryggleik. Det internasjonale klimaet for nedrusting og ikkje-spreiing av masseøydeleggingsvåpen er prega av aukande polarisering, og stormaktsmotsetningar gjer seg gjeldande. Det er ei norsk målsetting å bevare og styrke internasjonal einigheit om nedrusting, ikkje-spreiing og rustingskontroll.

NATO og det transatlantiske samarbeidet

NATO-alliansen skal vere ein effektiv tryggingpolitisk garantist for alle medlemslanda. NATO er både ein politisk og militær tryggingallianse, der medlemslanda solidarisk er klare til å verne felles territorium, verdiar og interesser. NATO er ein unik tryggingorganisasjon med ein integrert militær struktur, eit integrert kommandoapparat og ei permanent tilgjengeleg politisk avgjerdsmechanisme. Verdifellesskapet mellom medlemslanda er viktig for å styrke evna til planlegging, konsultasjonar og gjennomføring av vedtak.

Som følge av den tryggingpolitiske utviklinga må NATO sitt strategiske utsyn famne breitt. I tillegg må NATO vere i stand til å handtere grenseoverskridande utfordringar som nemnt i avsnitta ovanfor.

Etter to tiår prega av krisehandtering utanfor NATO-området, har prioriteringa av avskrekking

og kollektivt forsvar av allierte land sitt territorium festa seg i heile alliansen. NATO har styrka evna til kollektivt forsvar. NATO held òg fram med å tilpasse seg ein varig endra tryggingpolitisk situasjon. Dette er i samsvar med norske interesser og prioriteringar. NATO sitt toppmøte i juni 2021 stadfesta den styrka evna til alliansen til kollektivt forsvar samtidig som den vidare utviklinga vert forankra gjennom mellom anna NATO sitt nye konsept for avskrekking og forsvar av det euroatlantiske området.

Den militærstrategiske utviklinga på russisk side, og dei strategiske utfordringane denne utviklinga utgjer for Nord-Atlanteren, har fått mykje merksemd i NATO. Den endra kommandostrukturen og arbeidet med å sjå på NATO sin maritime profil er med på å svare på denne utviklinga. NATO-hovudkvarteret i Norfolk i USA, som mellom anna vil ha ansvar for Nord-Atlanteren og forsterkingar over Atlanterhavet, er sær viktig. *Joint Force Command* (JFC) i Norfolk oppnådde *Initial Operating Capacity* (IOC) i september 2020.

Fleire land moderniserer kjernevåpenarsenala sine og nye leveringsplattformer utviklast. Dette har følgjer for NATO. Under toppmøtet i juni 2021 stadfesta alliansen at kjernevåpen inngår som ein del av den samla strategien til NATO. Det er samstundes inga endring i den grunnleggande strategien til NATO for kjernevåpen, og mogleg bruk av slike våpen vil vere siste utveg.

For å nå målet om at NATO har dei naudsynte kapabilitetane som er definerte gjennom *NATO Defence Planning Process* (NDPP), må det til ei styrking av den europeiske forsvarsevna. Det er særleg viktig at evna til kollektivt forsvar vert varetatt i samanheng med utviklinga av kapabilitetar.

NATO-samarbeidet er tufta på transatlantisk solidaritet og samarbeid, der aktiv amerikansk deltaking er avgjerande både for forsvaret av alliansen og for avskrekkinga. Både for alliansen og Noreg er det avgjerande at amerikanske styresmakter held fram engasjementet og støtta til NATO. USA står for ein stor del av dei totale forsvarsutgiftene i NATO, og har over tid signalisert auka forventningar om at dei europeiske allierte må medverke meir. Merksemda knytt til alliert byrdefordeling vil halda fram òg i 2022.

NATO har slått fast at spreiing av masseøydeleggingsvåpen og ballistisk missilteknologi er ein aukande trussel. Frå norsk side støttar regjeringa etableringa av eit alliert missilforsvar og utviklinga av dette held fram.

EU

Noreg og EU har i stor grad samanfallande tryggingspolitiske interesser. EU har i dei seinare åra, og særleg i samband med Ukraina-krise, blitt ein stadig viktigare utanriks- og tryggingspolitisk aktør. Samtidig er NATO ramma for kollektivt forsvar av landa som er medlem både i NATO og EU. Forholdet mellom NATO og EU er særleg viktig for å kunne sikre ein brei respons i møtet med fleirnasjonale og grenseoverskridande tryggleiksutfordringar. Det er stor semje i begge organisasjonane om å styrke samarbeidet for betre å kunne handtere den strategiske utviklinga i Europa sine nærområde.

Arbeidet i EU med tryggleiks- og forsvarspolitikk (*Common Security and Defence Policy*, CSDP) er i stadig utvikling. Det gjeld også iverksettinga av dei nye forsvarsinitiativa, Det europeiske forsvarsfondet (EDF) og permanent strukturert samarbeid (PESCO). EDF har ein forskingsdel og ein del som skal gi støtte til forsvarsindustrien med prosjektkostnader i utviklingsfasen. Det er semje i Det europeiske rådet om at fondet skal vere på 8 mrd. euro i neste langtidsbudsjett (2021–2027). Noreg har sidan 2021 delteke i EDF. Noreg deltek i EDF under EØS-avtalen, på same måte som dei andre EU-programma som Noreg deltek i. Gjennom handsaminga av Prop. 174 S (2020–2021) har Noreg forplikta seg i å delta i EDF for perioden 2021–2027. Frå norsk side har vi også hatt som mål å komme med i PESCO-prosjekt av særleg interesse, og etter søknad har EU opna for at tredjelandet Noreg kan delta i prosjektet om militær mobilitet i løpet av 2021.

Direktivet for forsvarsmateriell og trygginganskaffingar inneber at sal av forsvarsmateriell har blitt del av den indre marknaden og fell inn under EØS-avtalen. Difor er direktivet også implementert i Noreg. Samarbeidsavtalen med det europeiske forsvarsbyrået (*European Defence Agency*, EDA) gir oss anledning til å delta aktivt i byrået sine prosjekt og program.

Nordeuropeisk og nordisk forsvarssamarbeid

Regjeringa legg vekt på å halde fram med eit aktivt og omfattande regionalt samarbeid. Eit nærare forsvarssamarbeid i Norden medverkar til å styrke tryggleiken og stabiliteten i regionen vår. Dette er òg i NATO si interesse. Det er i dag ei tett kopling mellom samarbeid i ramma av det nordiske *Nordic Defence Cooperation* (NORDEFECO),

det nordisk-baltiske samarbeidet, samt i Nordsjø- og *Northern Group*-samarbeidet. Sistnemnde er eit uformelt samarbeid som, i tillegg til dei nordiske og baltiske landa, inkluderer Tyskland, Storbritannia, Nederland og Polen. Slik vert fleire nære allierte tatt med i sentrale spørsmål som vedkjem det nordeuropeiske området.

Eit viktig samarbeidsområde som er under utvikling er knytt til den britisk-leia *Joint Expeditionary Force* (JEF) der Noreg deltar. JEF er i god utvikling, og den fyrste JEF-operasjonen blei gjennomført i Østersjøen i mars 2021. Det tysk-leia *Framework Nation Concept* (FNC) er òg eit samarbeidsområde innanfor kapabilitetsutvikling og større styrkeformasjonar, og Noreg deltek aktivt i fleire kapabilitetsaktivitetar. Begge desse samarbeidsområda knyter nære allierte nærare til Noreg innanfor rammene av alliansen.

Dagens tryggingspolitiske situasjon har ført til auka felles situasjonsforståing og tryggingspolitisk utsyn mellom dei nordiske landa. Eit bakteppe er at EU-landa Sverige og Finland har auka samarbeidet sitt med NATO og USA. Nærområda vert prioriterte i aukande grad. Eit meir likt tryggingspolitisk utsyn har ført til ein tettare dialog og meir samarbeid, mellom anna innanfor trening og øving. Dette har resultert i eit behov for, og ynskje om, tettare tryggingspolitisk dialog og samarbeid i ramma av NORDEFECO, men også bilateralt og trilateralt samarbeid mellom dei nordiske landa. Visjonen for NORDEFECO-samarbeidet slår mellom anna fast at dei nordiske landa skal legge til rette for «samarbeid i fred, krise og konflikt». Den tilhøyrande handlingsplanen gir konkrete mål mellom anna innanfor øving og trening, totalforsvarssamarbeid, internasjonale operasjonar, samarbeid om cyber- og hybridtruslar, kapabilitetsutvikling og logistikk- og materiellsamarbeid. Dette er viktig grunnlagsarbeid for å kunne sette i gang militært samarbeid på kort varsel. Mogleg vidareutvikling av det nordiske samarbeidet om samfunnssikkerheit og totalforsvar vil verte undersøkt i konsultasjon med andre departement og etatane deira. I 2020 inngjekk Noreg, Finland og Sverige ein intensjonsavtale om samarbeid om operasjonsplanlegging. Avtalen går ut på å legge til rette for samarbeid om operativt planverk mellom dei tre landa med sikte på koordinering av operasjonar på Nordkalotten. Det er ein ambisjon om å utvide dette samarbeidet i ei større nordisk ramme. Dette er også i tråd med NORDEFECO-visjonen for 2025. Noreg har formannskapet for NORDEFECO i 2022.

FN

FN-pakta gir Tryggingrådet i FN ansvar for å setje i verk kollektive tiltak for å fremje fred og global tryggleik. I tillegg til maktbruk legitimert av folkeretten er FN den einaste globale instansen som kan legitimere bruk av makt, og den viktigaste arenaen for å søke mellomstatlege løysingar på truslar mot internasjonal fred og tryggleik.

I ein periode etter årtusenskiftet var det ei auke i talet på fredsoperasjonar. Denne tendensen har snudd, og er svakt på veg ned. Det er likevel framleis i dag 14 fredsoperasjonar, med innsats av om lag 110 000 personell frå over 100 medlemsland. Dei fleste av konfliktane er interne, prega av ein vanskeleg tryggleikssituasjon, mange krigførande partar og vald mot sivilbefolkninga. Vern av sivile er difor ein hovudoppgåve for FN sine fredsoperasjonar. Stadig fleire FN-leda operasjonar har dei seinare åra blitt utrusta med robuste mandat, der styrkane har vore autoriserte for å bruke militærmakt for å verne sivile.

Det er viktig for internasjonal fred og tryggleik at FN lykkast som fredsbevarande organisasjon. Noreg har over tid vore ein pådrivar for at målretta støtte kan gi FN betre føresetnader for å løyse dei komplekse oppgåvene som moderne fredsoperasjonar inneber. I arbeidet med å reformere FN sine fredsoperasjonar har Noreg derfor mellom anna retta fokuset mot bruk av ny teknologi. Noreg har også vore ein pådrivar for at FN skal kunne betre situasjonsforståinga si på bakken i område som er utsette for konflikt, for å betre kunne vareta tryggleiken til eget personell og sivilbefolkninga.

Noreg vil fortsette arbeidet med å styrke FN si fredsbevarande evne. Dette vil skje gjennom militær deltaking i FN sine fredsbevarande operasjonar, gjennom samarbeid med mottakarland om opplæring og bygging av kapasitet, gjennom å tilby ekspertise til arbeidsgrupper og prosjekt, samt gjennom bistand til FN sitt planleggingsapparat.

Det er avgjerande med tydelege mandat frå Tryggingrådet i FN, og vilje og evne til å gjennomføre desse. Noreg blei 17. juni 2020 valt inn i Tryggingrådet for perioden 2021–22. Tryggingrådet er det einaste organet i verda med mandat til å fatte bindande vedtak for alle medlemslanda på freds- og tryggleiksområdet, og medlemskap gir Noreg ein unik moglegheit til å påverke og vere synleg. Tryggingrådet har, med referanse til prinsippet om *Responsibility to Protect*, vist seg handlekraftig ved å reagere på akutte situasjonar der ingen stormaktinteresser vert utfordra. Den

aukande stormaktrivaliseringa kan gjere det meir krevjande å nå semje i Tryggingrådet. Det vil vere i Noreg og FN sine interesser at folkeretten blir forsvart, inkludert å bidra til å styrke Tryggingrådet si evne til å bevare internasjonal fred og tryggleik.

2.3 Trygging- og forsvarspolitiske prioriteringar

Noreg står i ein ny tryggingpolitisk situasjon der risikoen for at norsk innflytelse over norsk tryggleik minkar. Endringane i dei tryggingpolitiske omgjevande våre kan endra seg raskt og Noreg vil måtte gjera meir for å oppretthalde innflytelse over og påverka eigen tryggleik. Samstundes kviler norsk tryggleik, som tidlegare, på kollektiv og bilateral støtte og garanti i ramma av NATO, samt god utnytting av samfunnets samla evne til å understøtte forsvarsevna. Dei trygging- og forsvarspolitiske prioriteringane blei lagt fram som del av langtidsplanen for forsvarssektoren, Prop. 14 S (2020–2021). Langtidsplanen byggjer vidare på prioriteringane og satsinga i førre langtidsplan, og utleiar i tillegg eit forsvarskonsept som beskriv samanhengen mellom dei tryggingpolitiske måla og Forsvaret sine oppgåver. Konseptet utgjer noko av grunnlaget for korleis trygging- og forsvarspolitikken skal utviklast i åra som kjem.

Forsvaret av Noreg skjer langs tre etablerte tryggingpolitiske hovudlinjer, som i gjeldande langtidsplan er presisert i form av det ovannemnte forsvarskonseptet: den nasjonale forsvarsevna, det kollektive forsvaret i NATO og bilaterale forsterkningsplanar med nære allierte. Desse tre hovudlinjene støttast av eit forberedt totalforsvar som styrker nasjonens motstandskraft og uthald, samt reduserer sårbarheita mot samansette truslar. Tette relasjonar til sentrale allierte, interoperabilitet, trening og øving, nærvær og alliert støtte har betydning for avskrekking og for norsk og alliert forsvarsevne i fred, krise og væpna konflikt. Slike relasjonar er òg viktige for å roe. Norsk trygging- og forsvarspolitikk skal leggja til rette for at allierte forsterkingar om ynskjeleg er på plass så tidleg som mogleg i ein situasjon som kan utvikle seg til ein krisehandteringsoperasjon eller ein rein militær operasjon. Noreg må likevel kunne handtera tryggingpolitiske kriser, anslag og åtak av eit visst omfang, og sjølv halde oppe ein beredskap som gjer oss i stand til å kunne engasjera ein motstandar i alle domene, inntil alliert støtte er på plass. Ei slik evne vil, saman med planar for alli-

erte forsterkingar, konkrete førebuingar for slik forsterking og ein tydeleg kommunisert garanti om alliert støtte, verke avskrekkande. Alliert øving, trening og nærvære i Noreg er ikkje i konflikt med basepolitikken. Nettopp på grunn av norsk basepolitikk er det avgjerande å ha allierte som øver og trenar i Noreg, i kortare eller lengre periodar.

Styrke Forsvaret si operative evne

Forsvaret sine daglege operasjonar i fredstid dannar grunnlaget for å oppdaga, varsla, avverja og om naudsynt handtera tryggingsspolitiske episodar og kriser. Varsling til rett tid er utgangspunktet for gode og raske avgjerder. God situasjonsforståing i nærområda våre er naudsynt for å kunne fatte gode avgjerder og for å bruke Forsvaret best mogleg. Forsvaret må ha tilstrekkeleg evne til nærvære og overvaking for å kunne handtera situasjonar som oppstår, om naudsynt saman med allierte. Noreg er ein maritim nasjon med ansvar for store havområde, og maritim overvaking er ein premiss for god situasjonsforståing. Den auka satsinga på Sjøforsvaret sitt nærvær i nord vert vidareført, trass i den reduserte kapasiteten til fregattvåpenet etter forliset av KNM Helge Ingstad. Førebuingane til mottak av nye P-8 maritime patruljefly held frem, dette vil på sikt gje ein betydeleg styrking av den maritime overvakinga. Etterretningstenesta skal òg føra vidare evna si til å medverke til at nasjonale styresmakter har tilstrekkeleg situasjonsforståing. Effektiv krisehandtering på nasjonalt nivå fordrar òg evne til å ta strategiske avgjerder raskt, på tvers av sektorar, og opp mot allierte, NATO, eller FN og andre samarbeidspartnarar. Den nasjonale forsvarsevna er avhengig av eit koordinert og øvd krisehandteringsapparat på alle nivå for å sikra samordna avgjerder mellom ulike sektorar, mellom politisk og militært nivå, og mellom Noreg og allierte.

Forsvaret si operative evne er eit produkt av reaksjonsevne, kampkraft og uthald. Reaksjonsevne handlar om evna til å vere på rett stad, til rett tid, og med rett kapasitet for å oppnå ynskja effekt. For at Forsvaret i ein krisesituasjon skal kunne reagere tilstrekkeleg raskt, må dei operative kapasitetane og støttefunksjonane vere tilgjengelege på kortare tid. Forsvaret må ha relevant kampkraft og uthald til å gjennomføra operasjonar over tid. Regjeringa prioriterer å vidareføre styrkinga av reaksjonsevna og uthaldet til Forsvaret, gjennom styrka bemanning og fortsatt satsing på beredskapsbeholdningar.

Med bakgrunn i dei auka krava til Forsvarets reaksjonsevne har regjeringa ført inn ein aktiv reserve. Som følgje av denne auka satsinga på reservistar er det utarbeida eit høyringsnotat om lovendring som mellom anna vil bidra til ein meir føreseieleg tilførsel av sivil og spesialisert kompetanse til Forsvaret gjennom å opne for kontraktbasert reservistteneste. Forslaget er nå ute på alminneleg høyring med frist 30. november 2021.

Vidare skal Forsvaret i dei næraste åra fase inn ei rekkje nye kapasitetar og gjennomføre fleire oppgraderingar av eksisterande kapasitetar for å sikre teknisk og operativ relevans. Dette vil på sikt auke Forsvaret si operative evne og bidra til å tette gap innanfor eksisterande planverk og NATO sitt kapabilitetsmål for Noreg.

Forsvarssektoren skal betre førebyggjande tryggingstiltak mot digitale åtak, og utvikla vidare evna til å avdekkja slike åtak. Ein må oppdaga truslar i det digitale rommet tidleg. Ein skal òg utvikla vidare evna til å handtera digitale åtak ved å setja i verk relevante mottiltak. Etterretningstenesta har ansvar for offensive cyberoperasjonar og har ansvar for å samordna offensive og defensive cyberoperasjonar. Cyberforsvaret utfører defensive tiltak i Forsvarets egen IKT som en del av integrerte fellesoperasjonar.

Utnytting av verdsrommet skal i auka grad medverke til å styrkja den operative evna til Forsvaret. Nasjonalt og internasjonalt sivil-militært samarbeid vil stå sentralt i forsvarssektoren si vidare utnytting av verdsrommet.

Norsk tryggingss- og forsvarspolitik legg vekt på militært nærvære i land-, sjø-, luft- og cyberdomena. Å vere til stades regelmessig i form av daglege operasjonar kommuniserer norske interesser og prioriteringar, verkar stabiliserande, sikrar naudsynt politisk og militær situasjonsforståing og gir kortare reaksjonstid. For å skapa ein føreseieleg og stabil situasjon, er det difor viktig å prioritera militært nærvære med relevant operativ evne i nord, både på eige territorium og i dei maritime nærområda våre. Arbeidet med å etablere Finnmark Landforsvar, medrekna mellom anna Porsanger bataljon og ei kompanistridsgruppe ved Garnisonen i Sør-Varanger, vil fortsette også i 2022. Dette er eit viktig signal om styrking av nærværet i nord. Auka trening og øving i nord, både med nasjonale og allierte styrkar, er eit anna viktig signal om dette. I mars 2022 har Noreg invitert til vinterøvinga *Cold Response*. Øvinga samlar opp mot 40 000 allierte og norske soldatar. Føremålet med øvinga er å sikre at eigne og allierte soldatar har evne til å gjennomføre fleirnasjonale operasjonar under krevjande vinterforhold. Fredstidsnær-

være vert teke hand om gjennom ein kombinasjon av operativ aktivitet og trening og øving med nasjonale, fleirnasjonale og allierte styrkar. Nærvære over tid fordrar militær infrastruktur med gode trenings- og øvingsområde i strategisk viktige og operativt relevante område. Alliert nærvære skjer innanfor ramma av norsk basepolitikk.

Forsterkning av Noreg med allierte styrkar har vore sentralt i norsk tryggingsspolitikk og -strategi gjennom heile etterkrigstida. Ein aktiv alliansopolitikk er difor heilt naudsynt. Utviklinga i dei tryggingsspolitiske omgivnadane dei siste åra har gjort alliert nærvære og forsterkningar stadig viktigare for truverdigheita til Noregs avskrekking- og forsvarsevne. Det vert viktigare å knytte NATO og nære allierte tettare til Noreg og norske interesser i det daglege, i kriser og i konflikt. USA er vår viktigaste allierte, og avtalane om amerikansk førehandslagring er særleg viktige. Desse avtalane skal vidareførast og vert i aukande grad vidareutvikla og harmoniserte med allierte og nasjonale planverk.

Vi må leggja forholda til rette for at alliert støtte kan kome trygt og raskt på plass. Ved ei alvorlig tryggingsspolitisk krise eller væpna konflikt, må Noreg ha tilstrekkeleg evne til effektivt mottak av og støtte til allierte forsterkningsstyrker, slik at desse raskt kan delta i operasjonar. Utviklinga av evna til operativt samvirke mellom norske styrker og allierte forsterkningsstyrker vil halde fram.

Det er eit stort behov for internasjonal innsats for fred og tryggleik, både i form av internasjonale operasjonar og kapasitetsbygging. Slik innsats kan inkludere tryggleikssektorreform for å betre eit land si evne til å vareta eigen tryggleik, men det kan òg omfatte freds- og stabiliseringsoperasjonar. Forsvaret vil halde oppe evna til internasjonal innsats i 2022.

Norske militære styrkar skal i størst mogleg grad søke samarbeid med nære allierte og utvalde partnerar ved internasjonale bidrag. Internasjonal innsats i allierte rammer er ei investering som skal trygge at òg Noreg mottar alliert støtte om vi treng det. Dette gjeld særskilt i NATO-leia operasjonar eller anna form for militær innsats, jamfør deltakinga i NATO sitt nærvære i austlege medlemsland (eFP). Internasjonal innsats inkluderer i tillegg til deltaking i internasjonale operasjonar, ulike former for trening og øving i utlandet, deltaking i styrkeregister, roande tiltak og kapasitetsbygging. Omfanget av slik deltaking må avstemmast med behovet for nasjonal beredskap.

I 2022 vil Noreg halde fram innsatsen i dei NATO-leia operasjonane i Baltikum, koalisjons-

operasjonen *Inherent Resolve* i Irak samt FN-operasjonar i Midtausten og Afrika. Noreg tar òg sikte på utvida innsats for å sette land i Sahelregionen i stand til å betre ta vare på eigen tryggleik. Noreg vil fortsatt gje teljande tilskot til NATO sitt styrkeregister.

Bidra til NATO sitt kollektive forsvar

NATO-medlemskapet er kjernen i Noregs evne til truverdig avskrekking. Dette legg til grunn tilstrekkeleg politisk handlekraft og militær kampkraft til å avskrekke ein potensiell motstandar frå å true eller angripe medlemslanda i alliansen. Det er difor ein overordna prioritet å styrke NATO si evne til kollektivt forsvar (artikkel 5 i NATO-traktaten) gjennom å styrke medlemslanda si militære forsvarsevne og evne til samhandling (NATO-traktatens artikkel 3), og som transatlantisk konsultasjonsforum for tryggingss- og forsvarsspolitiske spørsmål (artikkel 4 i NATO-traktaten).

NATO-toppmøtet i juni 2021 anerkjente det omfattande arbeidet som er gjort med å styrke alliansen si evne til kollektivt forsvar sidan 2014. Dei mange enkelttiltaka vil nå kunne vidareutviklast gjennom etableringa av retningsgivande konsept, særleg det heilskaplege konseptet for avskrekking og forsvar av alliansen (DDA). Noreg har medverka aktivt i omstillinga av alliansen og i utarbeidinga av konseptet. Det vil vere i tråd med norske interesser at omstillinga vidareførast, og Noreg vil vektlegge følgjande område i NATO for å styrke evna til kollektivt forsvar:

- NATO-toppmøtet i 2021 var startskotet for å revidere det strategiske konseptet frå 2010. Styrkinga av den politiske dimensjonen av NATO sitt arbeid vil stå sentralt her, i tillegg til den vidare militære tilpassinga av alliansen.
- Implementere NATO sitt konsept for avskrekking og forsvar (DDA). Konseptet er ikkje ein forsvarsplan, men ei strategisk overbygging som har knytt saman summen av ulike slutningar og tilpassingstiltak i NATO sidan 2014. Såleis fungerer konseptet også som eit heilt sentralt referansedokument for vidare tilpassingar av NATO. Eit viktig aspekt er å auke koordineringa av nasjonal alliert aktivitet og NATO-aktivitet, for slik å legge til rette for at alliansen opptrer einsarta og ikkje bidrar til uintendert eskalering.
- Ein tilpassa styrkestruktur. NATO sin styrkestruktur er bygd opp av styrkar på beredskap for NATO. Utgangspunktet etter mange år med eit sterkt fokus på internasjonale operasjonar er krav til allierte om å ha deployerbare

styrkar på høg beredskap for å operere utanfor alliansen sine geografiske område. I lys av ein endra tryggingsspolitisk situasjon ser ein nå eit behov for å ha ein større del av nasjonale styrkar klare på høg beredskap for å kunne operere i egne nærområde.

- Oppdateringa av operasjons- og beredskapsplanar. Alliansen sin omstilling for å møte den endra tryggingsspolitiske situasjonen gjennom implementeringa av det nye konseptet for avskrekking og forsvar medfører ein gjennomgang av operasjons- og beredskapsplanar.
- Det er også semje om det såkalla *NATO Warfighting Capstone Concept* for utvikling av nødvendige forsvarskapabilitetar i eit 2040-perspektiv.
- NATO som ramme for trening og øving. Noreg er pådrivar for at meir av den treninga og øvinga allierte allereie i dag er ansvarlege for vert lagt inn i ramma av alliansen og får status som ein NATO-aktivitet. NATO bør i større grad vere utgangspunktet for allierte land sine militære aktivitetar.

Auka stormaktrivalisering og ein meir krevjande tryggingssituasjon globalt, men også i våre nær-område, understrekar viktigheita av at USA er engasjert og til stades i vår region. Dette fordrar ei betre transatlantisk byrdefordeling – politisk, militært og økonomisk – ved at europeiske land held fram med å auke forsvarsbudsjetta og bidreg med relevante kapasitetar for å løyse militære oppgåver òg utanfor NATO-området. Frå norsk side vert det lagt vekt på å føre fellesfinansiering og -løysingar for allierte kapasitetar vidare, både for eksisterande og nye kapasitetar. Noreg tar til orde for å tilpasse fellesbudsjetta i NATO for å medverke til at alliansen skal kunne gjennomføre oppdrag og oppgåver i tråd med dei auka politiske ambisjonane. Dette bidreg til solidaritet og samhold i alliansen og sørger for at naudsynte kapabilitetar fungerer.

Noreg vil vektlegga å bidra med sin del av NATO sine samla kapabilitetar slik at alliansen er i stand til å løyse oppgåvene sine. Det er eit mål for Noreg å bidra regelmessig og substansielt til ståande styrker og beredskapsstyrker i NATO. Noreg medverkar til å styrke NATO sitt kollektive forsvar gjennom å investere i forsvaret av Noreg.

Bi- og multilateralt samarbeid med allierte land

Dersom satsinga på alliert støtte i krise og krig skal vere truverdig, må styrker frå allierte land trene og øve i Noreg i fredstid. Ei fortsatt vidare-

utvikling av det nære samarbeidet med det amerikanske marinekorpset i form av trening og øving i Noreg vil medverke til dette. Intensivert samarbeid med utvalde allierte, innanfor ramma av basepolitikken, er viktig for bilateral og alliert forsterking av Noreg. Samarbeid vil i aukande grad vere nødvendig for å kunne skaffe, drifte og operere kapabilitetar Noreg har behov for, for å sikre evna til å operere saman med allierte, og for å drøfte felles tryggingsspolitiske spørsmål.

I dagens tryggingsspolitiske omgivnad får bilateralt og fleirnasjonalt samarbeid auka betydning, også som ein viktig del av NATO-samarbeidet. Dette nødvendiggjør prioritert samarbeid med utvalde allierte samt regionale samarbeidsordningar. Det er difor viktig for norsk sikkerhet at det fortsatt leggjast vekt på oppfølging og vidareutvikling av operativt samarbeid og forpliktande bilaterale avtaler med nære allierte. Vidareutviklinga av det nære forholdet til USA vil halde fram og er ein del av dette biletet. I april 2021 blei tilleggsavtalen om forsvarssamarbeid med USA (*Supplementary Defense Cooperation Agreement – SDCA*) undertekna og offentleggjort. Avtalen er ein sak av stor viktighet slik at Stortinget etter Grunnlova § 26 må samtykke til inngåing før avtalen kan tre i kraft. Etter gjennomføring av alminnelig høring vil avtala leggjast fram for behandling i Stortinget gjennom ein Prop. S. Parallelt vil det bli lagt fram ein Prop. L om tilhørande lovendringar. Avtala vil vere viktig for vidareutvikling av forsvarssamarbeidet med USA og legge til rette for amerikanske infrastrukturinvesteringar i Noreg. Samarbeidet med USA knytt til avtala om førehandslagring og forsterkning held også fram. Dette inneber vidareføring av *Marine Corps Prepositioning Program – Norway* (MCCP-N) i Trøndelag, oppfølging av avtalen om *Collocated Operating Bases* (COB) med det amerikanske luftforsvaret, samt avtalen med den amerikanske marinen om førehandslagring av sjukehusmateriell. Vidareutviklinga av samarbeidet med USA må også sjåast i samheng med dei norske investeringane i nye kampfly og maritime patruljefly. Innfasinga av desse plattformene vil prege det bilaterale forholdet til USA i lang tid framover. Det tette øvingssamarbeidet med det amerikanske marinekorpset i dei kommande åra vil styrke det bilaterale samarbeidet med USA ytterlegare. Det vert også tatt sikte på å vidareutvikle og forsterka samarbeidet med britiske og nederlandske marineinfanteristyrker.

Noreg vil prioritere å fortsette styrking av det bindande bi- og fleirnasjonale samarbeidet med dei nord-europeiske landa Storbritannia, Nederland og Tyskland. Storbritannia er vår viktigaste

europæiske allierte. I tillegg til å vidareføre det tette policysamarbeidet vil fortsatt samarbeid innanfor det maritime domenet samt samarbeid knytt til våre nye felleskapasitetar som kampfly og maritime patruljefly, både bilateralt og i trilateral ramme med USA, prioriterast. Dette inneber eit utvida samarbeid innanfor trening, øving og operasjonar. Nederland er ein sentral samarbeidspartnar, og relevant samarbeid er ytterligare styrka. Deriblant har Nederland ein lang tradisjon for å trene og øve i Noreg med sine marinekorpsstyrker, noko som fortset å vere ein særleg viktig del av det operative samarbeidet. Det forsvars- og tryggingpolitiske samarbeidet med Tyskland er også styrka. Vedtak om kjøp av ubåtar saman med Tyskland, avtalen om maritimt forsvarsmateriell-samarbeid, og det tette landoperative samarbeidet knytt til NATOs hurtigreaksjonsstyrke, og framskote nærvære i Baltikum medverkar til ytterligare forsterkning av relasjonane til Tyskland. Det forsvars- og tryggingpolitiske samarbeidet med Frankrike er også styrka. Det er ein auka frekvens i den tryggingpolitiske dialogen på alle nivå. Dette har samanheng med eit styrka fransk fokus på nordområda og Nord-Atlanteren, samtidig som man ser på moglegheiter for tettare samarbeid om handtering av dei store tryggleiksutfordringane i Sahel-regionen i Afrika. Mellom anna har Frankrike vore av dei europeiske allierte som har stilt med dei største styrkebidraga ifm. større øvingar i Noreg. Vidare deltek Noreg aktivt innanfor franskinisierte samarbeidsinitiativ som Sahelkoalisjonen og *European Intervention Initiative* (EI2).

EI2 er eit ikkje-bindande forum av europeiske land som har evne og vilje til å medverke til militære operasjonar innanfor ramma av EU, NATO, FN eller andre koalisjonar. Europa har felles interesse av å kunne respondere raskare og meir koordinert. Noreg ser EI2 som ein arena som vil kunne supplere andre eksisterande format og initiativ innanfor det forsvars- og tryggingpolitiske feltet. Dei nordeuropeiske landa har eit tryggingpolitisk og militært interessefellesskap som støtter opp om det breiare samarbeidet i NATO. Deltaking i fleirnasjonale samarbeidsforum innanfor alliansen er difor viktig. Samarbeid med andre allierte og NATO-partnarland vert prioritert der det er i norsk interesse. Vidareutviklinga av det nordiske forsvarssamarbeidet fortset i ramma av *Nordic Defence Cooperation* (NORDEFECO) på område som gir tryggingpolitisk, kapasitetsmessig og operativt utbytte.

Sidan 2014 har Noreg delteke i den britisk-leia *Joint Expeditionary Force* (JEF) samt den tysk-leia *Framework Nation Concept* (FNC). Begge initia-

tiva er med på å styrke interoperabiliteten mellom medlemslanda i alliansen, og med utvalde partnarland. JEF-samarbeidet er i positiv utvikling under britisk leiing. JEF blir nå og knytt nært opp til avskrekking og kollektivt forsvar av medlemslanda sine nærrområde, noko Noreg har vore ein pådrivar for. Vidareutviklinga av JEF og samøving med dei andre JEF-landa vil verte prioritert vidare. Også FNC-samarbeidet er i utvikling, og det diskuterast forslag om å endre noko på innretninga av styrkeformasjonene som vert meldt inn frivillig i samarbeidet. Noreg har så langt kun medverka til kapabilitetssamarbeid, som inkluderer deltaking i enkelte kapabilitetsprosjekt. Noreg vil fortsette med deltaking i FNC.

Vidareutvikla totalforsvaret

Det sivile samfunnet sin støtte til Forsvaret har høg prioritet. I ein alvorlig krisesituasjon og i væpna konflikt vil Forsvarets behov for varer, tenester og tilgang til infrastruktur overstige det som Forsvaret disponerer. Støtta frå det sivile samfunnet må, saman med Forsvaret sine kapasitetar, kunne understøtte heile den nasjonale styrkestrukturen og allierte forsterkingsstyrkar på same tid. Drivstofforsyning, transport og helsetenester er prioriterte område.

Det sivilt-militære samarbeidet må fungere godt. Det er heilt naudsynt for å vidareutvikle relevant forsvarsevne, og for å nytte samfunnet sine samla beredskapsressursar på ein best mogleg måte. Oppslagsverket «Støtte og samarbeid» gitt ut av Forsvarsdepartementet og Justis- og beredskapsdepartementet i 2018 gir er eit godt grunnlag for vidareutvikling av totalforsvaret.

Totalforsvarsprogrammet, som har vorte leia av Justis- og beredskapsdepartementet, blei avslutta ved utgangen av 2020. Programmet omfatta vidareutviklinga av det sivilt-militære samarbeidet og styrking av motstandsdyktigheten i samfunnskritiske funksjonar på sivil side. Justis- og beredskapsdepartementet, Forsvarsdepartementet og andre aktuelle departement vil på eigna måte føre vidare relevante deler av arbeidet også etter programmet er avslutta.

Samvirket mellom forsvarssektoren og sivilsamfunnet er omtalt gjennom handlingar og tiltak i Nasjonalt beredskapssystem (NBS), som omfattar Beredskapssystem for forsvarssektoren (BFF) og Sivilt beredskapssystem (SBS). Beredskapssystemet er heilt sentralt for å framstille korleis beredskapsplanverk og andre ordningar på militær og sivil side skal kunne verka saman der dette er naudsynt ved førebuing til, eller under, ei krise.

Det nasjonale beredskapssystemet gjeld for handsaming av tverrsektorielle krisesituasjonar i fredstid, i tryggingpolitiske kriser og ved væpna konflikter.

Regjeringa vil halde fram med å utvikla vidare Forsvaret si evne til støtte for samfunnstryggleik. Vidareutviklinga skal mellom anna skje gjennom sivil-militær trening og samøving på alle nivå samt sikring av eit godt utvikla avgjerds- og krisehandteringsapparat. Sjølv om militære behov vil vere dei viktigaste for å utvikle Forsvaret sin struktur og sine kapasitetar, vil dei sivile behova på nokre område i større grad påverke innretning og dimensjonering av militære strukturar og kapasitetar.

Forsvaret kan etter førespurnad yte bistand til sivile styresmakter. På fleire område er Forsvaret sine kapasitetar avgjerande for effektiv krisehandtering når det er behov for særskilt kompetanse

og materiell, og når dei sivile ressursane ikkje strekk til. Det har i åra etter terrorhandlingane 22. juli 2011 vorte sett i verk ei rekkje tiltak for å betra forsvarssektoren sin støtte til sivil krisehandtering. Ein forenkla og forkorta instruks om Forsvaret sin bistand til politiet har vorte fastsett. Forsvaret har permanent helikopterberedskap og kapasitet til å støtta politiet ved maritime kontraterroraksjonar mot skip i kystnære farvatn. Forsvarets spesialstyrkar er på kontinuerleg nasjonal kontraterrorberedskap. Det er vidare lagt auka vekt på målretta øvingssamarbeid mellom Forsvaret, politiet og andre sivile styresmakter. Samarbeidet mellom Etterretningstenesta, Nasjonalt tryggingorgan og Politiets tryggingsteneste er styrkt. Det er fastsett ein revidert instruks om vakthald og sikring av objekt ved bruk av sikringsstyrkar frå politiet og Forsvaret i fred, krise og væpna konflikt.

3 Rapport om verksemda i 2020

3.1 Forsvarsdepartementet

2020 var det fjerde året i langtidsplanen for forsvarssektoren for perioden 2017–2020, jf. Prop. 151 S (2015–2016) *Kampkraft og bærekraft*. Forsvarsdepartementet følgde i 2020 opp langtidsplanen i samsvar med vedtak i Stortinget.

Hovudprioriteringar i 2020 var å

- gjere dei samla kapabilitetane i Forsvaret meir tilgjengelege og uthaldande
- auke satsinga på vedlikehald, anskaffing av reservedelar og oppbygging av beredskapslager
- styrke den operative evna i Hæren, Sjøforsvaret og Heimevernet
- styrke anskaffingane i forsvarssektoren, særskilt arbeidet med hovudleveransen av nye kampfly, med ei baseløysing
- styrke evna til å medverke til IKT-tryggleik på tvers av samfunnssektorane
- føre vidare satsinga på utdanningsreforma i Forsvaret

Operativ evne

Trass i koronapandemien og ytterlegare skjerpa krav til beredskap har Forsvaret betra den operative evna gjennom 2020 på fleire område. Den rådande tryggingsspolitiske situasjonen har kravd auka merksemd når det gjeld operativ evne og beredskap. Satsinga på å styrke den operative evna og gjere dei samla kapabilitetane i Forsvaret meir tilgjengelege og uthaldande har halde fram i 2020. Innfasinga av nytt materiell held fram, noko som medverkar til styrkt operativ evne. Krava til kor raskt Forsvaret skal kunne vere klart, blir skjerpa gradvis, og også i 2020 har fleire einingar betra reaksjonstida si. Utdfordringane i Forsvaret krev merksemd på lang sikt for å oppnå den naudsynte operative evna og beredskapen. Satsinga på å ta att etterslepet i vedlikehald, reservedelar og oppbygging av beredskapslager har gitt resultat, og ein forventar at den positive utviklinga skal halde fram også i 2021. Større vekt på totalforsvaret har òg medverka til å betre den operative evna til Forsvaret.

Samarbeidet i NATO

NATO har sidan 2014 styrkt evna til kollektivt forsvar og avskrekking. Forsvarsministrane i alliansen godkjende i juni 2020 eit nytt konsept for avskrekking og forsvar av det euroatlantiske området (DDA). Med dette fekk NATO sitt første konsept for avskrekking og forsvar av alliansen sidan 1967. Konseptet er ikkje ein forsvarsplan, men ein strategisk overbygnad som knyter saman summen av ulike avgjerder og tilpassingstiltak i NATO sidan 2014. Såleis fungerer konseptet også som eit heilt sentralt referansedokument for vidare tilpassingar av NATO.

Noreg har teke ei aktiv rolle i alliansen gjennom arbeidet med å styrke NATOs evne til avskrekking og forsvar. Dette er spegla mellom anna ved at norske prioriteringar er godt følgde opp, spesielt knytt til vektlegginga av det maritime domenet, vidareutviklinga av kommandostrukturen i NATO, mellom anna ved at *Joint Force Command* (JFC) i Norfolk oppnådde *Initial Operating Capacity* (IOC) i september 2020, og ved at NATOs konsept for avskrekking og forsvar vektlegg daglege operasjonar. NATOs arbeid med avskrekking og forsvar inkluderer også ny teknologi, det ytre rom, motstandskraft, samansette truslar og eit effektivt forsvar mot digitale truslar. Desse temaa har kome høgare på agendaen i NATO, og Noreg følgjer dette tett.

Arbeidet med byrdefordeling blei ført vidare i 2020. Utviklinga hos dei fleste europeiske allierte går i riktig retning. Generalsekretærens årsrapport for 2020 viser at Noreg er ein av elleve allierte som bruker 2,0 pst. eller meir av BNP på forsvarsformål. I tillegg brukte Noreg i 2020 over 20 pst. av forsvarsbudsjettet på investeringar i tråd med *Defence Investment Pledge* (DIP) frå toppmøtet i Wales i 2014.

Med bakgrunn i opphøyet av *Intermediate-Range Nuclear Forces Treaty* (INF-avtalen) og russiske missilkapasitetar har NATO utarbeidd eit breitt, balansert og koordinert sett av tiltak for å sikre at NATO har ei effektiv forsvars- og avskrekkingsevne. Samtidig har allierte forplikta seg til

framleis effektiv nedrusting, ikkje-spreiing og rustingskontroll.

Noreg førte i 2020 vidare deltakinga i fleirnasjonale krisehandteringsoperasjonar og i NATOs styrkeregister. Noreg medverka i den USA-leidde koalisjonsoperasjonen *Inherent Resolve* i Irak og i NATOs *Resolute Support Mission* i Afghanistan, i tillegg til FN-operasjonar i Midtausten og Afrika. Ei bataljonsstridsgruppe blei stilt til rådvelde på høg beredskap for *NATO Response Force*. Noreg medverka til NATO-operasjonen *Enhanced Forward Presence* (eFP) i Baltikum. Norsk personell medverka òg til andre operasjonar og til kommandostrukturen i alliansen.

Forsvarsdepartementet heldt fram som fagleg rådgivar innanfor integritetsbygging og antikorrupsjonsarbeid i NATO og partnerlanda. Noreg er ein av fem leiarnasjonar i integritetsbyggingsarbeidet NATO driv.

Nordisk samarbeid

Utviklinga i nærområda våre og eit meir likt tryggingssamarbeid har ført til tettare dialog og samarbeid mellom dei nordiske landa, blant anna gjennom trening og øving og i samband med internasjonale operasjonar. Det nordiske forsvarssamarbeidet, *Nordic Defence Cooperation* (NORDEFCO) blei i 2020 utvikla vidare med utgangspunkt i ein ny visjon for samarbeidet. Her blir det slått fast at dei nordiske landa skal legge til rette for «samarbeid i fred, krise og konflikt». Den tilhøyrande handlingsplanen gir konkrete mål når det gjeld samarbeid om øving og trening, utvikling av kapabilitetar, totalforsvarssamarbeid, samarbeid med aktørar utanfor Norden og samarbeid om logistikk og materiell. Noreg, Sverige og Finland inngjekk hausten 2020 ein intensjonsavtale om styrkt samarbeid om operasjonsplanlegging. Avtalen går ut på å legge til rette for samarbeid om operativt planverk mellom dei tre landa med sikte på koordinering av operasjonar på Nordkalotten.

Øvingssamarbeidet er framleis ein viktig faktor i samarbeidet. Kampflytrening i nord held fram mellom Noreg, Finland og Sverige gjennom *Cross Border Training*, og dette samarbeidet har lagt grunnlaget for den store luftforsvarsøvinga *Arctic Challenge Exercise* (ACE), som blir gjennomført annakvart år. Dei nordiske landa har delteke i FN-operasjonane i Mali. Dette er eit godt eksempel på verdien av det nordiske samarbeidet.

Samarbeid med nære allierte

Det fleirnasjonale tryggingssamarbeidet med nære allierte blei utvikla vidare i 2020.

USA er vår næraste allierte. Tett dialog på alle nivå i forsvarssektoren, amerikansk øving og trening på norsk jord, samarbeid i internasjonale operasjonar, i tillegg til tett koordinering og samvirke i operasjonar i norske nærrområde medverka til å styrke samarbeidet ytterlegare i 2020. Strategiske materiellanskaffingar, som F-35 kampfly og P-8 maritime patruljefly, legg til rette for auka samarbeid mellom Noreg og USA. Dette blei ført vidare i 2020.

Rotasjonsordninga for einingar frå U.S. Marine Corps (USMC) heldt fram i 2020. Frå seinhausten 2020 blei denne justert i form av meir periodevis nærvære tettare knytt til førehandsplanlagd øvingsaktivitet saman med norske og andre allierte styrkar.

I 2020 blei det god framdrift i forhandlingane med USA om ein tilleggsavtale om forsvarssamarbeid (*Supplementary Defense Cooperation Agreement*, SDCA), noko som opna for ferdigstilling av forhandlingane i første kvartal 2021. Avtalen vil blant anna legge til rette for vidareutvikling av det mangeårige forsvarssamarbeidet med USA og amerikanske investeringar i infrastruktur i Noreg.

Samarbeidet med sentrale europeiske allierte blei òg styrkt i 2020. Storbritannia står i aukande grad fram som vår viktigaste europeiske allierte, og samarbeidet er inne i ei positiv utvikling. Britisk maritimt nærvær i nærområda våre er aukande. Det britiske marineinfanteriet øver og trenar i Indre-Troms, og det legg til rette for eit tett operativt samarbeid. Storbritannia og Noreg investerer begge i nye kampfly og maritime patruljefly. Dette er eit viktig grunnlag for styrkt samarbeid, både bilateralt og spesielt knytt til maritime patruljefly i ei trilateral ramme saman med USA. Samarbeidet *Joint Expeditionary Force* (JEF) blir utvikla vidare under britisk leiing. I februar 2020 blei *JEF Readiness Declaration* undertekna på NATOs ministermøte, ei erklæring som mellom anna framhevar at JEF-medlem som også er NATO-land bidrar til å støtte *NATO Readiness Initiative* (NRI).

Nederland er ein sentral samarbeidspartnar, og det tette bilaterale samarbeidet blei ført vidare i 2020. Øving og trening av det nederlandske marinekorpset i Nord-Noreg heldt fram med å vere ein særleg viktig del av det operative samarbeidet, og i januar 2020 blei samlokaliserte treningsfasilitetar i Indre Troms offisielt opna. I 2020 blei det

vedteke å inngå eit styresmaktsamarbeid med Nederland om felles anskaffing av nye artillerikaliseringsradarar til Hæren. Leverandør vil vere Thales Nederland.

Det forsvars- og tryggingpolitiske samarbeidet med Frankrike er styrkt dei seinare åra. Dette heng saman med at Frankrike er ein viktig aktør i både europeisk og transatlantisk tryggingpolitikk, og at det såleis er viktig for Noreg å ha auka innsikt og å kunne framheve norske perspektiv i saker som er viktige nasjonalt. Vidare viser Frankrike aukande interesse for nordområda og Nord-Atlanteren. Dei veksande tryggingutfordringane i Sahel-regionen har vore eit sentralt tema i den strategiske dialogen.

Det gode samarbeidet med Tyskland blei ført vidare i 2020. Avgjerda om felles kjøp av ubåtar og det tette landoperative samarbeidet knytt til NATOs hurtigreaksjonsstyrke medverkar til det gode bilaterale forholdet.

Nordområda

Forsvarets nærvær og aktivitet i nord er ein viktig del av den samla nordområdepolitikken til regjeringa. Forsvarssektorens hovudbidrag til nordområdepolitikken er overvaking, suverenitetsheving, styresmaktutøving og nærvær i nord med relevante, godt trena og bemanna militære styrkar med tilgjengeleg materiell. Denne aktiviteten medverkar til stabilitet og føreseielege forhold i regionen. Regjeringa har sidan 2013 styrkt Forsvarets nærvær, tilgjengelegheit og beredskap i nordområda. Dei siste fem åra har regjeringa auka aktivitetsnivået i nord, både til havs, på land og i lufta. Frå 2016 vedtok regjeringa å ha kontinuerleg nærvær med ein ubåt stasjonert ved Ramsund orlogsstasjon. Auka øving og trening av Heimevernet i nord har blitt prioritert. Aktiviteten med maritime patruljefly har auka i perioden, og regjeringa set i verk tiltak for å legge til rette for mottak av dei nye maritime patruljefly (P-8). Desse flya vil styrke beredskapen i nord og medverke til å skape betre situasjonsforståing i nordområda.

Regjeringa har, for å sikre tilgjengelegheit alleireie frå 2022, forsert investeringa i tre nye havgåande, helikopterberande og isforsterka kystvakt-fartøy som skal patruljere i norske havområde. I 2020 auka regjeringa Sjøforsvarets høge aktivitetsnivå i nord ytterlegare. Luftforsvarets aktivitet heldt fram på om lag same nivå som i 2019. Hæren auka øvingsverksemda i nord i 2020 og heldt dermed fram utviklinga som blei sett i gang for delar av Brigade Nord frå 2017.

Stortinget har vedteke å styrke nærværet i det nordlegaste fylket vårt. For å følgje opp dette blei det mellom anna etablert ei felles leining for landoperasjonar i Finnmark i ramma av Finnmark landforsvar. Det landmilitære nærværet i Finnmark blei styrkt. Forsvaret heldt i 2020 fram etableringa av jegerkompaniet ved Garnisonen i Sør-Varanger (GSV). Ved Garnisonen i Porsanger (GP) heldt Forsvaret fram etableringa av Porsanger bataljon. Grensevakta, Porsanger bataljon og Heimevernsdistrikt 17 (HV-17) inngår som del av Finnmark landforsvar. Ein innsatsstyrke blei etablert i HV-08 øymerkt for overføring til og operasjonar i Finnmark. Inntil sommaren 2020 utnytta Hæren ledig kapasitet ved GP for å føre vidare ei pilotgrunnutdanning av rekruttar. Dette rekruttkompaniet blei flytta til Østerdal garnison og innlemma i Hærens rekrutt- og fagskole (HSRF).

Arbeidet med å auke og styrke samtrening og øving i nord mellom norske og allierte styrkar heldt fram, i samsvar med langtidsplanen 2017–2020. Sidan 2013 har regjeringa investert om lag 4,3 mrd. kroner i eigedom, bygg og anlegg i dei tre nordlegaste fylka våre. Det er planlagt ytterlegare auka investeringar i Nord-Noreg i tida framover. Utbygginga av Evenes, for å etablere operasjonskapasitet for dei nye maritime patruljefly og fungere som ein framskoten base for kampfly, held fram. Forsvarets nærvær i dei tre nordlegaste fylka set eit sterkt økonomisk fotavtrykk. Forsvarets kjøp av varer og tenester i denne regionen er kalkulert til å utgjere over 500 mill. kroner i året.

Personellområdet

Dei seinaste åra har det vore gjennomført grunnleggande og grundige reformer på personell- og kompetanseområdet.

Ordninga for militært tilsette som Stortinget vedtok å innføre frå 1. januar 2016, jf. Innst. 355 L (2014–2015) og Innst. 336 S (2014–2015) til Prop. 111 LS (2014–2015), blei òg prioritert i 2020. Forsvarsetatane blei ferdige med å implementere ordninga ved utgangen av 2020, og implementeringa av ordninga blei evaluert. Forsvaret har òg vidareutvikla ein militær stillingsstruktur som legg til rette for nye personellkategoriar. Målet med ordninga er å etablere ein balansert personell- og kompetansestruktur som vil medverke til å styrke den operative evna til Forsvaret.

Som del av arbeidet med å følgje opp Innst. 62 S (2016–2017) til Prop. 151 S (2015–2016) blei det sett i gang ei full gjennomgåing av utdanningsverksemda i Forsvaret. I 2020 arbeidde ein vidare

med justeringar etter utdanningsreforma, med mål om å tilpasse utdanningsverksemda til nye personell- og kompetansebehov. Nye utdanningsløp for master- og bachelorstudentar er sette i verk ved Forsvarets høgskule, og dei første studentane på den nye ordninga blir uteksaminerte sommaren 2021. Språk- og etterretningsskulen blei overført til Forsvarets høgskule i november 2020, og tilbyr ei akkreditert bachelorutdanning i språk og etterretning frå hausten 2021.

Arbeidet med å implementere allmenn verneplikt heldt fram i 2020, likeins tilpassing av personleg klednad og utrusting (PBU) og eigedomar, bygningar og anlegg (EBA).

Effektivisering

I tråd med effektiviseringsprogrammet til regjeringa gjer Forsvarsdepartementet eit kontinuerleg arbeid for å betre og effektivisere arbeidsoppgåver og arbeidsprosessar i forsvarssektoren.

3.2 Økonomiske rammer

Stortinget vedtok ei utgiftsramme for forsvarsbudsjettet for 2020 på 60 977,4 mill. kroner, jf. Innst. 7 S (2019–2020) til Prop. 1 S (2019–2020).

Tabell 3.1 Endringar i løyvinga for 2020

+/- Innstilling og proposisjon	(i 1 000 kr)
+ Innst. 360 S (2019–2020) til Prop. 117 S (2019–2020) <i>Tilleggsbevilgninger og omprioriteringer i statsbudsjettet 2020</i> , og Prop. 127 S (2019–2020) <i>Endringar i statsbudsjettet 2020 under KD, KUD, JD, KMD, ASD, HOD, BFD, NFD, LMD, SD, KLD, FIN, FD og OED (økonomiske tiltak i møte med virusutbruddet)</i>	235 917
+ Innst. 161 S (2020–2021) til Prop. 38 S (2020–2021) <i>Endringar i statsbudsjettet 2020 under Forsvarsdepartementet</i>	187 464
= Rammeauke	423 381

3.3 Måloppnåing i Forsvaret

Leveransar, organisasjon og styrkestruktur

Forsvaret har i stort innfridd dei målsetjingane Stortinget sette for 2020 i langtidsplanperioden 2017–2020. Samtidig har dei tryggingpolitiske rammevilkåra endra seg, og krava til Forsvaret har blitt skjerpa. Det medverkar til å gjere det endå meir utfordrande for Forsvaret å handtere alvorleg krise og væpna konflikt.

Beredskap handlar om å vere klar til rett tid, på rett stad og med rett kapasitet. Krava til kor

Dette var ein nominell auke på 2,1 mrd. kroner frå saldert budsjett året før, jf. Innst. 7 S (2018–2019) til Prop. 1 S (2018–2019), hovudsakleg knytt til styrking i samsvar med langtidsplanen 2017–2020. Ein stor del av opptrappinga av langtidsplanen i 2020 gjekk til auka investeringar i nytt materiell. Ei omfattande modernisering av strategiske kapasitetar tok til i 2018 og auka på frå 2019 og vidare i 2020, med ytterlegare utbetalingar til investeringar i strategiske kapasitetar, mellom anna knytte til nye maritime patruljefly, nye ubåtar og nytt artilleri til Hæren. Ut over den økonomiske styrkinga som følgde dei økonomiske planrammene i langtidsplanen, auka forsvarsramma ytterlegare i 2020 i samband med Stortingets vedtak om auka ambisjon for landmakta, jf. Stortingets behandling av Innst. 50 S (2017–2018) til Prop. 2 S (2017–2018), knytt til delt lokalisering av Bell 412-helikopter. Stortinget slutta seg vidare til forslaget frå regjeringa om å løyve 105,0 mill. kroner til mellombels tiltak for å redusere dei operative konsekvensane etter forliset av KNM Helge Ingstad.

Endringar i løyvinga gjennom året er vist i tabell 3.1. Ut over desse endringane hadde forsvarssektoren til disposisjon overførte midlar frå 2019 på til saman 2 765,9 mill. kroner.

raskt Forsvaret skal kunne vere klart, blir skjerpa gradvis, og også i 2020 har fleire einingar betra reaksjonstida si. Betring i reaksjonsevna er avhengig av mellom anna treningsnivå, beredskapslager, materiellberedskap, personell og planverk. I tillegg er støttestrukturen, som logistikk, sanitet og IKT, avgjerande for at Forsvaret samtidig skal kunne bygge opp styrkar. Trass i at krava til beredskap er ytterlegare skjerpa, blei det også i 2020 rapportert om framgang i utviklinga av operativ evne på fleire område. Ein ser no eit varig resultat av satsinga på å ta att etterslepet i vedlikehald, reservedelar og beredskapslager, i tillegg til

at det er høgare oppfylingsgrad for personell. Ein forventar at den positive utviklinga skal halde fram også i 2021, og at den operative evna blir ytterlegare forbetra. Sjølv om Forsvaret framleis har utfordringar med dei mest krevjande oppgåvene, er det viktig å poengtere at Forsvaret leverte særst godt når det gjeld dei oppgåvene som ikkje krev omfattande og samtidig oppbygging av styrkar.

Forsvarets oppgåver

Leveransekravet til Forsvaret er gitt frå regjeringa og Stortinget som ni oppgåver, fordelte på beredskap for krise og krig, fredsoperative oppgåver og krisehandtering nasjonalt og internasjonalt.

Tabell 3.2 Utvikling i perioden 2018–2020

Oppgåvene til Forsvaret	Forsvarsdepartementets vurdering av operativ evne 2018	Forsvarsdepartementets vurdering av operativ evne 2019	Forsvarsdepartementets vurdering av operativ evne 2020
Utgjere ein krigsførebyggande terskel med basis i NATO-medlemskapet	Mindre god	Mindre god	Mindre god
Forsvare Noreg og allierte mot alvorlege truslar, anslag og åtak innanfor ramma av det kollektive NATO-forsvaret	Mindre god	Mindre god	Mindre god
Hindre og handtere episodar og tryggingpolitisk krise med nasjonale ressursar, inkludert legge til rette for alliert engasjement om naudsynt	Mindre god i det øvre krisespekteret, mykje god i det lågare krisespekteret	Mindre god i det øvre krisespekteret, mykje god i det lågare krisespekteret	Mindre god i det øvre krisespekteret, mykje god i det lågare krisespekteret
Sikre eit nasjonalt avgjerdsgrunnlag gjennom tidsmessig overvaking og etterretning	God	Mindre god	Mindre god
Hevde norsk suverenitet og suverene rettar	God	God	God
Utøve styresmakt på avgrensa område	God	God	God
Delta i fleirnasjonal krisehandtering, inkludert fredsstøttande operasjonar	Mykje god	Mykje god	Mykje god
Medverke til internasjonalt samarbeid på det forsvars- og tryggingpolitisk området	God	God	God
Medverke til å ta hand om samfunnstryggleik og andre sentrale samfunnsoppgåver	Mykje god	Mykje god	Mykje god

Koronapandemien prega oppdragsløysinga i 2020, men Forsvaret har gjennom heile året halde oppe den operative evna, samtidig som støtte til sivilsamfunnet er teke hand om.

Forsvarsdepartementets vurdering av den operative evna i 2020 var i samsvar med vurderinga til forsvarssjefen. Generelt har Forsvaret mindre god evne til å løyse oppgåver i samband med handtering av alvorlege kriser og kollektivt forsvar. Evna til å løyse fredsoperative oppgåver er god, og evna til å løyse oppgåver i samband med krisehandtering nasjonalt og internasjonalt i den lågare delen av krisespekteret er svært god. Innføring av nye flysystem gir avgrensa tilgjenge i ein overgangsfase. Dette, saman med ei aldrande luftadarkjede, er moment som i sum fører til redusert evne til overvaking og etablering av situasjonsbilete. Det er sett i verk tiltak og materiellinvesteringar som tar tid, og prognosane framover er positive.

Operasjonar og dagleg verksemd nasjonalt

Dei kontinuerlege nasjonale operasjonane er ein sentral del av norsk tryggingsspolitikk, og Forsvaret har også i 2020 løyst oppgåvene på ein god måte. Grensevakta løyste vakthald og Schengenoppgåver i tett samarbeid med politiet. Kongevakta løyste også sine oppgåver i samarbeid med politiet. Kystvakta har levert 103,7 pst. av dei patruljedøgna som det blei stilt krav om for 2020. Det blei gjennomført 1 161 fiskeriinspeksjonar og 2 757 oppdrag på vegne av samarbeidande etatar og andre myndigheitsaktørar. Innfasinga av NH90 er stadig forseinka. NH90-helikoptera har starta operativ trening saman med fregattane, med gode resultat. Systemet leverer likevel altfor få flytimar sett opp mot behovet. Derfor er den operative støtta til Kystvakta og Marinen framleis marginal.

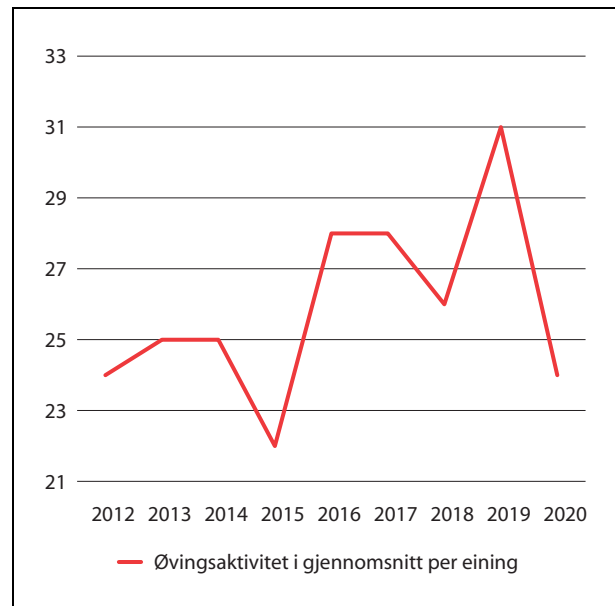
Det blei gjennomført nokre færre tokt enn planlagt med maritime patruljefly i 2020. Den reduserte aktiviteten er eit resultat av aldrande materiell og mangel på reservedelar, låg bemanning og den pågåande innføringa av nytt maritimt patruljefly (P-8).

Norsk luftrom blei overvakt av ei luftadarkjede, og ved 50 tilfelle blei kampfly i beredskap sende opp for å identifisere flygingar nær norsk luftrom.

Hæren

Trenings- og øvingsaktiviteten har på grunn av koronapandemien vore redusert samanlikna med tidlegare, jf. figur 3.1, og kanselleringa av øvinga

Cold Response har gitt mindre grad av samtrenning. Trass i pandemien har Hæren likevel i all hovudsak gjennomført annan aktivitet som planlagt i 2020. Hovudaktiviteten i Hæren i 2020 har vore vidareutvikling av brigadesystemet, etablering av Finnmark landforsvar og tilpassing av utdanningsaktiviteten som følgje av utdanningsreforma. I tillegg medverka Hæren med ressursar til det omfattande redningsarbeidet etter leirskredet i Gjerdrum.

Figur 3.1 Utvikling i Hæren si øving (øvingsdøgn)

Arbeidet med å relokalisere og gjennomføre trening av allierte styrkar i Indre Troms er i rute. Hæren, og særskilt Brigade Nord, har eit utvida ansvar som vertskap for amerikanske, britiske og nederlandske marineinfanteristyrkar som trenar og øver i Indre Troms. Sjølv om noko alliert aktivitet har blitt kansellert eller redusert i omfang på grunn av pandemien, har dette samarbeidet blitt utvikla vidare i 2020. Det er no meir forpliktande og gir godt utbytte for alle partar. Mellom anna er dei utanlandske marineinfanteristyrkane rutinemessig involverte i øvingsverksemda til brigaden når dei er til stades i Indre Troms. Hæren har stilt styrkar til internasjonale operasjonar i heile 2020, mellom anna i NATO-operasjonen *Enhanced Forward Presence* (eFP) i Litauen og operasjon *Inherent Resolve* i Irak.

Den vidare mekaniseringa av Brigade Nord tok til i 2020, mellom anna omvæpninga av 2. bataljon på Skjold. Avdelinga blir utvikla vidare frå ein lett infanteribataljon til ein mekanisert infanteribataljon og vil etter planen oppnå initiell operativ kapasitet i 2021. Hæren fekk òg tilført

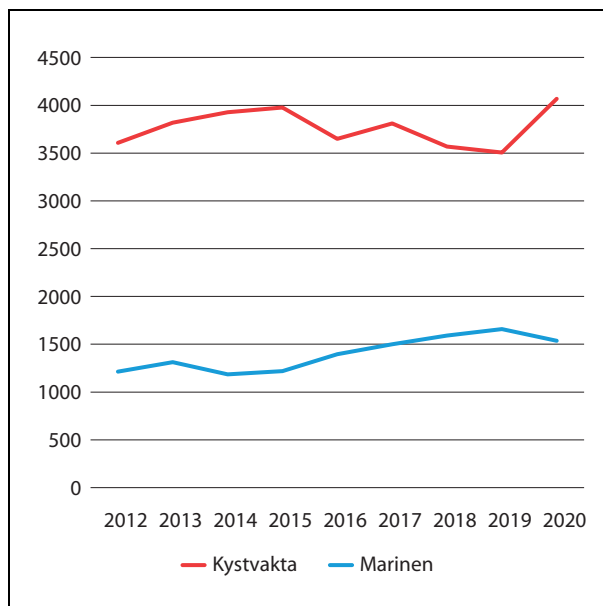
nytt artilleri i 2020, og nye artilleriskyts og ammunisjonsvogner (K-9 og K-10) er tekne i operativ bruk i Brigade Nord. Hærens kampluftvern blei organisatorisk oppretta på nytt i 2018, og avdelinga vil etablere seg og bygge opp kapasiteten dei næraste åra.

Etableringa av auka landmilitært nærvær i Finnmark går hovudsakeleg etter planen. Oppbygginga av Finnmark landforsvar (FLF) blei vidareført i 2020 og er planlagt fullført i andre halvdel av 2020-åra. Leiingselementet i FLF, ved Garnisonen i Porsanger (GP), vil etter planen bli ferdig etablert i 2021. Porsanger bataljon er under stegvis oppbygning fram mot 2025. Jegerkompaniet, som tidlegare er vedteke etablert ved Garnisonen i Sør-Varanger (GSV), fekk initiell operativ kapasitet i 2020, og det blir arbeidd vidare mot full operativ kapasitet i 2022.

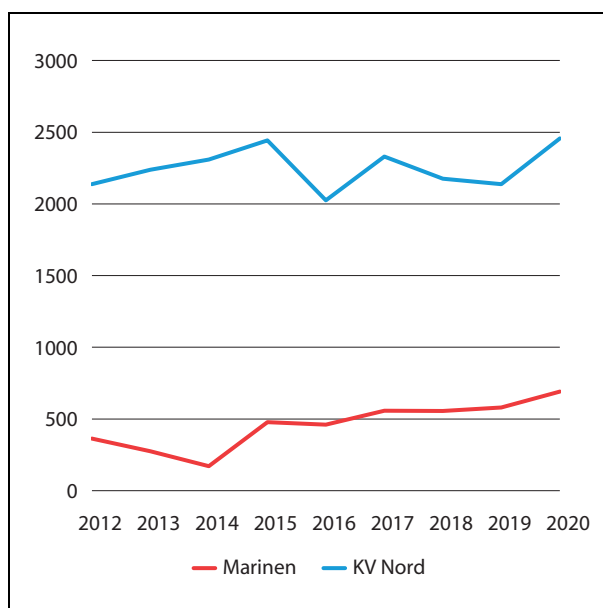
Hærens skole for rekrutt- og fagutdanning, som blei oppretta i 2019, har blitt utvikla vidare og gjennomfører no grunnleggjande soldatutdanning for eit utval operative avdelingar.

Sjøforsvaret (Marinen og Kystvakta)

Sjøforsvaret har i 2020 stått for omfattande operative leveransar nasjonalt og internasjonalt. Marinen og Kystvakta har hatt høg aktivitet, jf. figur 3.2, inkludert svært høg aktivitet i nord, jf. figur 3.3. Noreg har medverka med fartøy og hatt kommando i NATOs ståande maritime styrkar, både i *Standing NATO Maritime Group 1* (SNMG1) og *Standing NATO Mine Countermeasure Group 1* (SNMCMG1). Oppdraga har gitt eit tydeleg norsk signal om alliansetilhøyrse og vilje innanfor ramma av NATO. Sjølv om det er utfordringar knytte til struktur og årsverksrammer, har Sjøforsvaret evna å omstille seg til den skiftande tryggingpolitiske situasjonen.

Figur 3.2 Utvikling i segling i Sjøforsvaret (seglingsdøgn)

Figur 3.3 Utvikling i aktiviteten til Sjøforsvaret i Nord-Noreg (seglingsdøgn)

Kystvakta overtok i 2020 den nasjonale slepebåtbereidskapen. KV Bison og KV Jarl er innfasa på svært kort tid og har medverka til både auka aktivitet og betre dekningsgrad i ansvarsområda til Kystvakta.

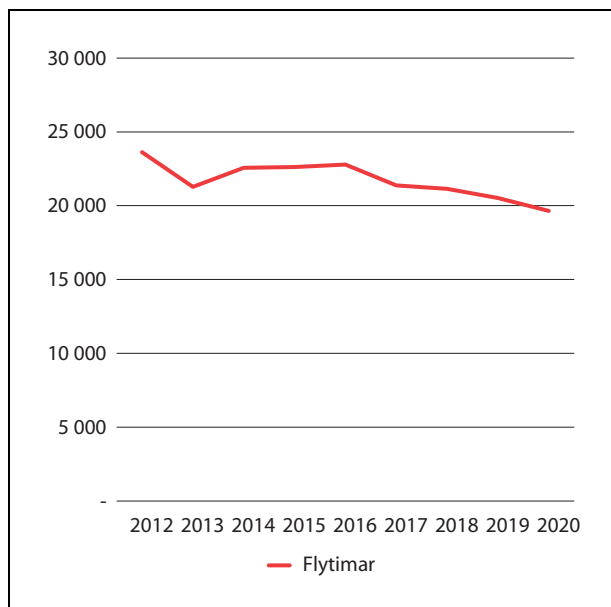
Ferdigstillinga av KNM Maud blei forseinka som følgje av at kritiske klasseavvik framleis var opne, og framdrifta i garantiarbeida påverka av koronapandemien. Fartøyet er no i operativ drift.

Sjøforsvaret har i 2020 forsterka innsatsen på sikker drift, og arbeidet med læring etter ulykka med KNM Helge Ingstad i 2018 har framleis høg prioritet.

Det er framleis utfordringar med innfasinga av NH90 i Forsvaret, noko som i hovudsak kjem av ytterlegare forseinkingar frå leverandøren. NH90 helikopterleveransar, både til Marinen og til Kystvakta, har derfor vore låg gjennom heile 2020.

Luftforsvaret

I 2020 har vidare innføring av nye system, som F-35, NH90, AW101 SAR Queen og NASAMS III kravd mykje ressursar. Samtidig har Luftforsvaret halde oppe kontinuerleg NATO-beredskap med F-16, og i tillegg til patruljering med dei maritime patruljefly har Luftforsvaret medverka til viktig overvaking og etterretning. Aktiviteten i Luftforsvaret har vore lågare enn planlagt i 2020, jf. figur 3.4. Årsaka er i hovudsak aldrande materiell og dårleg tilgang på reservedelar, saman med utfordringar med innfasinga av nytt materiell.

Figur 3.4 Utvikling i aktiviteten i Luftforsvaret

Innfasinga av F-35 går etter planen. F-35 blei erklært initielt operative 6. november 2019, og i mars 2020 deployerte Luftforsvaret for første gong med F-35 til utlandet og NATO-oppgøret *Iceland Air Policing*. Utviklinga av Ørland som hovudbase og Evenes som framskoten base for F-35 har god progresjon fram mot full operativ evne med F-35 i 2025. I 2020 mottok Luftforsvaret seks nye kampfly til Ørland og heldt fram arbeidet med grundig testing, evaluering og trening.

Sea King- og Bell-helikoptera til Luftforsvaret har i heile 2020 stått i kontinuerleg beredskap til støtte for redningstenesta, politiet og Forsvarets eigne styrkar. Innfasinga av dei nye redningshelikoptera SAR Queen er godt i gang, og helikopterret overtok 1. september 2020 beredskapen på Sola som første base. Helikopterberedskapen med Bell 412 til støtte for politiet på Bardufoss blei erstatta av sivile helikopter innleigde av Justis- og beredskapsdepartementet frå 1. mai 2020. Forsvaret har òg hatt eit Bell 412-helikopter på Kirkenes for å styrke ambulanseberedskapen, dette oppdraget blei avslutta sommaren 2020. Som følgje av denne støtta blei flyttinga av Bell 412 og etableringa av spesialstyrkekapasitet med helikopter på Rygge forseinka. Arbeidet med å omfordele Forsvarets Bell-helikopter mellom Bardufoss og Rygge i tråd med Stortingets avgjerder vil bli slutført i løpet av 2021. For NH90 er det dessverre framleis utfordringar med forseinka materielleveransar og med reservedelar, og helikopterret har levert vesentleg færre flytimar enn planlagt.

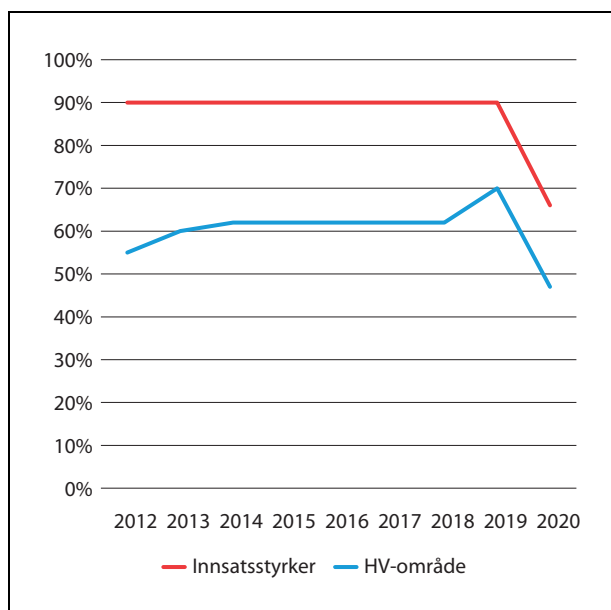
Luftforsvaret har gjennom hausten 2020 førebudd oppsetjing av endå eit bidrag til FN gjennom ein taktisk transportkapasitet i Mali. I perioden frå desember 2020 til mai 2021 deltok Luftforsvaret med eit C-130J Hercules transportfly og støttepersonell i FN-operasjonen MINUSMA i Mali.

Heimevernet

Heimevernet har kort reaksjonstid for lokal innsats og er ein landsdekkande ressurs. I tillegg til å stå i beredskap for krise og krig skal Heimevernet kunne yte støtte til sivilsamfunnet, mellom anna ved leiteaksjonar, ulykker og naturhendingar. Koronapandemien har i stor grad prega Heimevernets aktivitet i 2020. Heimevernet har mellom anna støtta politiet med utvida grensek kontroll på fleire stader i landet og hjulpet Ullensaker kommune med mottakskontroll på Oslo lufthamn. I tillegg medverka Heimevernet med ressursar til det omfattande redningsarbeidet etter leirskredet i Gjerdrum.

Områdestrukturen i Heimevernet trenar og øver etter ein treårig modell, «2 + 1-modellen». Denne modellen inneber at mannska trenar i fem dagar to år på rad, medan spesialistar og befal trenar i sju dagar to år på rad. Det tredje året trenar berre spesialistar og befal i fem dagar. Modellen sikrar ei god og praktisk tilnærming til målet om at 70 pst. av områdestrukturen skal øve årleg. Målsetjinga er at 90 pst. av innsatsstyrkane skal trene og øve kvart år, med 15 dagar for mannska og 20 dagar for befalet. For Heimevernet har

smitteverntiltak i samband med pandemien dessverre avgrensa høvet til å trene områdestrukturen i tråd med denne modellen, jf. figur 3.5.

Figur 3.5 Utvikling i trening i Heimevernet

Figuren viser kor mange prosent av innsatsstyrkane og områdestrukturen som er øvd.

Heimevernet er under stadig utvikling, og det blir gjennomført fleire strukturelle grep. Omstillinga styrker samvirket mellom Heimevernets og Hærens avdelingar i Finnmark, og Heimevernsdistrikt 17 blir utvikla vidare og modernisert. Heimevernet har betra evna til å setje inn innsatsstyrkar i andre heimevernsdistrikt og har samtidig vidareutvikla sivil-militært samarbeid om bistand til samfunnet. Tilførselen av nye feltvogner av typen VW Amarok i 2020 har gitt Heimevernet auka mobilitet. Leveransen av nytt og moderne sambandsmaterieell til områdestrukturen starta i 2020 og vil halde fram i 2021. Heimevernet har òg fått utlevert fleire rifler av typen HK 416. Dette styrker Heimevernets evne til å utføre oppdraga sine i heile krisespekteret.

Forsvarets spesialstyrkar

Forsvarets spesialstyrkar (FS) har halde ved lag den gode operative evna si gjennom heile året. Beredskapen og øvinga har vore tilfredsstillande også i 2020. FS' bidrag til internasjonale operasjonar er ein viktig del av det totale bidraget frå Forsvaret, og det er ein kapasitet som er høgt verdsett av Noregs allierte.

Den dedikerte helikopterstøtta med Bell 412 til spesialstyrkane nådde eit viktig vendepunkt i

2020 gjennom deployering med spesialstyrkane til Jordan. Deployeringa stadfesta evna vår til å bidra med spesialstyrkehelikopter i utanlandsoppdrag.

Cyberforsvaret

Cyberforsvaret heldt gjennom 2020 fram med å styrke evna si til å støtte opp under Forsvarets operasjonar heime og ute ved å etablere, drifte og verne om informasjonsinfrastrukturen i Forsvaret. IKT blei nytta som verkemiddel for å betre samhandlinga i Forsvarets operasjonar og effektivisere styrkeproduksjon og forvaltning i forsvarssektoren. Cyberforsvaret prioriterte oppgåver som berre kan løysast av Forsvaret, i tillegg til å vidareutvikle IKT som samhandlar med NATO.

Etterretningstenesta

Styrkinga av Etterretningstenesta heldt fram som planlagt i 2020 for ytterlegare å auke kapasiteten, kompetansen og relevansen innanfor ansvarsområdet til tenesta. Stortinget vedtok i juni 2020 ei ny lov om Etterretningstenesta. Den nye etterretningstenestelova tok til å gjelde 1. januar 2021 som planlagt, med unntak av kapittel 7 og 8, som handlar om tilrettelagd innhenting.

Øving og trening, også med allierte

Det var i 2020 planlagt omfattande militær øvings- og treningsaktivitet for alle delar av Forsvaret. Hovudsatsingsområdet i 2020 var styrkt beredskap og redusert varslingsstid. Forsvaret har også i 2020 lagt vekt på å auke det operative samarbeidet med allierte styrkar i Noreg. Øving og trening med allierte i Noreg og norske nærområde blei gjennomført, men koronapandemien førte til at vinterøvinga med allierte, *Cold Response 2020*, blei kansellert ved oppstart. I tillegg blei ei rekke andre øvingar anten nedskalerte eller utsette som følgje av pandemien.

Øvingsverksemda tok utgangspunkt i den operative statusen for styrkane våre og dei oppdraga dei skal løyse. Styrkar som stod i beredskap for episodar og kriser som kunne dukke opp, i tillegg til styrkebidrag til operasjonar i utlandet, fekk høgaste prioritet. Samtidig var det naudsynt å trene og øve på kommandostrukturen, med vekt på evna til å planlegge og leie operasjonar. Ein øvde på den nasjonale evna til krisehandtering og suverenitetshevdning, og øvingssamarbeidet med sivile instansar og styresmakter blei styrkt. Som følgje av pandemien blei trenings- og øvingsaktiviteten noko redusert i forhold til det som blei planlagt.

Øvingsaktiviteten i 2020 har fordelt seg utover heile landet, men med eit tyngdepunkt frå Trøndelag og nordover. Heimevernet har gjennomført øvingar på regionalt og lokalt nivå, men også desse øvingane blei reduserte og i nokre tilfelle avlyste som følgje av pandemien.

Forsvar mot digitale truslar

Dagens situasjonsbilete og tryggingspolitiske utfordringar stiller store krav til Forsvarets evne til å verne seg mot digitale truslar. Cyberforsvaret og Etterretningstenesta har i 2020 vore med på å møte dei veksende utfordringane på dette området.

Cyberforsvaret styrkte evna si til å støtte opp under Forsvarets operasjonar heime og ute gjennom 2020 ved å stille krav til, etablere, drifte og verne om informasjonsinfrastrukturen i Forsvaret. Evna til å oppdage uønskete hendingar og handtere digitale åtak er betra gjennom dei første leveransane frå eit prosjekt som skal betre teknologien Forsvarets informasjonssystem nyttar til tryggingsovervaking.

Etterretningstenesta er eit viktig instrument for å forstå og motverke utfordringar i det digitale rommet. I 2020 har Etterretningstenesta mellom anna vidareutvikla evna til offensive cyberoperasjonar, i tråd med det overordna ansvaret dei har for militære cyberoperasjonar, jf. Prop. 14 S (2020–2021).

Nasjonalt cybertryggingssenter blei opna i 2019 og er ein del av Nasjonalt tryggingorgan (NSM). Senteret legg til rette for eit felles risikobilete og felles situasjonsforståing og koordinert innsats ved alvorlege digitale åtak. Forsvaret stiller med personell i senteret. Felles cyberkoordineringssenter er samlokalisert med Nasjonalt cybertryggingssenter.

Arbeidet med forsvar mot digitale truslar i NATO

Arbeidet med å styrke forsvaret mot digitale truslar både i NATO og blant allierte held fram, og deling av informasjon om hendingar og handtering av desse har vore viktig. Noreg har éin representant ved det NATO-akkrediterte *Cooperative Cyber Defence Centre of Excellence* (CCD COE). Noreg rapporterte også i 2020 på cybererklæringa frå NATO, som blei vedteken på NATO-toppmøtet i 2016 for å styrke det allierte forsvaret mot digitale truslar. Tryggleik i militære verdikjeder var fokusområdet for 2020-rapporteringa. Forsvarsministrane i NATO vedtok i oktober 2020 å revidere NATOs politikk for forsvar mot digitale truslar.

Bidrag til trygging- og forsvarspolitisk forskning

Forskning og utvikling (FoU) innanfor trygging- og forsvarspolitikk var i 2020 retta inn mot fleire område, blant anna vidareføring av langsiktig grunnforskning gjennom tildeling av doktorgradstipendiatstillingar og program for nasjonal tryggingspolitikk. Andre aktuelle FoU-aktivitetar var prosjekt i samarbeid med internasjonale forskingsinstitusjonar og tenketankar om norsk forsvars- og tryggingspolitikk i samvirke med allierte partnerar, som Tyskland, USA og Storbritannia. Vidare har det vore forska på tema som er knytte til teknologiutviklinga si rolle i tryggingspolitikken. Forskinga har inkludert utviklingstrekk både på russisk og på kinesisk side, politisk, økonomisk og militært, mellom anna om utviklinga i Arktis. I 2020 har det også vore bidrag frå Forsvarsdepartementet til studiar om høgreekstrem innverknad på russisk og europeisk tryggingspolitikk. Det har vore forska både på EUs strategiske rolle og på Noregs rolle som partner med EU i det tryggingspolitiske samarbeidet i Europa. Det har vore arbeid vidare med forskning om dei tryggingspolitiske tilhøva i Nord-Europa og perspektiv på kontakten med Russland. Det har også i 2020 vore bidrag frå Forsvarsdepartementet til forskning på korleis kjernevåpena verkar inn på den internasjonale tryggingspolitiske situasjonen. Det har vore forska på etiske problemstillingar som følgjer av digitalisering. Samtidig har Forsvarsdepartementet også støtta forskning om dei tryggingspolitiske tilhøva og militært samarbeid i Sahel-regionen i Afrika.

Kapasitetsbygging

Forsvarsdepartementet støttar ei rekke land i utviklinga av forsvarssektoren deira. Vekta ligg på å setje desse landa i stand til å ha god demokratisk kontroll over dei væpna styrkane sine og gjere dei budde på å ta del i fleirnasjonale fredsoperasjonar.

I 2020 støtta Forsvarsdepartementet slik verksemd blant land på Vest-Balkan (Bosnia-Hercegovina, Montenegro, Nord-Makedonia og Serbia) og i Svartehavsområdet (Georgia og Ukraina). Vekta låg på modernisering av militære skular og lærestader og støtte til militærfagleg samarbeid mellom landa i områda.

Ei viktig side av støtta er at ho legg grunnen for regelmessige samtalar med landa på politisk nivå og embetsnivå. Det er viktig som ledd i den innsatsen Forsvarsdepartementet legg ned for å ha god forståing av viktige tryggingspolitiske trekk i landa og i områda dei ligg i. Slike samtalar

er òg viktige for å motivere landa til å knyte seg til vestlege tryggingssamarbeid leidde av FN og NATO.

I tillegg har Forsvarsdepartementet gjennom *Centre for Integrity in the Defence Sector (CIDS)* medverka med rådgiving innanfor godt styresett i forsvars- og tryggingssektorane på Vest-Balkan og i Ukraina. I 2020 blei Nord-Makedonia inkludert i prosjektet på Vest-Balkan (frå før er Montenegro, Bosnia-Hercegovina, Kosovo og Albania inkluderte). Støtta legg hovudvekta på integritetsbygging, personellforvaltning og innkjøp, mellom anna for å redusere faren for korrupsjon. Dette medverkar til auka stabilitet i landa og betrar evna deira til å stå imot utilbørleg ytre påverknad. Dette er i sin tur med på å minske risikoen for krig og konflikhtar i nærområda våre. Støtta er finansiert av Utanriksdepartementet over bistandsbudsjettet, og aktiviteten er innanfor det internasjonale regelverket som gjeld arbeid med tryggingssektorreform.

Forsvarets støtte til samfunnstryggelikk

Arbeidet med å vidareutvikle evna Forsvaret har til å støtte sivile styresmakter med å ta hand om samfunnstryggelikken, har halde fram også i 2020. Den operative evna til Forsvaret har hatt ei positiv utvikling, og det verkar òg inn på evna til å støtte sivile beredskapsaktørar.

Forsvaret har i 2020 gitt meir bistand til sivile styresmakter enn normalt. Dette kjem i stor grad av at Heimevernet har gitt mykje støtte til politiets grensekontroll under koronapandemien. Å støtte sivile styresmakter etter førespurnad har under pandemien vore ei av tre prioriterte oppgåver for Forsvaret. Forsvaret hjelpte også til med ei rekke ressursar i tilknytning til skredet på Gjerdrum. Vidare har blant anna luftambulansenesta i Finnmark blitt støtta med Bell 412. Oppdraga til støtte for det sivile samfunnet har vore løyste tilfredsstillande, og Forsvaret har ytterlegare tilpassa evna si til å støtte samfunnet i krisesituasjonar.

Kontraterrorberedskapen blei også teken hand om i 2020, medrekna beredskapen mot maritime terroraksjonar mot skip i kystnære farvatn. Beredskapen for Bell-helikoptera på Rygge blei også i fjor ført vidare med ei klartid på ein time for å kunne gi rask støtte til politiet. Frå 1. mai 2020 blei helikopterberedskapen med Bell 412 til støtte for politiet på Bardufoss erstatta av sivile helikopter innleigde av Justis- og beredskapsdepartementet. Forsvarets beredskap med helikopterstøtte til politiet på Bardufoss er dermed avvikla.

Pandemien medførte utfordringar for øving og trening i forsvarssektoren, men det blei også i 2020 gjennomført øving mellom Forsvaret og sivile styresmakter.

Vern mot kjemiske, biologiske, radiologiske og nukleære middel og mot eksplosiv (CBRNE-vern)

Trass i utfordringar knytte til koronapandemien har det vore høg aktivitet innanfor CBRNE-vern i forsvarssektoren. Materieillprosjekta har framleis god framdrift. Personellsituasjonen er i betring, jamfør stortingsvedtaket om etablering av Forsvarets CBRN-kompani på Sessvollmoen. Samarbeid, samøving og utdanning i totalforsvaret har vore prioriterte gjennom året, og det blei mellom anna gjennomført ei storøving i Oslo sentrum med Forsvaret, naudetatane og Sporveien. Forsvaret har gjennom året ført vidare nasjonal beredskap for akutt handtering av eksplosiv.

FNs berekraftsmål

Forsvarsdepartementet har styrkt arbeidet knytt til FN's berekraftsmål og innsatsen for at forsvarssektoren skal oppnå ei mest mogleg berekraftig utvikling. Det er satt i gang eit systematisk arbeid i departementet for å følge opp Meld. St. 40 (2020–2021) *Mål med mening – Norges handlingsplan for å nå bærekraftsmålene innen 2030*. Sektoren har allereie gjort mykje på området, men det er framleis mykje som står att. Når det gjeld status, visast det til Del III, 8. Oppfyljing av FN's berekraftsmål.

Norske styrkar i utlandet

Noreg tok del i koalisjonsoperasjonen mot ISIL (*Operation Inherent Resolve*, OIR) i 2020. Hovudvekta låg på kapasitetsbygging hos irakiske styresmakter og på vakthald og sikring. Noreg stilte òg med personell i Bahrain (*Combined Maritime Forces*, CMF) for å kjempe mot piratverksemd ved Afrikas horn.

I NATO-operasjonen *Resolute Support Mission* (RSM) i Afghanistan førte Noreg vidare spesialstyrkebidraget til støtte for den afghanske spesialpolitieininga *Crisis Response Unit* i Kabul. Noreg stilte i 2020 eit mekanisert infanterikompani til NATOs framskotne nærvær i Litauen (*Enhanced Forward Presence*, eFP). Forsvaret avslutta innsatsen i NATO-operasjonen KFOR i Kosovo og i NATO HQ Sarajevo i Bosnia-Hercegovina.

Noreg tok del i fleire av FN's fredsoperasjonar. I operasjonen MINUSMA i Mali stilte Noreg med

leir for norsk personell og for avdelingane til andre land. Noreg har òg delteke med personell i FN-operasjonane UNTSO i Midtausten og UNMISS i Sør-Sudan. Noreg medverka dessutan med personell til MFO, ein styrke som overvaker *Camp David*-avtalen mellom Egypt og Israel. Avtalen mellom Forsvarsdepartementet og Helse- og omsorgsdepartementet om tilsyn med helsetenester til militært personell i teneste i utlandet er forlengd til 2029.

Dei ståande reaksjonsstyrkane til NATO

Noreg hadde avdelingar frå Hæren i beredskap for NATO's reaksjonsstyrkar (NRF) i 2020 og melde òg inn styrkar til den nye reaksjonsstyrken *NATO Readiness Initiative* (NRI). Noreg deltok òg i ein av NATO's ståande flåtestyrkar (*Standing NATO Maritime Group 1*, SNMG1) og i den ståande mine-ryddingsstyrken (*Standing NATO Mine Countermeasures Group 1*, SNMCMG1). Vi tok del i NATO's framskotne nærvær i Baltikum (*Enhanced Forward Presence*, eFP) og hadde periodevis kampfly på Island som ledd i NATO's luftpatruljering.

3.4 Økonomi

I planperioden 2017–2020 var det eit mål å gjere Forsvaret meir tilgjengeleg og uthaldande ved å styrke vedlikehaldet, kjøpe inn reservedelar og bygge opp beredskapslager. Vidare skulle meir trening og mannskap prioriterast, samtidig som det skulle investerast i nye, framtidsetta kapasitetar. Planen la til grunn ei løyving som er over 8 mrd. kroner høgare i 2020 enn i løyvingnivået i 2016, som låg til grunn for planarbeidet. For gjennomføringsåret 2020 blei styrkinga på 2 409 mill. kroner. Løyvinga for 2020 ligg dermed om lag 8,2 mrd. kroner over løyvingnivået for 2016 for tiltak i langtidsplanen. Kostnadseffektiv og rasjonell drift var ein føresetnad for å nå måla i perioden. Kampflyanskaffinga med baseløysing og vidareutvikling av *Joint Strike Missile* (JSM) trinn 3 blei gjennomført med ei mellombels styrking på 3 163 mill. kroner i 2020. Overførte løyvingar frå 2019 auka den disponible løyvinga med 2 765,9 mill. kroner, frå 61 400,8 mill. kroner til 64 166,7 mill. kroner. Rekneskapen viser ei mindretgift på 2 316,0 mill. kroner samanlikna med den disponible løyvinga. På programområdet er det inntektsført meirinntekter på 321 mill. kroner. Det er overført til saman 2 550,3 mill. kroner til 2021 på postar som er merkte «kan overførast», og vanlege driftspostar.

3.5 Interne prosessar

Forsvarleg forvaltning og styring av verksemda

Forsvarleg forvaltning og styring av verksemda er ein føresetnad for forbetring i forsvarssektoren og for at ein skal nå måla og ressursane skal brukast optimalt. Dette arbeidet får mykje merksemd i styringsdialogen. Forsvarsdepartementet har med dei underlagde etatane, og i styringa internt i etatane. Styring og kontroll er eitt av måla i langtidsplanen for forsvarssektoren 2017–2020, og det omfattande og langsiktige arbeidet med å forbetre styring og forvaltning av tildelte ressursar i sektoren blei ført vidare i 2020.

Det er ein uttalt ambisjon for forsvarssektoren å unngå merknader frå Riksrevisjonen. Det blir framleis lagt ned eit godt arbeid med å utvikle verksemdsrekneskapen i Forsvaret og Forsvarsmateriell. Ved revisjonen av desse etatane har Riksrevisjonen behov for å behandle gradert informasjon. Avgrensingane i revisjonen knytte til koronapandemien har ført til at Riksrevisjonen ikkje har vore i stand til å innhente tilstrekkeleg og formålstenleg revisjonsbevis for rekneskapsåret 2020, og det er derfor teke atterhald om fleire rekneskapslinjer i verksemdsrekneskapen for Forsvaret og Forsvarsmateriell. Vidare har Riksrevisjonen peikt på at Forsvarets praktisering av horisontal samhandling er i strid med bevillingsreglementet. Denne utfordringa er redusert med den justerte kapittelstrukturen for Forsvaret.

Forbetring og effektivisering

I 2020 blei det ført vidare tiltak i sektoren for å styrke evna til forbetring og effektivisering. Det samla målet for sektoren knytt til forbetring og effektivisering var 1,8 mrd. 2017-kroner innan utgangen av 2020. Samla status for sektoren ved utgangen av 2020 var noko lågare enn kravet.

Materiellanskaffingar

Materiellanskaffingar til Forsvaret skal medverke til å tilpasse den framtidige strukturen til oppgåver og utfordringar og betre den eksisterande strukturen der det trengst. Omfanget av og framdrifta i anskaffingane blir tilpassa dei gjeldande økonomiske rammene og strukturplanane og forhold på leverandørsida.

Statusen og framdrifta i dei enkelte materiellprosjekta, som er godkjende av Stortinget med ei total kostnadsramme på over 500 mill. kroner

(kategori 1), er omtalte under prosjekta i Del I, 4. Investeringar.

Etaten Forsvarsmateriell har i 2020 overlevert materiell til ein verdi av 9,4 mrd. kroner til Forsvaret og inngått omkring 100 nye kontraktar om framtidige leveransar til ein samla verdi av inntil 4,6 mrd. kroner. Dette er sentrale bidrag i den pågåande moderniseringa av Forsvaret. Dei fleste leveransane skjedde til rett tid og med rett kvalitet, med unntak av NH90, der leverandøren har utfordringar i leveransane. Ulykka med fregatten KNM Helge Ingstad har prega verksemda i Forsvarsmateriell også i 2020. Den største utbetalinga i 2020 til materiellanskaffingar var knytt til leveringa av seks F-35-kampfly. Andre store leveransar til Forsvaret var nytt artilleri til Hæren, logistikk- og støttefartøyet KNM Maud, eitt NH90-helikopter i endeleg versjon, pansra køyretøy til Hæren og to SAR Queen redningshelikopter. Det er framleis utfordringar når det gjeld materiellforvaltninga av nokre enkeltssystem. Utfordringane gjeld først og fremst eldre materiell. Forsvarsmateriell medverka som føreset til effektiviseringa av materielldrifta i Forsvaret i 2020.

I eit tillegg til den bilaterale avtalen *Naval Defence Material Cooperation Memorandum of Understanding* frå 2017 mellom Tyskland og Noreg blei det hausten 2020 semje om at begge nasjonane i fellesskap skulle utvikle eit nytt sjømålsmissil for marinen sin. Fram til det nye missilet er klart til å bli implementert frå 2035, blei det semje om at begge nasjonane vil gjere seg nytte av det eksisterande *Naval Strike Missile* frå Kongsberg Defence & Aerospace.

Stortinget slutta seg til leveranseplanen for hovudanskaffinga av kampfly med baseløysing, jf. Innst. 489 S (2012–2013) til Prop. 136 S (2012–2013). I tråd med denne planen fekk Noreg levert seks F-35-kampfly i 2020. Alle flya blei leverte til kampflybasen på Ørlandet, der det ved utgangen av året var 21 F-35-fly i drift. I tillegg blei det levert naudsynt utstyr og våpen. 2020 var prega av operativ testing, utvikling av rutinar, utdanning og den første deployeringa til utlandet. Forsvaret har starta detaljplanlegging for at F-35 kan ta over NATO's beredskapsoppdrag (*Quick Reaction Alert, QRA*) i 2021.

Utviklinga av *Joint Strike Missile* (JSM) er i hovudsak ferdig. Det fleirnasjonale programkontoret har starta opp arbeidet med å integrere missilet på F-35.

Prosjektet for nye ubåtar har i løpet av året gjennomført forhandlingar med leverandøren av dei nye ubåtane, Thyssenkrupp Marine Systems

(TKMS). Disse forhandlingane leia fram til ferdig forhandla kontrakt i første kvartal og kontraktsig-nering sumaren 2021.

Bygginga av dei to første skroga til nye kystvaktfartøy og forsert oppgradering av Skjold-klassa har kome i gang. Ei rekke kontraktar og mindre leveransar til prosjekt for spesialoperasjonar har sett dagens lys i løpet av året.

Program for kampnær IKT (tidlegare program for taktisk informasjonsinfrastruktur), det såkalla Mime-programmet, har gjennomført forhandlingar med Kongsberg Defence & Aerospace AS og har inngått ein intensjonsavtale om strategisk samarbeid.

Nybygg og nyanlegg

Forsvarsbygg gjorde ferdig 84 byggeprosjekt i 2020, mellom anna oppgradert taksebane på Evenes, nytt mannskapskjøkken til Hans Majestet Kongens Garde på Huseby, ammunisjonsbygg og perimetersikring på Ørland flystasjon og fleire prosjekt i program for utfasing av fossilt brensel. Forsvarsbygg har i 2020 arbeidd med eigedom, bygg og anlegg til nye kapasitetar for militær overvaking av militært luftrom, vidare utbygging av kampflybasane på Ørland og framskoten base for kampfly og nye maritime patruljefly på Evenes, planlegging av infrastruktur og vedlikeholdsfasilitetar for nye ubåtar på Haakonsværn og oppbygging av infrastruktur til Finnmark landforsvar og Garnisonen i Porsanger.

Fellesfinansierte bygge- og anleggsarbeid

Frå NATO's fellesfinansierte investeringsprogram for tryggleik (NSIP) fekk Noreg om lag 116 mill. kroner i 2020. Slike fellesfinansieringar er primært knytte til prosjekt for mottak av alliert støtte i krise og krig som det ikkje er venta at nasjonane skal finansiere åleine. Dei største tilskota til Noreg i 2020 blei til infrastruktur på Ørland og Evenes og til oppgraderingar ved *Joint Warfare Centre* i Stavanger.

Avhending av overskotsmateriell

Forsvaret avhenda i 2020 materiell ved sal for om lag 35 mill. kroner. Dette omfattar siste innbetaling frå sal av fem C-130H-maskinar som blei selde i 2019. I tillegg blei noko materiell avhenda ved vederlagsfrie overføringar der dette var tenleg. Dette omfatta mellom anna overføring til andre statlege aktørar i Noreg.

Industrielt og internasjonalt samarbeid om materiell Regjeringa har ført vidare ein aktiv politikk for industrisamarbeid i samband med dei anskaffingane Forsvaret har gjort frå leverandørar i utlandet i samsvar med den nasjonale forsvarsindustrielle strategien, jf. Meld. St. 9 (2015–2016) *Nasjonal forsvarsindustriell strategi*. Dette er eit viktig verkemiddel for å medverke til vidareutvikling av den nasjonale forsvarsindustrien vår gjennom å sørgje for marknadstilgang til elles lukka marknader. På den måten er dette med på å sikre dei overordna tryggingssinteressene til nasjonen.

Strategien til regjeringa blei presentert for Stortinget i 2015. Eit viktig verkemiddel i arbeidet til regjeringa er å sikre eit godt samarbeid mellom forsvarssektoren og forsvarsindustrien basert på Forsvarets behov for kostnadseffektive leveransar av materiell og tenester. Eit berande element i strategien er tidleg dialog mellom aktørane, og regjeringa legg derfor stor vekt på å etablere vel fungerande møteplassar for aktørane. Godt samarbeid er òg viktig i førebuingane til komande anskaffingar, som nye ubåtar og luftromssensorar.

I 2020 starta regjeringa arbeidet med ei ny stortingsmelding om samarbeid mellom norsk industri og Forsvaret. Meldinga er ei vidareføring og oppdatering av Meld. St. 9 (2015–2016). Bakgrunnen for arbeidet er dei endra tryggingspolitiske, geopolitiske og teknologiske rammevilkåra Noreg står overfor. Meld. St. 17 (2020–2021) *Samarbeid for sikkerhet – Nasjonal forsvarsindustriell strategi for et høyteknologisk og fremtidsrettet forsvar* blei lagt fram for Stortinget våren 2021.

Internasjonalt samarbeid er eit viktig verkemiddel for å skaffe materiell til Forsvaret. Bilateralt og multilateralt samarbeid gir positive politiske, militære, industrielle og økonomiske gevinstar og medverkar til å styrke anna forsvarssamarbeid med nære allierte og partnerar. Noreg har eit utstrekt materiellsamarbeid med fleire land, både innanfor og utanfor NATO. Samarbeidet i 2020 har, som i føregåande år, vore prega av anskaffingar av hovudmateriell til Luftforsvaret og Sjøforsvaret.

I desember vedtok Stortinget at Noreg skal delta i *European Defence Fund* (EDF) frå 2021 til 2027. EDF er eit nytt EU-program for forsvarsforskning og utvikling av forsvarskapabilitetar, og det vil vere første gong forsvarssektoren deltek i eit EU-program. Programmet skal medverke til felles utvikling av forsvarsmateriell og forsvarsteknologi i heile verdikjeda frå forskning til utvikling og produksjon. Det er avgjerande for høgast mogleg retur innan forsvarsforskning og kapabilitetsutvik-

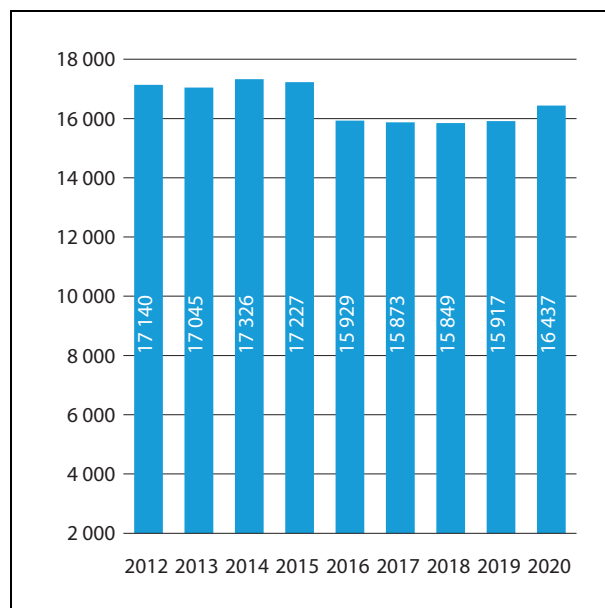
ling at sektoren førebur seg på ei aktiv deltaking og set i verk naudsynnte nasjonale støtteaktivitetar som byggjer på det eksisterande verkemiddelapparatet. Sektoren vil derfor i tida framover få på plass aktivitetar som tar hand om norske interesser på best mogleg måte.

3.6 Menneske, læring og utvikling

Personellstruktur

Ved utgangen av 2020 hadde Forsvaret 16 437 årsverk. Det var ein auke på 520 årsverk frå 2019. Forsvarssektoren hadde totalt i overkant av 20 000 årsverk ved utgangen av 2020.

Forsvaret har ved inngangen til 2021 eit meirforbruk innanfor årsverk som blant anna kan knytast til urealiserte nedbemanningstiltak frå langtidsperioden 2017–2020. Dette kjem i hovudsak av forseinkingar i pålagde nedbemanningar i samband med nedlegging av avdelingar.

Figur 3.6 Utvikling i talet på avtalte årsverk i Forsvaret, gjennomsnitt for året¹

¹ Avtalte årsverk er definert som talet på heiltidsjobbar og deltidjobbar, rekna om til heiltidsjobbar. I utrekninga av avtalte årsverk er det altså ikkje korrigert for meirtid eller fråvær. Avtalte årsverk reflekterer i større grad planlagd arbeidsinnsats og blir nytta av Forsvarsdepartementet i plan-samanheng (årsverksrammer).

For planperioden 2017–2020 og tidlegare år har årsverk vore rapporterte som talet på tilsette pr. 31.12. For betre å kunne følgje opp personell- og årsverksopptapping i inneverande planperiode, 2021–2024, vil det frå og med 2021 bli rapportert på avtalte årsverk pr. 31.12 i Prop. 1 S. Dette inne-

ber at tala for framtidig rapportering ikkje vil kunne samanliknast direkte med tala i figuren over. Som utgangspunkt for den vidare personellopptrappinga i samsvar med langtidsplanen for forsvarssektoren er Forsvaret gitt ein inngåande balanse for 2021 på 16 000 avtalte årsverk, jf. Prop. 14 S (2020–2021). Det inneber at all vidare rapportering av årsverk i Prop. 1 S vil kunne målast mot denne inngåande balansen.

Innføringa av ei ordning for militært tilsette starta i 2016, og målet var å avslutte implementeringa ved utgangen av 2020. Om lag 7 000 militært tilsette, noko som svarer til om lag 60 pst., blei spesialistar (OR) i den nye ordninga ved utgangen av 2020. Det er om lag 1 000 fleire enn i 2019. Arbeidet med å auke prosentdelen spesialiststillingar opp mot målet på om lag 70 pst. vil halde fram. I 2020 blei implementeringa av ordninga for militært tilsette slutført. Mellom anna er alle nye utdanningsløp no sette i verk for offiserar og spesialistar.

Verneplikt

1. januar 2015 tok lovendringane om allmenn verneplikt til å gjelde. Verneplikt omfattar dermed både kvinner og menn fødde 1. januar 1997 eller seinare. Sommarinnrykket i 2016 blei det første innrykket der dei vernepliktige møtte etter at allmenn verneplikt tok til å gjelde. Arbeidet med å innføre allmenn verneplikt i Forsvaret har halde fram i 2020.

Forsvaret har ein grundig seleksjonsprosess for å velje ut personar til førstegongsteneste, og det er behovet til Forsvaret som styrer kor mange som blir kalla inn. Årleg hentar Forsvaret inn og behandlar personopplysingar frå rundt 60 000 kvinner og menn. Om lag 21 000 møter til sesjon, og mellom 8 000 og 10 000 blir kalla inn til førstegongsteneste. Det er omtrent 15 pst. av årskullet.

I 2020 fullførte totalt 7 811 personar førstegongstenesta, og 2 386 av dei var kvinner. Dette gav ein kvinnedel på 30,5 pst. blant dei som fullførte førstegongstenesta.

Førstegongstenesta varer no normalt i 12 eller 16 månader. Basert på erfaringane med differensiert lengde på førstegongstenestene i Hæren og Heimevernet vil dette i 2021 ha blitt innført i heile Forsvaret. Det er dei mest kompetansekreivjande stillingane som vil få 16 månaders teneste.

I 2020 har ein halde fram arbeidet med å betre tilgangen på uniformer og personleg utrusting i rett utforming og storleik til dei vernepliktige. Tilpassing av kasernar for å ta imot fleire kvinner til førstegongsteneste held fram.

Forsvaret er den største lærebedrifta i Noreg, med 28 ulike lærefag. I 2020 var det 544 lærlingar, 21,9 pst. av lærlingane var kvinner. Dei aller fleste lærlingar som går opp til fagprøve, greier prøven.

Vernepliktsundersøkinga

Vernepliktsundersøkinga 2020 hadde ein svarprosent på 47. Av dei som svarte, seier om lag åtte av ti at dei trivst godt eller svært godt i Forsvaret. Dersom førstegongstenesta hadde vore frivillig, ville nesten alle kvinner og menn valt å gjennomføre henne. Så å seie ingen er negative til kjønnsblanda rom. Kvinner som bur på kjønnsblanda rom, er dei mest positive. Vidare seier nær halvparten av både kvinner og menn at dei har blitt meir positive til vidare teneste i Forsvaret i løpet av førstegongstenesta. Prosentdelen som vil tilrå førstegongstenesta til andre kvinner og menn, er høg. Det store fleirtalet av dei som gjer førstegongsteneste, meiner Forsvaret er ein open og inkluderande organisasjon. Oppslutninga om verneplikta og tilliten til Forsvaret er framleis høg blant dei som gjer teneste.

Mangfald, likestilling og kompetanse

Forsvaret treng eit mangfald i samansetjinga av personell. Ettersom førstegongstenesta er eit grunnlag for rekruttering til utdanning og vidare teneste i Forsvaret, legg ein vekt på mangfald i seleksjonen til førstegongstenesta. Målet er at seleksjonen til førstegongstenesta skal spegle samfunnet når det gjeld geografisk tilhøyrslø, bakgrunn, kompetanse og kjønn. Innrettinga av seleksjonen til førstegongstenesta blir utvikla med dette som mål.

Kvinnedelen blant dei som blei tatt opp til grunnleggande offisersutdanning, inkludert grunnleggande offiserspåbygging i 2020, blei 28,4 pst., mot 27,8 pst. året før, ein auke på 0,6 prosenteningar. Kvinnedelen i befalsutdanninga var 21,3 pst. i 2020, opp med 3,3 prosenteningar frå 2019. Prosentdelen kan ikkje samanliknast direkte med tidlegare befalsutdanning, sidan rekrutteringsgrunnlaget no er personell som har gjennomført førstegongsteneste eller er militært tilsette.

Ein høgare prosentdel kvinner i Forsvaret er eit viktig bidrag til at Forsvaret skal få det mangfaldet det treng. Kvinnedelen totalt blant militært tilsette var 14,1 pst. i 2020, ein auke på 0,8 prosenteningar frå året før. Kvinnedelen blant sivilt tilsette blei 33,3 pst. i 2020, ein auke på 0,4 prosenteningar frå året før. Kvinnedelen samla sett var

19,3 pst., noko som er ein auke på 0,7 prosenteningar samanlikna med 2019.

Svendsen-utvalets oppdrag var å utfordre Forsvaret med utgangspunkt i lærdommar frå privat næringsliv og andre offentlege verksemdar innanfor det å tiltrekke, rekruttere, utvikle og avvikle kompetanse. Dei leverte rapporten *Økt evne til å kombinere menneske og teknologi. Veier mot et høyt teknologisk forsvar* i juni 2020. Hovudbodskapet til utvalet er at den teknologiske utviklinga utfordrar innretninga av Forsvarets verksemd, den kulturelle forståinga av kva som er viktig, og korleis og kva for ein kompetanse som må utviklast og forvaltast. Utvalet meiner Forsvaret med dagens praksis for rekruttering og utvikling av personell og kompetanse ikkje vil klare å levere på ambisjonane til regjeringa om økt innovasjon og økt bruk av teknologi. Utvalet meiner Forsvaret må bruke handlingsrommet i tilgjengelege verkemiddel betre for å skaffe seg ytterlegare relevant kompetanse og vende seg til eit større mangfald i rekrutteringsbasen, særleg dei med teknologiinteresse og erfaring. Utvalets rapport var ute på alminnelig høyring fram til desember 2020. Høyringsinnspel gir eit samla inntrykk av påskjøning av utvalets arbeid, og støtter i stort rapportens beskriving av tilstand og utfordringar i forsvarssektoren på ei rekke område.

Forsvarsdepartementet med underliggende verksemdar er IA-bedrifter. Verksemdene i forsvarssektoren fekk i 2019 i oppdrag å arbeide systematisk for å realisere inkluderingsdugnaden regjeringa har sett i gang, med mål om at 5 pst. av nytilsette i staten skal vere personar med nedsett funksjonsevne eller med høl i CV-en. Dette blei ført vidare i 2020. Det blei ein liten auke i måloppnåing i forsvarssektoren frå 1,13 pst. i 2019 til 1,39 pst. i 2020. Forsvarsdepartementet utvikla mot slutten av året i 2020 ein handlingsplan i tråd med inkluderingsdugnaden. Denne legg blant anna opp til tettare oppfølging i styringsdialogen. Resultata av denne vil bli tydelegare i løpet av 2021.

Kvinner, fred og tryggleik

I samband med handlingsplanen for kvinner, fred og tryggleik (KFS) gjennomførte Forsvaret i 2020 eit oppdrag som mellom anna medførte økt vekt på kjønnspektivet i planlegginga og gjennomføringa av operasjonar. Forsvaret utarbeidde også i 2020 ein heilskapleg gjennomføringsplan for alle oppdraga som treff Forsvaret i regjeringa sin handlingsplan. Forsvaret hadde personellbidrag i elleve internasjonale operasjonar i 2020. På grunn

av koronapandemien blei ein del aktivitet redusert gjennom året, særleg kurs, som i hovudsak blei handtert digitalt.

Ein større del kvinner i operative einingar og styrkebidrag til internasjonale operasjonar er ført vidare som eit av satsingsområda i handlingsplanen. Det er også eit mål at kvinnedelen i styrkebidrag i internasjonal teneste speglar kvinnedelen i nasjonal teneste. Fordi søknad til internasjonal teneste er frivillig og talet på personell i internasjonal teneste er lågt, blir variasjonane store frå kontingent til kontingent. Militært personell som førebudde seg på teneste i NATO eller FN, fekk i 2020 utdanning i temaet KFS. Forsvarets spesialstyrkar vidareførte prosjektet med ein egen jegertrupp for kvinneleg personell i 2020. Eit mål med denne troppen er å få fleire kvinner inn i krevjande operativ teneste. I 2020 blei også 20-årsjubileet for FNs sikkerheitsresolusjon 1325 gjennomført, der mellom anna forsvarsministeren og utanriksministeren, så vel som justis- og beredskapsministeren deltok på eit seminar. Seminaret drøfta ei rekke ulike sider ved kvinner-, fred- og tryggleikstematikken. Det blei i 2020 også laga ei handbok for bruk i FN-operasjonar om korleis ein skal møte og hindre seksualisert vald i krig og konflikt.

Haldningar, etikk og leiing

Arbeidet med haldningar, etikk og leiing (HEL) blei ført vidare i 2020. Arbeidet bygger på verdigrunnlaga for forsvarssektoren og for kvar verksemd, lokale tiltaksplanar og formelle oppdrag frå Forsvarsdepartementet. Forsvarssektorens verdigrunnlag blei oppdatert i 2020. Målet er å integrere HEL-perspektivet i den daglege drifta. Det blei gjennomført tiltak som dilemmatrening, leiar- og faglege samlingar i sektoren med vekt på etiske utfordringar.

Etableringa av seksjonen for integritet, etikk og forvaltningskompetanse i Forsvarsdepartementet har styrkt det strategiske arbeidet med integritet og godt styresett i sektoren. Seksjonen held fram arbeidet med kompetanseheving, rådgiving og systematisering innanfor HEL-porteføljen. Dessutan har ein ført vidare arbeidet som NATO-kompetansesenter og som fagleg rådgivar og kompetansetilbydar innanfor integritetsbygging og antikorrupsjonsarbeid. Seksjonen har samarbeidd med Forsvarsmateriell og forsvarsindustriens bransjeorganisasjon om å redusere risikoen for korrupsjon. Samarbeidsprosjekta på Vest-Balkan og i Ukraina har stått sentralt også i 2020.

Etisk råd for forsvarssektoren (ERF) var i 2020 involvert i ei rekke aktiviteter. Desse spørsmåla stod mest sentralt: vern av kulturminne, totalforsvaret og arbeidskontraktar, barnesoldatar og etiske utfordringar ved ny våpenteknologi.

Mobbing og seksuell trakassering

Forsvaret gjennomførte i 2020 den andre store spørjeundersøkinga blant alle tilsette og meinige for å kartlegge omfanget av mobbing og seksuell trakassering i Forsvaret. Den første undersøkinga blei gjennomført i 2018.

Undersøkinga viste at både menn og kvinner opplevde mobbing og seksuell trakassering, men at kvinner er særleg utsette. Yngre personell er mykje meir utsette for både mobbing og seksuell trakassering enn dei eldre. Det er langt fleire menn enn kvinner som mobbar og trakasserer, men ikkje berre. Under halvparten av dei som har blitt mobba eller trakasserte, opplyser at dei har varsla om dette.

Forsvaret har frå 2019 sett i verk fleire strategiske tiltak for å følgje opp resultatata frå den første undersøkinga, både sentralt i Forsvaret og i drifts-einingane. Siktemålet med tiltaka har vore å forsterke arbeidet med å motverke og førebygge mobbing og seksuell trakassering i Forsvaret. Blant desse tiltaka er revisjon og samling av interne regelverk, gjennomgang og forbetring av Forsvarets system for varsling, kvalitetssikring av Forsvarets leiarutdanning og tydeleggjering av leiaransvaret i varslingssaker. Temaet blir også behandla på alle leiarnivåa i organisasjonen og har høg prioritet i Forsvarets leiargruppe. Tiltaka er vidareførte i 2020.

Nokre av tiltaka har allereie hatt effekt, mens andre igjen må få verke over tid før ein kan sjå resultat. Forsvaret har vidare inngått ein samarbeidsavtale med Likestillings- og diskrimineringsombodet (LDO) om hjelp i arbeidet med å førebygge seksuell trakassering. Forsvaret vil halde fram med å gjennomføre undersøkinga annakvart år. Fleire tiltak vil bli sette i verk i 2021.

Forsvarsdepartementet har i 2020 instruksfastsett krav til sektoren om systematisk og målretta arbeid for å motverke mobbing og seksuell trakassering. I 2020 blei det gitt ut reviderte retningslinjer for sektoren, med ein tilhøyrande rettleiar retta mot dei som tar imot og behandlar varsel. Forsvarsdepartementet har òg sett i verk arbeidet med å utvikle ei eiga undersøking om mobbing og seksuell trakassering for dei andre verksemdene i sektoren, utanom Forsvaret.

Målet regjeringa har sett om minimum 30 pst. av kvart kjønn i befalsutdanninga og i den grunnleggjande offisersutdanninga, er eit viktig tiltak for å betre kjønnskulturen og haldningar til at kvinner deltek i Forsvaret.

Helse, miljø og tryggleik

Forsvarets hovudarbeidsmiljøutval vedtek årleg Forsvarets handlingsplan for helse, miljø og tryggleik (HMS). Dette er hovudområda i denne handlingsplanen: Forsvarets verneteneste, Forsvarets bedriftshelseteneste, HMS i Forsvarets felles integrerte forvaltningssystem (FIF), HMS-revisjon, IA og sjukefråværsførebyggjande arbeid, Forsvarets helse- og medarbeidarundersøking, rusførebyggjande arbeid, sjølvmoedsførebyggjande arbeid og HMS-kompetanse.

Forsvaret arbeider systematisk med å førebygge uønskte hendingar. Forsvaret har etablert ein HMS-modul i FIF om systemunderstøtting innanfor risiko- og hendingshandtering.

HMS inngår i utdanningar ved Forsvarets høgskule. Det blir kontinuerleg gjennomført kurs og opplæring innanfor HMS.

Særaldersgrense

Pensjonsreforma legg til rette for eit pensjonssystem som det er mogleg å betale for også i framtida. Eit viktig element er å få folk til å stå lenger i jobb, både gjennom økonomiske insentiv og gjennom høgare aldersgrenser. For forsvarssektoren er dette ei moglegheit fordi det legg til rette for å halde på viktig kompetanse i eit lengre perspektiv, og ei utfordring fordi Forsvaret er avhengig av ein relativt ung personellstruktur for å oppfylle operative krav.

Den 7. juni 2021 vedtok Stortinget å fjerne plikta til å gå av for andre yrkesgrupper med særaldersgrenser på 60, 63 og 65 år, jf. Stortingets behandling av Innst. 519 L (2020–2021) til Prop. 138 L (2020–2021) og Lovvedtak 160 (2020–2021). Lova tredde i kraft 1. juli 2021.

Forsvarsdepartementet har over tid vist til at Forsvaret har funksjonelt behov for ein arbeidsgivarstyrt avgangsmekanisme med plikt til å gå av for heile eller delar av den militære yrkesgruppa i dei øvre aldersgruppene. Dersom plikta til å gå av fell bort for militært tilsette med særaldersgrense på 60 år, vil det innebære at militært personell har rett til å stå i stillinga til den alminnelege aldersgrensa, som i dag er 70 år, men som er foreslått heva til 72 år. Dette vil påverke aldersstrukturen og auke risikoen for at ein aukande del av Forsva-

rets militært tilsette ikkje vil vere helsemessig og fysisk skikka til å oppfylle krav til stillinga. Ei slik utvikling vil kunne få vesentleg negativ innverknad på Forsvarets evne til å løyse oppgåver. Forsvarsdepartementet argumenterte derfor i utgangspunktet for ei endring av aldersgrensene framfor å fjerne plikta til å gå av. Forsvaret må likevel tilpasse seg utviklinga i samfunnet elles. Sett i lys av at andre yrkesgrupper med særaldersgrense no har rett til å stå i stillinga til den alminnelege aldersgrensa, er det derfor naturleg at dette også blir gjort gjeldande for militært tilsette med særaldersgrense, og at Forsvarets behov for ein personellstruktur i aldersmessig balanse blir sikra gjennom andre verkemiddel. Forsvarsdepartementet har sendt på alminneleg høyring eit forslag om korleis fjerning av plikta til å gå av kan gjennomførast for militært tilsette samtidig som Forsvarets operative evne blir sikra.

Veteranar

Det omfattande arbeidet regjeringa gjer for å anerkjenne, følgje opp og ta vare på personell før, under og etter teneste i internasjonale operasjonar, heldt fram i 2020. Forsvarsdepartementet la i samarbeid med seks andre departement fram ei melding til Stortinget om veteranpolitikken i 2020, Meld. St. 15 (2019–2020) *Også vi når det blir krevet – Veteraner i vår tid*. Målet med meldinga var å gjere opp status etter ti år med systematisk arbeid på feltet og peike ut vegen vidare. Profesjonalisering av soldatrolla, vidareutvikling av kompetanse og samhandling i det sivile hjelpeapparatet, og dessutan vidare forskning på feltet, mellom anna på korleis teneste i internasjonale operasjonar påverkar veteranen og hans eller hennar næraste, er peika ut som sentrale tema i meldinga. Forsvarsdepartementet følgjer opp temaet mellom anna ved å ha etablert eit Forum for veteranforskning med brei sivil og militær deltaking. Blant målsetjingane til forumet er å lage ein felles katalog over all relevant forskning på saksfeltet og å meisle ut ein overordna strategi. Det er ikkje sett noka avgrensing i tid for forumets arbeid.

Regjeringa vedtok i 2018 å etablere ei breitt samansett arbeidsgruppe som skulle gå gjennom og vurdere erstatnings- og kompensasjonsordningane for veteranar etter internasjonale operasjonar. Arbeidsgruppa konkluderte i rapporten frå januar 2020 med at ordningane har fungert etter intensjonen og styrkt det erstatningsrettslege vernet til veteranane. Arbeidsgruppa vurderte innrettinga på ei klageordning for veteranar som får saka si behandla etter forsvarslova § 55, i tråd med

Vedtak 56 (2018–2019), jf. Innst. 28 S (2018–2019) til Dok 8:203 S (2018–2019). Modellen for klageordninga blei teken inn i stortingsmeldinga om veteranar, Meld. St. 15 (2019–2020). Det same blei framlegget om å flytte sekretariatet for klagenemnda frå Forsvarsdepartementet til Statens sivilrettsforvaltning og framlegget om å innføre nemninga «intopserstatning». Framlegga har seinare blitt sende på høyring. Framlegg til naudsynte lovendringar i samband med klageordninga blei fremja for Stortinget i Prop. 59 L (2020–2021) 11. desember 2020. Det same blei framlegg til lovendringar om nye reglar om forelding, i samsvar med Vedtak 33 og 34 (2020–2021), jf. Innst. 21 S (2020–2021) til Dok 8:101 S (2019–2020).

Veteranar frå den andre verdskrigen og personell som har gjort teneste i internasjonale operasjonar, blei også i 2020 heidra og anerkjende då regjeringa markerte frigjerings- og veterandagen 8. mai på Akershus festning, men koronapandemien gjorde at mange av arrangementa i høve 75-årsdagen for frigjerings- og veterandagen 8. mai på Akershus festning blei også redusert av same årsak.

Den nasjonale veterankonferansen blei avlyst i 2020 som følgje av pandemien.

Forskning og utvikling (FoU)

FoU-aktivitetane som blir finansierte over forsvarsbudsjettet, er i hovudsak innretta mot teknologi for militære formål, utvikling av konsept for militære operasjonar og støtte til og tilrettelegging for anskaffingar. Forsvarets forskingsinstitutt (FFI) utfører ein vesentleg del av desse FoU-aktivitetane. FoU er òg grunnlaget for forskingsbasert undervising ved skulane til Forsvaret, og Forsvarets høgskule (FHS) er hovudaktøren innanfor forskingsbasert undervising. Institutt for forsvarsstudier ved FHS har i tillegg ei særskild rolle i det ansvaret for forskning på tryggingsspolitikk som ligg til sektoren.

I en verden av total krig: Norge 1939–1945

I 2019 avslutta Forsvarsdepartementet den økonomiske støtta via Noregs forskingsråd til prosjektet *I en verden av total krig: Norge 1939–1945*. Den samla ramma for perioden 2015–2019 var 20 mill. kroner.

Prosjektet, som er lokalisert ved UiT Noregs arktiske universitet, er eit ambisiøst forsøk på å tolke Noregs rolle under andre verdskrig på ny. Det nordlege Europa er utsiktspunkt for prosjektet. Grunngevinga for dette valet er dei sterke poli-

tiske og strategiske interessene knytte til nordområda. Prosjektet tar sikte på å gi ut ei samla framstilling av Noreg under andre verdskrigen for eit breitt publikum og blir formelt avslutta i 2022.

3.7 Kulturverksemda i forsvarssektoren

Forsvarets musikk

Omorganiseringa av Forsvarets musikk, som tok til i 2018, heldt fram i 2020. På grunn av koronapandemien har Forsvarets musikk strøymt konsertar digitalt. Det blei gjennomført færre aktivitetar enn planlagt i 2020. Mellom anna blei det internasjonale arrangementet Norsk militær tattoo avlyst. Neste gjennomføring av arrangementet vil skje i 2022. Som følge av pandemien blei inntektene til Forsvarets musikk i 2020 kraftig reduserte.

Forsvarets museum

Hovudoppgåvene til Forsvarets museum blei førte vidare i 2020. Forsvaret har mellom anna arbeid for å forbetre gjenstandsforvaltninga og magasin-situasjonen, og ei utgreiing om sentralt museumsmagasin blei sett i gang. Koronapandemien gjorde at Forsvarets museum heldt stengt store delar av året. Marinemuseet i Horten, Bergenhus festningsmuseum og Luftforsvarsmuseet i Bodø heldt ope sommaren 2020. Forsvarsdepartementet, saman med Forsvaret, samarbeidde med Kulturdepartementet om eit bidrag til stortingsmeldinga om museum, Meld. St. 23 (2020–2021) *Musea i samfunnet – Tillit, ting og tid* som kom i 2021. Profesjonalisering, samarbeid med andre museum og betre forvaltning og formidling av krigs-, militær- og forsvarshistorie i heile landet har stått sentralt. Oppfølging og operasjonisering av vedtaka tar til i 2021.

3.8 Forsvarsrelaterte organisasjonar

Forsvarsdepartementet er tilskotsforvaltar for mellom anna drifts- og prosjektstøtte til forsvarsrelaterte frivillige organisasjonar og verksemdar. Tilskota skal stimulere sivilsamfunnet til aktivitet som fremjar kunnskap og merksemd om norsk trygging- og forsvarspolitik, eller som støttar opp om oppgåvene til Forsvaret. I 2020 blei det totalt delt ut om lag 60,5 mill. kroner i tilskot.

14 organisasjonar fekk driftsstøtte, totalt om lag 34,4 mill. kroner. Tilsvarende fekk 13 organi-

sasjonar om lag 26,1 mill. kroner i prosjektstøtte. Dei seks organisasjonane som fekk høgast tilskot, fekk til saman om lag 58,1 mill. kroner eller omtrent 96 pst. av midlane. Av totaltildelinga fekk Det frivillige Skyttervesen om lag 31,4 mill. kroner eller omtrent 52 pst. av tilskota i 2020.

Ein årsrapport med oversikt over tilskot for 2020 vil bli lagd ut på nettsidene til Forsvarsdepartementet i løpet av 2021.

3.9 Forsvarsbygg, Forsvarsmateriell og Forsvarets forskingsinstitutt

---

Forsvarsbygg

Forsvarsbygg er eit ordinært bruttobudsjettert statleg forvaltningsorgan underlagt Forsvarsdepartementet. Forsvarsbygg forvaltar nær 1 300 bygg og anlegg spreidde over heile landet og er Noregs største offentlege eigedomsforvaltar. Ved utgangen av 2020 hadde Forsvarsbygg 1 474 tilsette fordelt på 1 415 årsverk.

Forsvarsbygg har i hovudsak levert på investeringane og arbeidet med effektivisering for langtidspanen for Forsvaret 2017–2020.

Dei totale utgiftene for 2020 utgjorde 8 238 mill. kroner. Av dette er 4 477 mill. kroner driftsutgifter og 3 761 mill. kroner utgifter til investeringar i eigedom, bygg og anlegg. Midlane er brukte målretta på eigedom, bygg og anlegg som understøttar Forsvarets operative evne og medverkar til ein meir berekraftig eigedomsportefølje.

Forsvarsbygg overleverte 84 byggeprosjekt til Forsvaret i løpet av året, ferdigstilte 32 underlag for nye prosjekt, og har motteke 53 oppdrag om å gjennomføre byggeprosjekt til eit samla estimat for kostnader på 2,9 mrd. kroner. Forsvarsbygg har gjennom året teke del i øvingar med Forsvaret.

Nokre av dei viktigaste prosjekta i 2020 var å legge til rette for eigedom, bygg og anlegg til militær overvaking av militært luftrom, vidare utbygging av kampflybase på Ørland og framskoten base for kampfly og nye maritime patruljefly på Evenes. Etablering av infrastruktur og fasilitetar for vedlikehald for nye ubåtar på Haakonsværn og vidare oppbygging av Finnmark landforsvar og Garnisonen i Porsanger er òg prioriterte prosjekt.

I 2020 gjennomførte Forsvarsbygg vedlikehald for om lag 557 mill. kroner og selde forsvarseigedomar for 227 mill. kroner. Salsinntektene er primært sal av bustader og sal av Soma leir i Stavanget. Forsvarssektoren har framleis behov for å avhende mykje eigedom, bygg og anlegg dei

neste åra for å vere med på å finansiere forsvarsstrukturen i neste langtidperiode. Fråtrekt kostnader til riving, opprydding og anna, blei netto inntekter 158 mill. kroner.

2,5 millionar personar vitja festningane i 2020. Dette er ein nedgang frå 2019, men likevel eit godt resultat med tanke på mange avlyste arrangement på grunn av koronaepidemien.

Forsvarsbygg har sidan tidleg på 2000-talet jobba med å fase ut bruk av fossilt brensel til oppvarming av bygg og anlegg. Planen for utfasing av fossilt brensel til oppvarming av bygg er realisert, med enkelte dispensasjonar. Det er ei målsetjing å vere ferdig med all utfasing av fossilt brensel seinast innan dispensasjonsperioden går ut i 2023.

Forsvarsbygg har i 2020 innført krav om miljøoppfølgingsplanar i alle utbyggingsprosjekt. Forsvarsbygg har òg starta eit innovasjonsprosjekt for å kunne bygge meir fleksibelt, berekraftig og ressurseffektivt framover. Prosjektet er støtta av Innovasjon Norge og NHOs program for leverandørutvikling.

Forsvarsbygg ferdigstilte naturrestaureringsprosjektet på Hjerkin i 2020. Målsetjinga med å tilbakeføre 165 kvadratkilometer skytefelt til villmark er nådd, og området er innlemma i verneområdet for Dovrefjell.

Forsvarsmateriell

Forsvarsmateriell er eit ordinært bruttobudsjettet statleg forvaltningsorgan underlagt Forsvarsdepartementet. Oppgåva til Forsvarsmateriell er å utruste Forsvaret og andre verksemdar i sektoren med relevant og tidsrett materiell i tråd med den vedtekne langtidspanen for å sikre kampkraft og berekraft.

I 2020 var talet på årsverk om lag 1 487. Grunnen til styrkinga var behovet for å ta høgd for den store auken i materiellinvesteringane. Totalramma for Forsvarsmateriell var om lag 18,6 mrd. kroner, og mindreforbruket på 1,4 mrd. kroner var knytt til forseinka framdrift i kontraktsinngåinga for nye ubåtar.

Forsvarsmateriell har i 2020 mellom anna arbeidd med å vidareutvikle kompetanseplanar for framtida, planar som skal styrke evna til å gjennomføre investerings- og forvaltningsverksemda. Vidare har det framleis vore retta merksemd på utvikling av internkontrollsystemet og IKT-området. Forsvarsmateriell legg stor vekt på å utvikle etaten vidare og effektivisere hovudprosessane. I 2020 blei avdelinga Luftkapasitetar omstilt for å kunne drive verksemda i tråd med det felles europeiske regelverket for luftdugleik (EMAR).

Vidare blei avdelingane Landkapasitetar og Felleskapasitetar fusjonerte og effektiviserte for å oppnå stordriftsfordelar.

Oppfølging av den nasjonale forsvarsindustrielle strategien til regjeringa har ført til ni nye industrisamarbeidsavtalar med utanlandske leverandørar i 2020. Heile porteføljen på 41 løpande industrisamarbeidsavtalar hadde ved årsskiftet ei total forplikting på om lag 15,1 mrd. kroner. Dette kjem òg norsk forsvarsindustri og norske arbeidsplassar til gode.

I 2020 blei det selt materiell for om lag 35 mill. kroner. Brorparten av desse inntektene stamma frå sal av C-130H i 2019. Forsvarsmateriell har styrkt kapasiteten til å avhende materiell for å auke avhendinga av eldre materiellsystem dei komande åra, som F-16-kampfly, Sea King redningshelikopter og P-3 maritime patruljefly.

Dei største investeringane som er i gang omfattar kampflyprogrammet, arbeidet med anskaffing av nye ubåtar saman med Tyskland, maritime patruljefly (P-8), NH90-helikopter, nytt artillerisystem, nye kystvaktartøy og sensorar for militær overvaking.

Forsvarets forskingsinstitutt

Forsvarets forskingsinstitutt (FFI) blei etablert i 1946. Sidan 1995 har FFI vore organisert som eit forvaltningsorgan med særskilde fullmakter underlagt Forsvarsdepartementet. I 2020 hadde instituttet ei omsetjing på 1 055 mill. kroner, medan driftsutgiftene var i overkant av 1 031 mill. kroner.

Den globale tryggleikssituasjonen er utfordrande. Tryggingspolitikken og den geopolitiske maktbalansen blir utfordra av teknologiske gjennombrøt innanfor område som informasjons- og kommunikasjonsteknologi, kunstig intelligens og stordata. Dagens trusselbilette viskar ut dei tradisjonelle skiljelinjene mellom militært og sivilt, mellom offentleg og privat, mellom det som er statstrygging og det som er samfunnstryggleik, når vi skal førebygge og handtere utfordringar. Det er eit sterkare press på nordområda, noko som stiller høgare krav til å halde på god situasjonsforståing og evna til suverenitetshevdning og handtering av ulike hendingar i nord.

Dette stiller stadig høgare krav til FFIs djupne- og breiddeekspertise, både for forsvarssektoren og for sivile aktørar, og det blir spegla i FFIs prioriteringar for å møte eit stadig meir komplekst og uføresieleg utfordringsbilette. Fellesoperativ evne og samvirke med både allierte og totalforsvarsaktørane blei styrkt gjennom 2020.

FFI har gjennom 2020 levert FoU-basert kunnskap og teknologi som har medverka til eit relevant og effektivt forsvar, eit sikkert samfunn og ein konkurransedyktig norsk forsvarsindustri. På eit overordna plan har FFI som forsvarsteknologisk rådgivar gjennom heile 2020 medverka med forskning, utvikling, rådgiving og oppdragsbasert verksemd for å styrke Forsvarets operative evne.

FFI spelar ei strategisk viktig rolle for utviklinga av norsk forsvarsevne, også med tanke på Noregs rolle i NATO. Ein viktig milepåle i 2020 var inngåinga av samarbeidsavtalen mellom USA og Noreg om utvikling av ramjet-teknologien, *Tactical High-speed Offensive Ramjet for Extended Range* (THOR-ER). Avtalen mellom FFI, Nammo og USA er viktig både for statstryggleiken, for forsvarsindustrien og for Noregs strategiske posisjon blant dei allierte. Slike samarbeidsprosjekt er viktige for FFI, industrien og norsk forsvarsevne, og det er eit viktig bidrag til byrdefordelinga i NATO og medverkar til å posisjonere Noreg som ein strategisk viktig alliert. I europeisk samanheng blei det vedteke at Noreg skal delta i *European Defence Fund* (EDF), noko som vil vere med på å auke nasjonale investeringar i forsvarsforskninga og legge til rette for eit styrkt europeisk forsvarssamarbeid.

For FFI som for så mange andre blei 2020 påverka av koronapandemien. Instituttet evna likevel å levere på dei viktigaste og største oppgåvene i kjerneverksemda, minimerte konsekvensar for andre viktige leveransar og heldt oppe kritiske samfunnsfunksjonar. I tillegg assisterte instituttet styresmaktene med mellom anna kvalitetssikring av smittevernutstyr, utvikling av ein naudrespirator og handtering av desinformasjon. Instituttet viste tilpassingsevne og god oppdragsløysing under krevjande omstende, og erfaringane blir nytta til ytterlegare å styrke FFIs kriseberedskap.

FFI har gjennom 2020 lagt grunnlaget for å profesjonalisere verksemda ytterlegare. Instituttet styrkte kapasiteten og kvaliteten i det strategiske arbeidet og innanfor intern administrasjon, styring og leiing.

3.10 Gjennomføring av langtidsplanen for perioden 2017–2020

Langtidsplanen for perioden 2017–2020, Prop. 151 S (2015–2016) *Kampkraft og bærekraft*, anga og forankra hovudlinjene for utviklinga av forsvarssektoren i perioden. Hovudlinjene blei i stort ved-

teke gjennom Stortingets behandling av Innst. 62 S (2016–2017). Den vidare utviklinga av landmakta blei vedteke gjennom Stortingets behandling av Innst. 50 S (2017–2018) til Prop. 2 S (2017–2018) *Videreutviklingen av Hæren og Heimevernet. Landmaktproposisjon*.

Eit sentralt bakteppe til grunn for den vidare utviklinga av forsvarssektoren i perioden var den tryggingpolitiske utviklinga, som i stor grad aktualiserte allereie eksisterande utfordringar knytte til Forsvarets reaksjonsevne, tilgjengelegheit og uthald. Tiår med lågspenning heime, samtidig med store utanlandsbidrag frå Forsvaret, gjorde at det ikkje i tilstrekkeleg grad blei prioritert ressursar til dette. Forsvaret hadde derfor ikkje den nødvendige evna til å løyse dei viktigaste oppgåvene eller ha ei reaksjonsevne og uthald som svarte til det nye trusselbiletet. Utfordringane i Forsvaret var ved inngangen til perioden forsterka av ein streng økonomisk situasjon og den teknologiske utviklinga, som førte til auka krav til Forsvaret. Samla sett synleggjorde dette behovet for ei langt større satsing på Forsvaret for perioden.

Sentrale mål for perioden var derfor å prioritere tilgjengelegheit, uthald, aktivitetsnivå og å investere i strategiske kapasitetar. Behaldninga av militære kapasitetar må fungere, og ein auke i vedlikehald, reservedelar og beredskapsbehaldningar, ofte referert til som grunnmuren, var viktig for å oppnå dette. Beredskapslager skulle derfor fyllast opp med materiell og reservedelar, og arbeidet med å etablere eit bærekraftig vedlikehaldsnivå blei høgt prioritert. Frå rundt 2018 skulle tiltak som vil redusere og tilpasse strukturelementa sine klartider til gjeldande trussel og tryggingpolitisk situasjon prioriterast. Bemanning i prioriterte avdelingar skulle styrkast og aktivitetsnivået skulle aukast i forsvarsgreinene og Heimevernet (HV). Mot slutten av langtidsplanperioden, i 2019 og 2020, innebar prioriteringane at det skulle investerast i viktige framtidretta strategiske kapasitetar.

Det er nødvendig med eit sterkt nasjonalt forsvar for å møte utfordringane saman med NATO og våre allierte. Regjeringa har tatt viktige grep slik at Forsvaret utviklast og rustast for å ivareta våre tryggingssinteresser. Satsingane som regjeringa anbefalte, og som Stortinget slutta seg til i inneverande plan, er under gjennomføring. Samtidig vidarefører regjeringa i inneverande langtidsplan grunnlaget for ein ytterlegare og trinnvis styrking av forsvarsevna gjennom nye og viktige satsingar utover i tid.

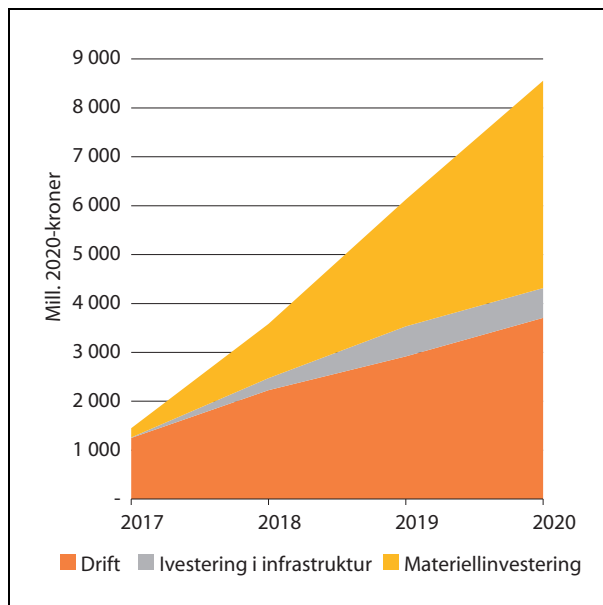
Satsing på vedlikehald, reservedelslagre og beredskapsbeholdning

Eit av hovudmåla for langtidsplanperioden 2017–2020 var at det materielle Forsvaret hadde skulle verke. Tidlegare prioriteringar medførte at beredskapsbeholdningar og reservedelslagre var på eit lågt nivå ved inngangen til perioden og det blei synleggjort eit behov for å byggje på grunnmuren. For å betre situasjonen blei det tidleg i perioden avsett midlar til anskaffing av beredskapsbeholdningar og reservedeler og til nødvendig vedlikehald. Totalt for perioden blei det løyvd om lag 2,5 mrd. kroner til dette formålet, noko som har bidrege til ein betre situasjon med ein gradvis oppbygging av grunnmuren.

Betring i reaksjonsevna er avhengig av mellom anna planverk, treningsnivå, beredskapslager og tilgjengeleg materiell og personell. I tillegg er støttestrukturen, som logistikk, sanitet og IKT, avgjerande for Forsvarets beredskapsevne. Satsinga på å ta att etterslepet på vedlikehald, reservedelar og beredskapslager har betra situasjonen, og det er nå høgare oppfyllingsgrad for personell og eit høgare treningsnivå. Forsvaret har rapportert at satsinga har medført både auka tilgjenge på styrkane og auka uthald. Forsvarets avdelingar har redusert klartidene betydeleg i perioden 2017–2020. Sjølv om utviklinga har vore positiv, står det fortsatt att utfordringar. Eksempelvis er det mangel på kritisk kompetanse innanfor enkelte fagområder, og behov for ytterlegare oppbygging av beredskapslagra for å auke uthalde. For å sikre den positive utviklinga og fortsette den nødvendige styrkinga av den operative evna, har regjeringa vidareført denne satsinga inn i gjeldande langtidsperiode.

Økonomi

Langtidsplanen for perioden 2017–2020 utgjorde ei betydeleg satsing på forsvarssektoren og la til rette for ein betre balanse mellom oppgåver, struktur og økonomi. Regjeringa har i denne perioden prioritert forsvarssektoren gjennom ein betydeleg auke i løyvingane. Løyvingsnivået for 2020 låg nominelt nesten 12 mrd. kroner over nivået for 2016, der over 8 mrd. kroner er ein reell auke knytte til tiltak i langtidsplanen 2017–2020.

Figur 3.7 Budsjetvekst for perioden fordelt på drift, materiell- og infrastruktur

Investeringar i nytt materiell og eigedomar, bygningar og anlegg (EBA) har vore på eit høgt nivå i heile perioden, og har auka med over 20 pst. I overkant av 30 pst. av forsvarsbudsjettet går til investeringar i materiell og EBA. Sett opp mot NATOs ambisjon om at medlemsnasjonane skal nytta minst 20 pst. av budsjetta sine til investeringar har Noreg i perioden lege godt over denne. NATOs ambisjon er at medlemslanda nytter 2 pst. av BNP til forsvarsformål. Noreg har rørt seg gradvis mot dette målet i perioden, og i 2020 blei målsettinga oppfylt. Dette skuldast veksten i forsvarsbudsjetta, men var i stor grad også ein konsekvens av den negative innverknaden koronapandemien har hatt på norsk økonomi.

Forsvarssektoren betaler ein betydelig del av investeringsutgiftene i framande valuta, særlig i amerikanske dollar og euro, og er dermed utsett for svingingar i valutamarknaden. Den seinare tids svake kronekurs gir auka utgifter samanlikna med føresetnaden som låg til grunn ved inngangen til langtidsplanen 2017–2020. I tillegg er drivstoffutgiftene, spesielt for Sjøforsvaret og Luftforsvaret, sensitive for svingingar i oljeprisen, og har i periodar gitt meirutgifter i planperioden. Også forsvarssektoren blei påført meirutgifter som direkte følge av koronapandemien knytte til smitteverntiltak. Koronapandemien førte vidare til noko lågare trenings-, øvings- og reiseaktivitet som igjen gav lågare utgifter. I sum gjorde likevel meirutgiftene for valuta, drivstoff og koronapandemien det nødvendig med interne innsparingar

og omprioriteringar i forsvarssektoren i perioden. Avhengig av prisutviklinga framover vil meirutgifter kunne medføre forseinkingar for enkelte investeringsprosjekt.

Utviklinga i den tryggingpolitiske situasjonen og den teknologiske utviklinga gjer det naudsynt å fortløpande modernisere Forsvarets struktur og kapasitetar. Nye, moderne og oppgraderte våpensystem er naudsynt for å utvikle Forsvarets operative evne, både nasjonalt og i operasjonar saman med våre allierte. Det er behov for å oppretthalde Forsvarets operative evne og relative effekt målt opp mot ein potensiell motstandar. Slik oppretthalding av relativ effekt gir eit kontinuerleg behov for oppgradering, og utgjer ein betydeleg kostnadsdrivande faktor. Det har i tidlegare periodar ikkje blitt tatt tilstrekkelig høgde for slik forsvarsspesifikk kostnadsvekst i forsvarsplanlegginga. I langtidsplanen 2017–2020 løyvde regjeringa samla 329 mill. kroner i driftsmidlar til inndekning av slik kostnadsvekst, noko som har sikra ein betre balanse mellom struktur, oppgåver og ressursar.

Det blei identifisert eit potensial for betydelege kvalitative forbetringar og økonomisk ressursfrigjøring innanfor sentrale verksemdsområder i sektoren i førre langtidsplan. I tidlegare planperiodar blei effektivisering i stort handtert lokalt i Forsvaret, mens det i planarbeidet for langtidsplanen 2017–2020 blei identifisert ei rekke sentrale tiltak og reformer. Sentrale område var til dømes utdanningsreforma, sentralisering av anskaffingar, forsyningar, betre investeringar og vedlikehald. Samla skulle dette gje gevinst frå effektivisering på 1,9 mrd. kroner. Ved utgangen av perioden viser ein gjennomgang gjort av Forsvarets forskingsinstitutt at sektoren ikkje nådde målsettinga heilt og at det blei frigjort til saman nesten 1,7 mrd. 2020-kroner. Særleg innanfor området forsyningar og vedlikehald har det vist seg utfordrande å nå dei gevinstane som det var planlagt med. For forsyningsområdet skuldast dette i stor grad endra føresetnader i perioden, der det blei klart at ein større del av lagerstrukturen til Forsvaret måtte vidareførast. For vedlikehaldsområdet er det fortsatt eit arbeid i gang for å konkretisere uttak av effektar og det er venta at desse kan hentast ut mot slutten av inneverande langtidsplan.

Forsvarssektoren innehar ein betydeleg og variert eigedomsporfølje med ei rekkje ulike eigedomar, bygg og anlegg. Totalt utgjer dette om lag 4 mill. kvm eigedomsmasse. Utgifter til investeringar og drift av sektorens eigedomsmasse utgjer om lag 15 pst. av forsvarsbudsjettet. Tiltak for å betre ressursbruken innanfor sektorens

eigedom, bygg og anlegg var ein viktig del av dei overordna måla for ressursfrigjøring i sektoren i perioden. Forsvarets forskingsinstitutt gjennomgang av forbetringar og effektivisering viser at Forsvarsbygg i stor grad har lykkast i arbeidet sitt, og at det samla sett blei frigjort om lag 250 mill. 2020-kroner.

Sjølv etter den betydelege budsjettveksten i perioden 2017–2020, er det fortsatt behov for å modernisere og vidareutvikle forsvarssektoren slik at forsvarsevna betre svarer på den tryggingpolitiske utviklinga. Den langsiktige bærekrafta i forsvarsøkonomien avhenger av at den planlagde opptrappinga av forsvarsramma i åra framover blir halde oppe. Innanfor den betydelege auka av forsvarsramma som regjeringa legg opp til også i inneverande langtidsplan, har det vore naudsynt å finne rom for finansiering av drift som på nokre område har blitt dyrare enn tidlegare føreset. I sum er det etablert eit godt utgangspunkt for ei vidare styrking av forsvarssektoren med auka operativ evne i Forsvaret, og ein langsiktig balanse mellom oppgåver, struktur og økonomi. Langsiktighet og forutsigbarheit om dei økonomiske rammevilkåra er naudsynte premisser for gjennomføringa av langtidsplanen.

Strukturutvikling og aktivitet

Langtidsplanen for 2017–2020 sørga for fleire endringar av strukturutviklinga, men bygde i stor grad vidare på avgjerder tatt i tidlegare periodar for utviklinga av Forsvaret. Innsatsen for å få på plass grunnmuren ved å etablere eit bærekraftig nivå på vedlikehald, reservedeler og beredskapsbehaldningar i Forsvaret har resultert i ein betre situasjon nå enn ved inngangen til planperioden. Det er likevel krevjande å drifte og oppretthalde adekvat operativ tilgjenge på enkelte av Forsvarets eldre materiellsystem. Gjennom fireårsperioden har det derfor vore eit særleg fokus på vedlikehald og anskaffing av reservedelar til desse systema, slik at nødvendig operativ evne kan oppretthaldast inntil dei etter planen skal utfasast og erstattast av nye kapasitetar.

I tillegg blei det i perioden prioritert auka aktivitet for utvalde einingar i Forsvaret. Meir trening og øving for Forsvarets avdelingar er eit viktig bidrag for å kunne auke den operative evna og redusere klartidene. Dei styrkane Forsvaret rår over skal vera godt trena og øvde med tilgjengeleg materiell for å kunne ivareta dei oppgåvene dei er sett til å løyse.

Frå 2018 har utbetalingane til å sette i gong investeringar for å fornye eksisterande materiell

auka betydeleg, det er også etablert nye, strategiske viktige kapasitetar i samsvar med langtidsplanen. Nye kampfly, maritime patruljefly, nye ubåtar, nytt artilleri, nye kystvaktfartøy og kampluftvern til Hæren, samt nye kjøretøy, nye våpen, anna utstyr og kledning til Heimevernet er blant anskaffingane som bidreg til å auke forsvarsevna, sjølv om enkelte av investeringane av ulike årsaker er noko forseinka.

Langtidsplanen, jf. Prop. 151 S (2015–2016), la til grunn at vidareutviklinga av Hæren og Heimevernet skulle vurderast som ein del av landmaktutgreiinga. Denne utgreiinga blei gjennomført i 2017, og behandlinga av landmaktproposisjonen medførte justeringar i ambisjonen for Hæren og Heimevernet for langtidsplanperioden. For å underbygge Hærens operative evne, og for å ivareta den overordna innretninga på langtidsplanen, skulle følgjande operative prioritetar leggest til grunn for Hærens omstilling: 1) Fortsette bygginga av grunnmuren og arbeidet med å redusere klartider, og 2) tidlegast mogleg styrking av- og landmilitær nærvær i Finnmark. For HVs del blei det mellom anna bestemt at områdestrukturen skulle først vidare med 37 000 mannskaper, og ikkje reduserast til 35 000, slik langtidsplanen opphavleg la til grunn.

Etableringa av eit nytt jegerkompani underlagt Grensevakta ved Garnisonen i Sør-Varanger vart satt i gong i perioden og revitaliseringa av Forsvaret i Finnmark gjennom etableringa av Finnmark landforsvar ligg føre planen. Strukturutviklinga i Hæren har i stor grad gått i samsvar med plan, og Hæren har blitt tilført artilleri og moderniseringa av CV-90 kampvogner ferdigstilles. Vidare har det vore ei positiv utvikling i Heimevernet i perioden og Forsvaret har sett i verk tiltak for å fylle personellstrukturen i dei distrikta der det tidlegare har vore utfordringar.

Sjøforsvarets operative evne skulle styrkast gjennom å forbetre vedlikehalds- og forsyningssituasjonen i perioden, ein gradvis auke av aktiviteten, auka tal besetningar gjennom fireårsperioden, samt styrking gjennom investering i nytt materiell innanfor prioriterte område.

Tilgjenge på Sjøforsvarets fartøy har auka grunna betre teknisk status på fartøya og styrka reservedelsbeholdning. Dette er eit resultat av ein eittårig auke i løyvinga i 2016 på 301,5 mill. kroner til ekstraordinært vedlikehald av Sjøforsvarets fartøy, samt ei satsing på vedlikehald, reservedelar og beredskapsbeholdningar gjennom heile fireårsperioden.

Det er noko manglande måloppnåing for strukturutviklinga i Sjøforsvaret ved utgongen av

langtidsplanperioden. Nytt logistikkfartøy, KNM Maud, skulle vært operativt i løpet av 2017. Fartøyet kom til Noreg vinteren 2019, og hadde deretter ein periode med teknisk og operativ innføring i Sjøforsvarets struktur. I fartøyets garantiperiode blei det klart at det var behov for å rette opp i fleire avvik. Omfanget av garantiarbeider og utbetringar som står att var større enn forventa, og blei i 2020 prioritert føre opptrening og oppøving. Koronapandemien har i tillegg ført til forseinking i dette arbeidet. Fartøyet har nå ein initiell operativ kapabilitet med kapasitet til å løyse rollen med å etterfylle drivstoff til havs. Det er framleis noko arbeid som er forventa fyrst gjennomført i løpet av 2022, dette inkluderer blant anna helikopterintegrasjon. Innføringa av NH90 helikopter på Kystvakta og fregattane er forseinka.

Forliset til KNM Helge Ingstad reduserte den sjøgående, militære kapasiteten vesentleg. Regjeringa bestemte raskt at denne kapasiteten skulle rettast opp igjen, innanfor ramma av Forsvarets samla operative struktur generelt og ny framtidig overflatestruktur i Sjøforsvaret spesielt. Forsvaret har gjennomført midlertidige tiltak på dei operative fregattane for å ivareta fartøyas vatntette integritet og sikre fartøyas sjødyktigheit. Det er vidare sett i gong arbeid som vil gi permanent utbetring av årsaka til dei tryggingsskrittiske forholda. Rutinar og opplæring er gjennomgått i Sjøforsvaret med sikte på forbetring og læring frå ulykka. Ei rekke tiltak er sette i gong for å redusere dei negative, operative konsekvensane, og mykje av meirutgiftene til redningsaksjonen og dei følgjande tiltaka er finansierte ut over den planlagde styrkinga som langtidsplanen la opp til.

Luftforsvaret skulle i perioden gå gjennom nødvendige og omfattande endrings- og moderniseringsprosessar, inkludert innføring av nye materiellsystem. Det var ved byrjinga av perioden kjent og akseptert at Luftforsvarets evne til å løyse sine oppgåver med kampfly i perioden ville bli påverka ved overgangen frå gamle til nye system.

Det har i perioden vore utfordringar for Luftforsvaret innanfor personell og kompetanse som følgje av ut- og innføring av kapasitetar, og kompetansesituasjonen i Luftforsvaret har vist seg krevjande å handtere.

Innføringa av NH90 helikopter har vore svært krevjande, og ambisjonen i langtidsplanperioden blei ikkje nådd. Dette verka også på måloppnåinga for Sjøforsvaret og på Forsvarets evne til å ivareta ressurskontroll og forvaltning i havet.

I forbindelse med budsjettbehandlinga for 2019 blei det avgjort at det skal etablerast ei delt løysing med 15 helikopter på Rygge og tre heli-

kopter på Bardufoss som tar vare på auka helikopterkapasitet til spesialstyrkane, og som samtidig gir Hæren helikopterstøtte frå Bardufoss. Løysinga er etablert. Innanfor Luftforsvaret blei det i perioden identifisert utfordringar knytte til lufradarkjeda og luftvernstridsgrupper. Lufradarkjeda er aldrande og har passert forventa levetid, og operative leveransar er svekka og kan forverrast. For luftvernstridsgrupper er det mellom anna utfordringar knytte til bemanning og kompetanse.

Luftforsvaret gjennomfører ein krevjande omsstillingsprosess. Samtidig blir F-35 innført i tråd med planen. Etableringa av Ørland som hovudbase for kampflya har i all hovudsak gått etter rute og følgjer planen. Kampflya oppnådde initiell operativ evne (IOC) i 2019 og har vore på beredskap for NATO i forbindelse med *Iceland Air Policing*. Klargjering av Evenes som base for dei nye maritime patruljeflya, og som framskoten base for nye kampfly, har blitt prioritert i perioden.

Forsvarets deltaking i internasjonale operasjonar har lege på eit stabilt nivå i heile fireårsperioden, mellom anna med betydelege bidrag i Afghanistan, Irak og Mali. I tillegg har Forsvaret bidrage som ein del av NATOs *Enhanced Forward Presence* i Litauen. Noregs bidrag og personellet hausta internasjonal påskjønning for måten dei løyser oppdraga.

Allierte forsterkingar er avgjerande for forsvaret av Noreg. Regjeringa har i perioden lagt til rette for auka samtrening og samøving med alli-

erte styrkar. Marineinfanteristyrkar frå USA, Storbritannia og Nederland som øver og trenar med norske styrkar i Indre Troms er eit viktig eksempel på dette.

Utdanningsreforma starta opp ved at krigsskulane og høgskulane i Forsvaret styringsmessig blei underlagde Forsvarets høgskule frå 1. august 2017, og er i stort fullført med enkelte justeringar undervegs. Ny militær ordning er innført og arbeidet med å etablere ein ny organisasjonsstruktur, tilpassa nye personellkategoriar, blei ferdigstilt ved utgongen av perioden. Hæren er i gong med tiltak for å vidareutvikle fyrstegongstena, mellom anna med differensiert lengde på tenesta og ved å trekke grunnutdanninga ut av operative avdelingar. Arbeidet med ta vare på og anerkjenne veteranar frå internasjonale operasjonar er ført vidare, og blei følgt opp gjennom St. Meld. 15 (2019–2020) *Også vi når det blir krevet. Veteraner i vårt tid*, som blei sendt Stortinget våren 2020.

Dei høge aktivitetskrava som blei sett for Forsvarets einingar i perioden har i stor grad blitt nådd, men for 2020 var aktiviteten for Hæren noko lågare enn planlagt som følgje av koronapandemien. Andre avvik er i hovudsak knytte til innføringa av nye NH90-helikoptre og tekniske utfordringar på aldrande P-3 maritime patruljefly. For NH90 er ambisjonsnivået utsett til inneverande langtidsplanperiode, primært som følgje av forseinkingar i leveransar, samt manglande tilgjenge på reservedelar.

4 Investeringer

4.1 Investeringer i forsvarssektoren

Forsvarsdepartementet har det overordnede ansvaret for investeringer i forsvarssektoren. Fornyelse og modernisering av materiell og eiendom, bygg og anlegg (EBA) er en viktig og nødvendig forutsetning for å opprettholde relevant operativ evne.

Investeringer utgjør en betydelig andel av sektorens samlede utgiftsramme. Det er vesentlig med langsiktighet og forutsigbarhet i investeringsarbeidet. Forsvarsdepartementets styring av investeringsvirksomheten gjøres i hovedsak gjennom etatene Forsvaret, Forsvarsmateriell og Forsvarsbygg. Tett koordinering og samhandling mellom disse etatene, i tillegg til god styring, er viktig for å legge til rette for nødvendig gjennomføringskraft.

Forsvarsmateriell er et ordinært forvaltningsorgan underlagt Forsvarsdepartementet. Forsvarsmateriell skal bidra til en kvalitetsforbedring og effektivisering av materiellinvesteringene og -forvaltningen. Forsvarsmateriells virksomhet skal understøtte sektorens mål om å skape forsvarsevne. Kjernefunksjonen til Forsvarsmateriell er å understøtte Forsvarets operative evne og beredskap gjennom å sørge for at Forsvaret får tilgang på kostnadseffektivt og sikkert materiell i tråd med vedtatte planer. Forsvarsmateriell skal avhende materiell som sektoren ikke lenger har behov for.

Forsvarsbygg er et ordinært forvaltningsorgan underlagt Forsvarsdepartementet, med ansvar for å gjennomføre investeringer, forvaltning, drift, vedlikehold og avhending av EBA i forsvarssektoren. Forsvarsbyggs virksomhet skal understøtte sektorens mål om å skape forsvarsevne. Kjernefunksjonen til Forsvarsbygg er å understøtte Forsvarets operative evne og beredskap gjennom kostnadseffektive og funksjonelle EBA-tjenester og rådgivning. Forvaltning av sektorens EBA gjennomføres som en kombinasjon av egenproduserte tjenester og kjøp av varer og tjenester i det sivile markedet.

For å kunne bidra til en effektiv bruk av fellesskapets ressurser, og sikre bredden av kapasiteter

i Forsvaret, er det nødvendig å ha en nøktern tilnærming til det som skal anskaffes. I tråd med Prop. 14 S (2020–2021) skal det være rettidige, nøkterne og fleksible løsninger som legges til grunn ved investering i nye materiellsystemer og EBA. Dette vil bidra til mindre tidsbruk og lavere anskaffelseskostnad knyttet til de enkelte prosjektene. Materiell som anskaffes skal i størst mulig utstrekning være ferdig utviklet, og for bygg og anlegg skal standardiserte løsninger benyttes der det er hensiktsmessig. Videre skal muligheten for å anskaffe brukt materiell eller tilgjengelig overskuddsmateriell vurderes i alle investeringsprosjekter. Der det er hensiktsmessig og tjener norske interesser skal det søkes å etablere flernasjonalt samarbeid med allierte og partnere. Dette gjelder både ved utvikling og kjøp.

Investeringsprosjektene i forsvarssektoren deles i to kategorier. Kategori 1-prosjekter, som er forsvarssektorens største og viktigste investeringer, og kategori 2-prosjekter, som er mindre i omfang, og som normalt ikke omtales i budsjettproposisjonen. Kategori 1-prosjektene legges frem for Stortinget for godkjenning, og senere ved eventuelle vesentlige endringer. Forsvarssektoren deler også prosjektene inn i to typer investeringsprosjekter: EBA-prosjekter og materiellinvesteringsprosjekter.

Materiellinvesteringsprosjekter med en kostnadsramme over 500 mill. kroner defineres som kategori 1-prosjekter. I tillegg kan enkelte prosjekter med en kostnadsramme under 500 mill. kroner fremmes for Stortinget dersom de er av spesiell karakter. EBA-investeringsprosjekter med en kostnadsramme over 200 mill. kroner defineres som kategori 1-prosjekter.

Investeringsfeltet omfatter også aktiviteter som internasjonalt materiellsamarbeid, forskning og utvikling.

Forsvarsdepartementet har løpende kontroll og oppfølging av investeringene. I gjennomføringen kan det bli nødvendig å endre ytelseskrav, leverings- og betalingsplaner i det enkelte prosjekt. For å legge til rette for god utnyttelse av ressursene arbeides det kontinuerlig med tiltak som skal håndtere den usikkerhet som alltid er til

stede i investeringsporteføljen. Forsvaret er gitt i oppdrag å utøve en prosjekteierrolle for majoriteten av prosjektene på vegne av Forsvarsdepartementet.

Ugunstig vekslingskurs mellom norske kroner og de mest aktuelle utenlandske valutaer har gitt betydelige merutgifter i 2021, og har medført endring i tidsplaner for en del flerårige investeringsprosjekter som derved vil påvirke gjennomføring i 2022 og senere år.

For å redusere effekten av forsvarsbudsjettets eksponering mot valutavvingninger i forbindelse med anskaffelser av forsvarsmateriell, foreslår regjeringen å valutajustere store materiellinvesteringsprosjekter i de årlige budsjettprosessene fra og med forsvarsbudsjettet for 2022. En årlig valutajustering innebærer at forsvarsrammen (alt annet likt) vil reduseres i en periode med styrket kronekurs. I motsatt tilfelle, vil en svekket krone medføre at forsvarsrammen øker. Hensikten med å foreta årlige valutajusteringer av store investeringsprosjekter er å bevare kjøpekraften til forsvarssektoren og øke forutsigbarheten for at målene om økt forsvarsevne i langtidsplanen (LTP) blir nådd.

Modellen for konsekvensjustering av valuta omfatter valutakompensasjon av materiellprosjekter som er over 1 mrd. kroner (alle materiellprosjekter som er over terskelverdien til ekstern kvalitetssikring) og som er eksponert for utenlandsk valuta.

Valutajusteringen tar utgangspunkt i valutakursene som ble lagt til grunn for investeringsprosjektene på investeringstidspunktet. For prosjekter godkjent av Stortinget før siste LTP, legges kurser som ble benyttet i LTP-arbeidet til grunn.

Basert på denne modellen er det i budsjettet for 2022 foreslått å styrke kapittel 1760, post 45 med om lag 345 mill. kroner på grunn av forventet svakere norsk valuta enn lagt til grunn ved vedtatt LTP. Basert på endringer i valutakurser og utbetalinger gjennom året, vil regjeringen foreslå justeringer i revidert nasjonalbudsjett og nysalderingen i 2022.

Det legges til grunn at endringer i kostnadsrammene for investeringsprosjektene som følge av priskompensasjon og valutaendringer ikke krever særskilt godkjenning av Stortinget.

En stadig større andel av driftsbudsjettet i forsvarssektoren er eksponert mot utenlandsk valuta. Dette er som følge av at støtte og vedlikehold i innfasingsperioden av våpensystemer ofte er en del av kontraktene for anskaffelse. I tillegg benyttes leverandørstyrt vedlikehold og understøttelse i større grad enn tidligere. Regjeringen

tar derfor sikte på å innføre en tilsvarende mekanisme for valutajustering av driftsutgiftene i forsvarssektoren, knyttet til store investeringsprosjekter, fra og med 2023-budsjettet.

4.2 Flernasjonale programmer i NATO

De viktigste flernasjonale programmene som Norge deltar i er luftbåren bakkeovervåking (NATO *Alliance Ground Surveillance*, AGS), luftbåren tidligvarsling og kontroll (NATO *Airborne Early Warning and Control*, NAEW&C (AWACS)), samt felles luftkommando- og kontroll system (*Air Command & Control System*, ACCS).

AGS omfatter anskaffelse av fem ubemannede fly av typen *Global Hawk* og bakkebaserte støtte-systemer. Disse skal eies, driftes og opereres av NATO i fellesskap. Hovedbasen for NATO AGS Force er på Sicilia. Systemet vil gi alliansen en fremtidsrettet evne til å overvåke store landområder fra stor høyde og med lang rekkevidde. Norge er blant 15 NATO-land som deltar i anskaffelsen, mens alle medlemslandene vil bidra til drift og vedlikehold når systemet tas i bruk.

Anskaffelsesprosjektet er nå i sin slutfase. Til tross for koronapandemien har leverandøren og involverte NATO-enheter i stor grad klart å følge den reviderte fremdriftsplanen. Fire av fem fly samt størstedelen av transportable og mobile bakkestasjoner og øvrig utstyr er godkjent og levert iht. kontrakten. Disse er formelt overført til alliansen og disponeres nå av NATO AGS Force for operativt bruk. På det femte flyet gjenstår det en del feilretting og kalibrering av viktige komponenter som leverandøren er ansvarlig for. Kontraktfestet levering av det siste flyet samt øvrig materiell forventes i løpet av 2021. De 15 anskaffende nasjoner tar deretter sikte på å legge ned sitt anskaffelsesbyrå og ansette en liten stab av eksperter som skal sørge for en ryddig avvikling av samarbeidsprosjektet, herunder å sikre en betryggende overføring av AGS *Core System* til alliansens driftsorganisasjon. Utgifter til dette omfattende og tidkrevende sluttarbeidet vil dekkes innenfor anskaffelsesprogrammets økonomiske ramme.

NAEW&C er et nøkkelement i alliansens felles integrerte luftforsvar. I nærmere 40 år har den stående NATO-eide styrken med 17 avanserte AWACS-overvåkingsfly og tilhørende støtte-systemer gitt tilgang til nødvendig varslings- og kontrollkapasitet. Programmet består i dag av 16 medlemsland, herunder Norge. For å tilpasse styrken til lavere driftsrammer er antall fly redusert til 14. Moderniseringen av flyenes radar og

cockpit, for å imøtekomme operative behov frem mot 2025, er i hovedsak fullført.

For å sikre at kapasiteten forblir operativ frem til planlagt utfasing av flyene i 2035, er det nødvendig å forbedre kommunikasjonsløsninger i flyene. Levering av denne oppgraderingen på flyene er planlagt fra 2024. Koronapandemien innebærer en rekke utfordringer og økt risiko for programmet, men fremdriften har likevel stort sett vært som planlagt. Tidsplan og kostnadsramme ligger fast, men utviklingen følges nøye.

ACCS-programmet skal levere et felles kommando- og kontrollsystem til bruk både i NATOs egen kommandostruktur og ved kontroll- og varslingsstasjoner i nasjonene. Programmet har blitt mer enn ti år forsinket, hovedsakelig grunnet leverandørens problemer med å ferdigstille programvaren. I alliansen følges utviklingen nøye, og studiene av fremtidige løsninger, inkludert mulige alternativer, fortsetter. En plan for overgangen til fremtidens kommando- og kontrollsystem forventes å foreligge innen sommeren 2022. Norge besluttet i 2018 å foreløpig ikke ta systemet i operativ bruk, da det fremdeles har store mangler i stabilitet og funksjonalitet. I påvente av NATOs valg av fremtidig løsning benyttes eksisterende systemer.

4.3 Nasjonal forsvarsindustriell strategi

Regjeringens politikk overfor forsvarsindustrien følger hovedlinjene i nasjonal forsvarsindustriell strategi, slik denne ble presentert i Meld. St. 17 (2020–2021). Strategien bidrar til å legge til rette for å ivareta nasjonale sikkerhetsinteresser og Forsvarets behov. Videre skal strategien bidra til å opprettholde og videreutvikle en internasjonalt konkurransedyktig norsk forsvarsindustri.

Totalt planlegger forsvarssektoren å benytte om lag 20 mrd. kroner i 2022 relatert til materielinvesteringer, og gjennomfører i tillegg omfattende kjøp av varer og tjenester over driftsbudsjettet. Det er derfor viktige forsvarsindustrielle aspekter knyttet til forsvarssektorens drift og investeringer.

Regjeringen legger til grunn at samarbeidet med industrien skal ta utgangspunkt i Forsvarets behov for materiell og tjenester, og baseres på kostnadseffektive løsninger. Særlig vil samarbeidet innenfor teknologiområder av spesiell betydning for Forsvaret prioriteres. Det er en målsetting at norsk forsvarsindustri mulighet til å vinne frem i utenlandske forsvarsmarkeder skal styrkes.

I denne sammenheng vil det i enkelte tilfeller være nødvendig å benytte krav om industrisamarbeid som et særlig virkemiddel i forbindelse med forsvarssektorens anskaffelser fra leverandører i utlandet. Dette virkemiddelet er sentralt for å sikre forsvarsindustrien markedsadgang. De fleste av bedriftene som er involvert i industrisamarbeidet, utenom kampflyanskaffelsen, er små eller mellomstore.

Koronapandemien har vært en utfordring for forsvarsindustrien. Forsvarsdepartementet har lagt frem tiltakspakker, jf. Prop. 123 S (2020–2021), og gjort midlertidige justeringer i regelverket for å avhjelpe situasjonen. Dette har blant annet omfattet forsering av anskaffelser og oppgradering av materiell samt andre tiltak som har bidratt til å ivareta behovene knyttet til forsyningsikkerhet.

I 2017 ble det etablert en *Naval Defence Material Cooperation Memorandum of Understanding* (MoU) med Tyskland. Regjeringen ønsket med dette å etablere et bredt forsvarsindustrielt samarbeid mellom Norge og Tyskland, blant annet i forbindelse med anskaffelse av nye ubåter. Norsk og tysk industri har funnet sammen og etablert forpliktende samarbeid om utvikling og leveranse av kampsystemer til fremtidige ubåter. Dette vil gi norsk industri muligheter i et marked ut over den norsk-tyske anskaffelsen. I tillegg ble det signert et *amendment* til MoUen i 2020, som beskriver et tett missilsamarbeid i to steg. I steg 1 anskaffer Tyskland et større antall av det samme sjømålsmissilet Sjøforsvaret benytter fra Kongsberg Defence & Areospace, *Naval Strike Missile*. Steg 2 omfatter et bilateralt samarbeidsprosjekt om utviklingen av et helt nytt sjømålsmissil. Norsk forsvarsindustri vil være hovedansvarlig, men vil samarbeide tett med tysk forsvarsindustri.

Regjeringen legger videre stor vekt på opprettholdelsen og videreutviklingen av samarbeidet mellom norsk og amerikansk industri i tilknytning til kampflyanskaffelsen. Det etablerte industrisamarbeidet skal bidra til å styrke den norske industriens konkurranseevne, øke dens kunnskaps- og teknologibase og skape ringvirkninger til andre sektorer. Målsettingen for samarbeidet er over tid å sikre nasjonal verdiskaping i samme størrelsesorden som flyenes anskaffelseskostnad gjennom levetiden.

Norges deltakelse i utviklingsfasen har gitt norsk industri anledning til å konkurrere om deleproduksjon til fly og motor, og har så langt resultert i betydelige kontrakter til flere bedrifter. Det foreligger også et stort potensial for inngåelse av

nye kontrakter med de amerikanske leverandørene i takt med den økende produksjonen av fly.

Når det gjelder understøttelse av F-35, foreligger det vesentlige industrielle muligheter. Norge ble i 2014, sammen med to andre europeiske nasjoner, utpekt til å etablere kapasitet for vedlikehold av motoren til F-35. Kongsberg Aviation Maintenance Services (KAMS) er av norske myndigheter utpekt til å etablere denne kapasiteten. Vedlikeholdskapasiteten for F-35-motoren skal gradvis bygges opp i takt med økende antall operative fly globalt.

Regjeringen legger stor vekt på at nasjonal materiell- og teknologiutvikling i tilknytning til kampflyanskaffelsen blir integrert i F-35, noe som forventes å innebære betydelige eksportmuligheter for norsk industri når disse er fullført og ferdig kvalifisert for F-35.

Norsk industris deltakelse i produksjonen av kampflyene, samt fremtidig vedlikeholdsaktivitet, vil representere betydelige muligheter for norsk industri. Det er lagt et godt grunnlag for at kampflyanskaffelsen over tid skal møte den politiske målsettingen om samlet nasjonal verdiskaping. Dette forutsetter at norsk forsvarsindustri fortsetter å være konkurransedyktig.

Innenfor de siste ti årene har omsetningen for norsk forsvarsindustri økt markant. Regjeringen vil jobbe målrettet for at norsk forsvarsindustri skal fortsette å lykkes i det internasjonale markedet.

4.4 Kampflyanskaffelsen – status og fremdrift

Stortinget vedtok gjennom behandlingen av Innst. 388 S (2011–2012) til Prop. 73 S (2011–2012) kjøp av inntil 52 F-35 kampfly. Stortinget har siden, gjennom behandlingen av Innst. 7 S (2019–2020) til Prop. 1 S (2019–2020), gitt bestillingsfullmakt til å anskaffe til sammen 52 kampfly med nødvendig tilleggsutstyr og tjenester, inkludert våpen. Flyene er satt i bestilling gjennom det flernasjonale partnerskapet, som også inngår kontrakter for anskaffelsen av de norske flyene.

Det er forventet at Luftforsvaret ved utgangen av 2021 operer 34 fly, hvorav 24 fly i Norge og ti fly i USA for utdanningsformål. Grunnet situasjonen knyttet til koronapandemien, ble de planlagte leveransene av seks fly i 2021, noe forskjøvet innenfor kalenderåret. De tre første flyene ble levert på sensommeren, og de tre siste flyene er forventet levert i desember 2021. Det er planlagt med mottak av seks fly årlig inntil anskaffelsen av

totalt 52 F-35 kampfly er fullført i løpet av 2024. Flyleveransene i 2022 og 2023 vil sannsynligvis også bli to til fire måneder forsinket i forhold til opprinnelig plan, men fortsatt leveres innenfor samme planlagte leveranseår. Årsaken er forsinket produksjon og komponentleveranser som følge av koronapandemien.

Luftforsvaret etablerte første operative evne (IOC) i november 2019 og fortsetter arbeidet med videre oppbygging mot full operativ evne (FOC) i 2025. Arbeidet med operativ testing og evaluering (OT&E) i særnorske forhold som vinteroperasjoner, operasjoner i nordområdene og samvirke med norske hær-, sjø-, og spesialstyrker fortsetter. En sentral milepæl i arbeidet frem mot FOC vil være etableringen av NATO *Quick Reaction Alert* (QRA) med F-35 på Evenes fra 1. januar 2022.

Tre norske F-35 fly ble våren 2021 overført til treningsbasen på Luke Air Force Base (Luke AFB) i USA. Dette ble gjort for å kunne utdanne et tilstrekkelig antall norske F-35 piloter. Totalt inngår nå ti norske fly i det flernasjonale partnerskapets treningsbase ved Luke AFB. Trening og øving i Norge inkluderer bruk av åtte taktiske simulatorer, som fungerer som et effektivt tillegg til flytrening i luften.

Situasjonen med koronapandemien har også bidratt til en noe lavere øvings- og treningsaktivitet enn planlagt. Dette påvirket imidlertid ikke NATO-oppgavet om luftmilitær beredskap på Island, som ble gjennomført i mars 2021, som planlagt.

Luftforsvaret har fortsatt noe lavere tilgjengelighet på F-35 kampfly enn forutsatt. Dette er delvis forårsaket av koronapandemien og delvis av umodent globalt understøttelsessystem (GSS). Forsvaret jobber kontinuerlig sammen med det flernasjonale partnerskapet for å bedre dette. GSS er under stadig utvikling og støtter driften av norske F-35 i samarbeid med det nasjonale logistikk-senteret på Ørland. Logistikk-løsningen benytter seg i dag av datasystemet *Autonomic Logistics Information System* (ALIS), men dette vil i løpet av de neste årene fases ut og erstattes av et nytt system betegnet *Operational Data Integrated Network* (ODIN).

I USA er byggingen av *Norway Italy Reprogramming Laboratory* (NIRL) nå ferdigstilt og forberedelsene for produksjon av nødvendig nasjonal operativ programvare er i gang. På Ørland flystasjon er skvadrons-, vedlikeholds-, og forsyningsbygg for understøttelse av F-35-operasjoner tatt i bruk av Forsvaret. Det vises til omtalen av investeringen i underkapitlet eiendom, bygg og anlegg (EBA) for ytterligere status.

Det samlede kostnadsbildet

F-35-prosjektets oppdaterte usikkerhetsanalyser følger utviklingen i det samlede kostnadsbildet for anskaffelsen av F-35, og danner grunnlaget for styring og budsjettering av prosjektet. Usikkerhetsanalysene gir et oppdatert estimat for kampflyanskaffelsens forventede investerings- og levetidskostnader, og er et øyeblikksbilde av anskaffelsens kostnadselementer inkludert justerte prisestimater, oppdatert organisering, valuta og usikkerhetsbilde.

Den oppdaterte analysen viser en forventet investeringskostnad på 90,2 mrd. kroner. Dette estimatet ligger under prisjustert kostnadsramme på 91,2 mrd. kroner.

Sammenliknet med den prisjusterte styringsrammen på 80,0 mrd. kroner, som ble lagt til grunn da kampflyanskaffelsen ble vedtatt gjennom Stortingets behandling av Innst. 388 S (2011–2012) til Prop. 73 S (2011–2012), skyldes avviket en økt vekslingskurs mot amerikanske dollar. Dette motvirkes kun delvis av reduserte priser på flyene, logistikkutstyr og reservedeler. Forsvarsdepartementet har derfor gitt Forsvaret klarsignal til å utløse usikkerhetsavsetningen i prosjektet.

Da kampflyanskaffelsen ble vedtatt, ble det tatt hensyn til at vekslingskursen mot amerikanske dollar i investeringsperioden ville variere. Det ble lagt til grunn en markedsforventning om en gjennomsnittlig vekslingskurs på 6,47 kroner for perioden. Siden kampflyanskaffelsen ble godkjent i 2012 har faktisk vekslingskurs mot amerikanske dollar variert mellom 5,44 og 11,40 kroner. I usikkerhetsanalysen er det lagt til grunn faktisk valutakurs på utbetalingstidspunktet for de utbetalinger som allerede er gjennomført. For den resterende delen av anskaffelsen er det beregnet

en vekslingskurs mot amerikanske dollar på 8,74 kroner. Valutausikkerhet håndteres i tråd med prinsippene beskrevet i underkapittel 4.1 over.

Det flernasjonale programkontoret (JPO) har forhandlet frem gode kontrakter med leverandørene, og har iverksatt en rekke initiativer for å redusere kostnadene i produksjonen. Vesentlige initiativer er inngåelsen av en felles bestilling av flyanskaffelser over flere år (*Block Buy*) og *Multi-Year Contracting* (MYC) for Norges flyanskaffelser med leveranse i 2023 og 2024. I tillegg til disse virkemidlene har JPO gjennomført en rekke tiltak gjennom forhandlinger og samarbeid med leverandørene for å redusere enhetsprisen på flyene. Flere kostnadsreduserende tiltak er kombinert i programmer. Eksempler på slike programmer er *Blueprint for Affordability* (BFA) I og II. BFA I er nå evaluert av JPO og har gitt god effekt på enhetsprisene. Disse programmene er hittil finansiert av USA, men partnerskapet har besluttet å starte et tilsvarende felles program i den hensikt å gi kostnadsreduserende effekter innenfor investering, vedlikehold og annen understøttelse i flyenes levetid. F-35-prosjektet har gjennom å erstatte en rekke prisestimater med kontraktsverdier, bekreftet store kostnadsbesparelser som følge av disse tiltakene.

Det er noe prisusikkerhet knyttet til våpenanskaffelsen, videreutviklingsprogrammet, samt evnen til å opprettholde tilstrekkelig kapasitet i den norske organisasjonen. Vekslingskursen mot amerikansk dollar er imidlertid det altoverskyggende usikkerhetselementet knyttet til utgiftsøkninger i programmet. Effekten av denne usikkerheten knyttet til forsvarsbudsjettet vil reduseres betraktelig ved innføring av prinsippet om valutajustering som beskrevet i underkapittel 4.1.

Tabell 4.1 Kampflyanskaffelsen

Område	(i mill. kr.)		
	Prisjustert kostnadsramme (P85)	Prisjustert styringsramme (P50)	Forventet kostnad
Nye kampfly med utrustning	91 193	79 960	90 229 ¹

¹ Jf. omtale over tabellen.

Tabell 4.2 Kostnadsbilde kampflyanskaffelsen

	(i mill. kr.)			
	2012–2021	2022	Gjenstående	Total
Gjennomføringskostnader (post 01)	1 430	133	484	2 048
Samlet kostnadsbilde for F-35 kampfly med utrustning (post 45)	53 647	6 842	29 740	90 229
Kostnadsbilde produksjonsavtale F-35 (post 45)	1 575	183		
Kostnadsbilde for baseløsning (post 47)	7 608	257	453	8 318

Programmets rammer er beregnet inkludert merverdiavgift på de postene der dette påløper.

Levetidskostnader

På tilsvarende måte som for forventet investeringskostnad, beregner F-35-prosjektet årlig den forventede levetidskostnaden for kampflysystemet. Levetidskostnadene beskriver kampflyenes totale kostnader fra og med 2012 og ut levetiden i 2054, og utgjør, med en vekslingskurs på 8,74 mot amerikanske dollar, 316 mrd. kroner. Dette er 5 mrd. kroner lavere enn den prisjusterte levetidskostnaden oppgitt i St.prp. nr. 36 (2008–2009), som prisjustert utgjør 321 mrd. kroner.

Kostnadene inkluderer både materiell- og EBA-anskaffelser, samt tilhørende drifts- og videreutviklingskostnader for hele perioden. Driftsutgiftene for å operere F-35-systemet omfatter en rekke kostnadselementer, som for eksempel flytimepris, tungt vedlikehold, GSS, driftskostnader for våpen, systemforvaltning, systemspesifikk utdanningsvirksomhet og driftsorganisasjon.

I norske beregninger er dermed flytimepris en komponent i levetidsutgiftene som også omfatter de helhetlige driftsutgiftene for F-35. Både i det flernasjonale programmet og nasjonalt, pågår det arbeid etter samme modell som er gjennomført for anskaffelsen for å redusere driftsutgiftene.

7707 Joint Strike Missile (Utvikling/kvalifisering/integrasjon)

Utviklingsprosjektet for *Joint Strike Missile* (JSM) trinn 3, som Stortinget godkjente ved behandlingen av Innst. 278 S (2013–2014) til Prop. 98 S (2013–2014), har pågått siden høsten 2014. Utviklingen ble i all hovedsak ferdigstilt i løpet av høsten 2018, men enkelte teknologiområder i missilet

vil fortsatt videreutvikles og oppdateres i perioden frem til fullført integrasjon av missilet på F-35. Arbeidet med integrasjon er i gang, og et nødvendig antall testmissiler til integrasjonen er i produksjon. Ferdig integrasjon er planlagt slik at missilet skal være operativt på norske kampfly når F-35-systemet når full operativ evne i 2025.

Parallelt med integrasjonen på flyet har prosessen med å anskaffe hovedleveransen av JSM missiler til Forsvaret pågått innenfor rammene av F-35-prosjektet (P-7602), og en kontrakt om anskaffelse av JSM er planlagt inngått i 2021.

7720 F-35 Oppgraderinger

Avgjørelsen om innkjøp av F-35 ble fattet i et levetidsperspektiv, som innbefatter at våpensystemet vil bli holdt oppgradert i hele systemets levetid for å ivareta den strategiske effekten av kampflyvåpenet. Norge har gjennom partnerskapsavtalen *Joint Strike Fighter Memorandum of Understanding* (JSF PSFD MOU) forpliktet seg til å bidra i den kontinuerlige videreutviklingen av F-35 våpensystemet.

Stortinget vedtok ved behandlingen av Innst. S 496 (2020–2021) til Prop. 123 S (2020–2021) prosjekt 7720 F-35 oppgraderinger. Formålet med prosjektet er å opprettholde en kampflykapasitet som bidrar til nasjonal sikkerhet gjennom utvikling og implementering av felles kapabiliteter som opprettholder den operative ytelsen på våre F-35 kampfly mot forventet trusselbilde i 2030.

F-35-prosjektet deltar aktivt i prosessene knyttet til utviklingen av fremtidige oppgraderingstiltak på F-35. De første utgiftene knyttet til prosjektet på post 45 er forventet å starte i 2023.

Tabell 4.3 Kategori 1-prosjekter i kampflyanskaffelsen

Formål/prosjektbetegnelse	Kostnadsramme (post 45)	Anslått utbetaling 2022 (post 45)	(i mill. kr.)
			Forventet gjenstående etter 2022
7707 <i>Joint Strike Missile</i> – Utvikling trinn 2	1 328	0	219
7707 <i>Joint Strike Missile</i> – Utvikling trinn 3	5 192	64	588
7720 <i>F-35</i> – Oppgraderinger	6 487	0	6 487

Øvrige våpenanskaffelser

Deler av våpenbeholdningen som i dag er til bruk på F-16 vil bli videreført for bruk på F-35. I tillegg pågår en anskaffelse av kanonammunisjon, nye kortholds luft-til-luft-missiler, samt en første delbeholdning av medium rekkevidde luft-til-luft-missiler. I perioden frem mot full operativ evne i 2025, vil beholdningen av medium rekkevidde luft-til-luft-missiler økes, i tillegg til anskaffelse av langt-reakkende presisjonsvåpen mot sjø- og bakkemål.

Forskning og utvikling

Forsvarets forskningsinstitutt (FFI) støtter kampflyanskaffelsen med forskning og utvikling (FoU). En vesentlig del av FoU-aktivitetene er knyttet til gjennomføringen av materiellprosjekter og våpen- og taktikkutvikling. Videre støtter FFI kampflyanskaffelsen i utarbeidelsen av antallsanalyser og økonomiske usikkerhetsanalyser.

Industrisamarbeid i tilknytning til kampflyanskaffelsen

Regjeringen legger stor vekt på opprettholdelsen og videreutviklingen av samarbeidet mellom norsk og amerikansk industri i tilknytning til kampflyanskaffelsen. Målsettingen for norsk industrideltakelse i programmet er å sikre nasjonal verdiskaping gjennom levetiden i samme størrelsesorden som flyenes anskaffelseskostnad.

Norsk deltakelse i produksjonsfasen av F-35 har resultert i flere store kontrakter for de norske bedriftene som er med i industrisamarbeidet. Når det gjelder deltakelse i levetidsunderstøttelse av F-35 har norsk industri en betydelig rolle innenfor spesielt vedlikehold av motor. Norge, ved Kongsberg Aviation Maintenance Services (KAMS), har ferdigstilt motordepotkapasitet på Rygge, som ett av to regionale motordepot for F-35 i Europa. Det

nye motordepotet skal etter planen være klar til å utføre vedlikeholdsoppgaver i starten av 2022.

Norges industrideltakelse i både produksjon og vedlikehold av F-35 legger samlet et godt grunnlag for å nå målsettingen om den samlede nasjonale verdiskapingen.

Status i det flernasjonale samarbeidet

Det flernasjonale F-35-programmet har hatt god fremdrift til tross for koronapandemien. Utfordringer knyttet til distribusjon av deler og komponenter til produksjonen medfører at produsenten nå ligger to-tre måneder etter produksjonsplanen. Partnerskapet jobber nå med å finne den beste måten å ta igjen dette etterslepet. Fokuset i programmet dreies nå mer og mer mot understøttelse av den globale flåten, inkludert tiltak for å redusere understøttelseskostnadene. Det pågår arbeid med å videreutvikle F-35 for å holde våpensystemet oppdatert i takt med den teknologiske og operative utviklingen. De første videreutviklingene, inklusiv integrasjon av det norskutviklede JSM-missilet, er nå på kontrakt med leverandøren.

Det er til nå levert fly til partnernasjonene USA, Australia, Storbritannia, Nederland, Italia, Danmark og Norge. Det er forventet at Canada fullfører sin nedvalgprosess i løpet av 2022. Japan, Israel og Sør-Korea har mottatt fly som kunder utenfor partnerskapet. Belgia, Polen og Singapore har besluttet å anskaffe F-35. Finland og Sveits er i prosesser for valg av kampfly, og F-35 er med i pågående konkurranser. Den store interessen for flyet vil underbygge stordriftsfordelene ved F-35 i anskaffelse og drift.

Partnerskapsavtale uten Tyrkia

Ettersom amerikanske myndigheter besluttet å suspendere Tyrkias deltakelse i det flernasjonale partnerskapet F-35, valgte de øvrige partnerlandene å inngå ny partnerskapsavtale (JSF PSFD

MOU). Forsvarsdepartementet deltok i forhandlingene høsten 2020, og ny partnerskapsavtale (*New JSF PSFD MOU*) trådte i kraft i september 2021. Det ble informert nærmere om dette i Prop. 123 S (2020–2021).

Den nye partnerskapsavtalen inneholder kun få vesentlige endringer. Det ene forholdet er at Tyrkia ikke lenger er partnerland. Et partnerskapsamarbeid uten Tyrkia vil medføre noe merkostnader for Norge og partnerskapet. Konsekvensene for enhetspriser på fly som skal leveres til Norge vurderes å være lav. Som følge av at samarbeidet fortsetter uten Tyrkia og tyrkisk industri vil noen komponenter øke i pris, og dette kan få betydning for flypriser og vedlikeholdskostnader. Det er vanskelig å si noe eksakt om merkostnadene til vedlikehold på nåværende tidspunkt.

Det andre forholdet er at kostnadstaket for felleskostnader er oppdatert for å reflektere forventede felleskostnader på forhandlingstidspunktet. Partnerskapsavtalen har på dette punktet stått uendret siden inngåelse av avtalen i 2007. De oppdaterte felleskostnadene samsvarer med levetidskostnadene som ble beregnet da kampflyanskaffelsen ble vedtatt.

4.5 Investeringer i materiell og eiendom, bygg og anlegg

Investeringene i 2022 rettes inn mot den strukturen som ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 87 S (2020–2021) til Prop. 14 S (2020–2021).

For materiellinvesteringene legger regjeringen i 2022 opp til betydelige utbetalinger til nye maritime patruljefly, nye ubåter og nye kystvakt-fartøyer. I tillegg fortsetter utbetalingene til nye kampfly og NH90-helikoptrene, samt til anskaffelse og oppgradering av forskjellige pansrede kjøretøy til Hæren og en rekke andre prosjekter.

I 2022 er det planlagt å benytte store deler av den foreslåtte bevilgningen til eiendom, bygg og anlegg (EBA) på Evenes. Det prioriteres også midler til å gjennomføre vedtatte investeringsprosjekter på Ørland, Porsangmoen og Haakonvern. På flere lokasjoner gjennomføres det investeringsprosjekter for å tilfredsstillere kravene i sikkerhetsloven.

Nye prosjekter for godkjenning presenteres med en kostnadsramme som inneholder alle nødvendige tiltak for å realisere prosjektets mål, uavhengig av utgiftenes plassering på kapittel og post. Det betyr at et materiellprosjekt kan inneholde ett eller flere EBA-tiltak, samtidig som EBA-prosjekter kan inneholde materiellanskaffelser.

Nye prosjekter og programmer for godkjenning

Det legges frem ett nytt prosjekt og ett nytt program for godkjenning i denne proposisjonen.

Program Mime – leveransebølge 1

Som en del av satsingen på IKT for bedret samhandling i Forsvarets operasjoner, besluttet gjennom Stortingets behandling av Innst. 62 S (2016–2017) til Prop. 151 S (2015–2016) og Innst. 87 (2020–2021) til Prop. 14 S (2020–2021), skal kampnære IKT-systemer i land-, luft- og sjødomenet moderniseres. Dette skal sikre relevant og tidsriktig evne til kommando- og kontroll, situasjonsforståelse og informasjonsdeling mellom enheter i Forsvarets operative struktur, med allierte og med totalforsvaret.

Forsvarsdepartementet har flere planlagte og godkjente materiellprosjekter innenfor området kampnær IKT, og har nå valgt å samle tiltakene innenfor dette området i et eget program for kampnær IKT, kalt Mime-programmet. De planlagte prosjektene 8043 Taktisk ledelsessystem for landdomenet og 8100 Kommunikasjon til kampplattformer, som er omtalt i Prop. 1 S (2020–2021), inngår som en del av programmet. Når prosjektene nå blir gjennomført som en del av et program, har regjeringen kommet frem til at det er formålstjenlig å vurdere tiltakene i enkeltprosjektene helhetlig innenfor rammene til programmet. Dette er i tråd med statens prosjektmodell for store investeringer.

Mime-programmet skal realisere kampnære IKT-systemer til Forsvaret gjennom flere toårige leveransebølger som blir gjennomført suksessivt frem mot 2030. Leveransebølge 1 skal ta frem flere ulike delleveranser innenfor kampnær IKT. Dette inkluderer blant annet en felles, taktisk IKT-plattform, anskaffelse av satellitterminaler, bakke-til-luft radioer, datalinkterminaler og programvare for kommando og kontroll. Leveransebølgen omfatter også oppstart av anskaffelsen av nye taktiske radioer til landstyrkene og en oppstart av fornyelse av kommando- og kontrollsystem for luftdomenet.

Mime-programmet skal også bidra til å realisere målsettingene i nasjonal forsvarsindustriell strategi i tråd med Meld. St. 17 (2020–2021). Programmet vil knytte til seg en norsk, strategisk partner, som vil få en viktig rolle innenfor innovasjon, utvikling, anskaffelse og integrasjon av materiell og systemer.

Det er gjennomført ekstern kvalitetssikring av Mime-programmet. Kvalitetssikringen er gjen-

nomført både på programnivå og på leveransebølgjenivå. Det vil bli gjennomført tilsvarende kvalitetssikring for fremtidige leveransebølger. Resultatene fra kvalitetssikringen ligger til grunn for den anbefalte kostnadsrammen. Forsvarsdepartementet vil følge opp de risikoene som er påpekt og tiltakene som ekstern kvalitetssikrer har anbefalt. Den foreslåtte kostnadsrammen for leveransebølge 1 er 2 902 mill. kroner medregnet merverdiavgift, gjennomføringskostnader og usikkerhetsavsetning. Leveransebølgens styringsramme blir satt til 2 570 mill. kroner medregnet merverdiavgift.

9360 Stridsvognkapasitet til Hæren

Hæren skal bidra til forsvaret av Norge i fred, krise og i væpnet konflikt ved å utgjøre den mobile og kampklare landmilitære komponenten av fellesoperativ og alliert innsats. Hærens evne til å påvirke en motstander skal bidra til å avgrense et militært angrep, sikre mottak av allierte styrker og ved behov gjenopprette territoriell integritet, også som en del av NATOs kollektive forsvar.

Hæren skal videreutvikles med nødvendige kapasiteter slik at Hæren har forutsetning for å ivareta sine oppdrag i en stadig mer tilspisset og uoversiktlig sikkerhetspolitisk situasjon. Dette innebærer en utvikling som gir større kampkraft, høyere reaksjonsevne og en mer robust struktur med økt utholdenhet.

Ved Stortingets behandling av Innst. 87 S (2020–2021) til Prop. 14 S (2020–2021) ble det besluttet at Brigade Nord skal videreutvikles til en mekanisert brigade med tyngdepunkt i Indre Troms. Brigade Nord utgjør, sammen med Finnmark landforsvar, kjernen i den mobile, landmilitære strukturen. Dette innebærer at Brigade Nord videreutvikles med fire mekaniserte manøverbataljoner med høy oppsetningsgrad og tilhørende taktiske og logistiske støtteavdelinger. Dette gjøres blant annet ved at den lettere oppsatte 2. bataljon omvæpnes, og at det opprettes en ny 4. mekanisert bataljon. Manøverbataljonene i Brigade Nord skal tilføres nye stridsvogner, og sammen med andre våpensystemer vil dette tilføre Hæren betydelig økt ildkraft, mobilitet og beskyttelse.

Formålet med prosjekt 9360 er å anskaffe moderne stridsvogner med evne til å bekjempe en fiendes landbaserte, mobile plattformer. Prosjektet omfatter også integrert logistikkstøtte, utdanningsmateriell og del- og støttesystemer. Prosjektets målsetting er å levere en løsning som er i tråd med den vedtatte langtidspanen for forsvarssek-

toren, men der prosjektets endelige omfang og antall stridsvogner først blir besluttet etter gjennomførte kontraktsforhandlinger. Prosjektet skal anskaffe det stridsvognsystemet som gir best mulig balanse mellom kostnad, tid og operativ ytelse for kapasiteten.

Hæren anskaffet 52 brukte stridsvogner av typen Leopard 2 A4NO fra Nederland på begynnelsen av 2000-tallet. Vognene ble tatt i bruk fra 2003 etter en begrenset tilpasning til norske krav og behov. Et titalls vogner er ikke lenger en del av dagens operative struktur, og er dels ombygget til andre formål (støttekjøretøy) og dels brukt som reservedelsvogner.

Stridsvognene som kom fra Nederland ble bygd tidlig på 1980-tallet og er ikke oppgradert senere, med unntak av den begrensede tilpasningen til norske krav og behov. Siden vognene ble produsert har det funnet sted en betydelig militærteknologisk utvikling, spesielt innenfor digitalisering, sensorer og mine- og ballistisk vern.

De eksisterende stridsvognene nærmer seg slutten av sin tekniske og operative levetid. For å opprettholde kapasiteten inntil nye stridsvogner blir levert gjennomføres det en levetidsforlengelse i form av anskaffelser av kritiske komponenter og reservedeler. For å opprettholde Hærens kontinuerlige operative evne i leveranseperioden vil gjennomføringsplanen for leveransen av nye stridsvogner bli koordinert med utfasingen av Hærens eksisterende stridsvogn Leopard 2 A4NO.

Anskaffelsen gjennomføres som en konkurranse mellom to leverandører fra henholdsvis Tyskland og Sør-Korea. Valg av leverandør skal gjøres på grunnlag av det tilbudet som gir det samlet beste utfallet basert på blant annet operative, logistikkmessige, merkantile, industrimesige og sikkerhetspolitiske kriterier.

Etter endelig valg av leverandør skal det inngås én kontrakt for levering av stridsvogner, reservedeler og utdanningsmateriell. Det kan like fullt bli inngått mindre, separate kontrakter med norske og utenlandske leverandører om leveranser av del- og støttesystemer til vognene.

Det er planlagt med endelig valg av leverandør og signering av kontrakt i løpet av 2022. Dette vil muliggjøre leveranser av nye stridsvogner fra 2025.

Forsvarsdepartementet har innledet en myndighetsdialog med henholdsvis Tyskland og Sør-Korea i den hensikt å etablere en myndighetsavtale, der aktuelle elementer er sikkerhetspolitiske forhold, logistikksam arbeid, operativt militært samarbeid, muligheter for myndighet-til-myndig-

hetssamarbeid, åpning av leverandørlandets forsvarsmarked for norske våpensystemer/-produkter, strategisk samarbeid mellom norske industribedrifter og leverandørlandets industri mv. Innholdet i myndighetsavtalen vil danne en viktig del av beslutningsgrunnlaget for valg av leverandør.

For anskaffelsen vil det bli inngått avtaler om industrisamarbeid tilsvarende verdien av anskaffelseskontrakten.

Det er gjennomført ekstern kvalitetssikring av prosjektet i samsvar med retningslinjene for store statlige investeringer. Resultatene fra kvalitetssikringen ligger til grunn for den foreslåtte kostnadsrammen. Forsvarsdepartementet vil følge opp de forhold som kvalitetssikrer har påpekt i den videre styring av prosjektet. Likeledes vil departementet sørge for at de usikkerhetsreducerende tiltakene som ekstern kvalitetssikrer har anbefalt blir fulgt opp innen prosjektet settes i gang.

Innføringen av en ny stridsvognkapasitet vil kreve etablering av ny eiendoms-, bygg- og anleggsmasse (EBA). Et prosjekt for EBA-delen av stridsvognanskaffelsen planlegges fremmet for godkjenning i 2023.

Prosjektets foreslåtte kostnadsramme er 19 343 mill. kroner inkludert merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader. Kostnadsrammen er basert på valutakursnivå pr. 1. juni 2021 og vil bli gjenstand for justering ved endring i valutakursene.

Prosjektets styringsramme er 17 156 mill. kroner inkludert merverdiavgift.

Kostnadsrammen for prosjektet er i tråd med de planforutsetningene som ligger til grunn for langtidsplanen for Forsvaret, jf. Stortingets behandling av Innst. 87 S (2020–2021) til Prop. 14 S (2020–2021).

Kategori 1-prosjekter

Materiellprosjekter – status og fremdrift

Tabell 4.4 Kategori 1-prosjekter innenfor materiell

	Formål/prosjektnavn	Kostnadsramme	Anslått utbetaling 2022	Forventet gjenstående etter 2022
0011	Tilrettelagt innhenting	1114	159	790
2047	Videreføring av MPA- og ISR-kapasitet	11 207	1 525	1 229
2513	Logistikk- og støttefartøy	2 476	29	232
2559	Landbasert transportstøtte	2 143	330	1 811
4018	Hånd- og avdelingsvåpen	657	275	86
4019	Bekledning og beskyttelse	862	26	772
5007	Artillerilokaliseringsradar	1 572	209	1 222
5044	Feltvogner til Heimevernet	601	9	94
5045	Broleggerpanservogn	790	248	386
5049	Ingeniørpanservogn	781	162	73
5436	Kampvogner til Hæren	11 765	296	1 425
1092	Oppgradering av kamp- og støttevogner til Hæren	888	487	238
5447	Artillerisystem 155 mm	3718	165	687
5475	Elektroniske mottiltak	599	146	368
6023	Videreføring av NSM	2188	199	1989
6086	AEGIS COTS <i>Baseline update</i>	1 461	99	178

Tabell 4.4 Kategori 1-prosjekter innenfor materiell

	Formål/prosjektnavn	Kostnadsramme	Anslått utbetaling 2022	Forventet gjenstående etter 2022
6192	Oppgradering av luftvernmissil til Fridtjof Nansen-klasse fregatter	2 227	183	634
6345	Videre oppdatering av Ula-klasse ubåter	1 719	17	67
6346	Nye ubåter	46 029	693	42 902
6370	Mellomløsning Ula-klasse ubåter	621	58	143
6401	Erstatning av <i>Stingray Mod 0</i>	2 273	0	851
6615	Nye kystvaktfartøyer	7 432	1 919	2 421
7628	Kampluftvern til Hæren	1 056	150	324
7660	Helikopter til fregatt og kystvakt	8 585	1 391	1 310
7806	Nye transportfly – anskaffelse	6 044	1	1 204
8164	Modernisering av kryptoløsninger	705	72	564

0011 Tilrettelagt innhenting

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 7 S (2020–2021) til Prop. 1 S (2020–2021) og Prop. 1 S Tillegg 1 (2020–2021).

Prosjektet er opprettet for å anskaffe et system for tilrettelagt innhenting. Systemet vil gi Etterretningstjenesten mulighet til å innhente elektronisk kommunikasjon som passerer Norges grenser, innenfor de begrensninger og forutsetninger som etterretningstjenesteloven setter.

Den nye etterretningstjenesteloven trådte i kraft 1. januar 2021, men den delen av loven som omhandlet tilrettelagt innhenting, kapitlene 7 og 8, ble utsatt i påvente av en rettslig analyse av EU-domstolens avgjørelse om kommunikasjonsvern og to storkammeravgjørelser fra Den europeiske menneskerettighetsdomstolen. Regjeringen har besluttet at kapitlene om tilrettelagt innhenting trer i kraft fra 1. januar 2022.

Det er en viss rettslig usikkerhet knyttet til etterretningstjenestelovens paragraf 7-3, og derfor utsettes innføringen av denne paragrafen i påvente av en nærmere analyse. Paragraf 7-3 handler om kravene som stilles til beslutningen om å pålegge ekomtilbydere tilrettelegging. Det må blant annet vurderes om beslutningsnivået og tidsperioden for slik tilrettelegging er utformet i tråd med kriteriene i de overnasjonale dommene. Utsettelse av innføringen av denne paragrafen er ikke til hinder for at de øvrige bestemmelsene i

kapitlene 7 og 8 trer i kraft, men systemet for tilrettelagt innhenting vil ikke være operativt før også paragraf 7-3 er trådt i kraft, jf. også Del II, kapittel 1735 Etterretningstjenesten.

Dette innebærer at prosjektaktivitetene tilknyttet prosjekt 0011 kan fortsette som planlagt i 2022. Prosjektaktivitetene i 2021 har tatt høyde for at kapittel 7 og 8 i etterretningstjenesteloven ikke var trådt i kraft.

Anskaffelsen av et system for tilrettelagt innhenting utføres av Etterretningstjenesten, og er planlagt gjennomført innen 2025. Systemets planlagte kapasitet er vurdert som tilfredsstillende for dagens situasjon. Utvikling i trusselbildet mv. kan medføre behov for å øke kapasiteten i fremtiden.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 1 114 mill. kroner inkludert merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

2047 Videreføring av MPA- og ISR-kapasitet

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 127 S (2016–2017) til Prop. 27 S (2016–2017). Prosjektet skal anskaffe fem nye maritime patruljefly av typen P-8A Poseidon i forbindelse med utfasing av dagens P-3 Orion og DA-20 Jet Falcon. Kapasiteten maritime patruljefly ble besluttet videreført ved Stortingets behandling av Innst. 62 S (2016–2017) til Prop. 151 S (2015–2016). Forsvarsmateriell inngikk avtale med amerikanske myndigheter om anskaffelse av fly gjen-

nom *Foreign Military Sales*-avtaleverket i mars 2017. Alle fem flyene er nå i produksjon ved Boeings anlegg i Seattle, og første fly blir levert til Norge i 2022.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme over kapittel 1760 er 11 207 mill. kroner, inkludert merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader. I tillegg vil en del av utgiftene bli belastet kapittel 1735 Etterretningstjenesten.

2513 Logistikk- og støttefartøy

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. S. nr. 370 (2008–2009) til St.prp. nr. 70 (2008–2009). Prosjektet omfatter anskaffelse av et nytt logistikk- og støttefartøy til understøttelse av Forsvarets maritime kapasiteter. Dette vil gi betydelig økt operativ tilgjengelighet og evne til tilstedeværelse over tid. Fartøyet skal også kunne understøtte andre avdelinger i Forsvaret og samfunnet for øvrig i beredskapssammenheng. Fartøyet vil inngå som en viktig plattform i et moderne og alliansetilpasset forsvar.

Byggingen av det nye logistikk- og støttefartøyet, KNM Maud, ble ferdigstilt høsten 2018, og fartøyet er overlevert til Sjøforsvaret. Fartøyet ankom Norge vinteren 2019, og hadde deretter en periode med teknisk og operativ innfasing i Sjøforsvarets struktur. I fartøyets garantiperiode ble det klart at det var behov for å rette opp i flere avvik. Omfanget av gjenstående garantiarbeider og utbedringer var større enn forventet og ble i 2020 prioritert foran opptrening og oppøving. Koronapandemien har ført til noe forsinkelser i dette arbeidet. Fartøyet har nå evne til å løse rollen som såkalt *fleet tanker*. Det er fremdeles noen gjenstående arbeider som forventes gjennomført i løpet av 2022, dette inkluderer blant annet helikopterintegrasjon.

Prosjektets pris- og valutajusterte kostnadsramme er 2 476 mill. kroner, inkludert merverdiavgift og usikkerhetsavsetning.

2559 Landbasert transportstøtte

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 359 S (2017–2018) til Prop. 66 S (2017–2018). Forsvaret anskaffet om lag 2 000 Scania lastevogner i flere varianter i perioden 1987–1996, og vognene nærmer seg slutten på sin tekniske levetid. Gjennom prosjektet anskaffes det nye lastevogner som erstatning for Scania-lastevognene. Innenfor sine fullmakter har Forsvarsdepartementet tidligere godkjent anskaffelser av de 125 høyest prioriterte lastevognene i ulike varianter.

Disse lastevognvariantene anskaffes gjennom avrop på en felles norsk-svensk rammeavtale inngått med det tyske selskapet Rheinmetal M.A.N. Military Vehicles. Det er så langt mottatt 40 vogner fra leverandøren.

Den samme rammeavtalen ligger også til grunn ved anskaffelsene i prosjekt 2559. Prosjektet skal anskaffe om lag 290 nye lastevogner i ulike versjoner. Leveransene planlegges påbegynt ved årsskiftet 2021/2022.

Om lag 500 av Scaniavognene i best tilstand skal levetidsforlenges. Dette pågår, og gjøres i stor grad gjennom kjøp av reservedeler og komponenter som står i fare for å gå ut av produksjon. Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 2 143 mill. kroner, inkludert merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

4018 Hånd- og avdelingsvåpen

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 359 S (2017–2018) til Prop. 66 S (2017–2018). Forsvaret startet en moderniseringsprosess for hånd- og avdelingsvåpen i 2007. Prosjektet omfatter anskaffelse av avdelingsvåpen, og er i hovedsak en erstatning av dagens våpensystemer. Det anskaffes nye mitraljøser, maskingevær og et enhetlig øvingssystem til rekylfri kanon. Leveransene vil bidra til å gi Forsvaret økt operativ evne og beskyttelse for personellet i operasjoner.

Det er så langt levert et større antall mitraljøser. Øvrige leveranser følger i årene frem mot 2025.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 657 mill. kroner, inkludert merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

4019 Bekledning og beskyttelse

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 7 S (2013–2014) til Prop. 1 S (2013–2014). Formålet med prosjektet er å erstatte og videreutvikle beklednings- og beskyttelsesmaterieell til militært personell i alle forsvarsgrenene og for Heimevernets innsatsstyrker. Det grunnleggende operative behovet er at Forsvaret har materieell som gir personellet tilstrekkelig stridsutholdenhet, stridseffektivitet, overlevelsessevne, mobilitet og beskyttelse mot ytre påvirkninger og trusler fra miljøet under alle operative forhold. Videre skal materieellet gi økt beskyttelse ved forbedret kamuflasje, og det skal gi personellet forbedret beskyttelse av syn og hørsel. Prosjektet gjennomføres i perioden 2014–2025.

Prosjektet består av flere delprosjekter, der delprosjekt 1 gjennomføres i samarbeid mellom nordiske land. Kontrakter for delprosjektene planlegges inngått fra 2022.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 862 mill. kroner, inkludert merverdiavgift og usikkerhetsavsetning.

5007 Artillerilokaliseringsradar

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 339 S (2019–2020) til Prop. 78 S (2019–2020). Hæren har i omkring 60 år hatt en kapasitet til å varsle om og lokalisere fiendtlige bombekastere, rør- og rakettartilleri og andre trusler avfyrt fra improviserte utskytingsinnretninger. Denne kapasiteten omtales som artillerilokaliseringsradar. De eksisterende radarene ble tatt i bruk i Hæren på slutten av 1990-tallet, og har nådd sin teknologiske levealder. Videre er det av hensyn til mannskapenes sikkerhet nødvendig å integrere en ny radar på et pansret kjøretøy.

Et nytt artillerisystem ble levert til Hæren i 2020. Artillerilokaliseringsradarene skal integres med artillerisystemet. Radarene gir Hæren kapasitet til å lokalisere skytende fiendtlige våpensystemer hurtig og nøyaktig.

Prosjektet skal anskaffe fem artillerilokaliseringsradarer med tilhørende pansrede kjøretøy, logistikk og materiell for utdanning. Levering er planlagt å finne sted innen 2024.

Kontrakten er inngått og anskaffelsen gjennomføres i et materiellsamarbeid med Nederland.

Prosjektets pris- og valutajusterte kostnadsramme er 1 572 mill. kroner, inkludert merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

5044 Feltvogner til Heimevernet

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 7 S (2015–2016) til Prop. 1 S (2015–2016). Prosjektet skal tilføre Heimevernet (HV) et større antall upansrede feltvogner og tilhengere for økt laste- og transportkapasitet. HV skal være tilgjengelig på kort varsel, slik at enheter med god lokal-kjennskap kan løse rene militære oppdrag, eller på anmodning støtte det sivile samfunn ved ulykker og større hendelser. HV-områdene må følgelig være organisert, utrustet og trent for slike oppdrag. Tilgang til relevante kjøretøyer gir økt mobilitet, og er en viktig forutsetning for oppdragsløsningen.

Kjøretøyene erstatter de upansrede feltvognene av typen Mercedes-Benz, som har vært benyttet i Forsvaret siden 1980-tallet.

Det er anskaffet 420 kjøretøyer for bruk med vanlig personbilførererkort, samt et antall tilhengere, gjennom en rammeavtale. For å redusere logistikk- og driftsutgiftene ble det anskaffet kommersielt tilgjengelige kjøretøyer og tilhengere som kan vedlikeholdes ved sivile verksteder i det enkelte HV-distrikt. Kjøretøyene er levert til Heimevernet. Det gjenstår noen mindre logistikkleveranser.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 601 mill. kroner, inkludert merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

5045 Broleggerpanservogn

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 359 S (2017–2018) til Prop. 66 S (2017–2018). Gjennom Stortingets behandling av Innst. 50 S (2017–2018) til Prop. 2 S (2017–2018), ble det besluttet at Hæren også i fremtiden skal ha en moderne stridsvognkapasitet som et viktig element i den mekaniserte strukturen. En mekanisert struktur er imidlertid helt avhengig av en rekke støttekjøretøyer for å sikre gjennomføringen av operasjonene.

Prosjektet skal tilføre Hæren seks broleggerpanservogner på moderniserte Leopard 2-chassis, samt nødvendig materiell for logistikk og utdanning. De eksisterende broene av typen Leguan som blir benyttet på dagens Leopard 1-vogner vil bli videreført da de tidligere er levetidsforlenget. Første vognleveranse er planlagt våren 2022. De resterende vognene er planlagt levert innen utgangen av 2023.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 790 mill. kroner, inkludert merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

5049 Ingeniørpanservogn

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 359 S (2017–2018) til Prop. 66 S (2017–2018). Gjennom Stortingets behandling av Innst. 50 S (2017–2018) til Prop. 2 S (2017–2018), ble det besluttet at Hæren også i fremtiden skal ha en moderne stridsvognkapasitet som et viktig element i den mekaniserte strukturen. En mekanisert struktur er imidlertid helt avhengig av en rekke støttekjøretøyer for å sikre gjennomføringen av operasjonene.

Prosjektet skal tilføre Hæren seks ingeniørpanservogner på moderniserte Leopard 2-chassis,

samt nødvendig materiell for logistikk og utdanning. Det er så langt levert én vogn. De resterende planlegges levert innen utgangen av 2022.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 781 mill. kroner, inkludert merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

5436 Kampvogner til Hæren

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 387 S (2011–2012) til Prop. 93 S (2011–2012). Prosjektet omfatter oppgradering og ombygging av 103 eksisterende stormpanservogner av typen CV90 i kombinasjon med nyanskaffelse av vogner. Vognene vil tilføre Hæren økt kapasitet og kampkraft, og prosjektet er viktig for den fortsatte modernisering og videreutvikling av Hæren.

Prosjektet skal i alt levere 144 CV90-vogner i ulike versjoner: stormpanservogner, stridsledelsevogner, stormingeniørvogner, oppklaringsvogner, multirollevogner (bombekaster og transport) og vogner for utdanningsformål. Det skal videre anskaffes blant annet fjernstyrte våpenstasjoner, kommunikasjonssystemer og ubemannede strids-tekniske luft- og bakkefarkoster.

Alle vogner er mottatt fra leverandøren. Det gjenstår enkelte mindre leveranser av delsystemer som observasjonssensor- og kommunikasjonssystemer. Disse planlegges fullført innen 2023.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 11 765 mill. kroner, inkludert merverdiavgift og usikkerhetsavsetning.

1092 Oppgradering av kamp- og støttevogner til Hæren

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 360 S (2019–2020) til Prop. 127 S (2019–2020). Prosjektet omfatter oppgradering av 20 CV90 kamp- og støttevogner til Hæren.

I regjeringens langtidsplan er det lagt opp til å videreutvikle Brigade Nord med fire mekaniserte bataljoner, som alle settes opp med blant annet CV90 kamp- og støttevogner. Hæren har 20 CV90-chassis tilgjengelig, og disse bygges om for å dekke deler av det økte behovet. Prosjektet gjennomføres i perioden 2020–2023.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 888 mill. kroner, inkludert merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

5447 Artillerisystem 155mm

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 83 S (2017–2018) til Prop. 12 S (2017–2018). Prosjektet skal anskaffe 24 artilleriskyts med tilhørende ammunisjonskjøretøy, punktmål-sammunisjon, røykammunisjon, materiell for utdanning og logistikk. Leveranser av artillerisystemene startet ultimo 2019 og ble fullført i 2020. Øvrige anskaffelser er planlagt fullført i 2022.

Det nye systemet erstatter artillerisystem av typen M109G som ble anskaffet på slutten av 1960-tallet. Det nye systemet vil ha evne til å levere ildstøtte på avstander over 40 km på en effektiv og sikker måte.

Prosjektets pris- og valutajusterte kostnadsramme er 3 718 mill. kroner, inkludert merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

5475 Elektroniske mottiltak

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 7 S (2017–2018) til Prop. 1 S (2017–2018). Formålet med prosjektet er å reanskaffe kapasiteten for å utføre elektroniske mottiltak (EMT). Det planlegges anskaffet et mindre antall systemer som skal monteres dels på pansrede kampstøttekjøretøyer av typen M113 F4 og dels på hjulkjøretøyer av en kommersielt tilgjengelig type. Alle systemene skal benyttes i Hæren. Leveransene planlegges i perioden 2022–2024.

Hæren har benyttet systemer for elektronisk krigføring i lang tid. Noen av systemene er fornyet gjennom mindre anskaffelser tidligere, men det gjenstår å fornye kapasiteten til å gjennomføre elektroniske mottiltak. EMT-systemer benyttes blant annet for å forstyrre en motstanders kommunikasjon, bryte motstanderens kommandokjede og forstyrre presisjonsvåpen som er avhengige av elektronisk kommunikasjon. I dagligtale omtales et slik EMT-system gjerne som et «jammesystem».

Hærens eksisterende EMT-systemer ble tatt i bruk på slutten av 1990-tallet. Systemene er oppsatt på beltegående kjøretøyer. Både EMT-systemene og kjøretøyene er i ferd med å nå slutten av sin tekniske og operative levetid.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 599 mill. kroner, inkludert merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

6023 Videreføring av NSM

Naval Strike Missile (NSM) er et langtrekkende presisjonsvåpen og utgjør Forsvarets hovedvåpen for overflatekrigføring, utviklet i et samarbeid mellom Kongsberg Defence & Aerospace (KDA), Forsvaret og Forsvarets forskningsinstitutt. Missilet ble tatt i bruk i Sjøforsvaret mellom 2012 og 2017, og vil i lang tid være sentral for Forsvarets evne til å levere presis og langtrekkende ildkraft i det maritime domenet. Missilsystemet er designet for en systemlevetid på om lag 20 år forutsatt et hovedvedlikehold etter ti år.

Prosjekt 6023 Videreføring av NSM består av to elementer, hvor det ene omfatter hovedvedlikehold av den eksisterende missilbeholdningen, planlagt gjennomført i perioden 2021–2029 for å sikre videre operativ drift av missilene på Nansenklassen fregattene. Stortinget vedtok dette prosjektet gjennom behandling av Innst. 7 S (2020–2021) til Prop. 1 S (2020–2021). Det andre elementet omhandler en suppleringsanskaffelse av NSM til Skjold-klassen korvettene som en følge av Stortingets tilslutning til å videreføre denne fartøytypen frem mot 2030, jf. Stortingets behandling av Innst. 87 S (2020–2021) til Prop. 14 S (2020–2021). Den totale beholdningen av NSM i Sjøforsvaret er i dag begrenset. Da NSM er hovedvåpensystemet på Skjold-klassen korvettene, anses en suppleringsanskaffelse som nødvendig for å opprettholde den maritime kampkraften og den operative evnen til disse overflatefartøyene. Stortinget vedtok suppleringsanskaffelsen av NSM til Skjold-klassen korvetter som en omfangsendring av prosjektet gjennom behandling av Innst. 496 S (2020–2021) til Prop. 123 S (2020–2021).

Den totale prisjusterte kostnadsrammen for prosjektet omfatter dermed både hovedvedlikeholdet og suppleringsanskaffelsen og er satt til 2 188 mill. kroner, inkludert merverdiavgift, gjennomføringskostnader og usikkerhetsavsetning.

6086 AEGIS COTS Baseline Update

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 7 S (2013–2014) til Prop. 1 S (2013–2014). Formålet med prosjektet er å opprettholde ytelsen til Fridtjof Nansen-klassens våpensystemer ved at delsystemer eller komponenter, hvor ukurans vil kunne påvirke teknisk tilgjengelighet, skiftes ut. På denne måten sikres det at våpensystemet opprettholder sin operative og teknologiske relevans. Prosjektet skal oppdatere programvare og prosessorkraft, samt gjenanskaffe komponenter.

Stortinget vedtok ved behandlingen av Innst. 337 S (2014–2015) til Prop. 113 S (2014–2015) at prosjektets omfang skulle økes til å omfatte restaktiviteter fra prosjekt 6088 Nye fregatter. Prosjektet omfatter aktiviteter knyttet til klargjøring for helikopter, kommunikasjonssystemer, styre- og fremdriftssystem, radarsystem, sensorsystem og elektrisk anlegg.

Alle aktivitetene er igangsatt. For å oppnå mest mulig operativ tilgjengelighet for fregattene gjennomføres leveransene i hovedsak i forbindelse med hovedvedlikehold. Leveransene forventes dermed ferdigstilt i perioden frem til 2026.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er på 1 461 mill. kroner, inkludert merverdiavgift og usikkerhetsavsetning.

6192 Oppgradering av luftvernmissil til Fridtjof Nansen-klasse fregatter

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 234 S (2013–2014) til Prop. 84 S (2013–2014). Formålet med prosjektet er å oppgradere *Evolved Sea-Sparrow Missile* (ESSM) for å forlenge levetiden til systemet, slik at behovet for beskyttelse mot kjente luftrusler for fregattene ivaretas. Kravene til ESSM ble utviklet på 1990-tallet. Fremtidige, nye og endrede trusler gjør at det er behov for oppdateringer og videreutvikling av luftvernmissilsystemets ytelse og kapasitet. Oppdateringen og videreutviklingen av ESSM gjennomføres i et NATO-samarbeidsprosjekt, *NATO Sea-Sparrow Project*, som Norge deltar i. Prosjektet består i hovedsak av tre tiltak: 1) Deltakelse i utviklingen av missilet, 2) Anskaffelse av nye missiler av typen ESSM Block 2, og 3) Tilpasning av fregattenes våpensystem til de nye missilene og forlengelse av levetiden på eksisterende missiler av typen ESSM Block 1.

Anskaffelsen og innfasingen av missilene er planlagt til perioden 2024–2031. Fregattene skal i en planlagt midtlivsoppdatering gjennomgå en omfattende oppgradering og levetidsforlengelse. Dette tiltaket omfatter også en større oppgradering av fartøyenes kommando- og kontrollsystem og tilpasning til våpensystemene. Omfanget i prosjekt 6192 er i 2021 justert for å ta hensyn til dette og sikre en kostnadseffektiv helhetlig tilpasning til nye ESSM Block 2 missiler.

Konsekvensene for prosjektet som følge av KNM Helge Ingstad-havariet er til vurdering, for å påse at det reanskaffes relevante og tidsriktige missiler. Stortinget vil bli informert på egnet måte når dette er avklart.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er på 2 227 mill. kroner, inkludert merverdiavgift og usikkerhetsavsetning.

6345 Videre oppdatering av Ula-klasse ubåter

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Budsjett-innst. S. nr. 7 (2008–2009) til St.prp. nr. 1 (2008–2009), og omfatter oppdatering og oppgradering av sensor- og våpensystemer på Ula-klasse ubåter. Prosjektet skal forbedre sikkerheten under dykking, navigasjonssikkerheten og sikkerheten om bord generelt, slik at nasjonale og internasjonale regelverk og sentrale NATO-krav oppfylles. Prosjektet ble startet opp i 2010 og er forlenget ett år med ferdigstilling i 2022. Forlengelsen skyldes justering av pågående kontrakter som følge av høyt aktivitetsnivå og lavere tilgjengelighet på fartøyer for prosjektet.

Som følge av at viktige forutsetninger i gjennomføringsperioden er endret, herunder forsinket leveranse av NH-90 maritime helikoptre, er det truffet tiltak for å etablere LOFAR-kapasitet¹ på Ula-klassen.

Prosjektets pris- og valutajusterte kostnadsramme er 1 719 mill. kroner, inkludert merverdiavgift og usikkerhetsavsetning.

Det vises også til omtale under prosjekt 6370 Mellomløsning Ula-klasse ubåter og fremtidig prosjekt 1103 Utvidet mellomløsning Ula-klassen ubåter.

6346 Nye ubåter

Prosjektet for nye ubåter ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 381 S (2016–2017) til Prop. 123 S (2016–2017). Prosjektet omfatter anskaffelse av fire nye ubåter.

Norge og Tyskland har inngått et omfattende, strategisk maritimt materiellsamarbeid, som omfatter nye ubåter, missiler, marine-til-marine samarbeid, forsknings- og utviklingssamarbeid samt industrisamarbeid. Tyskland skal anskaffe to ubåter av samme konfigurasjon som de norske.

Kontrakten for nye ubåter ble signert i juli 2021. Thyssen Krupp Marine Systems (tkMS) vil levere de norske og tyske ubåtene fra 2029 og utover. Produksjonen er samordnet for å oppnå stordriftsfordeler og synergier, og for å sikre identisk konfigurasjon på ubåtene. Ubåtsamarbeidet

med Tyskland omfatter også utdanning, trening, vedlikehold, levetidsunderstøttelse, reservedeler, oppdateringer og oppgraderinger.

Det strategiske partnerskapet med Tyskland omfatter også industrisamarbeid. Samarbeidet er positivt for høyteknologisk kompetanseutvikling i Norge, og for eksportpotensialet til norskutviklede produkter. Primærfokus er samarbeid om videreutvikling av missiler og missilteknologi, og om kampløsløssystem til de nye norske og tyske ubåtene. Samarbeidet bidrar til å åpne opp det tyske markedet for en rekke norske forsvarsbedrifter, og en forpliktende industriavtale ble signert samtidig med ubåtkontrakten.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 46 029 mill. kroner, inkludert merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

6370 Mellomløsning Ula-klasse ubåter

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 337 S (2014–2015) til Prop. 113 S (2014–2015), og omfatter oppdateringer og utskifting av ukurante deler og anskaffelse av flere reservedeler til systemene om bord på fire Ula-klasse ubåter. Dette gjøres for å kunne holde ubåtene teknisk tilgjengelige frem til ny ubåtkapasitet innføres. Mellomløsningen bidrar til at Norge opprettholder en kontinuerlig ubåtkapasitet, og legger til rette for innføring av en ny kapasitet.

Ula-klassen var i utgangspunktet planlagt redusert fra seks til fire fartøyer fra 2022 for å sikre operative ubåter frem mot planlagte leveranser av nye ubåter fra 2028. Med bakgrunn i kontraktfestet leveringsplan for de nye ubåtene er det nødvendig å forlenge levetiden til et begrenset antall Ula-klasse ubåter ytterligere. Utredningsarbeidet vedrørende dette pågår, og regjeringen vil forelegge anbefalte tiltak for Stortinget på egnet måte.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 621 mill. kroner, inkludert merverdiavgift og usikkerhetsavsetning.

Det vises også til omtale under prosjekt 6345 Videre oppdatering av Ula-klasse ubåter og fremtidig prosjekt 1103 Utvidet mellomløsning Ula-klasse ubåter.

6401 Erstatning av Stingray Mod 0

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. S. nr. 62 (2007–2008) til St.prp. nr. 22 (2007–2008), og omfatter anskaffelse av nye lettvekttorpedoer. Torpedoene skal kunne benyttes

¹ LOFAR står for *Low Frequency Analysis and Recording*. Systemet er primært utviklet for bruk mot undervannsbåter og kan passivt detektere og klassifisere undervannsbåter, men også overflatefartøyer, på til dels store avstander.

av fregattene, NH90-helikoptre og P-3C Orion maritime patruljefly. Kontrakt ble inngått med BAE Systems i 2009, og det er også inngått en samarbeidsavtale mellom Forsvarets logistikkorganisasjon og BAE Systems om vedlikehold og lagring av torpedoene. Samtlige torpedoer er levert. En mindre leveranse til øvingstorpedo gjenstår før prosjektet kan avsluttes.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 2 273 mill. kroner, inkludert merverdiavgift og usikkerhetsavsetning.

6615 Nye kystvaktfartøyer

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 7 S (2013–2014) til Prop. 1 S (2013–2014). Prosjektet ble endret ved at omfanget i tidligere prosjekt 3049 Erstatning Nordkapp-klassen ble tatt inn som en del av prosjekt 6615. Antall kystvaktfartøyer ble økt fra ett til tre fartøyer. Sammenslåingen er tidligere omtalt i Prop. 151 S (2015–2016). Revidert prosjekt med ny kostnadsramme, basert på fremforhandlet tilbud fra norsk verft, ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 359 S (2017–2018) til Prop. 66 S (2017–2018). Formålet med prosjektet er å anskaffe tre helikopterbærende kystvaktfartøyer med godkjent isforsterket skrog. Fartøyenes operasjonsområde skal i hovedsak være i de nordlige havområdene. Skroget på fartøyene må derfor ha en viss lengde og utforming for å oppnå god stabilitet, og fartøyene må ha evne til å operere under isforhold.

Hovedkontrakt for tre nye kystvaktfartøyer ble i 2018 inngått med Vard Group AS, Langsten, og vil bidra til å videreutvikle nasjonal kompetanse og kapasitet innenfor den maritime næringen.

Bygging av fartøyene er nå godt i gang på VARDs verft både i Romania og i Norge. Første skrog er ankommet Norge for utrustning og ferdigstillelse, og leveranse av første fartøy er planlagt i løpet av 2022.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 7 432 mill. kroner, inkludert merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

7628 Kampluftvern til Hæren

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 337 S (2014–2015) til Prop. 113 S (2014–2015). Prosjekt Kampluftvern til Hæren er opprettet for å etablere en evne til å forsvare Hærens manøveravdelinger mot luftangrep. Kapasiteten ble besluttet etablert ved Stortingets behandling av Innst. 388 S (2011–2012) til Prop. 73 S (2011–

2012). Prosjektet skal etablere et kampluftvern-batteri til Hæren, og vil blant annet benytte eksisterende og allerede innarbeidede løsninger i Forsvaret. Kampluftvern-batteriet vil bestå av ulike enheter for ildledning, kortholdsluftvern, luftvern med middels lang rekkevidde og nødvendige stabsfunksjoner for ledelse og logistikk. Anskaffelse av kortholdsluftvern gjennomføres som en rettet anskaffelse fra Kongsberg Defence & Aerospace AS. NASAMS luftvern med middels rekkevidde, som ble overlevert fra Luftforsvaret til Hæren i 2019, er nå tatt i bruk. Kontrakt på mobilt kortholdsluftvern ble inngått i oktober 2019. Til tross for noen utfordringer knyttet til koronapandemien, forventes kortholdsluftvernet levert i henhold til opprinnelig plan i 2023. Prosjektet planlegges avsluttet i 2024.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 1 056 mill. kroner, inkludert merverdiavgift og usikkerhetsavsetning.

7660 Helikopter til fregatt og kystvakt

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Budsjett-innst. S. nr. 7 (2000–2001) til St.prp. nr. 1 (2000–2001). Prosjektet omfatter levering av 14 NH90-helikoptre til Kystvakten og Marinen. Kontrakt ble inngått mellom Forsvarets logistikkorganisasjon og franske NATO Helicopter Industries (NHI) gjennom et felles nordisk anskaffelsesprogram, *Nordic Standard Helicopter Programme* (NSHP), i 2001. Helikoptrene skulle opprinnelig vært levert i perioden 2005–2008, men er vesentlig forsinket fra leverandørens side. Leveranseplanen ble revidert i 2017 hvor alle helikoptrene skulle leveres innen utgangen av 2019. Leverandøren har heller ikke klart å levere i henhold til revidert leveranseplan, og noe av grunnen til dette skyldes koronapandemien.

Norge mottok seks helikoptre i en foreløpig versjon i perioden 2011–2016. I 2017 ble det første NH90 helikopteret i endelig versjon mottatt av Forsvarsmateriell. Norge har nå mottatt tolv helikoptre, og ytterligere to helikoptre forventes levert frem mot midten av 2022. De seks helikoptrene som er levert i foreløpig versjon skal oppgraderes til endelig versjon og forventes å være ferdig oppgradert i 2023. Også dette arbeidet har blitt forsinket og fører til vesentlig lavere helikoptertilgjengelighet enn planlagt.

Det gjennomføres operasjoner med NH90 ombord på Kystvakten, men i mindre omfang enn planlagt på grunn av forsinkelsene. Arbeidet med innfasing av NH90 på fregattene er pågående. I

2023 forventer Forsvaret å ha en initiell operativ evne med NH90 ombord på fregattene.

Forsvarsdepartementets særskilte oppfølging av anskaffelsen og innfasingen av NH90 i Forsvaret, samt et eget programstyre i Forsvaret og Forsvarsmateriell, har gitt resultater i form av forbedret samordning i forsvarssektoren, knyttet til innsatsfaktorene, for best mulig utnyttelse av NH90. Likevel må det erkjennes at stadige forsinkelser fra leverandøren er krevende. Dette gjør at planer for omfattende oppbyggings- og innfasingsaktivitet må endres som følge av nye forsinkelser. Regjeringen har derfor satt i gang et arbeid med å vurdere innleie av sivil helikopterkapasitet. Hensikten er å supplere NH90-kapasiteten med innleid kapasitet for de oppgaver som ikke krever et like avansert helikopter som NH90. Forutsetningene for en slik løsning er at den er tilgjengelig når Forsvaret har behov for den, og at den kan brukes til relevante oppgaver og til en vesentlig lavere kostnad enn ved bruk av NH90 til de samme oppgavene. Innleie vurderes foreløpig som en midlertidig løsning. En beslutning om en eventuelt langsiktig løsning bør tas på bakgrunn av erfaringer som høstes med bruk av både NH90 og innleid kapasitet. Prosjektets pris- og valutajusterte kostnadsramme er 8 585 mill. kroner, inkludert merverdiavgift og usikkerhetsavsetning.

7806 Nye transportfly – anskaffelse

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. S. nr. 287 (2006–2007) til St.prp. nr. 78 (2006–2007). Prosjektet omfatter anskaffelse av fire nye transportfly av typen C-130J. Forsvaret inngikk avtale med amerikanske myndigheter gjennom *Foreign Military Sales*-avtaleverket. Første fly ble levert i november 2008, andre fly i juni 2009 og de to siste sommeren 2010.

I mars 2012 styrtet et C-130J transportfly i Sverige og fem offiserer omkom. Ved behandlingen av revidert nasjonalbudsjett for 2012, jf. Innst. 375 S (2011–2012) til Prop. 111 S (2011–2012), vedtok Stortinget en tilleggsfinansiering på 720,0 mill. kroner for å erstatte det havarerte flyet. Forsvaret fikk tilgang til et nytt fly som opprinnelig skulle leveres til det amerikanske luftforsvaret. Erstatningsflyet ankom Norge allerede høsten 2012.

Prosjektet var opprinnelig planlagt avsluttet i 2013, men ble videreført for å kunne ivareta nødvendige ombygginger av erstatningsflyet til norsk konfigurasjon, samt ferdigstilling av SATCOM-

installering og leveranse av nye redningsflåter. Prosjektet planlegges avsluttet i 2024.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme, inkludert tilleggsbevilgningen er 6 044 mill. kroner, inkludert merverdiavgift og usikkerhetsavsetning.

8164 Modernisering av kryptoløsninger

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 346 S (2018–2019) til Prop. 60 S (2018–2019). Prosjektet omfatter anskaffelse av et høygradert og et lavgradert kryptosystem til forsvarssektoren.

I et moderne forsvar utveksles store mengder gradert informasjon mellom ulike systemer, og slik informasjon må beskyttes. Prosjektets hensikt er å modernisere kryptoløsningene, slik at fremtidige krav til kapasitet, beskyttelse, interoperabilitet, mobilitet og drift imøtekommes. Løsningene skal ivareta konfidensialitet, integritet og autentisitet² for informasjonsutveksling mellom stasjonære, deployerbare og mobile enheter på alle graderingsnivåer. Systemene som tas frem vil være relevante for Forsvaret, totalforsvaret og eksport til allierte.

Det er viktig for Norge å ha nasjonal kontroll og nasjonal kompetanse innenfor kryptologi og kryptoteknologi, og det stilles derfor krav til norske leverandører. For høygraderte kryptoløsninger vil det bli gjennomført en direkteanskaffelse hos en norsk industripartner, da høygradert krypto er spesielt sensitivt.

Anskaffelsen var opprinnelig planlagt gjennomført i perioden 2020–2024, men er noe forsinket. Hovedårsakene til forsinkelsene er at den pågående pandemien har gjort det utfordrende å gjennomføre nødvendig gradert møtevirksomhet med leverandør, samt at avstanden mellom tildelt ramme og mottatt tilbud er betydelig. Hvis man ikke kommer til enighet om pris gjennom forhandlingene, og det anses nødvendig å endre rammene, vil dette bli lagt frem for Stortinget.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 705 mill. kroner, inkludert merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

² Konfidensialitet: At informasjonen kun er tilgjengelig for adressert mottaker. Integritet: At informasjonen ikke er endret mellom avsender og mottaker. Autentisitet: At informasjonen kommer fra oppgitt avsender.

Eiendom, bygg og anleggsprosjekter – status og fremdrift

Tabell 4.5 EBA-prosjekter med kostnadsramme over 200 mill. kroner

Formål/Prosjektnavn	Kostnads- ramme	Anslått utbetaling 2022	Forventet gjenstående etter 2022
Eggemoen – nytt bygg for Forsvarets satellittstasjon	307	43	0
Evenes – beskyttelse og sikring av basen	466	60	0
Evenes – fasiliteter for maritime patruljefly	2 501	766	691
Evenes – fasiliteter for NATOs kampflyberedskap	227	0	0
Evenes – fornyelse og oppgradering av infrastruktur	747	38	0
Evenes – nye befalsforlegninger	236	1	0
Evenes – sykestue, velferd og idrett	345	115	41
Haakonsvern – oppgradere infrastruktur og utfase fossilt brensel	704	157	205
Haakonsvern – vedlikeholdsfasilitet for nye ubåter med kaianlegg	3 540	204	2 327
Haakonsvern – oppgradere utrustningskai	241	65	0
Porsangmoen – boliger og forlegninger	368	201	99
Værnes – lager og forsyning av flydrivstoff	363	1	0
Værnes – forsyningsbygg	347	66	8
Ørland – ytre perimeter	515	44	56
Ørland – hovedrullebane	788	41	0
Ørland – nye hangarer for F-35	2 394	148	0
Ørland – støytiltak Forsvarets bygg på flystasjonen	238	0	0
Ørland – støyreducerende tiltak utenfor baseområdet	1 386	68	102
Ørland – tilpasning Hårberg skole og nytt idrettsbygg	285	10	0
Ørland – forsyningsbygg	233	0	0
Ørland – utbedring taksebanene Y og A4-A7	620	263	0
Ørland – utbedring av hovedrullebane	499	20	410

Eggemoen – nytt bygg for Forsvarets satellittstasjon

Prosjektet for nytt bygg for Forsvarets satellittstasjon på Eggemoen ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 7 S (2017–2018) til Prop. 1 S (2017–2018). Ved Stortingets behandling av Innst. 7 S (2019–2020) til Prop. 1 S (2019–2020) ble prosjektets kostnadsramme og omfang endret.

Prosjektet omfatter et administrasjonsbygg, nytt teknisk bygg, etablering av ny teknisk infrastruktur for antenner og tiltak for å ivareta grunn sikringen av objektet. Hensikten med prosjektet er å utvide og oppgradere satellittstasjonen, som er viktig for å opprettholde Forsvarets operative evne.

I 2021 har det pågått byggearbeider, og prosjektet er planlagt overlevert i mars 2022 med påfølgende prøvedrift og terminering ultimo 2022.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 307 mill. kroner, inkludert innredning, merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

Evenes – beskyttelse og sikring av basen

Prosjektet for beskyttelse og sikring av Evenes flystasjon ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 359 S (2017–2018) til Prop. 66 S (2017–2018). Prosjektet omfatter en rekke tiltak som samlet skal utgjøre et balansert og helhetlig sikringskonsept for Evenes flystasjon. Blant annet skal ytre område rundt basen og eksisterende adkomstområder oppgraderes. Det skal etableres et overvåkingssystem, nytt vaktbygg med kontrollområde for kjøretøyer og nødvendige porter, bomber, barrierer og sperringer. Et post- og vare-mottak føres opp ved ytre vakt nord og en avfallsstasjon bygges i tilknytning til dette.

Alle deler av prosjektet er planlagt overlevert ultimo 2021, og sluttoppgjør og terminering av prosjektet vil pågå i 2022.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 466 mill. kroner, inkludert innredning, merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

Evenes – fasiliteter for maritime patruljefly

Prosjektet for fasiliteter for P8 maritime patruljefly ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 346 S (2018–2019) til Prop. 60 S (2018–2019). På grunn av risiko for uønsket turbulens, var det nødvendig å flytte fasilitetene lenger sørover enn den opprinnelige lokaliseringen, og ved Stortingets behandling av Innst. 339 S (2019–2020) til Prop.

78 S (2019–2020) ble prosjektets kostnadsramme økt.

Byggeprosjektet omfatter etablering av en hangar med plass for tre P-8, der to plasser er knyttet til vedlikehold og én plass til vask av flyene. Videre inneholder prosjektet administrative fasiliteter, verkstedfasiliteter for P-8 samt teknisk lager og verksted- og lagerfasiliteter for bakkeutstyr og redningsutstyr. Det skal også etableres oppstillingsplasser for P-8, plattform for lasting av ammunisjon og utendørs spyleanlegg for flyene.

Grunntrepreisen og bygg for høyspent- og reservekraft er ferdigstilt i 2021. Entrepriene for bygg og utomhus ble kontrahert sommeren 2021, og arbeidene vil pågå i 2022. Prosjektet er planlagt overlevert ved årsskiftet 2023/2024.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 2 501 mill. kroner inkludert innredning, merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

Evenes – fasiliteter for NATOs kampflyberedskap

Prosjektet for fasiliteter for NATOs kampflyberedskap (QRA) ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 346 S (2018–2019) til Prop. 60 S (2018–2019). Prosjektet omfatter tilpasning og oppgradering av fire av de spredte kampflyhangarene, som skal benyttes til oppbevaring, klargjøring og lettere vedlikehold av F-35 på QRA-beredskap. Videre blir hangar H2 tilpasset for å kunne ivareta vedlikehold av kampfly ut over normal flyklargjøring. Prosjektet vil også omfatte bygging av et vakt- og beredskapsbygg og fasiliteter for planlegging av operasjoner, trening og øving for NATOs kampflyberedskap, med tilhørende forlegning og mulighet for enkel forpleining. Som del av prosjektet vil det også bli etablert et oppfangings-system (*Runway Arresting gear*, RAG) for kampfly på rullebanen.

Fasilitetene er i all hovedsak overlevert i henhold til planen i 2021, og prosjektet er planlagt terminert i første kvartal 2022.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 227 mill. kroner, inkludert innredning, merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

Evenes – fornyelse og oppgradering av infrastruktur

Prosjektet for fornyelse og oppgradering av infrastruktur på Evenes flystasjon ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 359 S (2017–2018) til Prop. 66 S (2017–2018). Prosjektet omfatter oppgradering og økning av kapasiteten innenfor alle

infrastrukturområder ved Evenes flystasjon. Tiltakene omfatter blant annet etablering av ny høyspent kraftforsyning, ny strømforsyning, nytt reservekraftanlegg, nye rør for vann og avløp, fjernvarme-/kjølerør, oppgradering av IKT-infrastrukturen på hele basen og ny adkomstvei fra administrativt område til det nye MPA-området sørvest på basen. Prosjektet har grensesnitt mot infrastruktur utendørs i prosjektet for fasiliteter for maritime patruljefly.

I 2021 har det vært fortløpende deloverleveringer av infrastruktur knyttet til bygg som ferdigstilles. Resterende deler av prosjektet har overlevering i 2022, og terminering er planlagt i første kvartal 2023.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 747 mill. kroner, inkludert innredning, merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

Evenes – nye befalsforlegninger

Prosjektet for nye befalsforlegninger på Evenes ble igangsatt etter Stortingets behandling av Innst. 7 S (2018–2019) til Prop. 1 S (2018–2019). Utbyggingen på Evenes flystasjon innebærer at forlegningskapasiteten for befal må økes for å dekke det totale behovet. Dette er planlagt gjennomført i flere byggetrinn tilpasset personellplanen ved Evenes og tilgjengelige investeringsmidler. Prosjektet omfatter etablering av 94 kvarter fordelt på to forlegningsbygg med overdekket utendørs forbindelse.

Prosjektet ble overlevert sommeren 2021, og terminering er planlagt første kvartal 2022.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 236 mill. kroner, inkludert innredning, merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

Evenes – sykestue, velferd og idrett

Prosjektet for sykestue, velferd og idrett på Evenes ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 7 S (2019–2020) til Prop. 1 S (2019–2020).

Prosjektet omfatter etablering av et samlet bygg for funksjonene velferdstjeneste, undervisning, prestetjeneste, idrett, kantine og tillitsvalgtholdning. Prosjektet omfatter også fasiliteter for basehelsetjenesten ved Evenes gjennom etablering av sykestue med direkte tilknytning til velferdsbygget.

I 2022 vil det bli arbeidet med å oppføre byggene med tilhørende utomhus arealer, og overlevering er planlagt i tredje kvartal 2022.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 345 mill. kroner, inkludert innredning, merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

Haakonsvern – oppgradere infrastruktur og utfase fossilt brensel

Prosjektet for oppgradering av infrastruktur og utfasing av fossilt brensel på Haakonsvern ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 359 S (2017–2018) til Prop. 66 S (2017–2018). Prosjektet omfatter tiltak innenfor høyspent og lavspent elektro, utskifting av vannledninger og etablering av grøfter med el-kabler og rør til fjernvarme og fjernkjøling. Forurensede masser fra grøfter leveres til godkjent mottak. Videre omfatter prosjektet utfasing av fossilt brensel ved at oljetanker og oljekjeler fjernes og erstattes med fjernvarme og fjernkjøling fra en ny energisentral basert på sjøvarme.

Grunn- og infrastrukturarbeider vil bli videreført i 2022, og energisentralen ferdigstilles. Prosjektet er planlagt å være ferdig ved årsskiftet 2023/2024.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 704 mill. kroner, inkludert merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

Haakonsvern – vedlikeholdsfasilitet for nye ubåter med kaianlegg

Prosjektet for vedlikeholdsfasilitet for nye ubåter med tilhørende kaianlegg på Haakonsvern ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 346 S (2018–2019) til Prop. 60 S (2018–2019). Byggeprosjektet omfatter etablering av et bygg med to vedlikeholdshaller med tilhørende verksted og lager, et administrasjonsbygg med kontor og møterom, et kaianlegg og utomhusanlegg. Kaianlegget inkluderer skipsheis og kaihus for klargjøring av ubåtene før tokt. Utomhusanleggene omfatter transportsystem for ubåtene og infrastruktur.

I 2022 vil det pågå arbeid med tomteopparbeidelse og med prosjektering av kai og bygg. Prosjektet planlegges ferdigstilt tilpasset leveransen av nye ubåter.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 3 540 mill. kroner, inkludert innredning, merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

Haakonsvern – oppgradere utrustningskai

Prosjektet for oppgradering av utrustningskai på Haakonsvern ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 346 S (2018–2019) til Prop. 60 S (2018–2019).

Prosjektet omfatter oppgradering av utrustningskaia og punktvis utdyping av sjøbunnen for å oppnå nødvendig seilingsdybde. Eksisterende omformerstasjon oppgraderes og nytt omformeranlegg for landstrøm etableres. Prosjektet omfatter også to nye kaihus med punkter for tilknytning til blant annet vann, avløp og landstrøm. Videre blir det gjennomført nødvendige tiltak for sikkerhet rundt kaia.

Arbeidene med utbedringer og oppgraderinger vil bli videreført i 2022, og prosjektet er planlagt overlevert sommeren 2022.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 241 mill. kroner, inkludert merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

Porsangmoen – boliger og forlegninger

Prosjektet for boliger og forlegninger på Porsangmoen ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 496 S (2020–2021) til Prop. 123 S (2020–2021).

Prosjektet omfatter kjøp av 19 boliger og bygging av 72 nye befalskvarter. Boligene er planlagt i Lakselv sentrum, og kvarterene i det eksisterende boligområdet utenfor leiren. Videre omfatter prosjektet bygging av en ny mannskapsforlegning for 192 vernepliktige i seksmannsrom med bad i tilknytning til hvert rom.

Bygging av kaserne og forlegning vil pågå i 2022, og alle tiltakene i prosjektet er planlagt overlevert innen utgangen av 2023.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 368 mill. kroner, inkludert innredning, merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

Værnes – lager og forsyning av flydrivstoff

Prosjektet for lager og forsyning av flydrivstoff på Værnes ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 381 S (2016–2017) til Prop. 123 S (2016–2017). Ved Stortingets behandling av Innst. 7 S (2018–2019) til Prop. 1 S (2018–2019) ble prosjektets kostnadsramme endret.

Prosjektet omfatter etablering av tanker for flydrivstoff på en kai i Muruvik i Malvik kommune. I tillegg til tanker plassert i et oppsamlingsbasseng, omfatter prosjektet teknisk bygg med

lager, verksted, pumper og reservekraft og et bygg med kaikontor. En ledning for drivstoff skal gå fra anlegget i Muruvik og inn til Værnes.

Prosjektet er overlevert til bruker i 2021. Det skal gjennomføres prøvedrift og eventuelt garantiarbeider, og prosjektet termineres tredje kvartal 2022.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 363 mill. kroner, inkludert merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

Værnes – forsyningsbygg

Prosjektet for forsyningsbygg på Værnes ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 7 S (2019–2020) til Prop. 1 S (2019–2020).

Det nye forsyningsbygget på Værnes vil legge til rette for en fremtidsrettet effektiv logistikkjeneste som støtter opp under den operative virksomheten i hele regionen. Det nye forsyningsbygget skal blant annet inneholde forsyningslager, depoter og administrasjonslokaler.

Byggearbeidene vil bli videreført i 2022, og prosjektet er planlagt overlevert innen utgangen av 2022.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 347 mill. kroner, inkludert innredning, merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

Ørland – ytre perimeter

Prosjektet for etablering av ytre perimeter ved Ørland flystasjon ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 7 S (2016–2017) til Prop. 1 S (2016–2017). Prosjektet omfatter tiltak for nødvendig grunnsikring på basen i form av forsterking av ytre perimeter, inkludert hindring av personell og kjøretøyer, overvåkingssystem for deteksjon og verifikasjon, samt nytt adgangskontrollområde for effektiv og sikker kontroll. Arbeidene gjennomføres i fem faser, der fire av fasene er ferdigstilt og overlevert. Fase fem har avhengighet til ny hovedvakt og til utvikling i området mellom Hårberg skole og Kleivhaugen. Før fase fem kan iverksettes er det behov for omregulering av tidligere landbruksareal, og det er avdekket at det er behov for oppfølging av kulturminner. Denne parsellen kan ikke startes før avklaringer er på plass.

I 2022 vil det bli arbeidet med avklaringer av gjenstående trase ved Hårberg skole og produksjon av traseen ved eksisterende hovedadkomst.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 515 mill. kroner, inkludert innredning, merver-

diavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

Ørland – hovedrullebane

Prosjektet for forlengelse av hovedrullebanen ved Ørland flystasjon ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 7 S (2015–2016) til Prop. 1 S (2015–2016). Prosjektet innebærer en 286 meters forlengelse av hovedrullebane og parallellrullebane ved Ørland flystasjon. Selve rullebanen ble tatt i bruk i 2017.

Prosjektet er i hovedsak fullført, men enkelte restarbeider gjenstår. I 2022 vil det bli gjennomført tiltak knyttet til etablering av separasjonsdam. Prosjektet planlegges ferdigstilt høsten 2022.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 788 mill. kroner, inkludert merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

Ørland – nye hangarer for F-35

Prosjektet for nye hangarer for F-35 ved Ørland flystasjon ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 381 S (2016–2017) til Prop. 123 S (2016–2017). Prosjektet innebærer bygging av tolv hangarer, hver med plass til to F-35 kampfly og med en robust konstruksjon som gir tilstrekkelig beskyttelse mot inntrengning og ytre påvirkning. Hver hangar har rom og utstyr for klargjøring av flyene før oppdrag.

Alle hangarene er nå ferdige og overlevert. Tank- og prosessanlegg for flydrivstoff er under utførelse og er planlagt gjennomført innen utgangen av 2021, og er deretter klart for prøvedrift. I 2022 vil det pågå arbeid med ferdigstillelse, sluttoppgjør og prøvedrift på tank- og prosessanlegget.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 2 394 mill. kroner, inkludert innredning, merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

Ørland – støytiltak Forsvarets bygg på flystasjonen

Prosjektet for gjennomføring av støytiltak på Forsvarets egen bygningsmasse på Ørland flystasjon ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 381 S (2016–2017) til Prop. 123 S (2016–2017). Prosjektet innebærer å gjennomføre støyreduserende tiltak i henhold til reguleringsplanbestemmelsene og arbeidsmiljøloven på eksisterende bygningsmasse, som skal videreføres i forbindelse med etableringen av Ørland flystasjon som Forsvarets kampflybase. Støytiltak på egen byg-

ningsmasse startet i 2017 og prosjektet er planlagt terminert primo 2022.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 238 mill. kroner, inkludert merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

Ørland – støyreduserende tiltak utenfor baseområdet

Prosjektet for gjennomføring av tiltak for å redusere støykonsekvensene for bygningsmasse med støyømfintlig bruksformål utenfor baseområdet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 381 S (2016–2017) til Prop. 123 S (2016–2017). Prosjektet innebærer å tilby innløsning av bygninger med støyømfintlig bruksformål i rød støysone, og å gjennomføre støyreduserende tiltak på bygningsmasse med støyømfintlig bruksformål i gul støysone innen utgangen av 2019, i henhold til reguleringsplanens bestemmelser for Ørland flystasjon. I tillegg skal eventuell bygningsmasse som innløses i rød støysone avhendes, sikres eller rives.

I hovedsak ble innløsning og støyreduserende tiltak på boliger i Ørland kommune gjennomført innen fristen i reguleringsplanen. Støytiltak på boliger i rød støysone hvor boligeier takket nei til innløsning av boligen ble imidlertid først ferdigstilt i 2020. Det har i tillegg vært en prosess for å få avklart at fritidsboliger er omfattet av reguleringsplanvedtaket. Gjennomføring av støytiltak på fritidsboliger i Ørland og Orkland kommuner ferdigstilles i løpet av 2021. I 2022 vil aktiviteten i prosjektet bestå av avhending, riving og sikring, og øvrig ferdigstillelse. Avhending og riving av innløste boliger i rød støysone planlegges ferdigstilt i 2023.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 1 386 mill. kroner, inkludert merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader

Ørland – tilpasning Hårberg skole og nytt idrettsbygg

Prosjektet for tilpasning av tidligere Hårberg skole og nytt idrettsbygg på Ørland ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 346 S (2018–2019) til Prop. 60 S (2018–2019). Prosjektet omfatter gjenbruk av bygningene ved den gamle Hårberg skole og bygging av nytt idrettsbygg i tilknytning til denne. Velferdsbygget skal inneholde funksjoner som kantine, møterom, areal for prest og aktiviteter i forbindelse med religion og livssyn samt kontorfasiliteter. Idrettsbygget skal inneholde areal for hallidrett, styrketrening og trening av utholdenhet. Det skal også være våtrom, garderobes, resepsjon og lager for utstyr.

Det nye idrettsbygget ble overlevert til bruker i juni 2021. Gamle Hårberg skole, som vil bli det nye velferdsbygget, overleveres i løpet av høsten 2021. Prosjektet er planlagt terminert i andre kvartal 2022.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 285 mill. kroner, inkludert innredning, merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

Ørland – forsyningsbygg

Prosjektet for forsyningsbygg på Ørland ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 346 S (2018–2019) til Prop. 60 S (2018–2019). Det nye forsyningsbygget er etablert i forlengelsen av det allerede ferdigbygde forsyningslageret til F-35, og skal blant annet inneholde forsyningslager for intendantur, depoter og administrasjonslokale for den økte bemanningen ved flystasjonen.

Prosjektet ble overlevert til bruker i april 2021. Prosjektet termineres i 2022.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 233 mill. kroner, inkludert innredning, merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

Ørland – oppgradering av taksebanene Y og A4-A7

Prosjektet for oppgradering av taksebanene Y og A4-A7 ved Ørland flystasjon ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 339 S (2019–2020) til Prop. 78 S (2019–2020).

Prosjektet omfatter utskifting av asfaltdekke på taksebanene Y og A4-A7 med etablering av ny lyssetting langs taksebanene. Samtidig vil man rette opp et avvik på eksisterende tverrfall for vannvrenning på taksebane Y, og etablere et nytt betongfundament for flytting av det mobile brem-

sewiresystemet (*Runway arresting gear*, RAG) ut av sikkerhetssonen langs taksebane Y. I tillegg skal prosjektet utvide den effektive banebredden til taksebane Y og øke bæreevnen på sikkerhetsområdet langs taksebanen til å møte NATO-kravene til nødrullebane/reserverullebane.

I 2022 vil det pågå resterende anleggsarbeider, asfaltering og arbeid med lysanlegget. Prosjektet planlegges ferdigstilt og overlevert innen utgangen av 2022.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 620 mill. kroner, inkludert merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

Ørland – utbedring av hovedrullebane

Prosjektet for utbedring av hovedrullebanen på Ørland ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 496 S (2020–2021) til Prop. 123 S (2020–2021).

Prosjektet omfatter utskifting av masser for å lukke avvik på bæreevnen i sikkerhetsområdet langs den opprinnelige delen av hovedrullebanen. Det er også nødvendig å fornye banedekket på denne delen av rullebanen. Skadet asfaltlag blir frest bort, og det blir lagt nye asfaltlag. I hele rullebanelengden blir det gjennomført tiltak for å utvide baneskuldrene.

Det pågår arbeid med planlegging for en hensiktsmessig gjennomføring for å ta hensyn til at rullebanen kun skal være stengt en sesong. I 2022 er det planlagt å gjennomføre prosjektering og utlysning av konkurranse for å være klar til bygging i 2023. Prosjektet planlegges overlevert ultimo 2024 og terminering våren 2025.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 499 mill. kroner, inkludert innredning, merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

Felles materiell- og eiendom, bygg og anleggsprosjekter – status og fremdrift

Tabell 4.6 Oversikt over felles materiell- og EBA-investeringsprosjekter

	Formål/prosjektnavn	Kostnadsramme	Anslått utbetaling 2022	Forventet gjestående etter 2022
2078	Sensorer for militær luftromsovervåking	8 566	511	7 898
8051	Oppgradering VLF-stasjon Novik	962	333	587

2078 Sensorer for militær luftromsovervåking

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 346 S (2018–2019) til Prop. 60 S (2018–2019). Prosjektet skal anskaffe åtte nye sensorer for overvåking av norsk og nærliggende luftrom. Forsvaret har frafalt kravet om at to av sensorene skal være flyttbare. Prosjektet skal også anskaffe nødvendig eiendom, bygg og anlegg (EBA) med tilhørende infrastruktur (herunder vei, kraft og IKT) til lokasjonene hvor sensorene plasseres, samt tre regionale vedlikeholdssentre (Rygge, Ørlandet og Sørreisa). To radarleverandører leverte tilbud innen fristen i mai 2021. Kontraktforhandlinger for radaranskaffelsen startet andre halvår 2021, og inngåelse av kontrakt forventes i 2022. Det planlegges med leveranser i prosjektet i perioden 2025–2029.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 8 566 mill. kroner, inkludert merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

8051 Oppgradering VLF-stasjon Novik

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 496 S (2020–2021) til Prop. 123 S (2020–2021). VLF (*Very Low Frequency*) stasjon Novik har vært i kontinuerlig drift i over 50 år, uten større tekniske oppdateringer. Stasjonen er en viktig bidragsyter til Norges og NATOs ubåtoperasjoner i nord. Prosjektet skal anskaffe ny senderstasjon og oppdatere aldrende infrastruktur for å sikre en fortsatt stabil og driftssikker VLF-tjeneste til Forsvaret. Prosjektet omfatter både teknisk og bygningsmessig infrastruktur. Prosjektets utbetalinger er planlagt i perioden 2021–2026, og prosjektet planlegges ferdigstilt i 2027.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 962 mill. kroner, inkludert merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

Prosjekter som er avsluttet

Mauken-Blåtind – sammenbinding av skytefelt

Sammenbinding og utvidelse av Mauken-Blåtind skyte- og øvingsfelt ble besluttet ved Stortingets behandling av Innst. S. nr. 145 (1996–1997) til St.prp. nr. 85 (1995–1996). Hensikten var å dekke Forsvarets øvingsbehov i Nord-Norge. Ved behandlingen av Innst. S. nr. 238 (1999–2000) til St.prp. nr. 58 (1999–2000) besluttet Stortinget at utbyggingen av feltet videreføres med en kostnadsramme for investering i eiendom, bygg og anlegg, samt grunnerverv og planarbeid. I 2006 inngikk staten og reindriftsnæringen en avtale om

en ny trase og kjøp av beiterettigheter. Det reviderte prosjektet ble ved behandlingen av Innst. S. nr. 317 (2007–2008) til St.prp. nr. 55 (2007–2008) kostnadsberegnet med en ny ramme. Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 462 mill. kroner.

Utbyggingen av skytefeltet er ferdigstilt innenfor kostnadsrammen. Det gjenstår noe mindre aktivitet i prosjektet med utbedring av vannforsyning til enkelte berørte grunneiere. Departementet vil følge opp disse mindre gjenstående aktivitetene, og rapportering til Stortinget avsluttes.

Ørland – vedlikeholdsbygg F-35

Prosjektet for vedlikeholdsbygg for F-35 ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 337 S (2014–2015) til Prop. 113 S (2014–2015). Bygget inneholder fasiliteter for vedlikehold og reparasjon av flyene, samt undervisningslokaler for opplæring av verkstedpersonell på F-35.

Prosjektet er ferdigstilt og terminert innenfor prosjektets prisjusterte kostnadsramme på 1 489 mill. kroner.

Til informasjon

Investeringsprogrammet for sikring av skjermingsverdige objekter

Forsvarsdepartementet gjennomfører flere investeringsprosjekter hvor sikring for å tilfredsstillende krav i sikkerhetsloven er inkludert. I tillegg gjennomføres et landsomfattende investeringsprogram (SVO-programmet) for å få tilfredsstillende sikring av øvrige skjermingsverdige objekter i Forsvaret. Programmet består av en rekke prosjekter som er planlagt pr. sted. I programmet gjennomføres fysisk sikring av objektene, som barrierer, deteksjon og verifikasjon.

Prosjektene igangsettes av Forsvarsdepartementet innenfor fullmakten til å starte opp og gjennomføre EBA-prosjekter med en kostnadsramme under 200 mill. kroner. Forsvarsdepartementet sendte oppdrag til Forsvarsbygg om å starte planleggingen i november 2016, og det ble i 2017 satt av 450 mill. kroner til SVO-programmet. Rammen er i dag 474 mill. 2022-kroner. Forsvaret er gitt ansvaret som prosjekteier for SVO-prosjektene.

Forsvaret har rapportert til departementet at det er god kontroll på porteføljen og god oversikt over forestående anskaffelser. Koronapandemien kan imidlertid fortsatt gi negativ påvirkning på markedssituasjon, prisnivå og leveringstid. Det er derfor fremdeles usikkerhet knyttet til løsninger

og leverandørmarked, og dermed kostnad og tidspunkt for ferdigstilling.

Basert på informasjon fra Forsvaret pr. august 2021, vil om lag 57 pst. av skjermingsverdige objekter med behov for investeringstiltak i SVO-programmet være tilfredsstillende fysisk sikret ved utgangen av 2021. Det anses derfor fremdeles at fysiske sikringstiltak på gjeldende liste over skjermingsverdige objekter kan gjennomføres innenfor rammen og innen utgangen av 2023.

Fremtidige prosjekter

1082 NH90 Block 2 oppgradering

NH90 skal etter planen utgjøre en sentral del av kampsystemet fregatt og til støtte for Kystvakten. NH90-helikoptrene ble besluttet anskaffet i 2001. I tiden som er gått siden spesifikasjoner og krav til de norske NH90-helikoptrene ble satt, har NATO, militær- og sivile luftfartsmyndigheter stilt nye og strengere krav til luftmateriell. Prosjektets hensikt er å oppgradere sensor-, navigasjons- og kommunikasjonsløsninger for å møte disse kravene. Oppgraderingen er derfor nødvendig for at NH90 skal kunne ha relevant funksjonalitet og operativ kapasitet for å kunne løse sine oppdrag. Prosjektet planlegges gjennomført i samarbeid med andre NH90 brukernasjoner.

Tiltaket er planlagt gjennomført gjennom et flernasjonalt utviklingsprogram fra 2023 og oppgradering av den norske NH90 vil gjennomføres fra slutten av 2020-tallet. Regjeringen vil legge frem prosjektet for Stortinget på et senere tidspunkt.

1103 Utvidet mellomløsning Ula-klasse ubåter

Langtidsplanen for forsvarssektoren, jf. Prop. 14 S (2020–2021), beskriver behovet for å levetidsforlenge et begrenset antall Ula-klasse ubåter frem til de nye ubåtene er operative. Dette innebærer tiltak ut over hva som gjennomføres i eksisterende prosjekter, og må ses i sammenheng med disse, herunder prosjekt 6370 Mellomløsning Ula-klassen ubåter.

Prosjektet vil ivareta behovet for å gjennomføre tiltak på Ula-klassen for å forhindre et kapa-

tetsgap i overgangen mellom gammel og ny ubåt-klasse.

Regjeringen vil legge frem prosjektet for Stortinget på et senere tidspunkt.

Det vises også til omtale under prosjektene 6345 Videre oppdatering av Ula-klasse ubåter og 6370 Mellomløsning Ula-klasse ubåter.

1107 Ny helikopterkapasitet

Hensikten med prosjektet er å anskaffe helikopterkapasitet til både Forsvarets spesialstyrker og Hæren. Helikoptrene skal organiseres i en skvadron på Rygge til understøttelse av spesialstyrkene, og en skvadron på Bardufoss for å understøtte og samvirke med Hæren. Nye helikoptre til spesialstyrkene skal være bedre tilpasset spesialstyrkenes behov enn dagens helikopterkapasitet, og erstatte denne i perioden mellom 2024 og 2029. Det pågår nå et arbeid med en konseptvalgutredning.

Regjeringen vil legge frem prosjektet for Stortinget på et senere tidspunkt.

6359 Fremtidig maritim minemottiltakskapabilitet

Eksisterende kapasiteter for minejakt og minesveip, representert ved Oksøy- og Alta-klassen mineryddingsfartøyer, nærmer seg forventet teknisk levetid, og det er behov for tiltak for å videreføre kapabiliteten. Det pågår en betydelig utvikling innenfor teknologiske områder som er relevant for fremtidig maritim minemottiltakskapabilitet. Dette gir muligheter for redusert avhengighet av spesialiserte fartøystyper, muligheten til å flytte bemannede fartøyer ut av de områdene som vurderes å ha en forhøyet minetrussel og til å benytte modulære og ubemannede farkoster til å lokalisere og håndtere sjøminer.

Hensikten med prosjektet er derfor å fremskaffe en tidsriktig og relevant kapasitet til minemottiltak, basert på modulære og autonome systemer. De autonome systemene vil kunne operere ut fra land eller fra to moderfartøyer som skal fremskaffes av prosjektet.

Regjeringen vil legge frem prosjektet for Stortinget på et senere tidspunkt.

Del III
Budsjettforslag

5 Nærmere omtale av bevilgningsforslagene mv.

Programområde 04 Militært forsvar

Programkategori 04.10 Militært forsvar mv.

Kapitlene i budsjettet

Fra og med 2021 ble driftsutgifter for Forsvaret samlet under kapittel 1720 Forsvaret. Den økonomiske styringen og kontrollen med Forsvaret er uendret, men Forsvaret har noe større frihet for tverrprioriteringer, dersom det skulle være behov for dette gjennom året.

Kapittel 1720 Forsvaret består av alle driftsenhetene i Forsvaret unntatt Etterretningstjenesten og Redningshelikoptertjenesten. Innledningsvis i kapittel 1720 er det lagt inn en tabell som viser fordelingen ved inngangen til 2021 og forsvarssjefens planlagte fordeling av bevilgningen for 2022 på driftsenhetene på kapitlet.

For en del av budsjettpostene er det satt inn en tabell som viser en mer detaljert nedbrytning av endringene på posten fra 2021 til 2022. I tabellene fremgår kompensasjoner som er lagt til posten. I tillegg fremgår tekniske endringer, som blant annet er flytting av oppgaver og organisatoriske

endringer, med tilhørende ressurser, som endrer bevilgningen uten at det har økonomisk betydning for virksomheten. Videre inngår frigjøring av midler gjennom forbedring og effektivisering, herunder til avbyråkratiserings- og effektiviseringsreformen. Deretter fremkommer de budsjettmessige endringene inndelt i hva som er direkte knyttet til oppfølging av langtidsplanen og øvrige reelle endringer i 2022.

I nominell endring på utgiftssiden inngår avbyråkratiserings- og effektiviseringsreformen med en reduksjon på 209,5 mill. kroner samlet for forsvarssektoren.

I henhold til etablert praksis inkluderer utgiftssiden budsjetterte inntekter. Dersom inntektene blir lavere enn budsjettert, vil forsvarsrammen bli tilsvarende redusert. Dersom inntektene blir større enn budsjettert, gjelder Forsvarsdepartementets generelle merinntektsfullmakt.

Utgifter under programkategori 04.10 fordelt på kapitler

(i 1 000 kr)

Kap.	Betegnelse	Regnskap 2020	Saldert budsjett 2021	Forslag 2022	Pst. endr. 21/22
1700	Forsvarsdepartementet	1 484 716	1 641 288	1 781 509	8,5
1710	Forsvarsbygg og nybygg og nyanlegg	7 620 974	7 982 285	8 656 471	8,4
1716	Forsvarets forskningsinstitutt	195 220	244 189	249 000	2,0
1720	Forsvaret	9 797 367	30 986 938	32 204 886	3,9
1731	Hæren	6 057 973			
1732	Sjøforsvaret	4 619 991			
1733	Luftforsvaret	6 261 470			
1734	Heimevernet	1 447 362			
1735	Etterretningstjenesten	2 223 335	2 372 653	2 580 633	8,8
1760	Forsvarsmateriell og større anskaffelser og vedlikehold	11 095 406	20 716 899	22 896 901	10,5
1761	Nye kampfly med baseløsning	8 046 807			
1790	Kystvakten	1 227 149			
1791	Redningshelikoptertjenesten	764 889	821 971	661 021	-19,6
1792	Norske styrker i utlandet	1 008 033			
	Sum kategori 04.10	61 850 692	64 766 223	69 030 421	6,6

Forslaget for 2022 inkluderer pris- og lønnskompensasjon.

Inntekter under programkategori 04.10 fordelt på kapitler

(i 1 000 kr)					
Kap.	Betegnelse	Regnskap 2020	Saldert budsjett 2021	Forslag 2022	Pst. endr. 21/22
4700	Forsvarsdepartementet	58 822	42 412	52 627	24,1
4710	Forsvarsbygg og nybygg og nyanlegg	4 209 282	4 539 580	4 520 821	-0,4
4720	Forsvaret	694 767	754 951	768 453	1,8
4731	Hæren	148 228			
4732	Sjøforsvaret	57 259			
4733	Luftforsvaret	145 709			
4734	Heimevernet	35 464			
4760	Forsvarsmateriell og større anskaffelser og vedlikehold	309 455	501 913	484 339	-3,5
4761	Nye kampfly med baseløsning	50 733			
4790	Kystvakten	153 037			
4791	Redningshelikoptertjenesten	665 999	726 271	548 937	-24,4
4792	Norske styrker i utlandet	36 615			
4799	Militære båter	920	500	500	0,0
	Sum kategori 04.10	6 566 290	6 565 627	6 375 677	-2,9

Forslaget for 2022 inkluderer pris- og lønnskompensasjon.

Kap. 1700 Forsvarsdepartementet

(i 1 000 kr)					
Post	Betegnelse	Regnskap 2020	Saldert budsjett 2021	Forslag 2022	
01	Driftsutgifter	913 756	879 899	970 178	
21	Spesielle driftsutgifter, <i>overslagsbevilgning</i>	52 803	137 153	140 719	
43	Til disposisjon for Forsvarsdepartementet, <i>kan overføres</i>	899	9 713	9 936	
71	Overføringer til andre, <i>kan overføres</i>	80 271	92 985	65 078	
73	Forskning og utvikling, <i>kan overføres</i>	77 566	144 326	158 078	
78	Norges tilskudd til NATOs og internasjonale drifts- budsjetter, <i>kan overføres</i>	359 421	377 212	437 520	
	Sum kap. 1700	1 484 716	1 641 288	1 781 509	

I tillegg til Forsvarsdepartementets driftsutgifter, dekker kapitlet utgifter til blant annet den særskilte kompensasjonsordningen for veteraner, til-

skudd til frivillige organisasjoner, forskning og utvikling, Norges tilskudd til NATOs ulike drifts-

budsjetter, samt uforutsette utgifter som trenger rask avklaring.

Post 01 Driftsutgifter

Posten dekker Forsvarsdepartementets ordinære driftsutgifter, utgifter til Forsvarets materielltilsyn, internrevisjonsfunksjonen i forsvarssektoren, Norges faste delegasjon til NATO, forsvarsråder, forsvarsattachéer og militærrådgivere ved norske

utenriksstasjoner, samt deler av den personlige staben til generalsekretæren i NATO. Posten dekker videre utgifter knyttet til blant annet beredskap, krisehåndtering og forsvarssektorens miljødatabase.

Posten foreslås økt nominelt med 60,1 mill. kroner sammenliknet med saldert budsjett for 2021. Nedenfor følger endringene fra 2021 til 2022:

Tabell 5.1 Endringer fra 2021

	(i mill. kr.)
Saldert budsjett 2021	879,9
Pris- og lønnskompensasjon	24,6
Tekniske endringer	-4,3
Effektivisering	-4,5
Øvrige endringer	19,4
Felles IKT-prosjekt	55,0
Forslag 2022	970,2

De tekniske endringene som foreslås er i stor grad omdisponeringer som følge av nye regnskapstekniske vurderinger knyttet til budsjettering og regnskapsføring av tilskudd samt endringer som følge av ny pensjonspremiemodell. Bevilgningen under posten er økt med 12,8 mill. kroner som følge av at forventet pensjonspremie til Statens pensjonskasse, inklusive arbeidsgiveravgift av dette, er økt tilsvarende, jf. nærmere omtale i Del I, 1.3. Hovedprioriteringer og økonomiske rammer for 2022. Det foreslås videre at Forsvarsdepartementet skal effektivisere for 4,5 mill. kroner i 2022. Øvrige endringer består i hovedsak av en rammeoverføring fra Kommunal- og moderniseringsdepartementet til ny sak- og arkivløsning for departementsfellesskapet. I tillegg er reiseutgifter redusert med 2 mill. kroner som følge av endrede reisevaner i statlige virksomheter. Felles IKT-prosjekt for departementsfellesskapet, som ledes av Forsvarsdepartementet, foreslås tilført 55 mill. kroner.

FNs sikkerhetsråd

Norge er valgt inn i FNs sikkerhetsråd for en periode på to år. Perioden begynte 1. januar 2021. For å ivareta økningen i saksmengde knyttet til Norges plass i FNs sikkerhetsråd i 2022 videreføres en moderat styrking av posten. Arbeidet påregnes

i særlig grad å omfatte saksforberedelser til møter i sikkerhetsrådet. Gjennom å ha blitt valgt inn som medlem av sikkerhetsrådet for årene 2021 og 2022 vil Norge ha en vesentlig større mulighet til å påvirke viktige prosesser i FN.

Styrke FNs fredsoperative virksomhet

Fredsoperasjoner er et av FNs mest sentrale og etterspurte virkemidler for å opprettholde internasjonal fred og sikkerhet. Norge er opptatt av å bidra til at arbeidet med å reformere FNs fredsbevarende og politiske operasjoner styrkes. Det flerårige arbeidet med utarbeidelsen av håndbok for beskyttelse av sivile i væpnede konflikter og bekjempelse av konfliktrelatert seksualisert vold ble ferdigstilt og lansert i 2020. Det jobbes nå i FN med å oversette håndboken og operasjonalisere den i misjonsområdene. Norge har initiert et arbeid med interaktive læringsplattformer med potensial for bruk i en FN-ramme. Norge vil i 2022 videreføre dette arbeidet og støtte til ulike reformtiltak i FN, og arbeide med identifisering av ytterligere nye initiativ og tiltak.

Forsvarsattachéer, forsvarsråder og militærrådgivere
Forsvarsattachéene og militærrådgiverne er Forsvarsdepartementets militære representanter,

mens forsvarsrådene er Forsvarsdepartementets sivile representanter ved norske utenriksstasjoner. Representantene har ansvar for koordinering og oppfølging av forsvarssamarbeid, forsvarsmateriellsamarbeid samt oppfølging av sikkerhets- og forsvarspolitiske forhold i de land eller organisasjoner de er akkreditert og sideakkreditert til. Den norske NATO-delegasjonen ivaretar Norges interesser i NATO-hovedkvarterets stående komiteer og arbeidsprosesser. Attachéordningen vurderes kontinuerlig, og personellets lokalisering endres etter behov. Behovet knyttes blant annet til sikkerhetspolitisk viktighet, forholdet til nære allierte og prioriterte samarbeidspartnere samt omfang av bilateralt forsvarsrelatert samarbeid. Norge har innenfor denne ordningen i dag representasjon ved 14 ambassader og ved fire organisasjoner (NATO, FN, OSSE og EU).

Forskning på personellområdet

Bevilgningene til forsknings- og utviklingsaktivitetene på personell- og kompetanseområdet knyttes seg til forskningsområde 5 i forsvarssektorens FoU-strategi. Når Forsvarets operative evne skal styrkes, er det avgjørende at personell med riktig kompetanse og riktig sammensetning bemanner sektorens organisasjon, materiell og systemer. I 2022 vil FoU-midlene prioriteres til å fremskaffe kunnskap som bidrar til å styrke evnen til å rekruttere og beholde sivil og militær kompetanse i forsvarssektoren, slik at både dagens og fremtidens behov for kompetanse ivaretas på en mest mulig fleksibel måte. Det settes i tillegg av midler til å finansiere veteranforskning for å utvikle treffsikre tiltak for ulike veterangrupper, jf. Stortingets behandling av Innst. 20 S (2020–2021) til Meld. St. 15 (2019–2020) «Også vi når det blir krevet. Veteraner i vår tid».

Felles IKT-løsning for departementsfellesskapet og regjeringen

Med utviklingen av digitale trusler, er sikkerheten i IKT-løsningene som benyttes av departementene av stor betydning. Det er pr. dags dato fem ulike IKT-løsninger i departementsfellesskapet. Nasjonal sikkerhetsmyndighet har tydelig uttalt at sikkerheten svekkes ved mange ulike IKT-løsninger. En felles IKT-løsning for departementene vil bidra til å øke informasjonssikkerheten i departementsfellesskapet og regjeringen. Det er derfor besluttet at Statsministerens kontor, alle departementer, Norges utenriksstasjoner og Departementenes sikkerhets- og serviceorganisasjon skal

migreres til Forsvarsdepartementets løsning. Forsvarsdepartementet leder og gjennomfører arbeidet. De økte utgiftene gjelder blant annet økt kapasitet til sentral maskinvare, lagringskapasitet, økt behov for dataromskapasitet, lisensutgifter samt utvidelse av nettverksinfrastruktur inkludert sikkerhet og overvåking.

Post 21 Spesielle driftsutgifter, overslagsbevilgning

Statens pensjonskasse forvalter den særskilte kompensasjonsordningen for personell som har pådratt seg psykiske belastningsskader i utenlandsoperasjoner mellom 1978 og 2010. Statens pensjonskasse utarbeider også prognoser for utbetalinger under ordningen. Prognosene gjelder for utbetalinger etter 35G- og 65G-ordningene samlet. Det er likevel knyttet stor usikkerhet til utgiftene etter den særskilte kompensasjonsordningen. Statens pensjonskasse opplyser at anslagene i prognosene er usikre, og sensitive for endringer i de underliggende driverne. Usikkerheten beror i stor grad på antall erstatningskrav som blir innvilget, ventetid for spesialisterklæringer og gjennomsnittlig utbetalingsbeløp.

Statens pensjonskasse forvalter også utbetalinger etter forsvarsloven § 55, som gjelder erstatning for skade pådratt i internasjonale operasjoner etter 2010. Disse sakene budsjetteres sammen med de eldre sakene på post 21. Det samme gjelder for krav om billighetserstatning etter forsvarstilsatteforskriften kapittel 10.

Dette er også i samsvar med Meld. St. 15 (2019–2020) om å innføre «intopserstatning» som fellesbetegnelse på den særskilte kompensasjonsordningen, billighetserstatning etter forsvarstilsatteforskriften og erstatning etter forsvarsloven § 55.

Posten dekker både forvaltning og utbetaling knyttet til intopserstatning.

Klager over vedtak om særskilt kompensasjon, billighetserstatning og krav om erstatning som følge av psykiske belastningsskader etter forsvarsloven § 55 behandles av en særskilt klagenemnd underlagt Forsvarsdepartementet. Sekretariatet for klagenemnda er planlagt overført til Statens sivilrettsforvaltning med virkning fra 1. januar 2022. Statens sivilrettsforvaltnings utgifter i forbindelse med drift av sekretariatet belastes post 21.

FN har en egen erstatningsordning for veteraner skadet i FN-ledede operasjoner. Fra og med 2021 dekker posten også utgifter knyttet til forvaltning av et system for fremsendelse av erstatningskrav til FN på vegne av norske veteraner.

Posten foreslås videreført på om lag samme nivå som saldert budsjett for 2021. For nærmere omtale av dette temaet vises det til Del I, 1.4 Oppfølging av anmodnings- og utredningsvedtak, der anmodningsvedtak nr. 33 til 37 (2020–2021) omtales, samt Del III, 6. Informasjonssaker, Arbeidsgruppe for gjennomgang av erstatnings- og kompensasjonsordningene for veteraner.

Post 43 Til disposisjon for Forsvarsdepartementet

Posten vil bli benyttet til dekning av uforutsette utgifter som trenger rask avklaring. Bevilgningen på posten foreslås videreført på samme nivå som i saldert budsjett for 2021.

Post 71 Overføringer til andre

Bevilgningen på posten foreslås redusert med 27,9 mill. kroner sammenliknet med saldert budsjett for 2021. Reduksjonen skyldes reduksjon i tilskudd til frivillige organisasjoner og til kapasitetsbygging, overføring av tilskuddsordninger knyttet til kapasitetsbygging og historie og minnekulturprosjekter relatert til 2. verdenskrig til kapittel 1720 Forsvaret, og tilbakeføring av det ettårige tilskuddet til restaureringen av Gloster Gladiator.

Sikkerhetspolitiske tilskudd

Forsvarsdepartementet har behov for en utvidet sikkerhetspolitisk dialog med USA. Økt tilgang til amerikansk ekspertise, nettverk og fasiliteter bidrar til å sette lys på norske sikkerhetsutfordringer og -interesser. Forsvarsdepartementet har siden 2014 hatt et samarbeid med *The Atlantic Council of the US* (ACUS) og deres *Scowcroft Center for Strategy and Security*. Samarbeidet bidrar til at et voksende nettverk av amerikanske og norske embetsmenn, militære og sivile ledere får dypere forståelse for transatlantiske sikkerhetsinteresser med fokus på nordområdene. Samarbeidet består i tilrettelegging av konferanser, møter, studiereiser, analyser og rapporter og er forlenget for 2022. I tillegg forvalter Forsvarsdepartementet tre mindre tilskudd for å tilrettelegge for økt kompetanse på Kina og et prosjekt knyttet til økt fokus på dialog med Russland. Midlene foreslås flyttet fra post 01 til post 71 for bedre å tilfredsstille økonomiregelverkets krav til postering av tilskudd. Totale utgifter til formålet utgjør 3,3 mill. kroner.

Støtte til frivillige organisasjoner på forsvarsområdet

Forsvarsdepartementet ønsker å stimulere til at samfunnet bidrar til og støtter opp om Forsvarets mål og virksomhet, samt bidrar til økt kunnskap om, og forståelse for, norsk sikkerhets- og forsvarspolitik. Organisasjoner og virksomheter som bidrar til dette kan søke om midler fra denne posten. Tilskuddsordningens formål og bestemmelser for tildeling fremgår av forskrift om tilskudd til frivillig aktivitet på forsvars- og sikkerhetsområdet.

Tildelingen til forsvarsrelaterte organisasjoner foreslås redusert med om lag 13 mill. kroner fra nivået i saldert budsjett for 2021. Tilskuddsordningen vil fortsatt være den med høyest tildeling av Forsvarsdepartementets tilskuddsordninger, og reduksjonen forventes ikke å berøre Forsvarets operative virksomhet.

Nasjonalt opplysningskontor i tilfelle krig og annen væpnet konflikt

I tråd med Genèvekonvensjonene III og IV av 12. august 1949, om henholdsvis behandling av krigsfanger og beskyttelse av sivile i krigstid, samt Tilleggsprotokoll I av 1977 til Genèvekonvensjonene, har statspartene en plikt til å etablere og drifte et nasjonalt opplysningskontor. Dette skal opprettes straks etter fiendtlighetenes åpning eller okkupasjon, og skal motta og videresende opplysninger om krigsfanger og beskyttede personer som befinner seg i statens makt. Norges Røde Kors påtok seg i 2007 dette ansvaret på vegne av Norge gjennom avtale med Forsvarsdepartementet. Det årlige tilskuddet inkluderer utgifter til å delta på møter, trening og øvelser på dette området.

Tildelingen til Nasjonalt opplysningskontor foreslås videreført på om lag samme nivå som i saldert budsjett for 2021.

Stiftelsen Akershus Festning for kunst og kultur

Stiftelsen Akershus festning for kunst og kultur (SAKK) ble etablert av Forsvarsdepartementet i 1989. Stiftelsens formål er å styrke, organisere og koordinere kulturell virksomhet på Akershus festning, med de særskilte begrensninger festningen har som et verneverdig, historisk og militært område i sentrum av Oslo. Samarbeidet med andre kulturinstitusjoner står sentralt. Videre har stiftelsen en målsetting om å styrke kunnskapen om Norges historie og å åpne festningsområdet ytterligere for kunst og kulturutfoldelse.

Tildelingen til SAKK foreslås videreført på om lag samme nivå som i saldert budsjett for 2021.

Støtte til Narvik Krigsmuseum ved Stiftelsen Narviksenteret

Som nasjonalt og internasjonalt opplærings- og dokumentasjonssenter utvikler og formidler Stiftelsen Narviksenteret kunnskap om krigen 1940–1945, med særlig vekt på Nord-Norge. Stiftelsen har overtatt driften av Narvik Krigsmuseum, tidligere Nordland Røde Kors Krigsmuseum.

Tildelingen til museet foreslås videreført på om lag samme nivå som i saldert budsjett for 2021.

Post 73 Forskning og utvikling

Bevilgningene på posten foreslås økt nominelt med 13,8 mill. kroner sammenliknet med saldert budsjett for 2021. Foreslått økning er knyttet til forskning og materiellutvikling samt FoU på sikkerhetspolitikk og materiellutvikling. I tråd med Prop. 14 S (2020–2021), og for å sikre fremtidig tilgang på rettidig og relevant kunnskap til den langsiktige utviklingen av forsvarssektoren, skal det prioriteres ressurser til revisjon av sektorens FoU-strategi.

Tilskuddet til det treårige forskningsprosjektet i regi av Nasjonalt kompetansesenter om vold og traumatisk stress fortsetter i 2022. Forskningsprosjektet er et samarbeidsprosjekt mellom Forsvarsdepartementet, Barne- og familiedepartementet og Helse- og omsorgsdepartementet om psykisk helse og hverdagsliv i familien etter internasjonale operasjoner.

Forskning på sikkerhets- og forsvarspolitiske problemstillinger er av økende interesse og betydning i en tid med rask endring i Norges sikkerhetspolitiske omgivelser og i teknologiske forhold av sikkerhetspolitisk betydning. Det er en målsetting å bidra til et høyt kunnskapsnivå og en informert offentlig debatt om tema av interesse for forsvarssektoren. Forskningsstøtten fokuserer hovedsakelig på implikasjoner for Norge og nærområdene som følge av endringene i Norges omgivelser, i tillegg til forskning for å forstå bedre sikkerhetspolitiske implikasjoner som følger Kinas økende internasjonale betydning. I 2022 vil støtten omfatte både kortvarige prosjekter på inntil ett år og langvarige prosjekter. Kortvarig prosjektstøtte baseres på faglige kriterier som revideres årlig for å gjenspeile relevante temaer. Langsiktige prosjekter vil være støtte til flerårige forskningsprogrammer og doktorgradsstipender.

Forskningen konsentreres om geografiske og tematiske områder som er særlig relevante for norsk sikkerhets- og forsvarspolitikk. Samarbeid med relevante utenlandske institusjoner bidrar i tillegg til å fremme norske interesser og synspunkter i utlandet.

Den gjensidige relevansen mellom sivil forskning og forsvarsforskning øker. Samarbeidsordningen for norske bedrifter som ønsker å utvikle forsvarsteknologi er et viktig bidrag til nyskaping og arbeidsplasser. Ordningen har fått økt betydning under koronakrisen og Forsvarsdepartementet vil fortsatt styrke dette arbeidet. Norske bedrifter kan søke Forsvarsdepartementet om midler til samarbeidsprosjekter mellom forsvarssektoren og industrien. Denne ordningen er beskrevet nærmere i Meld. St. 17 (2020–2021) *Samarbeid for sikkerhet – Nasjonal forsvarsindustriell strategi for et høyteknologisk og fremtidsrettet forsvar*. Meldingen inneholder blant annet åtte teknologiske kompetanseområder som Forsvarsdepartementet prioriterer når søknadene vurderes. Søknader som blir godkjent vil bli fulgt opp av Forsvarets forskningsinstitutt (FFI), som ivaretar det faglige og merkantile ansvaret for slike samarbeidsprosjekter. Prosjektene varer normalt fra ett til fire år, og vil i de fleste tilfeller innebære utvikling av prototyper. Forsvarsdepartementet foreslår å bruke inntil 125 mill. kroner på denne ordningen i 2022. Midlene skal også dekke nasjonale støttetiltak for norsk deltakelse i materiell- og industrielt samarbeid med sentrale allierte, herunder norske, private aktørers deltakelse i det Europeiske forsvarsfondet (EDF).

Post 78 Norges tilskudd til NATO og internasjonale driftsbudsjetter

Bevilgningene på posten foreslås økt nominelt med 60,3 mill. kroner sammenliknet med saldert budsjett for 2021. Økningen på posten skyldes økte driftsutgifter i forbindelse med *NATO Alliance Ground Surveillance* (AGS), NATOs kommandostruktur, og økte utgifter til deltakelsen i EDF.

Posten dekker Norges bidrag til driftsbudsjettene i NATO, inkludert drift av kommandostrukturen og overvåkings- og kommunikasjonssystemer. Dette inkluderer blant annet driftsutgiftene knyttet til samarbeidet innenfor *NATO Airborne Early Warning and Control* (NAEW&C), NATO AGS, *NATO Communications and Information Agency* (NCIA) og *NATO Support and Procurement Agency* (NSPA) med tilhørende programmer. Posten dekker også øving av NATO-

styrker, pensjonsutbetalinger og den fellesfinansierte delen av NATO-ledede operasjoner. Videre dekker posten Forsvarsdepartementets utgifter forbundet med Norges tilknytning til materiell-

samarbeidet innenfor rammen av det forsvarspolitiske samarbeidet i EU (herunder EDF), samt til flernasjonalt samarbeid innenfor områdene strategisk lufttransport og tankfly.

Kap. 4700 Forsvarsdepartementet

		(i 1 000 kr)		
Post	Betegnelse	Regnskap 2020	Saldert budsjett 2021	Forslag 2022
01	Driftsinntekter	58 822	42 412	52 627
	Sum kap. 4700	58 822	42 412	52 627

Post 01 Driftsinntekter

Posten foreslås økt nominelt med 10,2 mill. kroner sammenliknet med saldert budsjett for 2021.

Inntektene gjelder i all hovedsak viderefakturering av husleie og andre driftsutgifter knyttet til

Forsvarsdepartementets lokaler på Akershus festning, samt brukerbetaling for tilkobling til Nasjonalt BEGRENSET Nett. Økningen gjelder budsjettekniske endringer knyttet til ovennevnte.

Kap. 1710 Forsvarsbygg og nybygg og nyanlegg

		(i 1 000 kr)		
Post	Betegnelse	Regnskap 2020	Saldert budsjett 2021	Forslag 2022
01	Driftsutgifter, <i>kan overføres</i>	4 476 569	4 851 619	5 123 669
47	Nybygg og nyanlegg, <i>kan overføres</i>	3 144 405	3 130 666	3 532 802
	Sum kap. 1710	7 620 974	7 982 285	8 656 471

Forsvarsbygg skal gjennom modernisering og forvaltning av sektorens bygningsmasse og infrastruktur bidra til utvikling av Forsvarets operative evne. Forsvarsbygg er totalleverandør av eiendomstjenester til forsvarssektoren og forvalter sektorens eiendommer, bygg og anlegg (EBA). Virksomheten dekker sine utgifter gjennom bevilgninger, husleie fra brukerne og betaling for utførte oppdrag.

Det vises til proposisjonens Del I, 4. Investeringer, for omtale av EBA-investeringsporteføljen.

Post 01 Driftsutgifter

Posten omfatter utgifter knyttet til forvaltning, drift, vedlikehold, utskiftinger og utvikling av forsvarssektorens EBA, inkludert bygninger og festningsmurer ved de nasjonale festningsverkene. Videre omfatter posten blant annet utgifter til miljøtiltak, beredskapsarbeid, tilrettelegging for allmenn verneplikt og oppdrag som gjennomføres for andre virksomheter.

Posten foreslås økt nominelt med 272,1 mill. kroner sammenliknet med saldert budsjett for 2021. Nedenfor følger endringene fra 2021 til 2022:

Tabell 5.2 Endringer fra 2021

	(i mill. kr.)
Saldert budsjett 2021	4 851,6
Pris- og lønnskompensasjon	128,6
Effektivisering	-83,8
Tekniske endringer	0
Øvrige endringer	227,3
Forslag 2022	5 123,7

I økningen ligger det at Forsvarsbygg skal effektivisere for 83,8 mill. kroner i 2022, inkludert avbyråkratiserings- og effektiviseringsreformen. Posten foreslås økt hovedsakelig som følge av høyere aktivitet på oppdragsfinansierte aktiviteter innenfor forsvarssektoren, innenfor blant annet beredskap og planlegging og miljøoppyrdding, samt til utbetalinger til prosjektet Sikker teknisk infrastruktur. I tillegg er reiseutgifter redusert med 4 mill. kroner som følge av endrede reisevaner i statlige virksomheter. Hensyntatt tekniske endringer, kompensasjoner og effektivisering foreslås det en økning på posten med 227,3 mill. kroner.

Tabell 5.3 Endringer fra 2021

	(i mill. kr.)
Saldert budsjett 2021	3 131
Priskompensasjon	69,1
Tekniske endringer	0
Styrking i tråd med langtidsplanen	446,7
Øvrige endringer	-113,6
Forslag 2022	3 532,8

I 2022 foreslår regjeringen å redusere bevilgningen på posten med 94,0 mill. kroner knyttet til reduksjon av inntekter ved salg av eiendommer, jf. omtale under kapittel 4710, post 47. Posten reduseres ytterligere som følge av nedtrappingen av den midlertidige styrkingen til baseløsning kampfly. Posten foreslås styrket med 446,7 mill. kroner

Post 47 Nybygg og nyanlegg

Posten foreslås økt nominelt med 402,1 mill. kroner sammenliknet med saldert budsjett for 2021.

Posten omfatter investeringer i EBA som følger av langtidsplanen, herunder EBA til materiellprosjekter, inkludert til kampflyprosjekter, og omstillingstiltak for å understøtte vedtatte flyttinger. Det prioriteres også å gjennomføre tiltak som er nødvendige for å ivareta arbeidsmiljø, helse, miljø og sikkerhet og andre tiltak for å oppfylle krav i lover og forskrifter, samt fornyelse av bygningsmassen. Nedenfor følger endringene fra 2021 til 2022:

til tiltak i langtidsplanen. Hensyntatt kompensasjoner foreslås det en netto økning på posten med 333,0 mill. kroner.

Status i de enkelte investeringsprosjektene er omtalt under Del I, 4. Investeringer. Nærmere omtale om bevilgninger til kampflyanskaffelsen er i tillegg omtalt under kapittel 1760, post 45.

Kap. 4710 Forsvarsbygg og nybygg og nyanlegg

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2020	Saldert budsjett 2021	Forslag 2022
01	Driftsinntekter	4 051 545	4 430 548	4 503 281
47	Salg av eiendom	157 737	109 032	17 540
	Sum kap. 4710	4 209 282	4 539 580	4 520 821

Post 01 Driftsinntekter

Posten foreslås økt nominelt med 72,7 mill. kroner sammenliknet med saldert budsjett for 2021.

Posten omfatter inntekter knyttet til blant annet forvaltning, drift, vedlikehold, utskiftinger og utvikling av forsvarssektorens EBA samt oppdrag som gjennomføres for andre virksomheter, med tilsvarende utgifter på kapittel 1710, post 01. Den foreslåtte økningen skyldes hovedsakelig prisjustering. Økningen samsvarer med tilsvarende endringer på kapittel 1710, post 01.

Post 47 Salg av eiendom

Posten omfatter netto inntekter fra salg av fast eiendom. For 2022 foreslås inntektskravet redusert nominelt med 91,5 mill. kroner sammenliknet med saldert budsjett for 2021 som følge av at det er færre salgbare objekter i avhendingsporteføljen.

Kommandantboligen i Bergen

Ved behandling av Innst. 600 S (2020–2021) til Meld. St. 2 (2020–2021) *Revidert nasjonalbudsjett 2021* 18. juni 2021, ba Stortinget regjeringen vurdere om og i så fall hvordan Kommandantboligen i Bergen kan overdras til Bergen militære samfunn, jf. vedtak nr. 1345.

Vedtaket er fulgt opp. Forsvarsdepartementet har gjennom lang tid jobbet med ulike alternativer for å finne en løsning på forsvarssektorens eieforhold og Bergen militære samfunns (BMS) bruksrett til Kommandantboligen.

BMS er en sammenslutning av flere forsvarsforeninger i Bergensområdet, og fikk i 1975, ved Stortingets behandling av Budsjettinnstilling S nr. 7 (1975–76), bruksrett til Kommandantboligen mot at de tok ansvar for innvendig vedlikehold. Bygningene og tomten forble i forsvarssektorens eie og forvaltes av Forsvarsbygg. Årlig husleie er blitt belastet Sjøforsvarets driftsbudsjett.

Kommandantboligen har gjennom årene utgjort en kostnad for forsvarssektoren. Eiendom-

men har begrenset militærhistorisk interesse, og Forsvarsdepartementet besluttet derfor i 2016 at sektorens ansvar for forvaltning og fremtidige investeringskostnader måtte opphøre. Det har vært en grundig prosess der ulike alternativer har blitt vurdert, herunder forlengelse av leieavtale når dagens leieavtale går ut og salg av eiendommen på det åpne markedet med klausul om bruksrett for BMS.

BMS fikk i mars 2020 tilbud om å kjøpe eiendommen til 2,1 mill. kroner. Kjøpesummen er satt på bakgrunn av BMS sin evigvarende bruksrett og eiendommens tilstand. Bruksretten gir en betydelig redusert verdi på eiendommen. Styret i BMS har akseptert en slik løsning, og informerte i brev til Forsvarsbygg av 15. desember 2020 og brev datert 9. februar 2021 om at de har til hensikt å inngå avtale om kjøp av Kommandantboligen med virkning fra 2. januar 2022.

BMS henvendte seg våren 2021 til Forsvarsdepartementet med anmodning om at Kommandantboligen avhendes på samme måte som Tollbugata 10 i Oslo. Forsvarsdepartementet konkluderte da med at det, på bakgrunn av vesentlige forskjeller i eiendommens historie, bruksformål og bygningsmessige tilstand, ikke er grunnlag for å avhende Kommandantboligen på tilsvarende måte som Tollbugata 10, dvs. for en symbolsk sum. Departementet mener det er svært viktig at avhending av eiendom følger avhendingsinstruksens prosesser for å sikre likebehandling, forutsigbarhet og transparens. Om ikke, er risikoen stor for at man ved avhending begår usaklig forskjellsbehandling eller bryter regelverk, for eksempel knyttet til statsstøtte.

Forsvarsdepartementet fastholder tilbudet til BMS om å overta Kommandantboligen til 2,1 mill. kroner, og legger til grunn at BMS står ved styrets tidligere uttrykte hensikt om å kjøpe Kommandantboligen for dette beløpet.

Kap. 1716 Forsvarets forskningsinstitutt

		(i 1 000 kr)		
Post	Betegnelse	Regnskap 2020	Saldert budsjett 2021	Forslag 2022
51	Tilskudd til Forsvarets forskningsinstitutt	195 220	244 189	249 000
	Sum kap. 1716	195 220	244 189	249 000

Post 51 Tilskudd til Forsvarets forskningsinstitutt

Forsvarets forskningsinstitutt (FFI) er et forvaltningsorgan med særskilte fullmakter. Styret er instituttets øverste organ, og er ansvarlig for instituttets virksomhet overfor Forsvarsdepartementet. Om lag 8 pst. av FFIs driftsinntekter kom fra oppdrag fra kunder utenfor forsvarssektoren i 2020.

FFI er den største forsknings- og utviklingsleverandøren i forsvarssektoren. Tilgang på rettidig og relevant kunnskap er viktig for å legge til rette for strategiske og langsiktige veivalg innenfor forsvarspolitikken. FFIs evne til teknologiutnyttelse, strategisk samarbeid, forskning, utvikling og innovasjon bidrar til å gi Forsvaret relevant operativ evne, redusere sårbarheter og gi mer langsiktig bærekraft.

I perioden 2021–2024 skal FFI videreføre militærteknologisk og realfaglig forskning og utvikling (FoU) som sin hovedinnretning. FFI skal fortsette egen aktivitet som bidrar til å fremskaffe kunnskap, kompetanse og teknologi som ikke kan tilegnes fra sivile institutter. Samtidig skal instituttet også bidra til å videreutvikle sektorens evne til å nyttiggjøre seg resultater fra andre forskningsmiljøer og relevant industri. Dette vil bidra til at sektoren styrker sine evner til å utnytte sivil teknologi i militært øyemed, blant annet gjennom at

FoU og trekantsamarbeidet mellom FFI, Forsvaret og industrien knyttes til prioriterte teknologiske kompetanseområder.

FFI leverer anerkjent forskning, og er en attraktiv samarbeidspartner for nasjonale og internasjonale kunder i sektoren, både innenfor industri og stat. Samtidig ivaretar instituttet også evnen til å levere relevant, kvalitetssikret kunnskapsgrunnlag for norske militære og politiske beslutningstakere.

I samsvar med etablerte prosedyrer for innrapportering av nettobudsjetterte virksomheters kontantbeholdning er det utarbeidet tre standardtabeller med nøkkeltall og kommentarer til FFIs regnskapstall for 2018, 2019 og 2020, og budsjettall for 2021, jf. vedlegg 2 til denne proposisjonen.

Post 51 Tilskudd til Forsvarets forskningsinstitutt

Tilskudd til FFI består av basisfinansiering, og tilskudd til Hav- og miljøkartlegging, Identifikasjonslaboratoriet samt det flerårige forskningsprosjektet Tverrfaglig forskning på kompetanse, personell og økonomi i forsvarssektoren.

Regjeringen foreslår en basisfinansiering av FFI for 2022 på 249,0 mill. kroner, som vil utgjøre om lag 21 pst. av FFIs budsjetterte inntekter i 2022. Nedenfor følger endringene fra 2021 til 2022:

Tabell 5.4 Endringer fra 2021

	(i mill. kr.)
Saldert budsjett 2021	244,2
Priskompensasjon	6,3
Tekniske endringer	-8,6
Effektivisering	-1,2
Øvrige endringer	8,3
Forslag 2022	249,0

Den nominelle økningen sammenliknet med 2021 er 4,8 mill. kroner. Som teknisk endring er bevilgningen under posten redusert med 8,6 mill. kroner som følge av at forventet pensjonspremie til Statens pensjonskasse, inklusive arbeidsgiveravgift av dette, er redusert tilsvarende, jf. nærmere omtale i Del I, 1.3 Hovedprioriteringer og økonomiske rammer for 2022. Forsvarssektorens

fagressurser innenfor CBRN-vern og eksplosivrydding skal styrkes. I tråd med dette og revidert nasjonalbudsjett 2021 foreslår regjeringen å styrke FFI med 10,3 mill. kroner til formålet. I tillegg er reiseutgifter redusert med 2 mill. kroner som følge av endrede reisevaner i statlige virksomheter.

Kap. 1720 Forsvaret

		(i 1 000 kr)		
Post	Betegnelse	Regnskap 2020	Saldert budsjett 2021	Forslag 2022
01	Driftsutgifter	9 774 800	30 903 730	32 164 721
70	Tilskudd Afghan National Army (ANA) Trust Fund		60 000	
71	Overføringer til andre, <i>kan overføres</i>	22 567	23 208	40 165
	Sum kap. 1720	9 797 367	30 986 938	32 204 886

Forsvaret er statens fremste virkemiddel for å kunne ivareta Norges sikkerhet mot eksterne trusler, anslag og angrep. Forsvarssjefen (FSJ) er landets høyeste militære embetsmann og regjeringens og forsvarsministerens nærmeste militære rådgiver i fred og krig. Han har ansvaret for Forsvarets virksomhet i samsvar med oppdrag og retningslinjer gitt av regjeringen og forsvarsministeren.

Regjeringen vil gi informasjon om alle driftsenhetene som inngår i kapittel 1720, og disse har derfor egen omtale hvor også vesentlige endringer i ansvar, oppgaver, satsinger og eventuelle innsparinger er beskrevet. Tabellen under viser forsvarssjefens planlagte fordeling av post 01, driftsutgifter, på de ulike driftsenhetene og til norske styrker i utlandet, samt tilsvarende for budsjett for 2021.

Tabell 5.5 Kap.1720 Forsvaret, post 01

	(1000 kr.)	
Driftsenhet	FSJs plan for 2021	FSJs plan for 2022
Forsvarsstaben og Forsvarets fellestjenester	1 314 650	1 474 148
Forsvarets operative hovedkvarter	886 762	892 555
Hæren	6 282 225	6 524 282
Sjøforsvaret, ekskl. Kystvakten	4 569 046	4 678 819
Luftforsvaret	6 568 003	7 505 412
Heimevernet	1 452 366	1 488 042
Kystvakten	1 210 713	1 205 719
Forsvarets spesialstyrker	948 722	995 085
Cyberforsvaret	2 002 995	1 879 122
Forsvarets logistikkorganisasjon	2 368 271	2 208 543

Tabell 5.5 Kap.1720 Forsvaret, post 01

	(1000 kr.)	
Driftsenhet	FSJs plan for 2021	FSJs plan for 2022
Forsvarets sanitet	379 095	381 523
Forsvarets høyskole	795 697	840 152
Forsvarets personell og vernepliktssenter	1 173 366	1 132 938
Norske styrker i utlandet	951 819	958 381
Sum kap. 1720	30 903 730	32 164 721

Post 01 Driftsutgifter

Kapittel 1720 Forsvaret foreslås økt nominelt med 1 261,0 mill. kroner sammenliknet med saldert

budsjett for 2021. Nedenfor følger endringene fra 2021 til 2022:

Tabell 5.6 Endringer fra 2021

	(i mill. kr.)
Saldert budsjett 2021	30 903,7
Pris- og lønnskompensasjon	780,0
Tekniske endringer	388,5
Effektivisering	-379,3
Styrking i tråd med langtidsplanen	539,0
Øvrige endringer	-67,3
Forslag 2022	32 164,7

De tekniske endringene som foreslås er i hovedsak en følge av ny pensjonspremiemodell og overføring av militærmisjonen i Brussel fra kapittel 1700 Forsvarsdepartementet til kapittel 1720 Forsvaret. Bevilgningen under posten er økt med 301,9 mill. kroner som følge av at forventet pensjonspremie til Statens pensjonskasse, inklusive arbeidsgiveravgift av dette, er økt tilsvarende, jf. nærmere omtale i Del I, 1.3 Hovedprioriteringer og økonomiske rammer for 2022. Regjeringen foreslår videre at Forsvaret skal effektivisere for 379,3 mill. kroner i 2022 i tråd med langtidsplanen. Øvrige endringer reduserer kapittel 1720, post 01, med 67,3 mill. kroner. Her inngår blant annet styrkinger og sentrale midler i 2021 som ikke er videreført i 2022, samt midler som har vært benyttet til øvrige tverrprioriteringer. I tillegg er reiseutgifter redusert med 45 mill. kroner

som følge av endrede reisevaner i statlige virksomheter.

Ut over dette foreslås budsjettet for Forsvaret økt med 539 mill. kroner til tiltak i langtidsplanen som vist i tabellen under. Hensyntatt tekniske endringer, kompensasjoner og effektivisering, foreslås det en økning til Forsvaret med 471,8 mill. kroner.

Regjeringen fortsetter styrkingen av materielldriften gjennom midler til effektforbedring materiell, som er den forsvarsspesifikke kostnadsveksten (utgiftsøkningen) til nytt materiell som innføres. Kostnadsveksten beregnes isolert for hver materieltype, og avhenger blant annet av graden av effektforbedring. For 2022 gjelder styrkingen Hæren, Luftforsvaret og Forsvarets spesialstyrker.

Tabell 5.7 Styrking i tråd med langtidsplanen

	(i mill. kr.)
Innfasing og økt drift av F-35, herunder QRA, samt redusert drift og utfasing av F-16	101,0
Økte driftsutgifter P8 maritime patruljefly	70,7
Økte driftsutgifter NH90 maritime helikoptre	63,4
Alta/Oksøy-klassen videreføres til 2027	57,5
Helårseffekt av personellopptrapping i 2021	51,4
Effektforbedring materiell	45,0
Ny minemottiltakskapasitet	33,1
CBRN-vern og eksplosivrydding	32,5
Innfasing av nye kystvaktfartøyer	22,3
Etablering av kadrebataljoner for logistikk, ingeniør og militærpoliti	21,6
Delt helikopterløsning mellom Rygge og Bardufoss	18,0
Strukturutvikling i Hæren	10,9
Sikring av skjermingsverdige objekter	10,8
Oppstart etablering av en ekstra skvadron i Forsvarets spesialstyrker	0,9
Sum styrking i tråd med langtidsplanen	539,0

Forsvarsstaben og Forsvarets fellestjenester

Forsvarsstaben utøver på vegne av forsvarssjefen strategisk ledelse av Forsvaret, herunder utøver Forsvarsstaben gjennomførings- og oppfølgingsansvaret for oppdrag fra Forsvarsdepartementet.

Forsvarets fellestjenester har et særskilt ansvar for å koordinere og videreutvikle kulturvirksomheten i Forsvaret. Kulturvirksomheten inngår i Forsvarets profesjonskultur, og leverer sentrale bidrag til utvikling av profesjonsidentiteten. Kulturvirksomheten omfatter Forsvarets kommandantskap, Forsvarets musikk og Forsvarets museer. De tre avdelingene skal forvalte Forsvarets kultur og en rekke tradisjoner. Forsvarets museer skal forvalte, formidle og forske på Norges krigs-, forsvars- og militærhistorie.

Fra 2021 til 2022 er den planlagte reduksjonen i rammen til Forsvarsstaben og Forsvarets fellestjenester i hovedsak relatert til at effektivisering ennå ikke er fordelt til de ulike driftsenhetene i Forsvaret. Fordelingen mot de ulike driftsenhetene vil bli gjort av forsvarssjefen på et senere tidspunkt.

Forsvarets musikk videreføres med fem profesjonelle korps. I tråd med Innst. 62 S (2016–2017) til Prop. 151 S (2015–2016) skal 40 pst. av de samlede utgiftene til fire av korpene i Forsvarets

musikk finansieres av Kulturdepartementet. I Kulturdepartementets budsjettforslag for 2022 foreslås bevilgningen til korpene videreført med 51,215 mill. kroner, jf. omtale under kapittel 323, post 22, i Prop. 1 S (2021–2022) for Kulturdepartementet. Bevilgningen til Forsvarets musikk foreslås videreført på om lag samme nivå som i saldert budsjett for 2021.

Forsvarets operative hovedkvarter

Forsvaret operative hovedkvarter (FOH) er forsvarssjefens overordnede, utøvende og operative enhet. Sjef FOH utøver operativ kommando over Forsvarets styrker, samt støtter og kontrollerer norske styrker som bidrar i internasjonale operasjoner. FOH bidrar til å etablere fellesoperative synergier mellom de taktiske styrkesjefene, koordinere med allierte styrker og hovedkvarter, og utvikle nasjonalt planverk på operasjonelt nivå.

FOH vil fortsette arbeidet med å styrke NATOs evne til å planlegge og lede operasjoner i Norge og på alliansens maritime flanke. For Norge er det et mål at alliansen skal ha en tydeligere rolle i nord, samt få økt kompetanse og situasjonsforståelse for alliansens maritime flanke. Sjef FOH er tillagt ansvar for planlegging, ledelse og

gjennomføring av fellesoperative øvelser og tilrettelegging for utenlandsk trening og øving i Norge.

Fra 2021 til 2022 er den planlagte økningen i rammen til FOH relatert til satsingen på romvirksomhet og personellopptrapping.

Hæren

Hæren skal bidra til å løse Forsvarets oppgaver ved å produsere landmilitære styrker som har relevant og nødvendig operativ evne for operasjoner i fred, krise og krig. Dette omfatter blant annet stridsevne, tilgjengelighet og utholdenhet innenfor gjeldende klartider.

I 2022 foreslår regjeringen å styrke Hærens evne til å realisere vedtatt struktur slik at eksisterende materiell kan driftes parallelt med innføring av nytt materiell i tråd med planene for investeringer. For å legge til rette for innfasing av forsvarssektorens fagressurser innenfor CBRN-vern og eksplosivrydding, herunder etableringen av CBRN-kompaniet på Sessvollmoen, foreslås Hæren styrket ytterligere. Det etableres i tillegg en kadrebasert tung ingeniørbataljon, og en kadrebasert militærpolitibataljon, med kapasitet til vertslandsstøtte og understøttelse av fellesoperasjoner. Disse tre avdelingene planlegges styrkeprodusert og satt opp av Hæren, og vil utgjøre felleselementer for hele Forsvaret.

Hæren fortsetter videreutviklingen av Brigade Nord med vekt på evne til gjennomføring av taktiske samvirkeoperasjoner i en fellesoperativ ramme. Artilleribataljonen fortsetter oppbyggingen i henhold til plan for etableringen av kampluftvern.

For å styrke den landmilitære tilstedeværelsen i Finnmark vil et jegerkompani i grensevaktbataljonen på Garnisonen i Sør-Varanger (GSV) være fullt operativ i løpet av 2022, samtidig som oppbyggingen av Porsanger bataljon med støtteelementer ved Garnisonen i Porsanger fortsetter frem mot full operativ evne i løpet av 2025. Avdelingene inngår som del av Finnmark landforsvar.

Hæren vil i all hovedsak bidra til å løse oppgavene knyttet til å hevde norsk suverenitet og suverene rettigheter ved å nytte Grensevakten på GSV og Hans Majestet Kongens garde (HMKG) til formålet.

Hæren vil også i 2022 ha avdelinger og enheter med høy reaksjonsevne for raskt å kunne møte oppdøkkende hendelser, men også for å kunne bidra til ivaretagelse av samfunnssikkerhet og andre sentrale samfunnsoppgaver. Videre vil Hæren videreføre evnen til å stille inntil en bataljonsstridsgruppe for å delta i flernasjonale krisehåndtering.

Sjøforsvaret

Sjøforsvaret skal bidra til å løse Forsvarets oppgaver ved å produsere og operere sjømilitære styrker som har relevant og nødvendig operativ evne. Dette omfatter blant annet stridsevne, tilgjengelighet og utholdenhet innenfor gjeldende klartider.

Forsvaret fortsetter arbeidet med ny minemottiltakskapasitet, og Alta-/Oksøy-klassen videreføres til denne kapasiteten er på plass. ULA-klassen ubåter videreføres til nye ubåter innføres.

Arbeidet med å redusere etterslepet i vedlikehold, anskaffe reservedeler og bygge opp beredskapsbeholdninger fortsetter, og vil bidra til økt operativ evne.

Etter havariet med fregatten KNM Helge Ingstad er det gjennomført flere grundige granskinger. Granskingene har identifisert læringspunkter som etatene i forsvarssektoren følger opp på sitt nivå. Regjeringen tar dette alvorlig og følger opp gjennom Forsvarsdepartementet, som påser at det er en dokumentert og forsvarlig lukking av tilrådingene som undersøkelseskomisjonene har gitt. Den videre oppfølgingen blir en del av den ordinære styringen av etatene.

Luftforsvaret

Luftforsvaret skal bidra til å løse Forsvarets oppgaver ved å produsere og operere luftmilitære kapasiteter som har relevant og nødvendig operativ evne. Dette omfatter blant annet stridsevne, tilgjengelighet og utholdenhet innenfor gjeldende klartider.

Luftforsvaret fortsetter omstilling med fornyelse på mange områder. Mye nytt materiell mottas, som vil bidra til å øke den operative evnen og beredskapen for Forsvaret ytterligere. Ny og viktig kompetanse er under oppbygging. Flere baser har stor aktivitet med bygging av ny infrastruktur og klargjøring for mottak og drift av det nye materiellet. I sum vil dette gi et styrket og moderne luftforsvar.

Kampflyberedskap (QRA), som hittil har blitt utført med F-16 fra Bodø flystasjon, vil bli utført med F-35 fra Evenes flystasjon fra 1. januar 2022. I parallell utvikles luftvernkapasiteten ved basen, og tidlig i 2022 etableres trening, test og evaluering av P-8 Poseidon maritime patruljefly (MPA) på Evenes. Det planlegges med mottak av ytterligere seks nye F-35 i løpet av 2022.

De nye SAR Queen redningshelikoptrene opererer i dag fra Sola og Ørland flystasjon, og overtar deretter redningshelikopterberedskapen ved

Banak, Bodø, Rygge og til slutt Florø. Samtlige baser og helikoptre skal være operative i løpet av 2023.

NH90 har fortsatt vesentlige utfordringer. Tiltak for satsing på maritime helikoptre har høy prioritet for å øke tilgjengeligheten av denne viktige kapasiteten for fregatt og Kystvakt.

Stortingets vedtak om delt helikopterløsning med 15 Bell 412 transporthelikoptre lokalisert på Rygge og tre helikoptre på Bardufoss skal kunne gi full effekt fra 2022. En delt helikopterløsning medfører et økt behov for driftsmidler, herunder et økt antall årsverk.

Heimevernet

Heimevernet skal bidra til å løse Forsvarets oppgaver ved å styrkeprodusere militære kapasiteter til innsatsstyrkene og områdestrukturen, slik at Heimevernet som helhet har relevant og nødvendig operativ evne til å løse sine oppgaver i fred, krise og krig. Dette innebærer blant annet strids-evne, tilgjengelighet og utholdenhet innenfor gjeldende klartider. Heimevernets territorielle ansvar innebærer vakt og sikring av utpekte objekter og infrastruktur, territoriell overvåking og kontroll, tilrettelegging for og mottak av allierte forsterkninger og sivilt-militært samarbeid.

Regjeringen legger til grunn et fortsatt høyt nivå på øving av hele Heimevernets områdestruktur og fortsetter å legge til rette for økt evne til objektsikring. Innsatsstyrkene ivaretar og videreutvikler nødvendig kompetanse i sjødomenet, herunder blant annet evnen til å sikre utvalgte nøkkelobjekter i kystsonen.

Regjeringen viderefører i samsvar med Stortingets anmodningsvedtak nr. 127 (2020–2021) moderniseringen av Heimevernet gjennom flere materiellprosjekter for modernisering av personlig utrustning og våpen. Videre skal innsatsstyrkene og områdestrukturen i HV-17 (Finnmark heimevernsdistrikt) styrkes med nye kapasiteter, slik at disse, sammen med hæravdelingene i Finnmark, utgjør et mest mulig helhetlig og sammenhengende samvirkesystem. Heimevernets understøttelse av et mobilt og containerbasert forsyningsystem, basert på leveranser fra sivile leverandører, videreføres og videreutvikles.

Regjeringen viderefører også, i samsvar med Stortingets anmodningsvedtak nr. 130 (2020–2021), kvalitetsreformen i Heimevernet gjennom å gi personell uten befalsutdanning særskilt opplæring for å dekke kompetansebehovet i leder- og befallsstillinger. Rekruttering av personell til førstegangstjeneste fra Finnmark og enkelte andre områ-

der er fortsatt utfordrende. Ordningen med seks måneders førstegangstjeneste ved Garnisonen i Porsanger for vernepliktige fra Finnmark, som etter endt utdanning overføres direkte til HV-17, har så langt hatt god effekt og vil bli videreført.

Kystvakten

Kystvakten viderefører en struktur på 13 fartøyer, med to-besetningsløsning på Ytre Kystvakt. Kystvakten viderefører også den nasjonale slepeberedskapen med to innleide fartøyer og fartøyer i Ytre Kystvakt. Dette vil gi god tilgjengelighet i hele det norske interesseområdet, både med tanke på suverenitetshevdelse og sikker ferdsel i norske havområder.

Første fartøy i Jan Mayen-klassen blir overlevert i 2022. Denne klassen vil erstatte Nordkapp-klassen med moderne, helikopterbærende kapasitet.

Forsvarets spesialstyrker

Forsvarets spesialstyrker (FS) har tre overordnede oppgaver. Disse er forsvar av Norge, operasjoner i utlandet, og støtte til andre sektorer. Enheten skal på anmodning yte bistand til justis-sektoren i forbindelse med kontraterroroperasjoner, med et særskilt oppdrag innenfor maritim kontraterror mot offshoreinstallasjoner. Forsvaret vil fortsette arbeidet med å etablere en ny maritim *Special Operations Task Group* (SOTG), samt styrke relevante funksjonsområder som vil øke operativ evne. Dette vil øke kapasiteten, evnen til innsats og bidra til å innfri NATOs kapabilitetskrav til Norge.

I 2022 fortsetter arbeidet med å utvikle og integrere 339 skvadron med Bell 412-helikoptre som del av Forsvarets spesialstyrker, i tråd med Stortingets tidligere beslutninger. Denne avdelingen vil, når den er fullt operativ, gi Forsvarets spesialstyrker økt operativ evne for å løse sine militære oppgaver både nasjonalt og internasjonalt, i tillegg til at den øker spesialstyrkenes evne til å bistå politiet med relevante kontraterrorkapasiteter.

Cyberforsvaret

Cyberforsvaret understøtter Forsvarets operasjoner hjemme og ute ved å stille krav til, etablere, drifte og beskytte Forsvarets informasjonsinfrastruktur. Cyberforsvaret skal styrke evnen til å beskytte Forsvarets IKT, blant annet gjennom videreutvikling av IKT-responsmiljøet (milCERT) og evnen til å forebygge, avdekke og håndtere

uønskede digitale hendelser rettet mot Forsvarets IKT i fred, krise og krig. Forsvarets evne til å lede og samhandle i et fellesoperativt perspektiv og Forsvarets samhandling med øvrige aktører i totalforsvaret skal videreutvikles. Cyberforsvaret skal videre prioritere arbeidet med å fornye Forsvarets IKT og innrettes videre mot oppgaver kun Forsvaret kan løse. Strategisk samarbeid med NATO, allierte, næringslivet og andre statlige virksomheter utvikles videre for å legge til rette for raskere implementering av nye teknologiske muligheter.

Reduksjonen i rammen til Cyberforsvaret fra 2021 til 2022 er i hovedsak relatert til at en gjennomført styrking, for å ta igjen etterslep av komponenter/hardware, avsluttes i 2021.

Det vises for øvrig til omtale i Del I, 1. Hovedmål og prioriteringer, om videreutvikling av IKT-virksomheten i forsvarssektoren.

Forsvarets logistikkorganisasjon

Forsvarets logistikkorganisasjon (FLO) er på vegne av forsvarssjefen fagmyndighet for logistikk. FLO har gjennomgående ansvar for forsyningstjenester i Forsvaret og utfører tyngre vedlikehold. Nasjonalt logistikkoperasjonssenter (NLOGS) er et felles nasjonalt ledelselement for logistikk, sanitet og vertslandsstøtte på det taktiske kommandonivået.

For å bedre evnen til hurtig mottak av allierte vil det etableres en bataljon for å sørge for at personell, materiell og forsyninger blir mottatt, ført sammen og eventuelt trent før videre forflytning til områder der styrkene integreres i avdelingsforband – *Reception, Staging, Onward Movement* (RSOM). Bataljonen vil være kadrebasert og den vil settes opp av FLO innenfor relevante klartider.

Understøttelse av Forsvarets stående styrker i Norge, styrkebidrag til NATO og øvrige operasjoner i utlandet har høy prioritet. I samarbeid med de øvrige delene av Forsvaret vil FLO fortsette arbeidet med å redusere etterslep på vedlikehold, reservedelsbeholdninger og beredskapslagre, slik at spesielt de stående styrkene har størst mulig operativitet og tilgjengelighet.

Den planlagte reduksjonen i rammen til FLO fra 2021 til 2022 er i hovedsak relatert til en ettårig satsing knyttet til å øke verkstedenes evne til å understøtte operativ struktur som ikke videreføres i 2022.

Gjennom videre strategisk samarbeid med forsvarsindustrien skal vedlikeholdsvirksomheten effektiviseres ytterligere på de områder dette er hensiktsmessig.

Arbeidet med strategiske beredskapsavtaler med norsk næringsliv for å gi Forsvaret tilgang på nødvendige logistikkressurser i fred, krise og krig, fortsetter og utvikles videre. Det skal i denne sammenhengen legges særlig vekt på at avtalene gir Forsvaret sikker vare- og tjenesteyting i hele konfliktspekteret.

Forsvarets sanitet

Forsvarets sanitet (FSAN) er fagmyndighet innenfor sanitets- og veterinærvirksomhet i Forsvaret. FSAN styrkeproduserer og bemanner militærmedisinske kapasiteter til operativ virksomhet for FOH og de øvrige delene av Forsvaret.

FSANs operative leveranser skal ivareta utviklingen av Forsvarets deployerbare ROLE 2-leveranser, herunder krav til interoperabilitet med sivile og allierte. Dette vil skape mulighet for multinasjonalt samarbeid, og bidra til videreutvikling av det sivilt-militære samarbeidet. Målet er en mer sammenhengende sanitetstjeneste i hele konfliktspekteret.

Ved fortsatt å utvikle reaksjonsevne og utholdenhet, samt etablere en robust kompetansestruktur vil FSAN sikre understøttelse av operativ evne. Det sivilt-militære samarbeidet skal styrkes og herunder spesielt vektlegge utviklingen av en bærekraftig kompetansestruktur som evner å understøtte operativ evne i fred, krise og krig.

FSAN vil legge til rette for jevnlig kartlegginger av fysisk og psykisk helse for personell som har deltatt i internasjonale operasjoner inntil åtte år etter avsluttet tjeneste.

Forsvarets høgskole

Kjernevirksomheten ved Forsvarets høgskole (FHS) er utdanning og formidling, samt forskning og utvikling (FoU). FHS omfatter Krigsskolen, Sjøkrigsskolen, Luftkrigsskolen, Cyberingeniørskolen, Stabsskolen, Befalsskolen og Institutt for forsvarsstudier, herunder seksjon Sjefskurs.

FoU ved FHS tar utgangspunkt i kravene til militær kjernekompetanse. FHS ivaretar forskningsbasert undervisning for forsvarssektoren, og ivaretar samfunnets behov for kunnskap om norsk og internasjonal sikkerhets- og forsvarspolitik, militær ledelse og operasjoner, samfunnssikkerhet og beredskap, samt sivil-militære relasjoner. FHS vil fortsette å videreutvikle sine utdanningsprogrammer for offiserer og befal, samle og prioritere forskningsinnsatsen, og fortsette omstillingen innenfor rammen av utdanningsreformen i Forsvaret i et strategisk perspektiv.

Ansvar for akkreditert og nivådannende utdanning i Forsvaret for offiserer og befal er nå samlet i én høyskole. Dette gir grunnlag for økt effektivisering og mer robuste fagmiljøer. Målet er mer felles utdanning for militært personell, økt faglig samarbeid på tvers av forsvarsgrenene og utvidet samarbeid med sivile utdannings- og forskningsinstitusjoner.

Forsvarets personell- og vernepliktssenter

Forsvarets personell- og vernepliktssenter (FPVS) utøver på vegne av forsvarssjefen forsvarssjefens arbeidsgiveransvar. Dette omfatter blant annet ivaretagelse av arbeidsgiverrolle innenfor delegerte avtaler, samt ivaretagelse av forhandlingsmyndighet på vegne av forsvarssjefen for særavtaler i Forsvaret.

FPVS har ansvaret for forvaltning av verneplikten. Forvaltningen omfatter blant annet gjennomføring av sesjon, innkalling til førstegangsgjennomføring av sesjon, innkalling til førstegangsgjennomføring av repetisjonstjeneste, gjennomføring av opptak og seleksjon, styrkedisponering og kontinuerlig oppdatering av verneplikts- og tjenesteregisteret. FPVS forvalter tilbudet om stipend og lærlingutdanning til soldater i førstegangstjenesten.

FPVS forvalter og kurser personell før, under og etter internasjonal tjeneste og operasjoner, herunder forsvarsattachéer og militærrådgivere. I tillegg håndteres lønns-, flytte- og reisekompensasjon for alt personell i Forsvaret. Ved behov ytes det også støtte til Forsvarets operative hovedkvarter og driftsenhetene i Forsvaret ved krisehåndtering med responstelefon, pårørendesenter og pårørendecontakter.

Dagens systemunderstøttelse for HR-tjenester baserer seg på Forsvarets Felles integrerte forvaltningssystem. Eksisterende teknologi videreutvikles innenfor alle domener for å ivareta Forsvarets fremtidige behov for personellforvaltning.

Personell, utdanning og kompetanse

Forsvaret vil, i samsvar med langtidsplanen, fortsette arbeidet med å øke bemanningen ved utvalgte avdelinger i perioden 2021–2024. Arbeidet ble påbegynt i 2021, men vil videreføres i 2022 og være en kontinuerlig prosess gjennom hele perioden.

Økte rekvisisjonstall for antall vernepliktige inne til førstegangstjeneste, fra 2021, vil tidligst få effekt fra 2022. Rekvisisjonstallene økes ytterligere i 2022 og vil få effekt fra 2023/2024.

Hæren har i 2021 gjennomført en pilot med 16 måneders førstegangstjeneste for stillinger som

er særlig kompetansekreven. Denne ordningen er planlagt videreført for hele Forsvaret i 2022.

Etablering av felles rekruttskole på Terningmoen ble påbegynt i 2021. For 2022 foreligger det en planramme på inntil 22 mill. kroner for fasiliteter for økt kapasitet til rekruttskole på Terningmoen.

Arbeidet knyttet til mangfold, likestilling, holdninger, etikk og ledelse videreføres på alle nivåer i Forsvaret. Gode holdninger og profesjonalitet skal prege all virksomhet.

Behov for ompostering av tidligere års utgifter på tvers av kapitler og poster

Forsvaret anskaffer og lagerfører beholdninger av driftsmateriell i form av reservedeler, drivstoff, ammunisjon, personlig bekledning og utrustning mv. til ulike formål, for å sikre tilstrekkelig evne til utførelse av pålagte oppgaver. Lagerføring av materiell er i tråd med Stortingets vedtak, jf. Budsjett-innst. S. nr. 7 (2003–2004) til St.prp. nr. 1 (2003–2004) og Innst. S. nr. 176 (2005–2006) til St.meld. nr. 10 (2005–2006), og følger opp ambisjonen om styrking av forsyningsberedskapen i Forsvaret.

Ved anskaffelsen utgiftsføres materialet på kapittel 1720 Forsvaret. Når materialet tas ut fra lageret omposteres utgiften mot kunden. Denne omposteringen kan treffe senere enn anskaffelsesåret. I tilfeller hvor mottaker av materialet er finansiert utenfor Forsvarets største driftskapittel, 1720 Forsvaret, oppstår behov for ompostering av utgifter på tvers av kapitler og poster. Dette gjelder kapitlene 1735 Etterretningstjenesten og 1791 redningshelikoptertjenesten, kapittel 1700 Forsvarsdepartementet og Justis- og beredskapsdepartementets kapittel 0481 Samfunnet Jan Mayen, hvor Forsvaret drifter stasjonen på vegne av Justis- og beredskapsdepartementet.

Riksrevisjonen har påpekt i Forsvarets beretning for 2019 og 2020 at omposteringer av utgifter i bevilgningsregnskapet mellom kapitler på tvers av budsjettår bryter med Bevilgningsreglementets ettårs- og kontantprinsipp. I Dokument 1 (2020–2021) anbefaler Riksrevisjonen departementet å forelegge problemstillingen for Stortinget på egnet måte eventuelt vurdere behovet for å be om en hjemmel for unntak fra bevilgningsreglementets prinsipper på dette området. Det anmodes på denne bakgrunn om Stortingets fullmakt til å fravike Bevilgningsreglementet i form av nytt romertallsvedtak X.

Norske styrker i utlandet

Norge vil også i 2022 aktivt bidra til internasjonal innsats. Regjeringen vil videreføre innsatsen mot internasjonal terrorisme, med hovedvekt på de norske bidragene til Irak, henholdsvis *Operation Inherent Resolve* og *NATO Mission Iraq* samt deltakelse i *Operation Takuba* i Mali. Videre vil regjeringen opprettholde internasjonal innsats for å bidra til NATOs kollektive forsvar gjennom deltakelse i NATOs forsterkede nærvær i Øst-Europa og innmeldinger til NATOs beredskapsstyrker samt NATOs beredskapsinitiativ. Nåværende nivå på engasjement i FN-operasjoner opprettholdes. Norge vil også delta i en amerikanskledet flåtegruppe i rammen av konseptet *Cooperative Deployment* i en avgrenset periode.

Overordnede målsettinger

Deltakelse i internasjonale operasjoner og NATOs reaksjonsstyrker er en viktig og etablert del av norsk sikkerhets- og forsvarspolitik, og tjener flere formål. Norsk deltakelse ute styrker evnen til å møte sikkerhetsutfordringer knyttet til hele spekteret av NATOs kjerneoppgaver, fra kollektivt forsvar til krisehåndtering og partnerskap. Videre er internasjonalt engasjement en viktig del av internasjonal byrdefordeling for å møte globale sikkerhetsutfordringer. Internasjonale bidrag er en integrert del av byrdefordelingsdiskusjonen i NATO og er dermed en viktig del av Norges allianseforpliktelser. Internasjonalt engasjement styrker også Norges posisjon i FN og FNs sikkerhetsråd, hvor Norge sitter som valgt medlem i 2022. Deltakelse ute bygger verdifull kompetanse som videreutvikler både Forsvarets egen operative evne og kapasiteten til å operere sammen med nære allierte, og bedrer vår situasjonsforståelse og evne til nasjonal krisehåndtering i ustabile regioner. Den sikkerhetspolitiske utviklingen medfører økt behov og etterspørsel etter norske styrkebidrag til NATO og innenfor flernasjonale krisehåndtering. Dette legger press på Forsvarets struktur.

NATOs fremskutte tilstedeværelse i Estland, Latvia, Litauen og Polen

Som del av styrkingen av NATOs evne til avskrekking og kollektivt forsvar opprettholder alliansen et forsterket fremskutt nærvær (*Enhanced Forward Presence*, eFP) med multinasjonale styrker deployert til Estland, Latvia, Litauen og Polen. Dette innebærer at det er etablert en mekanisert

bataljonsstridsgruppe i hver av de fire nasjonene. De fire stridsgruppene ledes av et multinasjonalt divisjonshovedkvarter i Polen. Norge har stilt styrker til den tysklede bataljonsstridsgruppen eFP i Litauen siden 2017, og planlegger å stille et betydelig landbidrag ut 2022.

NATOs hurtigreaksjonsstyrke og NATOs beredskapsinitiativ

NATO har de siste årene økt reaksjonsevnen og volumet for NATOs hurtigreaksjonsstyrke (NRF). Norge opprettholder målsettingen om langsiktig deltakelse som bidrar til forutsigbarhet for nasjonale beredskapsstyrker, og alliansens behov for reaksjonsstyrker. Det er viktig å se sammenheng mellom deltakelse i NRF med styrkebidrag til NATOs fremskutte styrke i Baltikum, og innmeldinger til NATOs beredskapsinitiativ (*NATO Readiness Initiative*, NRI). Norge viderefører sin innmelding til NRI med én fregatt, én ubåt og én skvadron F-35 i 2022. I 2022 vil Norge ha sjøstyrker på høy beredskap og landstyrker på lavere beredskap for NRF. I tillegg melder Norge inn et antall stabspersonell på NRF-beredskap til relevante hovedkvarter.

Irak

ISIL utgjør fortsatt en betydelig trussel. Til tross for at de har mistet all territoriell kontroll i Irak og Syria, opererer de fortsatt som en terrororganisasjon med tilgang til ressurser. *Operation Inherent Resolve* (OIR) vil tilpasses den nye situasjonen. Norge er beredt på at OIR fortsatt vil være et av Norges største internasjonale militære bidrag. Fokus vil fortsatt være på å støtte irakiske myndigheter med trening og rådgivning av landets sikkerhetsstyrker i deres kamp mot ISIL. Norge bidrar også til *NATO Mission Iraq* (NMI), som skal utfylle OIRs kapasitetsbygging av irakiske sikkerhetsstyrker.

Jordan

Norge viderefører forsvarssamarbeidet med jordanske styrker. I 2022 planlegges et begrenset bidrag til trening, øving og kapasitetsbygging av jordanske sikkerhetsstyrker. Bidraget vil også legge til rette for bedret norsk situasjonsforståelse i regionen. Logistikelementet i Jordan videreføres for å understøtte Forsvarets deltakelse i Irak. Det er opprettet en midlertidig stilling for en militærrådgiver ved ambassaden i Amman for kontinuitet og oppfølging av samarbeidet.

Cooperative Deployment

Norge deltar med én fregatt i en amerikanskledet flåtegruppe under konseptet *Cooperative Deployment* i en begrenset periode i 2022. Dette vil styrke evnen til norsk maritim deltakelse i aktiviteter som bygger opp under evne til kollektivt forsvar, fremme interoperabilitet med amerikanske sjøstridskrefter, og legge til rette for amerikansk forsterkning av Europa og Norge i krise og krig. Hovedaktiviteten planlegges til Atlanterhavet og Middelhavet, men det er mulig det blir deployeringer også utenfor NATOs kjerneområder.

Mali og Sahel

Sikkerhetssituasjonen i Sahel er alvorlig. Utviklingen i Sahel preges av økende sikkerhetstrusler og økt politisk ustabilitet. Landene i regionen trues av terrorgrupper med bånd til Al Qaida og ISIL. Norge vil videreføre sin innsats i FN-operasjonen *Multidimensional Integrated Stabilisation Mission in Mali* (MINUSMA) i 2022. Norge vil videreføre driften av den norske leiren i MINUSMA i 2022. Dette tilrettelegger for andre nasjoners transportflybidrag i denne perioden, og gir forutsigbarhet for nære allierte og partnere. I tillegg viderefører Norge deltakelsen med stabsoffiserer i hele perioden.

For å bidra til å styrke de regionale landenes egen evne til å håndtere sikkerhetssituasjonen i området, vil Norge også bidra med et begrenset antall stabsoffiserer og instruktører til flernasjonale kapasitetsbyggingaktiviteter i avgrensede perioder i Sahel, herunder Takubastyrken. I tillegg vil Norge bidra med finansiering av et franskkledet senter for opplæring av kontraterrorstyrker i Vest-Afrika. Stillingen som militærrådgiver ved ambassaden i Bamako vil forlenges ut 2022 for å bidra i dette arbeidet.

Vest-Balkan og Svartehavsregionen

Norge viderefører en stilling i *Joint Training and Evaluation Center* (JTEC) i Georgia. I tillegg gjennomføres annen kapasitetsbygging i Montenegro, Nord-Makedonia, Serbia og Ukraina.

Deltakelse i Joint Expeditionary Force

Joint Expeditionary Force (JEF) er en flernasjonalt beredskapsstyrke ledet av Storbritannia. Eventuell bruk av norske styrker vil forutsette politisk behandling.

Andre operasjoner

Norge vil videreføre tilpassede bidrag til ulike andre operasjoner innenfor rammene av NATO, EU og FN. Bidragene til *United Nations Mission in the Republic of South Sudan* (UNMISS), *United Nations Truce Supervision Organization* (UNTSO) samt *Multinational Force and Observers* (MFO) planlegges videreført på om lag samme nivå som i 2021.

Regjeringen vurderer fortløpende behovet for å stille bidrag til andre internasjonale operasjoner.

Ivaretagelse av personell før, under og etter operasjoner i utlandet

Regjeringen foreslår 1,5 mill. kroner til uavhengig tilsyn av Forsvarets helsetjenester i utlandet. Mel-
lomlanding for alle kontingenter i forbindelse med hjemkomst etter tjeneste i operasjoner i utlandet videreføres i 2022.

I tråd med Meld. St. 15 (2019–2020), blir det innført nye tiltak for å ivareta veteranfamilienes behov. Det legges opp til at det skal gis kompensasjon for ulønnet foreldrepermisjon til hjemmeværende foreldre der personell i internasjonale operasjoner ikke får tatt ut sin mødre- eller fedrekvote på grunn av tjenesten. Det forutsettes at samlet foreldrepengeperiode inkludert kompensasjon er uendret.

Det legges videre opp til at det skal gis kompensasjon for stønadsdager med syke barn som den som er ute i internasjonale operasjoner ikke får tatt ut på grunn av tjenesten, etter at den som er hjemme har tatt ut egen kvote for stønadsdager med omsorgspenger.

Ovennevnte vil bli hjemlet i forsvarstilsatteforskriften og iverksettes når endringene i denne trer i kraft.

Kjønnsperspektiv i operasjoner

Regjeringen har utarbeidet en egen handlingsplan for kvinner, fred og sikkerhet for 2019–2022, som nå er blitt forlenget til å dekke perioden ut 2023. Arbeidet med å implementere handlingsplanen, herunder integrering av kjønnsperspektivet i operasjoner vil bli videreført i 2022. Handlingsplanen er operasjonalisert som en integrert del av hele den internasjonale innsatsen, både når det gjelder lokal kapasitetsbygging og et kjønnsperspektiv integrert i operativ planlegging og operative rutiner.

Post 70 Tilskudd Afghan National Army Trust Fund

Grunnet den endrede situasjonen i Afghanistan er det årlige tilskuddet til *Afghan National Army (ANA) Trust Fund* (støttefond) terminert fra 2022.

Post 71 Overføringer til andre

Bevilgningen foreslås økt med 16,5 mill. kroner ut over prisjustering. Økningen skyldes utelukkende tekniske endringer, ved at forvaltningen av enkelte tilskudd til FN-relatert virksomhet, tilskudd til historie- og minnekulturprosjekter relatert til 2. verdenskrig og tilskudd til kapasitetsbygging, er flyttet fra kapittel 1700 Forsvarsdepartementet til kapittel 1720 Forsvaret.

Støtte til veteranorganisasjoner og veteranprosjekter

Posten omhandler tilskuddsmidler til veteranrelatert virksomhet, og midler tildeles veteranorganisasjonene i form av drifts- og prosjektstøtte etter søknad. Tilskuddsordningens formål og bestemmelser for tildeling fremgår av forskrift om tilskudd til frivillig aktivitet på forsvars- og sikkerhetsområdet. Veteranorganisasjonene bidrar på denne måten til gjennomføringen av regjeringens veteranpolitikk.

Stiftelsen Veteranhjelp er etablert av Norges Veteranforbund for Internasjonale Operasjoner for å kunne gi øyeblikkelig hjelp til veteraner og nærmeste familie som befinner seg i en vanskelig økonomisk situasjon. Tilskuddet til Stiftelsen planlegges videreført på om lag samme nivå som i 2021.

Samlet bevilgning på posten foreslås videreført på om lag samme nivå som i saldert budsjett for 2021.

Støtte til historie- og minnekulturprosjekter relatert til andre verdenskrig

Fra og med 2022 vil Forsvarsdepartementets tilskuddsordning til historie- og minnekulturprosjekter relatert til andre verdenskrig, som følge av revidert forskrift for tilskuddsordningen, forvaltes av Forsvaret. Midler tildeles etter søknad til mindre historie- og minnekulturprosjekter relatert til andre verdenskrig. Tilskuddsordningens formål og bestemmelser for tildeling fremgår av forskrift om tilskudd til frivillig aktivitet på forsvars- og sikkerhetsområdet.

Tildelingen til prosjekter relatert til andre verdenskrig og kulturhistoriske hendelser foreslås videreført på om lag samme nivå som i saldert budsjett for 2021. Utgiftene til formålet er fra 2022 flyttet fra kapittel 1700.

Kapasitetsbygging i forsvarssektoren

Kapasitetsbygging i forsvarssektoren omfatter tiltak for å bistå konfliktutsatte staters lovlige myndigheter i reform av forsvarssektoren. Tiltakene skjer innenfor rammen av bilateralt samarbeid så vel som innenfor flernasjonale operasjoner og koalisjonsoperasjoner. Tiltakene kan være i hele spekteret fra langsiktig institusjonsbygging til støtte i skarpe operasjoner. Langsiktig innsats i 2022 omfatter støtte til Georgia, Ukraina, Bosnia-Hercegovina, Makedonia, Montenegro og Serbia. I tillegg gjennomfører Forsvarsdepartementet prosjekter innenfor sikkerhetssektorreform i Ukraina og land på Vest-Balkan finansiert over Utenriksdepartementets bistandsbudsjett. Norge leder utviklingen av *Nordic-Baltic Assistance Program* (NBAP). Dette er et åttelandssamarbeid som støtter NATO-, EU-, og FN-ledet kapasitetsbygging ved å tilby nøkkelferdige moduler som kan plugges inn i disse organisasjonenes programmer og operasjoner. NBAP danner kjernen i NATOs støttepakke til Georgia, og vurderes brukt som kjerne i utvidet nordisk-baltisk støtte til Ukraina. Utgiftene til formålet er fra 2022 flyttet fra kapittel 1700.

Kap. 4720 Forsvaret

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2020	Saldert budsjett 2021	Forslag 2022
01	Driftsinntekter	694 767	754 951	768 453
	Sum kap. 4720	694 767	754 951	768 453

Post 01 Driftsinntekter

Posten foreslås økt nominelt med 13,5 mill. kroner sammenliknet med saldert budsjett for 2021, som i hovedsak skyldes prisjustering.

Kap. 1731 Hæren

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2020	Saldert budsjett 2021	Forslag 2022
01	Driftsutgifter	6 057 973		
	Sum kap. 1731	6 057 973		

Fra 2021 ble det innført ny kapittelstruktur under Forsvarsdepartementet som innebærer at bevilgninger under de tidligere kapitlene 1720 Felleskapasiteter i Forsvaret, 1731 Hæren, 1732 Sjøforsva-

ret, 1733 Luftforsvaret, 1734 Heimevernet, 1790 Kystvakten og 1792 Norske styrker i utlandet ble samlet under nytt kapittel 1720 Forsvaret.

Kap. 4731 Hæren

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2020	Saldert budsjett 2021	Forslag 2022
01	Driftsinntekter	148 228		
	Sum kap. 4731	148 228		

Fra 2021 ble det innført ny kapittelstruktur under Forsvarsdepartementet som innebærer at inntekter under de tidligere kapitlene 4720 Felleskapasiteter i Forsvaret, 4731 Hæren, 4732 Sjøforsvaret,

4733 Luftforsvaret, 4734 Heimevernet, 4790 Kystvakten og 4792 Norske styrker i utlandet ble samlet under nytt kapittel 4720 Forsvaret.

Kap. 1732 Sjøforsvaret

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2020	Saldert budsjett 2021	Forslag 2022
01	Driftsutgifter	4 619 991		
	Sum kap. 1732	4 619 991		

Fra 2021 ble det innført ny kapittelstruktur under Forsvarsdepartementet som innebærer at bevilgninger under de tidligere kapitlene 1720 Felleskapasiteter i Forsvaret, 1731 Hæren, 1732 Sjøforsva-

ret, 1733 Luftforsvaret, 1734 Heimevernet, 1790 Kystvakten og 1792 Norske styrker i utlandet ble samlet under nytt kapittel 1720 Forsvaret.

Kap. 4732 Sjøforsvaret

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2020	Saldert budsjett 2021	Forslag 2022
01	Driftsinntekter	57 259		
	Sum kap. 4732	57 259		

Fra 2021 ble det innført ny kapittelstruktur under Forsvarsdepartementet som innebærer at inntekter under de tidligere kapitlene 4720 Felleskapasiteter i Forsvaret, 4731 Hæren, 4732 Sjøforsvaret,

4733 Luftforsvaret, 4734 Heimevernet, 4790 Kystvakten og 4792 Norske styrker i utlandet ble samlet under nytt kapittel 4720 Forsvaret.

Kap. 1733 Luftforsvaret

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2020	Saldert budsjett 2021	Forslag 2022
01	Driftsutgifter	6 261 470		
	Sum kap. 1733	6 261 470		

Fra 2021 ble det innført ny kapittelstruktur under Forsvarsdepartementet som innebærer at bevilgninger under de tidligere kapitlene 1720 Felleskapasiteter i Forsvaret, 1731 Hæren, 1732 Sjøforsva-

ret, 1733 Luftforsvaret, 1734 Heimevernet, 1790 Kystvakten og 1792 Norske styrker i utlandet ble samlet under nytt kapittel 1720 Forsvaret.

Kap. 4733 Luftforsvaret

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2020	Saldert budsjett 2021	Forslag 2022
01	Driftsinntekter	145 709		
	Sum kap. 4733	145 709		

Fra 2021 ble det innført ny kapittelstruktur under Forsvarsdepartementet som innebærer at inntekter under de tidligere kapitlene 4720 Felleskapasiteter i Forsvaret, 4731 Hæren, 4732 Sjøforsvaret,

4733 Luftforsvaret, 4734 Heimevernet, 4790 Kystvakten og 4792 Norske styrker i utlandet ble samlet under nytt kapittel 4720 Forsvaret.

Kap. 1734 Heimevernet

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2020	Saldert budsjett 2021	Forslag 2022
01	Driftsutgifter	1 447 362		
	Sum kap. 1734	1 447 362		

Fra 2021 ble det innført ny kapittelstruktur under Forsvarsdepartementet som innebærer at bevilgninger under de tidligere kapitlene 1720 Felleskapasiteter i Forsvaret, 1731 Hæren, 1732 Sjøforsva-

ret, 1733 Luftforsvaret, 1734 Heimevernet, 1790 Kystvakten og 1792 Norske styrker i utlandet ble samlet under nytt kapittel 1720 Forsvaret.

Kap. 4734 Heimevernet

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2020	Saldert budsjett 2021	Forslag 2022
01	Driftsinntekter	35 464		
	Sum kap. 4734	35 464		

Fra 2021 ble det innført ny kapittelstruktur under Forsvarsdepartementet som innebærer at inntekter under de tidligere kapitlene 4720 Felleskapasiteter i Forsvaret, 4731 Hæren, 4732 Sjøforsvaret,

4733 Luftforsvaret, 4734 Heimevernet, 4790 Kystvakten og 4792 Norske styrker i utlandet ble samlet under nytt kapittel 4720 Forsvaret.

Kap. 1735 Etterretningstjenesten

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2020	Saldert budsjett 2021	Forslag 2022
21	Spesielle driftsutgifter	2 223 335	2 372 653	2 580 633
	Sum kap. 1735	2 223 335	2 372 653	2 580 633

Den sikkerhetspolitiske utviklingen, viktigheten av god situasjonsforståelse og et rettidig og godt beslutningsgrunnlag for militære og sivile myndigheter, stiller store krav til Etterretningstjenesten. Regjeringen vil i tråd med forrige og inneværende langtidsplans ambisjoner om økt kapasitet, kompetanse og relevans innenfor Etterretningstjenestens ansvarsområde, fortsette styrkingen av tjenesten i 2022. Innenfor den foreslåtte rammen skal Etterretningstjenesten også ivareta etterretningstjenesteloven som ble vedtatt av Stortinget i 2020. Etterretningstjenesten vil i 2022 særlig prioritere forhold av betydning for nasjonal sikkerhet i utøvelsen av sine oppgaver.

Etterretningstjenesteloven trådte i kraft 1. januar 2021. Kapittel 7 og 8 i loven, som omhandler tilrettelagt innhenting av grenseoverskridende elektronisk kommunikasjon, ble utsatt i påvente av en rettslig analyse av EU-domstolens avgjørelse om kommunikasjonsvern og to storhammeravgjørelser fra Den europeiske menneskerettighetsdomstolen. Analysen konkluderte med at den foreslåtte reguleringen av tilrettelagt innhenting i hovedsak er tilpasset grunnvilkårene i EU-domstolen og Den europeiske menneskerettighetsdomstolens avgjørelser. Begge disse domstolene tillater bulkinnhenting/-lagring når det foreligger en alvorlig trussel mot nasjonal sikkerhet som er reell og aktuell eller som kan forutses. Regjeringen har besluttet at kapitlene om tilrettelagt innhenting trer i kraft 1. januar 2022.

Det er en viss rettslig usikkerhet knyttet til etterretningstjenesteloven paragraf 7-3, og derfor utsettes ikrafttredelsen av denne paragrafen i påvente av en nærmere analyse. Paragraf 7-3 handler om kravene som stilles til beslutningen om å pålegge ekomtilbydere tilrettelegging, og det må blant annet vurderes om beslutningsnivået og tidsperioden for slik tilrettelegging er utformet i tråd med kriteriene i de overnasjonale dommene. Utsettelse av ikrafttredelsen av denne paragrafen er ikke til hinder for at de øvrige bestemmelsene i kapittel 7 og 8 trer i kraft, men systemet for tilrettelagt innhenting vil ikke være operativt

før også paragraf 7-3 er trådt i kraft. Dersom analysen viser at det er påkrevd å endre etterretningstjenesteloven paragraf 7-3, vil regjeringen komme tilbake til Stortinget på egnet måte. Status og fremdrift i prosjekt 0011 Tilrettelagt innhenting er omtalt i kapittel 4.5 Investeringer i materiell og eiendom, bygg og anlegg.

Ved Stortingets behandling av Innst. 357 L (2019–2020) til Prop. 80 L (2019–2020) og lovvedtak 134 (2019–2020) 11. juni 2020, ba Stortinget regjeringen sørge for en uavhengig evaluering av den nye etterretningstjenesteloven fra full ikrafttredelse, jf. anmodningsvedtak nr. 676. Evalueringen skal iht. vedtaket være offentlig og foreligge senest fire år etter at loven er satt i kraft, og gjelde lovens virke og mulighet for kontroll av dens bestemmelser, inkludert ressursituasjonen, kompetanse og virkemidler hos EOS-utvalget og domstolene. Regjeringen vurderer at en utsatt ikrafttredelse av paragraf 7-3 medfører en forskyvning i når evalueringen skal foreligge, da fristen er formulert å løpe fra full ikrafttredelse.

Post 21 Spesielle driftsutgifter

Posten foreslås økt nominelt med 208,0 mill. kroner sammenliknet med saldert budsjett for 2021, hvorav 137,5 mill. kroner er økning i tråd med den planlagte utviklingen i inneværende langtidsplan. Ut over dette foreslås posten økt med 70,5 mill. kroner som følge av tekniske endringer, priskompensasjon og ny pensjonspremiemodell. De tekniske endringene er hovedsakelig overføring av oppdrag fra øvrige deler av Forsvaret til Etterretningstjenesten knyttet til romvirksomhet, og overføring av Språk- og etterretningsskolen fra Etterretningstjenesten til Forsvarets høyskole.

Overordnede oppgaver

Etterretningstjenesten er Norges utenlandsetterretningstjeneste og har som oppgave å skaffe rettidig, pålitelig og relevant informasjon om verden rundt oss, som beslutningsgrunnlag for militære

og sivile myndigheter. Hovedformålet er å bidra til å beskytte Norges suverenitet, territorielle integritet, demokratiske styreform og andre nasjonale sikkerhetsinteresser. Evne til å varsle om utenlandske trusler og innhente og analysere relevant informasjon er en grunnleggende forutsetning for forsvaret av Norge. Det er nødvendig å ha situasjonsforståelse til lands, over og under havoverflaten, i luften, i rommet og i det digitale domenet. Etterretningstjenesten støtter forsvarsplanleggingen og norske styrker som deltar i operasjoner i utlandet. Etterretningstjenesten samarbeider med Politiets sikkerhetstjeneste (PST) i Felles etterret-

nings- og kontraterrorsenter (FEKTS), som ble opprettet i 2021. FEKST utgjør en videreutvikling og forsterking av samarbeidet mellom de to tjenestene innenfor fremmed etterretning, masseødeleggelsesvåpen og andre prioriterte forhold. Samtidig styrkes også kontraterrorsamarbeidet. I Felles cyberkoordineringssenter (FCKS) samarbeider PST, Kripos, Nasjonal sikkerhetsmyndighet (NSM) og Etterretningstjenesten for å motvirke trusler i det digitale rom. Etterretningstjenesten skal bidra til fortsatt videreutvikling av samarbeidet med de øvrige nasjonale etterretnings- og sikkerhetstjenestene.

Kap. 1760 Forsvarsmateriell og større anskaffelser og vedlikehold

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2020	Saldert budsjett 2021	Forslag 2022
01	Driftsutgifter, <i>kan nyttes under kap. 1760, post 45</i>	1 765 556	1 819 537	1 955 815
44	Fellesfinansierte investeringer, nasjonalfinansiert andel, <i>kan overføres</i>	93 096	93 029	132 669
45	Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, <i>kan overføres</i>	8 997 043	18 345 238	20 346 486
48	Fellesfinansierte investeringer, fellesfinansiert andel, <i>kan overføres</i>	124 779	350 000	350 000
75	Fellesfinansierte investeringer, Norges tilskudd til NATOs investeringsprogram for sikkerhet, <i>kan overføres, kan nyttes under kap. 1760, post 44</i>	114 932	109 095	111 931
	Sum kap. 1760	11 095 406	20 716 899	22 896 901

Forsvarsmateriell skal gjennom materiellanskaffelser og materiellforvaltning legge til rette for en modernisering av Forsvaret og bidra til utvikling av Forsvarets operative evne.

I 2022 legges det opp til betydelige utbetalinger til nye maritime patruljefly, nye ubåter og nye kystvaktfartøyer. I tillegg fortsetter utbetalingene til nye kampfly og NH90-helikoptrene samt til anskaffelse og oppgradering av forskjellige pansrede kjøretøy til Hæren. For å følge opp det økonomiske løftet i langtidsplanen vil investeringsnivået videreføres på et høyt nivå også i 2022. Det vises til proposisjonens Del I, 4. Investeringer, for omtale av materiellinvesteringsporteføljen.

Post 01 Driftsutgifter

Posten finansierer driftsutgiftene til etaten Forsvarsmateriell, og dekker gjennomføringsutgifter til materiellanskaffelsesprosjekter og utgifter knyttet til materiellforvaltning i forsvarssektoren. I tillegg omfatter posten bidrag til markedsføring av norskprodusert materiell som Forsvaret anvender eller planlegger å anskaffe, herunder markedsføring overfor utenlandske myndigheter og bidrag fra Forsvarets personell med brukerinnsett og som referanse kunder.

Driftsutgifter til kampflyanskaffelsen utgjør 101,5 mill. kroner.

Posten foreslås økt nominelt med 136,3 mill. kroner sammenliknet med saldert budsjett for 2021.

Nedenfor følger endringene fra 2021 til 2022:

Tabell 5.8 Endringer fra 2021

	(i mill. kr.)
Saldert budsjett 2021	1 819,5
Pris- og lønnskompensasjon	47,8
Tekniske endringer	28,9
Avbyråkratiserings- og effektiviseringsreformen	-9,1
Øvrige endringer	68,7
Forslag 2022	1 955,8

De tekniske endringene som foreslås gjelder i hovedsak omdisponering knyttet til utgifter ved deltakelse i Det Europeiske forsvarsfondet (EDF), overføring av stillinger fra Forsvarsmateriell til Forsvaret og omvendt, herunder fra Kampflyprogrammet. Bevilgningen under posten er økt med 40,1 mill. kroner som følge av at forventet pensjonspremie til Statens pensjonskasse, inklusive arbeidsgiveravgift av dette, er økt tilsvarende, jf. nærmere omtale i Del I, 1.3 Hovedprioriteringer og økonomiske rammer for 2022.

Ut over tekniske endringer, kompensasjoner og effektivisering foreslås det en økning på 68,7 mill. kroner. I økningen ligger både forslag til styrking og reduksjoner. I hovedsak forslag til styrking til gjennomføring av IKT-investeringer, styrking knyttet til oppfølging av havariet av KNM Helge Ingstad og forberedelser for fremtidig avhending av ulike materiellsystemer samt reversering av midlertidige styrking i 2021 og omdisponering knyttet til gjennomføring av kampflyanskaffelsen. I tillegg er reiseutgifter redusert med 9 mill. kroner som følge av endrede reisevaner i statlige virksomheter.

Post 44 Fellesfinansierte investeringer, nasjonalfinansiert andel

Posten dekker de nasjonale utgiftene knyttet til gjennomføring av NATOs investeringsprogram for sikkerhet, samt prefinansiering av NATO-prosjekter i Norge når dette er nødvendig. Posten foreslås økt nominelt med 39,6 mill. kroner sammenliknet med saldert budsjett 2021. Økningen

skyldes de nasjonale utgiftene knyttet til nye godkjente og planlagte prosjekter.

Post 45 Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold

Posten omfatter utgifter til materiellanskaffelser til forsvarssektoren, inkludert nye kampfly med baseløsning som til og med 2020 ble bevilget over kapittel 1761, og flernasjonale investeringsprogrammer i NATO. For omtale av kategori 1-prosjektene, vises til Del I, 4. Investeringer. Posten omfatter også utgifter til forsknings- og utviklingsaktiviteter (FoU) og innovasjon. Investeringsmidler kan også nyttes til tiltak for å redusere driftsutgifter, øke produktiviteten eller forbedre kvaliteten på leveranser innenfor vedtatt struktur og ambisjonsnivå.

Nasjonal sikkerhetsmyndighet (NSM) og Forsvarsbygg har en egen FoU-portefølje på denne posten. NSMs FoU-aktiviteter skal rettes mot utvikling av sikkerhetstiltak for å bedre sikkerhetstilstanden i samfunnet. FoU-aktivitetene vil i hovedsak være rettet mot økt kompetanse om forebyggende sikkerhet, utvikling av forebyggende IKT-sikkerhetstiltak, hendelseshåndtering og objektsikkerhet. For Forsvarsbygg vil FoU-aktivitetene i hovedsak rettes mot utvikling av bygningsmessige sikringstiltak.

Posten foreslås økt nominelt med 2 001,3 mill. kroner sammenliknet med saldert budsjett for 2021, inkludert kampflyinvesteringene.

Nedenfor følger endringene fra 2021 til 2022:

Tabell 5.9 Endringer fra 2021

	(i mill. kr.)
Saldert budsjett 2021	18 345,2
Priskompensasjon	431,9
Tekniske endringer	-84,9
Avbyråkratiserings- og effektiviseringsreformen	-62,2
Styrking i tråd med langtidsplanen	1 028,3
Øvrige endringer	688,2
Forslag 2022	20 346,5

I nominell endring inngår tekniske endringer med en reduksjon på 84,9 mill. kroner.

Posten foreslås tilført 1 028,3 mill. kroner til investeringer i strategiske kapasiteter i tråd med den planlagte utviklingen i langtidsplanen, herunder merutgifter i 2022 som følge av forsert oppgradering av CV90 kamp- og støttevogner, modernisering av kampnære IKT-systemer og Skjoldklassen korvetter, modernisering av militær luftromsovervåking og artillerilokaliseringsradar i Hæren.

Øvrige endringer på posten utgjør en økning på 688,2 mill. kroner, hvorav kompensasjon for forventede valutamerutgifter utgjør 345,3 mill. kroner. Investeringer i nye kampfly med nødvendig tilleggsutstyr og tjenester foreslås økt nominelt med 394 mill. kroner sammenliknet med saldert budsjett for 2021. Hovedgrunnen til økningen

er tilpasning til fakturering fra det flernasjonale partnerskapet og integrasjonsaktivitet for *Joint Strike Missile* på F-35.

De resterende endringene består av en rekke styrkinger og reduksjoner, herunder planlagt omfordeling av midler til investeringer som har vært benyttet til innhenting av etterslep på vedlikehold, reservedeler og beredskapsbeholdninger i Forsvaret.

Nye kampfly

Da kampflyanskaffelsen ble besluttet, ble det lagt opp til en midlertidig styrking av forsvarsbudsjettet med samlet inntil 28 mrd. 2012-kroner. Tabellen under synliggjør styrkingen som tidligere var samlet under kapittel 1761.

Tabell 5.10 Finansiering av kampfly med baseløsning

	(i mill kr)			
	2012–2021	2022	Gjenstående	Totalt
Styrking av kap. 1760, post 45 Kampfly	22 710	3 612	3 477	29 799
Styrking av kap. 1760, post 45 JSM	2 569	-	-	-
Styrking av kap. 1710, post 47	5 556	-	-	-

Ut over de direkte utgiftene til anskaffelsen påløper det programrelaterte utgifter til deltakelse i produksjonsavtalen for F-35, som i 2022 vil beløpe seg til om lag 183 mill. kroner.

Status for kampflyanskaffelsen med baseløsning er omtalt under Del I, 4. Investeringer.

Post 48 Fellesfinansierte investeringer, fellesfinansiert andel

Posten dekker nasjonal forskuttering av den fellesfinansierte andelen av NATOs investeringsprogram for sikkerhet i Norge. For autoriserte prosjekter forskutteres utgifter på grunnlag av prognoser for forbruk. Utgiftene refunderes fra NATO, og inntektsføres på kapittel 4760, post 48. Posten

foreslås videreført på samme nivå som saldert budsjett for 2021.

Post 75 Fellesfinansierte investeringer, Norges tilskudd til NATOs investeringsprogram for sikkerhet

Posten dekker Norges tilskudd til de fellesfinansierte investeringene i NATO. Posten foreslås vide-

reført på samme nivå som saldert budsjett for 2021. Utbetalingene er avhengige av fremdriften i prosjekter i alle NATOs medlemsland, og kan i liten grad påvirkes av Norge.

Kap. 4760 Forsvarsmateriell og større anskaffelser og vedlikehold

		(i 1 000 kr)		
Post	Betegnelse	Regnskap 2020	Saldert budsjett 2021	Forslag 2022
01	Driftsinntekter	114 227	31 877	32 543
45	Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold	79 096	120 000	101 760
48	Fellesfinansierte investeringer, inntekter	116 132	350 036	350 036
	Sum kap. 4760	309 455	501 913	484 339

Post 01 Driftsinntekter

Proessen med å avhende et antall F-16 jagerfly er blitt noe utsatt på grunn av koronapandemien. Forutsatt inngåelse av salgskontrakt, vil salg av jagerfly potensielt kunne gi inntekter fra og med 2022. Flyene som er aktuelle for salg i 2022 er utlukkende fly som er tatt ut av Forsvarets operative drift, og overlevert Forsvarsmateriell for avhending. Materiellet er blant annet underlagt bestemmelser fra amerikanske myndigheter ved salg, og en potensiell salgsinntekt er avhengig av at godkjenning fra amerikanske myndigheter foreligger. Gitt usikkerheten i fremdriften er det ikke budsjettert med inntekter for tiltaket i 2022. Posten foreslås videreført på om lag samme nivå som i 2021.

Post 45 Store nyanskaffelser, inntekter

Posten består av inntekter knyttet til fakturering av utlegg for Kongsberg Aviation Maintenance

Services (KAMS). Inntektskravet er redusert med 21 mill. kroner som følge av en teknisk endring der inntekter knyttet til Nasjonalt BEGRENSET nett (NBN) er flyttet til kapittel 1700, Forsvarsdepartementet, post 01, driftsutgifter.

Post 48 Fellesfinansierte investeringer, inntekter

Posten foreslås videreført på samme nivå som saldert budsjett for 2021. Posten gjelder refusjoner fra NATO i forbindelse med NATOs investeringsprogram for sikkerhet i Norge. Inntektene blir justert hvert år ut fra forventet fremdrift og forbruk i allerede godkjente prosjekter. Inntektene på post 48 er i hovedsak knyttet til refusjon av utgifter på kapittel 1760, post 48. Refusjon fra NATO på prosjekter som er prefinansiert vil også bli inntektsført på kapittel 4760, post 48.

Kap. 1761 Nye kampfly med baseløsning

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2020	Saldert budsjett 2021	Forslag 2022
01	Driftsutgifter, <i>kan nyttes under kap. 1761, post 45</i>	150 376		
45	Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, <i>kan overføres, kan nyttes under kap. 1760, post 45</i>	7 279 693		
47	Nybygg og nyanlegg, <i>kan overføres, kan nyttes under kap. 1710, post 47</i>	616 738		
	Sum kap. 1761	8 046 807		

Fra 2021 ble det innført ny kapittelstruktur under Forsvarsdepartementet som innebærer at bevilgninger under kapittel 1761 Nye kampfly med base-

løsning ble splittet opp og fordelt på kapittel 1700, post 01, kapittel 1710, post 47 og kapittel 1760, post 01 og 45.

Kap. 4761 Nye kampfly med baseløsning

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2020	Saldert budsjett 2021	Forslag 2022
01	Driftsinntekter	48		
45	Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold	50 685		
	Sum kap. 4761	50 733		

Fra 2021 ble det innført ny kapittelstruktur under Forsvarsdepartementet som innebærer at inntek-

ter under kapittel 4761 Nye kampfly med baseløsning ble samlet under kapittel 4760, post 45.

Kap. 1790 Kystvakten

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2020	Saldert budsjett 2021	Forslag 2022
01	Driftsutgifter	1 227 149		
	Sum kap. 1790	1 227 149		

Fra 2021 ble det innført ny kapittelstruktur under Forsvarsdepartementet som innebærer at bevilgninger under de tidligere kapitlene 1720 Felleskapasiteter i Forsvaret, 1731 Hæren, 1732 Sjøforsva-

ret, 1733 Luftforsvaret, 1734 Heimevernet, 1790 Kystvakten og 1792 Norske styrker i utlandet ble samlet under nytt kapittel 1720 Forsvaret.

Kap. 4790 Kystvakten

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2020	Saldert budsjett 2021	Forslag 2022
01	Driftsinntekter	153 037		
	Sum kap. 4790	153 037		

Fra 2021 ble det innført ny kapittelstruktur under Forsvarsdepartementet som innebærer at inntekter under de tidligere kapitlene 4720 Felleskapasiteter i Forsvaret, 4731 Hæren, 4732 Sjøforsvaret,

4733 Luftforsvaret, 4734 Heimevernet, 4790 Kystvakten og 4792 Norske styrker i utlandet ble samlet under nytt kapittel 4720 Forsvaret.

Kap. 1791 Redningshelikoptertjenesten

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2020	Saldert budsjett 2021	Forslag 2022
01	Driftsutgifter	764 889	821 971	661 021
	Sum kap. 1791	764 889	821 971	661 021

Post 01 Driftsutgifter

Redningshelikoptertjenesten utgjør en vesentlig del av Forsvarets daglige bistand til det sivile samfunn. I 2020 utførte 330 skvadron 1 378 søk-, rednings- og ambulanseoppdrag. Skvadronen har en spesiell kompetanse og særskilt utstyr til å utføre søk etter savnede personer, også under vann. Det er vesentlig at samfunnsberedskapen opprettholdes, og det omfattende vedlikeholds- og modifiseringsprogrammet SK2020 for dagens Sea King-redningshelikoptre videreføres i 2022. Programmet skal anskaffe reservedeler for å gi en forutsigbar og god beredskap og tilgjengelighet i perioden frem til nye redningshelikoptre SAR Queen er

innfasert. Utgiftene til Redningshelikoptertjenesten fordeles etter en fastlagt fordelingsnøkkel mellom Justis- og beredskapsdepartementet og Forsvarsdepartementet. Denne er formalisert i en driftsavtale mellom de to departementene. Dette innebærer at Justis- og beredskapsdepartementet dekker ca. 90 pst. av de budsjetterte utgiftene til operativ og teknisk drift samt den delen av budsjettet som omfatter SK 2020, mens Forsvaret dekker resterende drift. Alle de nye redningshelikoptrene skal være i drift i løpet av 2023.

Posten foreslås redusert nominelt med 167,6 mill. kroner sammenliknet med saldert budsjett for 2021. Nedenfor følger endringene fra 2021 til 2022:

Tabell 5.11 Endringer fra 2021

	(i mill. kr.)
Saldert budsjett 2021	822,0
Pris- og lønnskompensasjon	9,1
Teknisk endring	10,6
Avbyråkratisering og effektiviseringsreformen	0
Øvrige endringer	-180,5
Forslag 2022	661,0

De tekniske endringene som foreslås er knyttet til sentralisering av anskaffelsesfunksjonen og flytting av vedlikeholdsutgifter til Forsvarets logistikkorganisasjon. Avbyråkratiserings- og effektiviseringsreformen er allerede trukket fra Justis- og beredskapsdepartementets overføring til Redningshelikoptertjenesten og fremkommer ikke under Forsvarsdepartementets bevilgning. Hensyntatt tekniske endringer og kompensasjoner foreslås det en reduksjon på 180,5 mill. kroner som i hovedsak skyldes justert inntektsanslag fra Justis- og beredskapsdepartementet.

Oppdrag og organisering

Hovedoppgaven for 330 skvadron er å utføre søk- og redningsoppdrag så hurtig og sikkert som mulig. Luftforsvaret utdanner, trener og bemanner nødvendige besetninger for å gi en tilfredsstillende redningshelikoptertjeneste. Det inngår tolv Sea King-helikoptre i 330 skvadron som støtter redningstjenesten på permanent basis.

I tillegg til tilstedevakt for ivaretagelse av redningstjeneste inngår helikoptrene i statens luftambulansetjeneste. De inngår også i den nasjonale beredskapen for å støtte innsetting av militære og sivile kapasiteter i forbindelse med krisehåndtering i norske områder på land og til havs. Maritim kontraterrorberedskap, som ble reetablert i 2016, videreføres med eksisterende systemer, og vedlikeholder kapasiteten til hurtig innsetting av personell mot skip i fart i kystnære farvann.

Regjeringen signerte i desember 2013 kontrakt med AgustaWestland (nå Leonardo SPA) om

levering av 16 nye redningshelikoptre, med opsjon på ytterligere seks helikoptre, av typen AW101. Avtalen omfatter tilhørende reservedeler, utstyr og opplæring og hjelpemidler til trening. I dag utdanner, trener, bemanner og vedlikeholder Forsvaret Sea King-maskinene og er totalleverandør av tjenesten. Med de nye helikoptrene av typen AW101 SAR Queen vil leverandøren være ansvarlig for at helikoptrene er tilgjengelig på basene. Forsvaret skal i tillegg til å være operatør utføre lett vedlikehold på helikoptrene.

De nye SAR Queen redningshelikoptrene opererer i dag fra Sola og Ørland flystasjon, og overtar deretter redningshelikopterberedskapen ved Banak, Bodø, Rygge og til slutt Florø. Samtlige baser og helikoptre skal være operative i løpet av 2023.

De nye helikoptrene vil ha langt bedre rekkevidde, større fart og bedre evne til å operere i dårlig vær enn dagens Sea King-helikoptre. De nye redningshelikoptrene vil gi mer sikkerhet for folk på sjøen, langs kysten og i avsides områder over hele landet. Flere av helikoptrene har ankommet Norge. Det har vært utfordringer i arbeidet med å utvikle og sertifisere de nye redningshelikoptrene fra leverandørens side, noe som har fått konsekvenser for innføringen i Forsvaret, og har medført at arbeidet har blitt forsinket. I tillegg er håndteringen av situasjonen med koronaviruset krevende, blant annet som følge av at leverandøren er lokalisert i Nord-Italia og Storbritannia. Programmet for innføring i Forsvaret har også blitt påvirket av at mannskapet har vært mindre benyttet som følge av smitteverntiltak.

Kap. 4791 Redningshelikoptertjenesten

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2020	Saldert budsjett 2021	Forslag 2022
01	Driftsinntekter	665 999	726 271	548 937
	Sum kap. 4791	665 999	726 271	548 937

Post 01 Driftsinntekter

Forsvarets inntekter på kapitlet er den del av utgiftene som belastes Justis- og beredskapsdepartementet, og foreslås redusert med 177,3 mill. kroner. Leonardo Helicopters er ansvarlig for at SAR Queen er tilgjengelig på de basene der de nye helikoptrene er satt i drift. Deler av bevilgningen

som tidligere har gått til forsvarssektoren for å dekke utgifter knyttet til dette, vil nå gå til å dekke leverandørens utgifter til vedlikehold og logistikk til understøttelse av helikoptrenes drift. Disse utgiftene vil kun bli regnskapsført over Justis- og beredskapsdepartementets kapittel 454 Redningshelikoptertjenesten.

Kap. 1792 Norske styrker i utlandet

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2020	Saldert budsjett 2021	Forslag 2022
01	Driftsutgifter	948 033		
70	Tilskudd Afghan National Army (ANA) Trust Fund	60 000		
	Sum kap. 1792	1 008 033		

Fra 2021 ble det innført ny kapittelstruktur under Forsvarsdepartementet som innebærer at bevilgninger under de tidligere kapitlene 1720 Felleskapasiteter i Forsvaret, 1731 Hæren, 1732 Sjøforsva-

ret, 1733 Luftforsvaret, 1734 Heimevernet, 1790 Kystvakten og 1792 Norske styrker i utlandet ble samlet under nytt kapittel 1720 Forsvaret.

Kap. 4792 Norske styrker i utlandet

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2020	Saldert budsjett 2021	Forslag 2022
01	Driftsinntekter	36 615		
	Sum kap. 4792	36 615		

Fra 2021 ble det innført ny kapittelstruktur under Forsvarsdepartementet som innebærer at inntekter under de tidligere kapitlene 4720 Felleskapasiteter i Forsvaret, 4731 Hæren, 4732 Sjøforsvaret,

4733 Luftforsvaret, 4734 Heimevernet, 4790 Kystvakten og 4792 Norske styrker i utlandet ble samlet under nytt kapittel 4720 Forsvaret.

Kap. 4799 Militære bøter

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2020	Saldert budsjett 2021	Forslag 2022
86	Militære bøter	920	500	500
	Sum kap. 4799	920	500	500

Post 86 Militære bøter

Inntektene gjelder militære bøter.

Del III
Omtale av særlige tema

6 Informasjonssaker

6.1 Språk og etterretningsutdanning ved Forsvarets høyskole

Språk- og etterretningsutdanningen (SPEU) ble overført fra Etterretningstjenesten til Forsvarets høyskole (FHS) med virkning fra 1. november 2020. Både ansvaret for utdanningen og 15 årsverk ble overført. Resterende deler av nedlagte Forsvarets etterretningshøyskole (FEH) som ikke ble overført til FHS, videreføres som Etterretningstjenestens våpenskole. Med denne overføringen er all akkreditert høyere utdanning i Forsvaret samlet ved FHS, i tråd med intensjonen i Prop. 151 S (2015–2016).

SPEU etableres fra 1. august 2021 som en treårig bachelorutdanning som også inkluderer befalsutdanning. Studentene beskikkes til sersjant (OR 5) etter fullført og bestått utdanning. Som tidligere gjennomføres utdanningen i Lutvann leir.

Studenter som ble tatt opp til utdanningen i tidsrommet fra tidligere FEH ble nedlagt i 2017 og utdanningen mistet sin akkreditering, til den ble re-etablert som en akkreditert utdanning høsten 2021, har i varierende grad fått studiepoeng for sin gjennomførte utdanning. FHS vil legge til rette for at disse studentene enten får etterakkreditert tidligere gjennomført utdanning der det er mulig. Alternativt er det en mulighet å innpasse annen utdanning innenfor relevante fagområder, som sammen med tidligere gjennomført utdanning leder frem til en fullverdig bachelorgrad.

6.2 Overføring av Forsvarets museer til Kulturdepartementet

I tråd med Stortingets behandling av Innst. 573 S (2020–2021) til Meld. St. 23 (2020–2021) *Musea i samfunnet. Tillit, ting og tid*, skal Forsvarets museer overføres til Kulturdepartementet. Overføringen skal tentativt skje innen 2024. Overføringen skjer for at Forsvarets museer skal bli del av et større fagmiljø, i et nettverk av profesjonelle museer. Samordningen vil kunne styrke forvaltningen og formidlingen av forsvars-, militær-,

krigs- og etterkrigshistorien i de respektive regionene og i landet som helhet.

En prosjektgruppe i regi av Forsvarsdepartementet og Kulturdepartementet vil sette i gang arbeidet med overføring. Prosjektgruppen etableres og starter arbeidet innen utgangen av 2021. Alle relevante aktører, inkludert arbeidstakerorganisasjonene, vil bli involvert, og gruppen vil se på de ulike sidene ved virksomheten.

6.3 Forslag fra arbeidsgruppe om erstatnings- og kompensasjonsordningene for veteraner

---

Regjeringen nedsatte i 2018 en bredt sammensatt arbeidsgruppe for å gjennomgå og vurdere erstatnings- og kompensasjonsordningene for veteraner fra internasjonale operasjoner. Arbeidsgruppen mente at ordningene stort sett fungerer tilfredsstillende.

Flere av forslagene fra arbeidsgruppen er enten gjennomført eller under oppfølging. Etablering av en klageadgang i saker om erstatning for psykiske belastningsskader, samt endringer i fordelelsesreglene til gunst for de skadelidte er gjennomført ved Stortingets behandling av Innst. 223 L (2020–2021) til Prop. 59 L (2020–2021) og Lovvedtak 68 (2020–2021). Forslag om å flytte sekretariatet for klageorganet i veteransakene fra Forsvarsdepartementet til Statens sivilrettsforvaltning har vært på høring, og planlegges gjennomført fra 1. januar 2022. Forslag om å etablere en saksbehandlingsregel for bruk av spesialisterklæringer har også vært på høring.

Stortinget anmodet i fem vedtak 15. oktober 2020 regjeringen om å sikre en rekke endringer i erstatnings- og kompensasjonsordningene. Vedtakene gjaldt blant annet endringer i reglene om fordeling, som er ivaretatt ved ovennevnte lovvedtak, og etablering av en saksbehandlingsregel for bruk av spesialisterklæringer, som har vært på høring. Anmodning om å sikre mulighet for gjenopptak av vedtak som kan være i strid med gjeldende rett utredes i Forsvarsdepartementet.

Det vises også til Del I, 1. Hovedmål og prioriteringer, om oppfølging av anmodningsvedtak nr. 33 til 37 (2020–2021).

6.4 Strategiske avtaler for å sikre tilstrekkelig logistikkstøtte

Stortinget har bedt regjeringen vurdere å inngå langsiktige avtaler med relevante aktører for å sikre tilstrekkelig logistikkstøtte knyttet til alliert mottak og beredskapssituasjoner, jf. anmodningsvedtak nr. 1179, 9. juni 2021. Vedtaket er fulgt opp gjennom at Forsvaret allerede har inngått og inngår avtaler med relevante strategiske partnere. Strategiske avtaler med norsk næringsliv skal gi Forsvaret tilgang på nødvendig forsyningsikkerhet og logistikkunderstøttelse i fred, krise og krig.

Det pågår nå et arbeid med videreutvikling av prosessen for inngåelse, bruk og forvaltning av strategiske avtaler. Strategiske avtaler har lengre varighet enn regulære rammeavtaler og krever i mange tilfeller en tett tilknytning mot sivil avtalepartner. Videreutviklingen vil fokusere særskilt på å sikre at gjeldende lover og regelverk for inngåelse, bruk og forvaltning av slike avtaler etterleveres, men vil også innebære gjennomgang av roller, ansvar og myndighet. Som en del av arbeidet skal Forsvaret utarbeide en overordnet strategi for hvordan Forsvaret skal samarbeide med og knytte seg mot strategiske samarbeidspartnere. En del av dette arbeidet er å definere hva som bør falle inn under å være Forsvarets kjernevirksomhet, hva som bør dekkes av strategiske partnere og hva som er tilretteleggende virksomhet.

6.5 Vurderinger om standardisert fartøyklasse

Stortinget har bedt regjeringen fremme en sak om erstatning av dagens kystvakt- og støttefartøyer, herunder en vurdering av en fremtidig standardisert fartøyklasse, og komme tilbake med mulige forseringer i Prop. 1 S (2021–2022). Vedtaket ble truffet ved behandling av Innst. 87 S (2020–2021) til Prop. 14 S (2020–2021), jf. anmodningsvedtak nr. 124, 1. desember 2020.

Forsvarsdepartementet har iverksatt et arbeid i sektoren med å vurdere en standard fartøyklasse i Sjøforsvarets struktur. For å få på plass et godt kunnskapsgrunnlag for en mulig fremtidig standard fartøyklasse er det etablert dialog med norsk industri i saken. Foreløpige vurderinger tyder på at det kan være mulig å innføre en ny standard far-

tøyklasse for ikke-helikopterbærende kystvaktfartøyer, lette logistikkfartøyer og moderfartøyer til minemottiltakskapasitet. Ettersom disse fartøyklassene dekker forskjellige behov, har de i dag forskjellig størrelse og funksjoner. Det er derfor grunn til å anta at identiske fartøyer ikke vil kunne erstatte dagens fartøyklasser. Imidlertid er det antatt at det kan oppnås betydelige gevinster knyttet til standardisering på system- og komponentnivå innenfor en fartøyklasse.

En standardisering av fartøyer til erstatning for dagens kystvakt- og støttefartøyer, gjennom innføring av en standard fartøyklasse, vil være betinget av at det kan dokumenteres gevinster i form av enklere drift, utdanning og vedlikehold.

Av dagens struktur kan følgende fartøyer bli aktuelle for en mulig standard fartøyklasse når disse skal anskaffes, erstattes, eller vurderes for levetidsforlengelse:

- KV Harstad
- Fem fartøyer i Nornen-klassen
- To logistikkfartøyer av Reine-klassen (innleid)
- Tre fartøyer i Barentshav-klassen (innleid)
- To fartøyer i Boa-klassen (innleid)

Det vil bli gjennomført en konseptvalgutredning i henhold til statens prosjektmodell for å vurdere muligheten til å erstatte noen av, eller alle disse fartøyklassene, med en standard fartøyklasse. Det vil også bli utredet hvilken tidsfasing det eventuelt er hensiktsmessig å legge til grunn for en slik erstatning.

Forsvaret vil også i løpet av høsten 2021 ferdigstille en vurdering av muligheten for å benytte et konsept for en standardisert fartøyklasse for de to moderfartøyene som er planlagt anskaffet til minemottiltakskapasitet i perioden 2024–2026.

Stortinget vil bli holdt orientert om utviklingen i denne saken på egnet vis.

6.6 Renholdstjenestene i forsvarssektoren

Stortinget har henstilt til regjeringen å avklare konsekvensene knyttet til økonomi, arbeidsmiljø og beredskap som følge av konkurranseutsettingen av renholdet i Forsvaret, jf. anmodningsvedtak nr. 132, 1. desember 2020. Vedtaket ble truffet under behandling av Innst. 87 S (2020–2021) til Prop. 14 S (2020–2021).

Frem til 2016 ble renhold i Forsvaret ivaretatt av Forsvarsbygg med både egne ansatte og 30 pst. innleide leverandører. Ved konkurranseutsettingen i 2016 ble det bestemt at enkelte objekter og

arealer av sikkerhet- og beredskapshensyn fremdeles skulle renholdes av Forsvaret, mens resterende renholdstjenester siden mai 2016 har vært utført av eksterne leverandører. Renhold i forsvarssektoren omfatter om lag 1 mill. kvm. Dette gjør oppdraget til en av de største renholdsleveransene i Norge.

Tabell 6.1 viser beregnet utvikling av utgifter knyttet til renhold i forsvarssektoren i perioden

2016–2020 og prognose for 2021. Utgangspunktet for å presentere en økonomisk sammenlikning er et årlig utgiftsnivå på om lag 340 mill. kroner i 2016 før konkurranseutsetting. I beregningen er det forutsatt at det samme aktivitets- og utgiftsnivået ville vært videreført etter 2016 justert for ordinær prisutvikling.

Tabell 6.1 Utvikling og sammenheng av utgifter for renhold

Mill. kroner	2016	2017	2018	2019	2020	2021 ¹
Renholdsutgifter – videreføring av utgiftsnivå prisjustert – estimat	340,4	348,8	354,6	363,6	371,7	378,0
Renholdsutgifter Forsvaret til eksterne leverandører (regnskapstall)	200,6	166,5	158,1	170,8	192,5	217,8
Tilleggsutgifter – estimerte	83,2	85,0	69,2	68,1	67,9	66,9
Totale utgifter – faktiske og estimerte	283,8	251,5	227,3	238,9	260,4	284,7
Estimerte besparelser	56,6	97,3	127,3	124,7	111,3	93,3

¹ Estimert for 2021

Etter utsetting i 2016 har Forsvarets utgifter til leverandører variert mellom 158 og 218 mill. kroner pr. år. I tillegg kommer utgifter til renholdstjenestene som fortsatt utføres av ansatte i Forsvaret og utgifter for oppfølging av leverandører. Det er videre lagt inn utgifter knyttet til avvikling av en overgangsordning. Ordningen innebærer at renholdere over 60 år og med minimum 15 års ansiennitet kunne fortsette sitt arbeidsforhold i Forsvaret. Forsvaret rapporterer at det er noe periodisk renhold som ikke er blitt gjennomført og således ikke fakturert leverandør. For å få en sammenlikning basert på samme aktivitetsnivå er dette lagt til i beregningene.

Fra 2017 har beregnede utgifter vært om lag 97–127 mill. kroner lavere årlig etter at renholdet ble satt ut til privat leverandør. Mange kontrakter er reforhandlet, og Forsvaret legger blant annet vekt på å sikre ytterligere robusthet i leveransene. Dette kan medføre noe økte utgifter for økt kvalitet fra 2021.

I henhold til nettoføringsordningen er merverdiavgift belastet sentralt i staten og trukket fra i beregningene. I Forsvarsbyggs kostnadsbase inngikk utgifter til merverdiavgift på omlag 25 mill. kroner årlig. For staten er besparelsene således om lag 25 mill. kroner lavere årlig enn det som er vist i tabell 6.1.

Renholdstjenestene i Forsvaret har siden 2017 årlig vært på agendaen i Forsvarets hovedarbeidsmiljøutvalg (FHAMU). Forsvarets logistikkorganisasjon har redegjort for status, tiltak og oppfølging i de ulike renholdsområdene. Det er ikke meldt inn konkrete forhold rundt renholdet til FHAMU. Manglende renhold kan antas å ha negativ påvirkning på arbeidsmiljøet dersom avvikene er alvorlige og vedvarende. Forsvaret har ikke data som viser sammenhengen mellom kvaliteten på renholdet og effekt på arbeidsmiljøet. Det har i perioder vært utfordringer knyttet til kvalitet og omfang på renhold i noen kontraktsonråder. I Troms var det for eksempel utfordringer i Skjold leir i 2019. Ny leverandør overtok renholdet på Skjold 1. april 2020. Forsvaret rapporterer at renholdet nå ivaretas tilfredsstillende på Skjold. Forsvaret opplyser at tilgang til kvalifisert og sikkerhetsklarert personell har vært hovedårsaken til avvik i leveransene. Dette er en problemstilling som gjelder både før og etter utsetting av leveransene.

Ved konkurranseutsettingen i 2016 ble det bestemt at enkelte objekter og arealer av sikkerhet- og beredskapshensyn fremdeles skulle renholdes av Forsvaret. Renholdsavtalene med private leverandører har en force majeure-klausul som innebærer at kontraktsforpliktelsene kan bli

satt til side ved en ekstraordinær hendelse utenfor en parts kontroll. I en slik situasjon vurderer Forsvaret at renholdet vil kunne ivaretas tilfredsstillende. Pandemien har vært en test på hvordan avtalene fungerer i en tid med ekstraordinære forhold. Kontraktsforpliktelsene har ifølge Forsvaret vært opprettholdt og renholdet gjennomført i henhold til behov. I tilfeller der ekstra renhold var nødvendig på grunn av forsterket smittevern, ble dette ivaretatt av leverandørene. Sikkerhets- og beredskapshensyn i fred, krise og krig er inkludert i vurderingene når kontraktene reforhandles.

Utsettingen av renholdet har frigjort betydelige midler. Det er ikke grunnlag som indikerer at det generelle arbeidsmiljøet er svekket som en følge av at sivile leverandører har overtatt ansvaret for renholdstjenestene.

6.7 Rekruttutdanningen i Forsvaret

Ved behandlingen av Innst. 87 S (2020–2021) til Prop. 14 S (2020–2021) 1. desember 2020 sluttet Stortinget seg til regjeringens anbefaling om at rekruttutdanningen i Forsvaret i all hovedsak skal gjennomføres på Madla og i Terningmoen leir, utenfor de operative avdelingene, for å øke tilgjengeligheten på den operative strukturen. Stortinget fattet videre tre anmodningsvedtak. I vedtak nr. 123 ba Stortinget regjeringen se på muligheten for å utnytte eksisterende eiendom, bygg og anlegg (EBA) og etter behov opprette midlertidig rekruttutdanning for å utdanne nok personell til Heimevernet (HV) etter modell fra Finnmark, innenfor budsjettammen. I vedtak nr. 131 ba Stortinget regjeringen utrede å benytte Haslemoen og Drevjamoen som supplement til rekruttskolen som lokaliseres på Terningmoen, og på egnet måte komme tilbake til dette i forbindelse med Prop. 1 S (2021–2022). I vedtak nr. 136 ba Stortinget regjeringen utrede utnyttelse av eksisterende EBA og etter behov opprette midlertidig rekruttutdanning for å utdanne personell til HV på Drevjamoen etter modell fra Finnmark landforsvar. Forsvarsdepartementet har i arbeidet med å følge opp Stortingets vedtak lagt vekt på å se disse tre anmodningsvedtakene i sammenheng.

Forsvarsdepartementet har vurdert bruk av ytterligere lokasjoner som supplement til rekruttskolen på Terningmoen. Utredningsarbeidet har lagt til grunn planforutsetningene for Prop. 14 S (2020–2021), og samtidig lagt vekt på de fagmiljøvurderingene fra Forsvarssjefens fagmilitære råd 2019. Regjeringen styrker de to lokasjonene Terningmoen og Madla med EBA-fasiliteter og

personell som er nødvendig for å understøtte rekruttutdanningen. Slik styrking tilrettelegger for robuste fagmiljøer og enhetlig utdanning. Forsvarets kompetansmiljøer er små, og en samling av rekruttskoler på to steder vil være ressurseffektivt og samtidig flytte rekruttutdanning fra operative avdelinger til felles utdanningssteder. Dette vil bidra til å nå målet om å øke tilgjengeligheten på de operative styrkene. I tillegg vil det bidra positivt til kostnadseffektiv og lik utførelse av grunnutdanning i Forsvaret. Forsvarsdepartementet legger derfor til grunn at den vedtatte løsningen på Terningmoen gir den beste og mest bærekraftige rekruttutdanningen på sikt.

Utredningsarbeidet har avdekket en tvetydighet i statsrådets kommunikasjon med Stortinget i behandlingen av Prop. 14 S (2020–2021), knyttet til den gradvise økningen i utdanningskapasiteten ved Terningmoen. Som det fremgår av Innst. 87 S (2020–2021) skal videreutviklingen av Terningmoen leir bidra til at det tidlig i perioden kan gjennomføres fire innrykk, med 250 rekrutter pr. innrykk, ut over allerede eksisterende kapasitet. Deretter vil det være en gradvis økning til fire innrykk i året med 1 100 soldater i 2028, totalt om lag 1 600 soldater pr. innrykk. Økningen skal gjennomføres i tillegg til den eksisterende kapasiteten ved Terningmoen for å kunne ivareta det samlede overordnede ambisjonsnivået knyttet til personellopptrappingen som er lagt til grunn i langtidsplanen.

Utredningen har synliggjort at det i forutsetningsbildet for grunnlagsarbeidet i langtidsplanen feilaktig har blitt lagt til grunn en økning inkludert eksisterende kapasitet ved Terningmoen, til en samlet opptrapping mot 1 100 rekrutter totalt pr. innrykk. Dette innebærer at EBA-relaterte økonomiske konsekvenser av opptrappingen ikke i tilstrekkelig grad er hensyntatt i det eksisterende plangrunnlaget, og vil kreve at det avsettes ytterligere ressurser i gjennomføringen av tiltaket for å understøtte personellopptrappingen i perioden etter 2024. Omfanget av dette vil avhenge både av hvilke konkrete forutsetninger som legges til grunn for innretningen av infrastrukturen, men også av den konkrete innretningen av rekruttutdanningen og videreutviklingen av førstegangstjenesten. De erfaringer som høstes her vil utgjøre et viktig grunnlag for disse vurderingene, og må også ses i sammenheng med behovet for å ta utdanningen ut av de operative avdelingene. Det pågår flere parallelle utredningsarbeider i Forsvaret som gjør at det er behov for å se rekruttutdanningen i et helhetlig perspektiv før igangsetting av eventuelle nye enkelttiltak. Regjeringen vil derfor i lys av et videre arbeid med å

konkretisere behovet komme tilbake til Stortinget med et helhetlig forslag til hvordan dette bør ivaretas gjennom bruk av allerede tilgjengelig og ny infrastruktur. Dette vil ikke være til hinder for at eksisterende infrastruktur ved behov og innenfor gjeldende budsjettammer, kan benyttes til midlertidig utdanningsvirksomhet, i påvente av etableringen av konsoliderte permanente løsninger.

I oppfølgingen av anmodningsvedtakene har Forsvarsdepartementet sett på muligheten for å utnytte eksisterende EBA til midlertidig rekruttutdanning for HV. HV har i dag utfordringer med å rekvirere personell med lokal tilknytning i de nordligste fylkene, herunder HV-17 (Finnmark heimevernsdistrikt), HV-16 (Nord-Hålogaland heimevernsdistrikt) og HV-14 (Sør-Hålogaland heimevernsdistrikt). Det er iverksatt flere tiltak for å bedre denne utfordringen. Det ble i 2019 iverksatt en prøveordning med seks måneders førstegangstjeneste ved Garnisonen i Porsanger for vernepliktige fra Finnmark, som etter endt utdanning overføres direkte til HV-17. Denne ordningen har så langt hatt god effekt. Ordningen vil som planlagt gradvis avvikles ved Garnisonen i Porsanger i tråd med den videre oppbyggingen av Finnmark landforsvar. Forsvaret er i tillegg gitt i oppdrag å videreutvikle ytterligere tiltak for å legge til rette for at HV får tilstrekkelig tilgang på personell med lokal forankring i hele strukturen. Dette inkluderer blant annet seleksjon og geografisk tilhørighet ifm. rekvirering til førstegangstjeneste, tiltak knyttet til direkteoverføring til HV etter førstegangstjeneste, og tiltak ifm. utvidet verneplikt fra 44 til 55 år. I tillegg pågår det flere utredningsarbeider i Forsvaret knyttet til blant annet vakt- og sikringsutdanning, samt innretning av den totale rekruttutdanningen. Når utredningsarbeidene er ferdigstilt, og det foreligger en evaluering av de igangsatte tiltakene og vurdering av hvorvidt disse er tilstrekkelige, vil behov for eventuelle ytterligere tiltak vurderes som en del av den kontinuerlige langtidspanleggingen.

6.8 Avhending av Kjeller base

Ved behandlingen av Innst. 62 S (2016–2017) til Prop. 151 S (2015–2016) vedtok Stortinget at Forsvarets leir på Kjeller med flyplass skal legges ned. Det ble lagt til grunn en gradvis frigjøring av arealet og avvikling av Forsvarets ulike virksomheter på Kjeller innen utgangen av 2023. I Prop. 1 S (2020–2021) orienterte Forsvarsdepartementet blant annet om at Forsvarsbygg arbeidet med utredning og konkretisering av behovet for erstat-

ningslokaler for virksomhetene som pr. i dag er lokalisert til Kjeller, og at gjennomføring av nødvendige prosesser kunne medføre at ikke all virksomhet på Kjeller ville være avviklet innen utgangen av 2023.

Det er en overordnet målsetting å flytte ut militær aktivitet fra Kjeller for å kunne selge og avvikle basen i samsvar med Stortingets vedtak. Endret fremdrift i Lillestrøm kommunes planprosess medfører imidlertid at planen som skal danne grunnlag for etterbruk av Kjeller først ferdigbehandles ved utgangen av 2026. Riksantikvarens fredningsprosess samkjøres med dette arbeidet. Dette vil få innvirkning på når salget av eiendommen på Kjeller kan finne sted. Det legges derfor opp til en gradvis avvikling av virksomheten på Kjeller frem mot 2026. Det nye tidsløpet harmoniserer også med forsvarssektorens behov for en operativ flystripe på Kjeller. I Prop. 151 S (2015–2016) var dette behovet forespeilet å opphøre i 2022. Det vil fortsatt være aktivitet på Kjeller knyttet til avhendingen av F-16 og Sea King, og det legges nå til grunn at forsvarssektorens behov for en operativ flystripe opphører i 2025.

Forsvarsbygg fremmet våren 2021 en anbefaling til Forsvarsdepartementet om innretning av videre prosess for å dekke det fremtidige arealbehovet for virksomhetene som pr. i dag er lokalisert på Kjeller. Det er synliggjort at det ikke er tilstrekkelige ledige arealer innenfor forsvarssektorens eiendomsportefølje til å dekke behovet. Forsvarsbygg anbefaler at forsvarssektorens virksomhet flyttes ut av Kjeller base, med unntak av Forsvarets laboratorietjeneste (FOLAT). Denne virksomheten var tidligere anbefalt skilt ut fra Forsvarets virksomhet og konkurranseutsatt, men med bakgrunn i en helhetlig gjennomgang legges det opp til en effektivisering og videreutvikling innenfor Forsvaret. FOLAT vurderes videreført på dagens område, i ytterkant av leiren. Hvilken innvirkning dette vil kunne få for videre utvikling og salg av Kjeller base vil bli vurdert nærmere.

På grunnlag av Forsvarsbyggs anbefaling vil Forsvarsdepartementet arbeide videre med ulike løsninger for å dekke virksomhetenes fremtidige arealbehov. Regjeringen vil komme tilbake til Stortinget og orientere om status og fremdrift i saken på egnede måte. Forhold knyttet til ivaretagelse av nasjonale, kulturhistoriske verdier på området, vil bli inkludert i det videre arbeidet knyttet til avhendingen av Kjeller base, og koordineres med pågående prosesser hos Riksantikvaren og Lillestrøm kommune. Regjeringen vil komme tilbake til Stortinget også om dette.

6.9 Implementering av sikkerhetsloven i forsvarssektoren

Lov om nasjonal sikkerhet (sikkerhetsloven) trådte i kraft 1. januar 2019, og alle sektorer arbeider med å implementere loven. Formålet med loven er å trygge de nasjonale sikkerhetsinteressene våre og å forebygge, avdekke og motvirke sikkerhetstruende virksomhet. De nasjonale sikkerhetsinteressene blir beskyttet ved at departementene identifiserer grunnleggende nasjonale funksjoner (GNF) innenfor sine ansvarsområder. Virksomheter av avgjørende betydning for GNF underlegges sikkerhetsloven, og nødvendige sikringstiltak for skjermingsverdige verdier gjennomføres. For å ivareta lovens formål, vil GNF-prosessen være en kontinuerlig prosess. Denne prosessen kan føre til endringer når det gjelder identifiserte funksjoner og skjermingsverdige verdier, hvilke virksomheter som er av vesentlig og avgjørende betydning, og i hvilken grad en virksomhet er avhengig av eksterne ressurser (andre virksomheter). Hva som kreves for å oppnå et forsvarlig sikkerhetsnivå, kan også bli endret.

Forsvarsdepartementet har identifisert følgende grunnleggende nasjonale funksjoner i egen sektor:

- GNF 1: Situasjonsforståelse – Evnen til etterretning, situasjonsforståelse og rettidig varseling.
- GNF 2: Innsats – Evnen til å håndtere episoder og sikkerhetspolitiske kriser og om nødvendig forsvare norsk eller alliertes territorium.
- GNF 3: Kommando og kontroll – Evnen til kommando og kontroll over norske og allierte styrker.
- GNF 4: Beskyttelse – Evnen til beskyttelse av norske og allierte styrker, kritiske samfunnsfunksjoner, samt kritiske funksjoner for Forsvaret.
- GNF 5: Forsvarsdepartementets virksomhet, handlefrihet og beslutningsdyktighet. Dette omfatter departementets rolle som faglig sekretariat for politisk ledelse, utøvelse av myndighet, og styring og oppfølging av underliggende virksomheter, samt departementets beredskapsfunksjoner.

Forsvarsdepartementet har etablert oversikt over virksomheter som er av vesentlig betydning, og også fattet vedtak om underleggelse av sikkerhetsloven for virksomheter av avgjørende betydning. Identifiserte GNF er meldt inn til sikkerhetsmyndigheten.

Forsvarsdepartementet gjennomfører en årlig revisjon av forsvarssektorens skjermingsverdige objekter og infrastruktur. Siden 2019 er revidering av skjermingsverdige objekter utført på bakgrunn av nytt regelverk og i tråd med identifiserte GNF. Det er iverksatt et omfattende arbeid for grunn-sikring av skjermingsverdige objekter gjennom etableringen av et eget investeringsprogram som pågår til utgangen av 2023. Det vises til omtale av dette investeringsprogrammet i Del I, 4. Investeringer. I påvente av at den permanente sikringen skal komme på plass, har Forsvaret etablert midlertidige tiltak på de objektene som skal videreføres, og som er vurdert som mindre eller ikke tilfredsstillende sikret. Eventuelt nye skjermingsverdige objekter som utpekes vil måtte håndteres fortløpende. I nye investeringsprosjekter inkluderes sikring i kostnadsrammen. For eksisterende bygg, anlegg og installasjoner som i fremtiden eventuelt vil bli utpekt, er det ikke satt av midler til sikring. Det kan derfor ikke utelukkes at det vil oppstå ytterligere investeringsbehov for sikrings-tiltak.

Ny sikkerhetslov utvider virkeområdet til beskyttelse av informasjonssystemer gjennom at informasjonssystemer, som i seg selv er av avgjørende betydning for grunnleggende nasjonale funksjoner, skal beskyttes etter loven. Etatene i forsvarssektoren ble gitt i oppdrag å kartlegge skjermingsverdige informasjonssystemer innen utgangen av 2019. Gjennom en innledende kartlegging av informasjonssystemer har etatene identifisert at forsvarssektoren benytter et stort antall systemer med varierende kompleksitet og utbredelse. Gjennomføringen av verdi-, risiko- og skadevurderinger av informasjonssystemene har vist seg omfattende og tidkrevende og kartleggingen er ikke sluttført som forutsatt. Risiko- og skadevurderinger av prioriterte systemer er påbegynt i parallell med kartleggingsarbeidet. For å støtte etatene i deres implementering av sikkerhetsloven har Forsvarsdepartementet gjennomført målrettede kompetansetiltak.

Forsvaret og Forsvarsmateriell har utfordringer knyttet til å beskytte systemene som er i bruk i samsvar med lovpålagte krav. Forsvarsdepartementets særskilte oppfølging av Forsvarets og Forsvarsmateriells arbeid innenfor informasjonssikkerhet har gitt resultater, og vil videreføres så lenge det er behov for dette. Pågående prosesser og planlagte tiltak innenfor IKT-styring og -investeringer forventes å ytterligere bidra til forbedre situasjonen, men det vil ta tid før statusen er tilfredsstillende.

7 Oppfølging av §§ 24 og 26a i likestillings- og diskrimineringsloven

Hensikten med kapitlet er å redegjøre for status for likestillingsarbeidet og arbeidet mot diskriminering i forsvarssektoren, i lys av likestillings- og diskrimineringslovens §§ 24 og 26a. Endringer i likestillings- og diskrimineringsloven pålegger fra 1. januar 2020 arbeidsgivere og offentlige myndigheter en forsterket plikt til å arbeide aktivt for å fremme likestilling og forhindre diskriminering. Dette innebærer at virksomhetene i forsvarssektoren heretter også skal rapportere om rollen som offentlig myndighet i sektoren, der det er aktuelt, i tillegg til å rapportere som arbeidsgiver. Rapporten omfatter status i virksomhetene pr. utgangen av 2020. Kapitlet gir også, under 7.6 og 7.7, Forsvarsdepartementets vurdering av inkluderingsdugnaden så vel som konsekvenser av koronapandemien for spørsmål knyttet til likestilling og diskriminering i forsvarssektoren.

Forsvarssektoren har et stykke igjen før man oppnår målet om full likestilling. Andelen kvinner blant militært tilsatte er fremdeles lav. Det arbeides målrettet med tiltak for rekruttering av flere kvinner i Forsvaret og i sektoren for øvrig, gjennom rekrutteringsprosedyrer og blant annet ved å øke andelen kvinner til utdanning i Forsvaret og å øke uttaket av kvinner som kalles inn til førstegangstjeneste. Det arbeides også med tiltak for å øke annet mangfold i sektoren og for å redusere omfanget av mobbing og trakassering. Det siste gjøres blant annet ved holdningsskapende arbeid og gjennom kompetansetiltak innenfor varslings-

7.1 Forsvarsdepartementet

7.1.1 Likestillingsredegjørelse som offentlig myndighet

Som departement har Forsvarsdepartementet en viktig rolle i samfunnet med det overordnede ansvaret for utformingen av Norges sikkerhets- og forsvarspolitikk. Departementet tilstreber å etterleve og forholde seg til de krav som gjelder på det likestillingspolitiske området. Dette er særlig viktig i lys av at forsvarssektoren tradisjonelt sett har vært mannsdominert.

7.1.2 Likestillingsredegjørelse som arbeidsgiver

Arbeidet med likestilling i Forsvarsdepartementet er integrert i departementets daglige virksomhet. Forsvarsdepartementet er en IA-bedrift. Det tilrettelegges for fleksibilitet med utgangspunkt i den enkeltes livssituasjon, og departementet tilrettelegger individuelt, spesielt for småbarnsforeldre, gravide, langtidssyke, personer med funksjonsnedsettelse og eldre arbeidstakere. Økt mangfold gir større erfaringsgrunnlag og ny og variert kompetanse. Det er et mål i Forsvarsdepartementets personalpolitikk at rekruttering skal bidra til økt mangfold. Kravet om norsk statsborgerskap for ansatte i embetsverket begrenser i noen grad handlingsrommet til å rekruttere fritt. Videre kan kravet om at alle ansatte må være sikkerhetsklart, i enkelte tilfeller, begrense hvilke personer eller grupper som kan ansettes. Ved utgangen av 2020 var 416 personer ansatt i, eller disponert til, Forsvarsdepartementet. 140 var kvinner, altså 34 pst., mot 32 pst. ved utgangen av 2019. Av de 416 var 76 militære som var disponert til Forsvarsdepartementet. Sju av disse var kvinner, altså 9 pst., mot 5,7 pst. i 2019 og 8,5 pst. i 2018. Kvinneandelen i lederstillinger var 31 pst. i 2020, mot 31 pst. i 2019 og 25 pst. i 2018. I toppledergruppen på åtte var det tre kvinner. Forsvarsdepartementet ønsker å rekruttere og beholde kvinner på alle nivåer og i alle funksjoner i organisasjonen. Departementet er særskilt oppmerksom på områder der kvinneandelen er lav. Ledere er ansvarlige for at likestillingsaspektet blir vurdert ved all rekruttering.

7.1.3 Prinsipper, prosedyrer og standarder for likestilling og mot diskriminering i Forsvarsdepartementet

Forsvarsdepartementet følger lover og retningslinjer med tanke på likestilling i all rekruttering, og personaladministrasjonen har tilrettelagt for dette i rutinebeskrivelser og opplæring av personell som har påvirkning på aktuelle områder.

Rekruttering og lønnsendringer drøftes med til-litsvalgte i samsvar med regelverk.

I Forsvarsdepartementets årlige lønnsstatistik fremgår det at menn og kvinner er likestilt med hensyn til lønn, type arbeid og ansettelsesprosent. Ingen i Forsvarsdepartementet har ufri-villig deltidsstilling. Departementet har i 2020 ansatt en person med behov for tilrettelegging. Søkere med behov for tilpasning og/eller hull i CV-en innkalles til intervju når de har tilstrekkelig kompetanse og forutsetninger for å kunne sikker-hetsklareres. Om lag 30 pst. av Forsvarsdeparte-mentets ansatte er offiserer fra Forsvaret. De fleste søkerne fra Forsvaret er menn, noe som

medfører at Forsvarsdepartementet ansetter betydelig flere menn enn kvinner. I sivile stillinger ansetter Forsvarsdepartementet noe flere kvin-ner enn menn.

Forsvarsdepartementet vil opprettholde arbeidet med å fremme likestilling og ikke-diskrimine-ring også i fremtiden. Lønnsstatistikk publiseres i departementet hvert år, og arbeidstakerforenin-gene har tilgang til tallene.

I de følgende tallene er personer som har lang-varig permisjon fra Forsvarsdepartementet, til-knyttede praktikanter/hospitanter, ansatte på pen-sjonistvilkår og ekstrahjelper tatt ut.

Tabell 7.1 Lønnsforskjeller på ulike stillingsnivå/grupper

Stillingsnivå/grupper ¹	(i 1000 kr.)	
	Kvinner	Menn
Toppledere ²		
Ledere med personalansvar (ikke toppledere)	966 608	965 624
Saksbehandlere inkludert nestlederfunksjoner og spesialrådgivere ³	696 736	754 261
Kontorstøtte- og vaktfunksjoner ⁴	557 533	451 146

¹ Militære og sivile ledere er slått sammen

² Kan ikke oppgis grunnet at det er færre enn 5 i en gruppe

³ Differansen mellom kvinner og menn kan i noen grad tilskrives at tidligere ekspedisjonssjefer (kun menn) omfattes, i tillegg til at militære offiserer (midlertidig disponert i Forsvarsdepartementet) har høyere lønnsnivå enn sivilt ansatte. De fleste militære er menn. I tillegg skyldes differansen i noen grad at IKT-personell, 35 menn og en kvinne, har høyere lønn enn gjennomsnittet. Lønnsoppgjørene de siste årene viser at forskjellen er i ferd med å bli utlignet.

⁴ Differansen kan i hovedsak tilskrives en høyere alder og ansiennitet blant kvinner i kontorstøttefunksjoner.

Tabell 7.2 Kjønnfordeling på ulike stillingsnivå/grupper

Stillingsnivå/grupper ¹	(antall)	
	Kvinner	Menn
Toppledere	3	5
Ledere med personalansvar (ikke toppledere)	12	27
Saksbehandlere inkludert nestlederfunksjoner og spesialrådgivere	105	205
Kontorstøtte- og vaktfunksjoner	12	23

¹ Militære og sivile ledere er slått sammen.

7.2 Forsvaret

7.2.1 Likestillingsredegjørelse som offentlig myndighet

I rollen som myndighet er det to sentrale forhold som er relevante for Forsvaret:

- ivaretagelse av verneplikten, og

- som myndighet i relasjon til de deler av befolkningen som tar kontakt med Forsvaret av andre grunner.

Forsvaret har innrettet virksomheten i tråd med bestemmelsene om allmenn verneplikt. Der det har vært nødvendig og hensiktsmessig, er kommunikasjon, tjenesteforhold, interne retningslin-

jer og reguleringer tilpasset den allmenne verneplikten over tid. Målet har hele tiden vært å legge til rette for kjønnsnøytral regulering av verneplikten, og ivareta rettigheter i henhold til likestillings- og diskrimineringslovens §6. For vernepliktige som er inne til førstegangstjeneste, er det gjort tilpasninger i eiendom, bygg og anlegg. Tros- og livssynskorpset har fokus på å motvirke diskriminering på bakgrunn av religion og livssyn.

Forsvaret er en inkluderende myndighetsutøver som legger vekt på like muligheter. Forsvaret henvender seg til alle personer med interesse for Forsvaret, eksempelvis i rekrutterings- og

omdømmekampanjer, i stillingsutlysninger og i rekrutteringsprosesser. Det trekkes også på erfaringer fra andre myndigheter og fagmiljøer.

7.2.2 Likestillingsredegjørelse som arbeidsgiver

Forsvaret tar sitt ansvar på alvor og arbeider planmessig ut i fra lovverkets krav. Imidlertid er det alltid rom for forbedringer, og Forsvaret er i gang med å videreutvikle den interne systematikken for aktivitets- og redegjørelsesplikten. Målet er å tilfredsstille lovens krav, samtidig som det er mulig å ta ut effekten av et reelt mangfold.

Tabell 7.3 Kjønnsbalansen totalt i virksomheten

Kjønn	Antall	Prosent
Kvinne	3 476	19,98
Mann	13 924	80,02
Totalt	17 000	100,00

Tabell 7.4 Midlertidig ansatte

Kjønn	Antall	Prosent
Kvinne	551	29,45
Mann	1 320	70,55
Totalt	1 871	100,00

Tabell 7.5 Ansatte i deltidstillinger

Kjønn	Antall	Prosent
Kvinne	101	46,76
Mann	115	53,24
Totalt	216	100,00

Tabell 7.6 Lønnsforskjell totalt i virksomheten (i kroner og prosent)

Kjønn	Alle, gjennomsnitt	Differanse	Prosent differanse
Kvinne	501 258	-15 706	-3,13
Mann	516 964		
Totalt	513 827		

Forsvaret har ikke tradisjon for å lyse ut deltidstillinger, og det er ikke vesentlige forskjeller mellom bruk av deltid mellom menn og kvinner.

7.2.3 Prinsipper, prosedyrer og standarder for likestilling og mot diskriminering i Forsvaret

Forsvarets arbeid med likestilling og mot diskriminering er forankret i Forsvarets personellhåndbok (FPH) del A. Hele personellpolitikken ligger til grunn, men det er egne kapitler der likestillingspolitikk, lønnspolitikk og familiepolitikk er spesielt beskrevet.

FPH del A ble utgitt i 2002 og er for tiden under revisjon. Tradisjonelt har likestillingsarbeidet hatt et kjønnsfokus, og dette bærer gjeldende FPH del A preg av. Det siste tiåret har det imidlertid vært en vesentlig dreining på dette området i Forsvaret, der det tradisjonelle kjønnsperspektivet knyttet til likestilling i større grad er blitt et mangfoldsperspektiv representert i geografisk tilhørighet, etnisitet, kompetanse og kjønn.

Mangfold, likestilling og antidiskriminering er også en vesentlig del av Forsvarets grunnsyn på ledelse og Forsvarets verdigrunnlag, som skal gi rettledning for alt arbeid innenfor området.

Likestilling, antidiskriminering og mangfold settes på dagsorden i svært mange sammenhenger i Forsvaret. Det er ofte tema på ulike sjefsmøter i Forsvarets ledelse. Det er tema i Forsvarets ulike arbeidsmiljøutvalg, og det er på dagsorden i mange sammenhenger i møter med arbeidstakerorganisasjonene og tillitsvalgtordningen i Forsvaret (TVO), som arbeider for alle vernepliktige som er inne til førstegangstjeneste.

Det har vært gjort mye godt arbeid for å ivareta alle sider ved likestilling, antidiskriminering og arbeidet mot mobbing og seksuell trakassering. Seleksjonskriterier gjennomgås, slik at de som antas å være best egnet til tjeneste kalles inn til sesjon. Forsvaret legger til rette for ulike behov knyttet til etnisitet, religion og kjønn, herunder kost, militær bekledning og tilpasning av eksisterende infrastruktur. Det viktigste dog er at personellet blir sett for sine verdier og sin religion. Det tidligere Feltprestkorpsset er omgjort til Forsvarets tros- og livssynskorps, der prester, livssynshumanetikere og imamer kan utføre tros- og livssynsbetjening i henhold til egen sertifisering. Medlemmer av religiøse trossamfunn har også rett til å bære synlige, betydningsfulle, ikke-diskutable religiøse symboler.

Identifisering av risiko for diskriminering og hindre for likestilling

De viktigste kildene for å identifisere risiko for diskriminering og hindre for likestilling, er ulike

spørreundersøkelser som gjennomføres i Forsvaret. Resultatene fra undersøkelsene analyseres grundig, og konklusjoner drøftes i ovennevnte fora, samt på alle nivåer ute i de ulike driftsenhetene. Arbeidet står på dagsorden jevnlig.

De viktigste undersøkelsene er:

- Undersøkelsen om mobbing og seksuell trakassering har vært gjennomført annet hvert år. Dette er det viktigste verktøyet for å kartlegge omfanget av mobbing og seksuell trakassering.
- Forsvarets medarbeiderundersøkelse gjennomføres hvert annet år og kartlegger mange forhold ved arbeidssituasjonen.
- Vernepliktsundersøkelsen gjennomføres årlig blant dem som gjennomfører førstegangstjenesten, og har til formål å avdekke faktorer som er med på å påvirke hverdagen til soldater inne til førstegangstjeneste.
- Medarbeidersamtalen er årlige, formelle samtaler mellom sjef og ansatt, der den ansattes arbeidssituasjon er hovedtema.
- Årlig vernerunde gjennomføres ved den enkelte avdeling, og skal avdekke faktorer som påvirker arbeidsmiljø og behov for tilrettelegging av arbeidet.

Med bakgrunn i funn utarbeides det konkrete tiltak både sentralt og lokalt som formaliseres i forpliktende handlingsplaner.

Rekruttering

Rekruttering til Forsvaret skjer i hovedsak gjennom rekruttering til utdanning eller direkte til stilling. De senere år har det også vært et økt fokus på re-rekruttering. I all rekruttering er det et stort fokus på mangfold. Det gjelder i alt fra bruk av bilder og tekst i annonser til kommunikasjon med søkere, samt opplegg i forbindelse med oppstart av utdanningene.

Evalueringer som er gjort av seleksjonsprosessen til utdanning, viser at det er svært liten sannsynlighet for at noen grupper blir diskriminert i denne prosessen. Forsvaret er i ferd med å justere seleksjonskrav og hvilke seleksjonskriterier Forsvaret benytter inn til førstegangstjeneste. Norske statsborgere har verneplikt, noe som betyr at etnisitet automatisk reflekteres blant alle som kalles inn til sesjon. Et krav som settes til tjeneste er godkjent sikkerhetsklarering. Digitalisering av sikkerhetsklaringsprosessen vil bidra til at nær alle vernepliktige som kalles inn, skal være sikkerhetsklarert før de møter til tjeneste. Beregninger utført av Statistisk sentralbyrå viser at personer med innvandrerbakgrunn

vil utgjøre et stort rekrutteringspotensial for Forsvaret på sikt.

Det er fortsatt risiko for at Forsvaret ikke utnytter mulige kommunikasjonskanaler for å nå alle, samtidig som det er utfordringer med sikkerhetsklarering av søkere som kommer fra land Norge ikke har sikkerhetsavtale med.

I rekruttering til enkeltstillinger er mangfold og likestillingsperspektivet alltid med i utlysningsteksten, og dette er alltid tema på kurs og samlinger om sivil rekruttering. Forsvaret fører også statistikk over jobbsøkere med hull i CV og nedsatt funksjonsevne, noe som rapporteres årlig i Forsvarets årsrapport.

Forsvaret vil også fremover i større grad arbeide med re-rekruttering av tidligere ansatte. Dette vil, gjennom innhenting av personell med variert erfaring utenfor Forsvaret, gi et større mangfold i kompetansebeholdningen, og vil være billigere og raskere enn å utdanne den enkelte selv. I dette ligger det en risiko for at:

- Forsvaret ikke lyser ut stillinger slik at tidligere ansatte blir klar over mulighetene,
- at Forsvaret ikke er proaktive i sin kontakt overfor tidligere ansatte i Forsvaret, og
- at kompetansen ikke «verdivurderes» riktig, slik at de reelt sett ikke blir ansett som like kvalifiserte som de faktisk er.

Lønns- og arbeidsvilkår

Som statlig organisasjon hvor lønns- og arbeidsvilkår er knyttet til den enkelte stilling, er det i prinsippet likelønn for alle, uavhengig av eksempelvis kjønn og etnisitet. I stort er det nokså lik avlønning. De små forskjellene som finnes, er stort sett kun på midlere og høyere gradsnivå. På lavere nivå er snittlønnen marginalt høyere for kvinner enn menn. Dette kan skyldes ulik grad av aktivitetsbaserte godtgjøringer. Det er isolert sett ikke grunn til å si at denne lille forskjellen utgjør noen forskjellsbehandling. Det er likevel en risiko for at kvinner i større grad velger seg bort fra operative stillinger av ulike grunner, som igjen gjør at deres samlede lønn blir lavere enn tilsvarende for menn. Denne risikoen er påpekt i flere undersøkelser, blant annet i regi av Forsvarets forskningsinstitutt.

Når det gjelder arbeidsvilkår, er det ingen store forskjeller i bruk av deltid mellom kvinner og menn. Dette skyldes at Forsvaret ikke har tradisjon for å lyse ut deltidsstillinger.

Forsvaret har alltid hatt systemer for tilsetning som ikke skal diskriminere eller forskjellsbehandle. Det er partssammensatte tilsetningsråd, hvor det tilstrebes kjønnsbalanse, som skal kvali-

tetssikre administrasjonens innstilling der ansatte søker seg til nye stillinger og opprykk/forfremmelse. Det gjelder både militære og sivile tilsetninger. Det anses å være liten risiko for diskriminering og forskjellsbehandling i tilsettingssaker.

I andre sammenhenger med utvikling av ansatte, kan det imidlertid være større risiko for forskjellsbehandling. Slik forskjellsbehandling kan være knyttet til at man ivaretar de ansatte etter «dem som står en nærmest»-prinsippet, alder eller manglende forståelse for individuelle behov. Eksempler kan være:

- tilbud om andre kompetansetiltak som kurs, etter- og videreutdanning kan være ulik mellom ulike grupper,
- manglende tilrettelegging og like tilbud,
- manglende tilrettelegging for gravide og ammende, og
- manglende ivaretagelse av ansatte i permisjon, eksempelvis i lønnsforhandlinger og informasjon om muligheter ved gjeninntreden.

Et annet risikoområde er i forbindelse med lønnsforhandlinger, hvor det er risiko for at enkelte grupper utelates eller nedprioriteres uten saklig grunn.

Tilrettelegging

Etter innføringen av allmenn verneplikt spesielt, og satsing på økt kvinneandel generelt over mange år, har Forsvaret arbeidet bevisst for å tilrettelegge for et økt mangfold. Det er imidlertid utfordringer knyttet til en del av soldatforlegningene som Forsvaret disponerer. Disse utfordringene er i hovedsak knyttet til kvalitet og standard. Pågående fornyelse bidrar til økt standard og tidsriktige løsninger. Alle nye kaserner settes opp som standardbygg med løsninger som ivaretar allmenn verneplikt, mens det i eldre infrastruktur fortsatt er behov for tilpasninger for å ivareta kvinneandelen og religiøse behov.

Mulighet for å kombinere arbeid og familieliv

Forsvaret arbeider for en livsfaseorientert personalpolitikk som er tilpasset de behovene den enkelte medarbeider har i de forskjellige fasene av yrkeslivet. Behovene kan være knyttet til jobb, familie, fritid og livssituasjon ellers. Forsvaret har erkjent at familiebegrepet er i stadig endring.

Samtidig er det et dilemma at Forsvarets tjenestemønster for militære baserer seg på et disponeringssystem der det fremdeles forventes, og i stor grad er nødvendig, at en stor del av de ansatte

endrer tjenestestilling og flytter. I tillegg er vakt, øvelser og særlig langvarig utenlandstjeneste mindre familievennlig. Forsvaret har derfor ulike ordninger som skal gjøre det mulig å kombinere familieliv og arbeid. Fleksitid, boligordninger, pendlermulighet, barnepassreiser og sperretid etter utenlandstjeneste er eksempler på tiltak.

Det er imidlertid fortsatt risiko for:

- forskjellsbehandling hva angår lov- og avtalefestede permisjoner,
- manglende forståelse for individuelle behov,
- manglende tilrettelegging for gravide og ammende grunnet lav kompetanse på regelverk blant nærmeste foresatte,
- kultur for høy overtidsbruk, og
- private/individuelle behov kommuniseres for dårlig i medarbeidersamtaler og i det daglige.

Trakassering, seksuell trakassering og kjønnsbasert vold

Etter et ikke tilfredsstillende resultat i medarbeiderundersøkelsen om mobbing og seksuell trakassering (MOST) i 2019, ble dette for alvor satt på dagsorden. Temaet er rapportert omfattende om i Forsvarets årsrapport de siste årene og redegjøres ikke for her. MOST-arbeidet har imidlertid fremdeles risikoområder som;

- mangelfull kartlegging,
- manglende fokus på tema over tid,
- manglende/ikke-identifiserte nødvendige tiltak,
- feilslåtte tiltak som er for dårlig faglig/forskningsmessig begrunnet,
- manglende implementering av planer og oppfølging av tiltak,
- manglende regulering/bestemmelser, og
- manglende kultur for varsling lokalt og oppfølging av varsling.

7.3 Forsvarsmateriell

7.3.1 Likestillingsredegjørelse som offentlig myndighet

Forsvarsmateriell har kun fagmyndighet over fremskaffelse av materiell til Forsvaret samt eierskapsforvaltning, og likestillingsaspektet i rollen som myndighetsorgan er derfor ikke relevant hva angår Forsvarsmateriells virksomhet.

7.3.2 Likestillingsredegjørelse som arbeidsgiver

Forsvarsmateriell har som mål å gjenspeile samfunnets mangfold og jobber aktivt for likestilling og økt mangfold. Forsvarsmateriell har som mål at arbeidsstyrken skal gjenspeile mangfoldet i samfunnet. Virksomheten skal være en attraktiv og inkluderende arbeidsplass som tiltrekker seg de beste, uavhengig av kjønn, legning, alder og etnisitet. Hovedoppgaven til Forsvarsmateriell er å fremskaffe materiell til Forsvaret. I denne forbindelse er det viktig å sikre at fremskaffelsene ivaretar ulike behov hos bruker også i likestillingssammenheng.

I Forsvarsmateriell er likestilling og mangfold et viktig fokusområde i rekrutteringsprosessen. I alle stillingsutlysninger understrekes målet om et variert og mangfoldig arbeidsmiljø, og alle kvalifiserte kandidater oppfordres til å søke uten hensyn til alder, kjønn og bakgrunn. Forsvarsmateriell beskriver at de benytter godt dokumenterte metoder og høy grad av struktur i rekrutteringsprosessen, og at dette øker sannsynligheten for at den best kvalifiserte får stillingen uavhengig av kjønn, legning, alder og etnisitet. Det brukes arbeidspsykologiske tester ved tilsetning, både i lederstillinger og stillinger med særskilte krav. Det gjøres individuelle vurderinger av kandidatene uavhengig av kjønn, etnisitet og funksjonsevne. Det legges vekt på at det ikke skal være noen strukturelle, funksjonelle eller kulturelle begrunnelser for at den enkelte ikke skal få utnyttet kompetansen sin i Forsvarsmateriell.

Endringer i rekrutteringsprosedyrer har bidratt til økt fokus på rekruttering av ansatte med nedsatt funksjonsevne og hull i CV-en, som er en del av inkluderingsdugnaden i staten. For egne ansatte som får nedsatt funksjonsevne, sørger Forsvarsmateriell for å tilrettelegge og eventuelt omplassere dersom funksjonsnedsettelsen krever dette. Bedriftshelsetjenesten støtter og veileder ved behov.

Ved utgangen av 2020 hadde Forsvarsmateriell 1487 ansatte, fordelt på 326 kvinner og 1161 menn. Forsvarsmateriell hadde 14 kvinnelige ledere (15 pst.). I 2019 var andelen 13 pst. Andel militære kvinner har også økt fra 5,4 pst. i 2019 til 6,4 pst. i 2020. I ledergruppen var en av ti personer kvinner i 2020. En stor andel av lederne er militære. Kjønnfordelingen blant militære ledere i Forsvarsmateriell var omtrent den samme som i Forsvaret. Forsvaret jobber aktivt for å øke andelen kvinnelige, militære ledere. Dette vil kunne ha en positiv effekt også for Forsvarsmateriell. Sam-

let er det rundt 22 pst. kvinner i virksomheten. Hovedvekten av kvinner er i saksbehandler- og rådgiverstillinger i organisasjonen.

Fastsettelse av lønn til nytilsatte er basert på kvalifikasjoner og er kjønnsnøytrale. Tallene for 2020 viser at Forsvarsmateriell har lyktes med arbeidet med likelønn. Den største lønnsforskjellen er på mellomleder- og saksbehandlernivå. Gruppen omfatter avdelingsdirektør/oberst, der det er svært få kvinner, og underdirektør/kontorsjef, der de fleste av kvinnene befinner seg. Dette betyr at forskjellen i ledernivå delvis kan forklare lønnsforskjellen for denne kategorien. Sett opp mot kjønnsbalansen i Forsvarsmateriell i dag, er kvinner underrepresentert i lederstillinger og tynge tekniske fagstillinger. I etatens lønnspolitikk er det angitt at objektive faktorer som har med stilling, person eller marked skal vurderes. Når det gjelder tekniske saksbehandlere er lønnsforskjellen liten. Forsvarsmateriell jobber kontinuerlig med likelønn. Forsvarsmateriell har blant annet lyktes godt med satsing på å skaffe ingeniørkompetanse uavhengig av kjønn.

7.3.3 Prinsipper, prosedyrer og standarder for likestilling og mot diskriminering i Forsvarsmateriell

Forsvarsmateriell har nulltoleranse for mobbing og trakassering/seksuell trakassering. Risiko er kartlagt i samarbeid med representanter for ansatte, og handlingsplaner er utarbeidet. Etablerte rutiner beskriver hvordan mobbing og trakasseringssaker skal rapporteres og håndteres.

For å sikre at alle ansatte er kjent med etatens nullvisjon og interne retningslinjer, har alle ansatte og linjeledere gjennomført opplæring i temaet. Hensikten med opplæringen har vært å sikre at alle er kjent med etatens nullvisjon og retningslinjene for rapportering og håndtering. Brudd på interne retningslinjer vil bli fulgt opp i henhold til interne prosedyrer.

7.4 Forsvarsbygg

7.4.1 Likestillingsredegjørelse som offentlig myndighet

Forsvarsbygg har kun fagmyndighet over fremskaffelse og avhending av eiendommer, bygg og anlegg til forsvarssektoren, og likestillingsaspektet i rollen som myndighetsorgan er derfor ikke relevant hva angår Forsvarsbyggs virksomhet.

7.4.2 Likestillingsredegjørelse som arbeidsgiver

Forsvarsbygg har som målsetting at arbeidsmiljøet skal preges av tverrfaglighet, mangfold og likestilling. Det utarbeides regelmessig HR-rapporter som viser tall for kjønnsbalanse totalt i virksomheten og avdelinger, i ulike stillingskategorier, lederstillinger, samt turnover med kjønnsfordeling. Dette bidrar til å skape en bevissthet om kjønnsbalansen i virksomheten.

Ved utgangen av 2020 hadde Forsvarsbygg 1 474 ansatte (inkludert sykevikarar, timelønnede og ansatte på pensjonistvilkår).

Tabell 7.7 Kjønnsfordeling (i prosent)

	Kvinner		Menn	
	2020	2019	2020	2019
Forsvarsbygg (totalt)	26,4	26,1	73,6	73,9
Prosjekt og utvikling	35,9	34,0	64,1	66,0
Eiendomsforvaltning	17,4	16,1	82,6	83,9
Ressursenteret	42,4	44,7	57,6	55,3
Stab	43,5	39,1	56,5	60,9
Anskaffelser	54,5	52,9	45,5	47,1

Alle tall i prosent. Inkluderer fast og midlertidig ansatte (ikke timelønnede og pensjonister).

Kvinneandelen i virksomheten var i 2020 26,4 pst., en økning på 0,3 pst. fra 2019. Forsvarsbygg har en relativt jevn kjønnsfordeling innenfor alle virksomhetsområder, med unntak av avdelingen eiendomsforvaltning. Eiendomsforvaltning er Forsvarsbyggs største avdeling, og har dermed stor innvirkning på den totale kjønnsbalansen for virksomheten. Årsaken til den lave kvinneandelen i denne avdelingen er først og fremst den lave andelen kvinner i rekrutteringsgrunnlaget, en utfordring Forsvarsbygg deler med sammenlignbare virksomheter.

Forsvarsbyggs viktigste arena for å øke kvinneandelen i virksomheten er gjennom rekruttering til nye stillinger. I 2020 begynte det 199 nye medarbeidere i Forsvarsbygg (2019:184). Av disse var 30,1 pst. kvinner (tilsvarende prosent som i 2019). Det er fortsatt krevende å rekruttere kvinner til forvaltnings-, drifts-, og vedlikeholdsstillinger, noe som blant annet skyldes en lavere andel kvinner i rekrutteringsgrunnlaget.

Andelen kvinnelige ledere var ved utgangen av 2020 på 29 pst., en økning på fem prosentpoeng fra 2019. Toppledergruppen i Forsvarsbygg har en kvinneandel på 66 pst.

Forsvarsbygg er opptatt av å beholde en god og rettferdig lønnsbalanse mellom kjønnene. I stillingskodene der kvinner har høyest lønn, er det svært små lønnsforskjeller mellom kjønnene. Der menn er høyest lønnet, er det noe større lønnsforskjeller mellom kjønnene. Forsvarsbygg anser likevel disse forskjellene som moderate. Kompetanse og faglig bakgrunn varierer innenfor den enkelte stillingskode, i tillegg til ulike oppgaver og ansvarsområder. Dette fører til at det vil være noe ulik lønn innenfor en gitt stillingskode. Forsvarsbygg vil i 2021 analysere forskjellene nærmere for å vurdere eventuelle tiltak.

7.4.3 Prinsipper, prosedyrer og standarder for likestilling og mot diskriminering i Forsvarsbygg

Gjennom kommunikasjon, profilmateriale og stillingsannonser skal Forsvarsbygg underbygge og styrke arbeidet for mangfold og likestilling. Dette gjøres blant annet ved å kalle inn kvalifiserte søkere fra underrepresentert kjønn til intervju, i tillegg til kandidater som har bedt om å bli vurdert på bakgrunn av etnisk bakgrunn. Forsvarsbygg inviterer tillitsvalgte til å delta i intervjuene for å sikre at kandidatene behandles rettferdig og likeverdig. For ytterligere å bidra til å rette oppmerksomhet på kjønns mangfoldet redegjør For-

svarsbygg også for kjønnsbalansen i innstillingene til ansettelsesrådet.

Likestillingsarbeidet er forankret i Forsvarsbyggs strategier, verktøy og retningslinjer. Det ble satt flere delmål for 2020 som ble forsinket som følge av koronasituasjonen, blant annet handlingsplan for likestilling og mangfold, samt en ny struktur for likestillingsarbeidet i virksomheten. Dette arbeidet ble tatt opp igjen i 2021.

Dette er tiltak Forsvarsbygg er i gang med eller har fullført i 2020:

- Utarbeidelse av en ny handlingsplan for likestilling og mangfold. Planen tar utgangspunkt i lovens aktivitetsplikt knyttet til å identifisere risiko, analysere årsaker, iverksette tiltak og analysere resultater. Handlingsplanen iverksettes i 2021.
- Utvikling av en ny struktur for arbeidet rundt likestilling og mangfold. Arbeidet vil involvere tillitsvalgte og interne enheter, og må forankres på flere plan. Dette har vært vanskelig å få til i 2020, og er derfor noe forsinket.
- Varslingssystemet og rutineene for å hindre trakassering, seksuell trakassering og kjønnsbasert vold ble oppdatert i 2020, og Forsvarsbygg arbeider videre med dette i 2021.
- I 2019 utarbeidet Forsvarsbygg særskilt informasjon knyttet til seksuell orientering, kjønnsuttrykk og kjønnsidentitet på intranettet. Disse sidene holdes oppdatert med faglig informasjon. Det er også oppdatert informasjon på intranettet knyttet til graviditet, amming, omsorgsoppgaver og permisjon.
- Hensynet til likestilling og ikke-diskriminering er inkludert i den øvrige personalpolitikken.

7.5 Forsvarets forskningsinstitutt

7.5.1 Likestillingsredegjørelse som offentlig myndighet

Som myndighetsorgan har Forsvarets forskningsinstitutt (FFI) ingen områder annet enn som arbeidsgiver, som kan knyttes til likestillingsredegjørelsen.

7.5.2 Likestillingsredegjørelse som arbeidsgiver

Ved utgangen av året 2020 hadde FFI 771 ansatte, hvorav 27 pst. var kvinner. Dette var opp 0,8 prosentpoeng fra 2019. Av de 771 stillingene var 31 midlertidige stillinger, 48 pst. av disse var kvinner. I 2020 var andelen kvinner i toppledelsen 43 pst. Blant ledere med personalansvar var 30 pst. kvin-

ner, som var opp tre prosentpoeng fra 2019. I vitenskapelige stillinger var andelen 21 pst. kvinner, som var opp ett prosentpoeng fra året før. For ansatte i teknisk/administrative stillinger var kvinneandelen i underkant av 47 pst. som var på samme nivå som i 2019.

FFI ansetter ikke i deltidsstillinger. De 65 ansatte som hadde deltid hadde 100 pst. stilling, men hadde redusert stillingen etter eget ønske eller på grunn av tilrettelegging ved redusert arbeidsevne. I gruppen ansatte som jobber deltid var 37 pst. kvinner.

Årlig vurderer FFI lønnsvekst for menn og kvinner for å evaluere foregående år, og som en del av underlaget til å forberede lokale forhandlinger. Disse analysene gjøres av en partssammensatt arbeidsgruppe internt ved FFI. Beregningen er basert på gjennomsnitt grunnlønn inkludert faste tillegg. Den gjennomsnittlige lønnsveksten på personnivå over fem år (2015–2020) har vært på 21,5 pst. for kvinner og 18,8 pst. for menn. I 2020 var den på henholdsvis 1,16 pst. og 1,14 pst. Instituttet har beregnet lønns gjennomsnitt for stillingskoder fordelt på kjønn – for kodene med fire eller flere av hvert kjønn. Dette er vurdert mot alder og kriteriet «likt arbeid» og arbeid av «lik verdi». Av de åtte stillingskodene som er vurdert mot disse kriteriene, er det én stillingskode (senior konsulent) som ikke har en åpenbar forklaring på årsak til lønnsforskjell. For ansatte i rollen som forskningsleder med personalansvar, kan lønnsforskjellen i snitt i denne gruppen forklares med alder.

7.5.3 Prinsipper, prosedyrer og standarder for likestilling og mot diskriminering i FFI

FFI er en IA-bedrift. Instituttet legger til rette for den enkelte ved behov for fleksibilitet, så langt det er mulig ut fra arbeidsoppgavens art, og gitt at FFIs arbeidsnett er konfidensielt nett. Tilrettelegging skjer vanligvis i dialog mellom den ansatte og leder, og er individuelt tilpasset ut fra behov, spesielt for småbarnsforeldre, gravide, ved sykdom og ved redusert funksjonsevne. Som et tiltak for å motvirke «tidsklemma» mellom arbeid og fritid er det ved FFI drøftet frem en lokal ordning som gir utvidet rett til bruk av velferdsdager for småbarnsforeldre.

FFI har en bygningsmasse som i stor grad ikke er tilpasset ansatte med nedsatt fysisk funksjonsevne, men arbeidsgiver stiller med tilpasset utstyr og kontormøbler eller andre tiltak for å redusere hindringer så langt det er bygningsmes-

sig mulig og økonomisk forsvarlig. FFIs bedriftshelsetjeneste brukes aktivt i vurderinger av tilpassningstiltak. Det er også nedsatt en kontorutformingsgruppe, med representanter fra arbeidsgiver, tillitsvalgte og vernetjenesten, som vurderer helhetlige og fremtidsrettede løsninger.

Kravet til sikkerhetsklarerer begrenser i noen grad muligheten til å rekruttere fritt, noe som påvirker muligheten til å følge opp inkluderingsdugnaden og mangfold. For å hindre diskriminering og sikre likestilling, har FFI fortsatt å videreutvikle og profesjonalisere prosessene rundt rekruttering. Det kan gå lang tid mellom hver gang ledere gjennomfører en rekrutteringsprosess. Derfor er det satt krav til obligatoriske oppstartsmøter mellom HR-rådgiver og rekrutterende leder. Dette skal sikre at de rekrutteringsansvarlige er oppdatert på prosesser, føringer og maler. Det er også et tiltak å bevisstgjøre rekrutterende leder om at strukturerte og kompetansebaserte intervjuer reduserer sjansen for ubevisst diskriminering. FFIs rekrutteringspolitikk dekker ikke alle stillingsgrupper, og det er derfor planlagt å revidere dette dokumentet. FFI har et bevisst forhold til bruk av bilder og tekst i stillingsannonser, profileringsmateriale og på FFIs nettsider www.ffi.no – for å synliggjøre instituttets aktiviteter, forskning og stillinger og for å nå en større del av befolkningen.

Siste medarbeiderundersøkelse var i 2019, og den inkluderte spørsmål om mobbing og seksuell trakassering. I undersøkelsen var det med utfyllende opplysninger om varslingsrutinene.

FFIs internrevisjon har høsten 2020 hatt en informasjonsrunde om endring i varslingsordningen ved instituttet. Endringene innebærer at det er Forsvarsdepartementets internrevisjon som nå har ansvaret for Varslingskanalen ved FFI. Det ble også gitt en orientering om hva et varsel innebærer, hvordan det skal håndteres og av hvem. Orienteringen er gitt i allmøte for alle ansatte, i ledermøter ved avdelingene, og samlet til hovedtillitsvalgte, arbeidsmiljøutvalget (AMU), lokalt AMU i Horten og vernetjenesten, samt publisert på arbeidsnett. Dette er tiltak som bidrar til større oppmerksomhet blant de ansatte rundt varslingsrutiner og skal bidra til å etablere kunnskap om, og tillit til, varslingsbestemmelsene generelt og varslingskanalen spesielt.

En partssammensatt arbeidsgruppe ble oppnevnt i januar 2020. Gruppen hadde som mål å identifisere tiltak for å fremme mangfold i hele organisasjonen, og i alle faser av ansettelsesforholdet. Mandatet knyttet hensikten med mangfoldstrategiarbeidet blant annet til statlige krav,

krav til bredde i kompetanse, høy kvalitet på leveranser, og økt nedslagsfelt for rekruttering. Arbeidsgruppen leverte sitt forslag i november 2020, og flere tiltak er iverksatt. Arbeidsgruppen påpekte at et viktig mål med en mangfoldstrategi er å bidra til å bevisstgjøre og skape diskusjon rundt temaet. Dette kan igjen føre til ytterligere tiltak i fremtiden. Mangfoldstrategien bør ses i sammenheng med instituttets kompetanse- og rekrutteringsstrategi.

I arbeidet for likestilling og mot diskriminering har FFI innført tiltak for å sikre etterrettelighet og transparens i lønns- og arbeidsvilkår. Det er utarbeidet rutiner som skal følges ved oppnevning i ulike roller for å sikre sporbarhet og åpenhet rundt slike prosesser. FFI har en omforent lønnspolitikk som er detaljert på stillingskoder, nivå, lønn og tilhørende prosesser. De siste par årene er det arbeidet med å utvikle tydeligere kriterier for lønnsutvikling tilknyttet de lokale forhandlingene og ved opprykk. For å følge opp risiko for uønskede og/eller ubevisste lønnsforskjeller, er en partssammensatt arbeidsgruppe med eget mandat sentral i analysearbeidet. Denne arbeidsgruppen utarbeider statistikk og analyserer status og avvik. Arbeidsgruppens rapport blir benyttet både av arbeidsgiver og de lokale arbeidstakerorganisasjonene i videre vurdering av tiltak på området lønns- og arbeidsvilkår.

I 2018 gikk FFI over til en ny prosess for lokale lønnsforhandlinger etter enighet med fagforeningene. Gammel prosess var kommet inn i et spor hvor den selektivt favoriserte bare en liten gruppe, og i den gruppen var menn overrepresentert. Økende lønnsforskjeller mellom kvinner og menn var dermed også observert og var en av flere årsaker til endring. Hovedpoenget var å sikre

mer likbehandling av alle. Føringer på å se til likestillingsperspektivet i medfølgende oppgjør har medført at kvinner har hatt høyere lønnsvekst som en korreksjon senere år. Det gir også mer eierskap og involvering av lederne når de må gjøre lønnsvurderinger og lønnsfordeling for en stor gruppe medarbeidere i fellesskap. Ved å gjøre dette i en transparent prosess reduserer det risikoen for at det oppstår ubevisste skjevheter og diskriminering.

7.6 Inkluderingsdugnaden

Ansvar for oppfølging og gjennomføring av inkluderingsdugnaden i forsvarssektoren ligger i Forsvarsdepartementet. Departementet følger opp dugnaden i respektive underliggende virksomheter som rapporterer status i årsrapportene. Virksomhetene i forsvarssektoren er gitt oppdrag om å arbeide systematisk for å realisere regjeringens inkluderingsdugnad og å utvikle rutiner og arbeidsformer for å nå målet om 5 pst. nytilsatte med nedsatt funksjonsevne eller hull i CV-en.

Inkluderingsdugnaden er også tema på møter i Kontaktforum HEL (fagforum som omhandler tema rundt holdninger, etikk og ledelse i forsvarssektoren), hvor Forsvarsdepartementet og underliggende virksomheter drøfter problemstillinger og utfordringer i dugnaden. Inkluderingsdugnaden tas også opp i sektorens HR-sjefsforum, som ledes av Forsvarsdepartementet.

Frem til nå har det vært utfordrende å nå målene i inkluderingsdugnaden i forsvarssektoren. Militært ansatte har fått unntak fra tellingen. Det har også vært få i målgruppen som har søkt på ledige stillinger i forsvarssektoren.

Tabell 7.8 Forsvarssektoren – antall nyansettelser og antall i målgruppen for inkluderingsdugnaden i 2019 og 2020

Forsvarssektoren	2019	2020
Forsvaret	469	615
Antall i målgruppen	1	4
Måloppnåelse i prosent	0,20	0,65
Forsvarsbygg	184	269
Antall i målgruppen	3	6
Måloppnåelse i prosent	1,63	2,23
Forsvarsmateriell	89	165
Antall i målgruppen	3	5
Måloppnåelse	3,37	3,03
Forsvarets Forskningsinstitutt	60	66
Antall i målgruppen	3	0
Måloppnåelse	5,0	0
Forsvarsdepartementet	52	30
Antall i målgruppen	0	1
Måloppnåelse	0	3,33

Samlet måloppnåelse for tilsetning av personell med nedsatt funksjonsevne og hull i CV-en for hele forsvarssektoren (inkludert Forsvarsdepartementet) er for 2020 på 1,39 pst., mot 1,13 pst. i 2019. Antall nytilsetninger i målgruppen økte fra 2019 til 2020 fra ti til 16 personer. Til sammen ble det ansatt 1 146 personer i forsvarssektoren (inkludert Forsvarsdepartementet) i 2020. Resultatene viser at det fortsatt er behov for offensiv innsats i forsvarssektoren.

Forsvarsdepartementet utarbeidet høsten 2020 en handlingsplan for inkluderingsdugnaden, gjeldende for hele sektoren. Tiltakene i handlingsplanen er kommunisert til underliggende virksomheter. Etatene skal redegjøre for hvordan rekrutteringsarbeidet har vært innrettet for å nå målene, vurdere eget arbeid for å nå målene og omtale utfordringer og vellykkede tiltak.

Rapportering og resultatoppfølging vil fremover gjøres tertialvis, og ikke kun i årsrapportene slik det har vært praktisert frem til nå. Forsvarsdepartementet har ambisjoner om å ta en mer

aktiv pådriverrolle, herunder erfaringsdeling med etatene i det videre arbeidet med gjennomføring av inkluderingsdugnaden.

Et mer langsiktig mål for arbeidet er styrket ledelsesforankring med mål om kultur- og holdningsendringer med opplæring og medarbeidersamtaler for linjeledere. Vellykket iverksetting av tiltak i handlingsplanen, herunder mer hyppig bruk av trainee-programmet i staten, vil være avgjørende for bedre måloppnåelse.

7.7 Konsekvenser av koronapandemien for likestillingen i forsvarssektoren

7.7.1 Forsvarsdepartementet

Det er ikke grunn til å fastslå at koronapandemien, eller tiltak som er iverksatt som følge av pandemien, kan ha forsterket eller forbedret eksisterende likestillingsutfordringer. Det er heller ikke grunnlag for konkludere med at koronapande-

mien, eller tiltak som er iverksatt som følge av pandemien, har skapt eller skaper nye likestillingsutfordringer. Det er blitt gjennomført to medarbeiderundersøkelser under pandemien, uten at disse har avdekket uregelmessigheter på dette området.

7.7.2 Forsvaret

Forsvaret har gjennom perioden med koronapandemien iverksatt ulike tiltak. Blant annet har hjemmekontor vært brukt i varierende utstrekning, der plikten til tilrettelegging har vært tydelig kommunisert internt, slik at enhver leder i virksomheten har kunnet ivareta sine plikter. Lokale avdelinger har i tillegg gjennomført ulike tiltak. De mest omfattende tiltakene er utsettelse av permisjoner for vernepliktige, reiserestriksjoner for ansatte og etablering av kohorter av ulik størrelse og omfang.

Det er Forsvarets inntrykk at disse tiltakene ikke har medført likestillingsmessige konsekvenser. Forsvaret har under perioden hatt løpende dialog med representanter for de ansatte og tillitsvalgte for soldatene i førstegangstjeneste. Disse har ikke på noe tidspunkt tatt opp dette som en problemstilling.

7.7.3 Forsvarsmateriell

I Forsvarsmateriell har ingen blitt permittert eller mistet jobben som følge av pandemien, og det er ingen indikasjoner på at ansatte har opplevd jobb-usikkerhet som følge av pandemien.

Forsvarsmateriell innførte raskt digitale løsninger for å legge til rette for økt bruk av hjemmekontor. Løsningen har ført til økt fleksibilitet ved at ansatte har kunnet kombinere arbeid, familie og smitteverntiltak. Dette har vært en forutsetning for å opprettholde virksomhetens leveranser under pandemien.

Selv om pandemien har ført til krevende og nye utfordringer for de ansatte, har ikke konsekvensene av pandemien kun vært negative. Nye digitale løsninger har bidratt til økt fleksibilitet for alle grupper. Mindre reiseaktivitet har ført til at ansatte har vært mindre borte fra familie og venner. Digitale møter har gjort det enklere å samles både med interne og eksterne samarbeidspartnere. Disse nye måtene å jobbe på er noe Forsvarsmateriell vil ta med seg i det videre arbeidet også etter pandemien er over. Forsvarsmateriell er spredt geografisk, og en økt gjennomføring av møter på digitale plattformer har både ført til økt tilgjengelighet og mindre reisevirksomhet.

For å satse ytterligere på dette arbeidet, vil Forsvarsmateriell etablere en arbeidsgruppe som skal ha ansvaret for å systematisere tiltakene fra handlingsplanen om mangfold og følge opp dette arbeidet for virksomheten. Dette skal gjøres i samarbeid med arbeidstakerorganisasjonene.

Ved behov for tilrettelegging i forbindelse med graviditet, har Forsvarsmateriell et godt samarbeid med bedriftshelsetjeneste som kan bistå ved behov. Enkelte lokasjoner tilbyr barnehageplass. Oversikten over foreldrepermisjoner bekrefter at kvinner og menn tar ut sine andeler som forventet.

7.7.4 Forsvarsbygg

Når det gjelder konsekvenser av koronapandemien, har tiltakene i Forsvarsbygg hatt fokus på smittevern og vært kjønnsnøytrale. Tiltakene treffer begge kjønn, som eksempelvis utvidet rett til egenmeldinger ved syke barn. Forsvarsbygg følger imidlertid tett med på nøkkeltall som turnover og egen sluttundersøkelse, for å se om det er kjønnsmessige utslag.

7.7.5 Forsvarets forskningsinstitutt

FFI tar hver sommer inn i overkant av 60 sommerstudenter for å jobbe på prosjekter. Dette er studenter på høyere utdanning, og de kommer fra studiesteder både i Norge og i utlandet. I alle år før pandemien har det vært et krav at disse må møte fysisk på arbeidsplassen i de åtte ukene de har sommerjobb. På grunn av pandemien var det mange andre bedrifter som valgte å ikke ta inn sommerstudenter. FFI klarte imidlertid å iverksette tiltak som gjorde at instituttet fikk til ordninger og oppgaver som gjorde det mulig å ha studenter som ikke kunne møte fysisk på jobb på grunn av pandemien, for eksempel underliggende sykdom, reiseforbud og pandemikarantene. Med den tilpassede ordningen kunne sommerstudentene gjøre oppgavene sine fra hjemmekontor. Det var en omstilling for instituttets ansatte å drive med fjernveiledning i dette omfang, men FFI fikk i evalueringen fra de fleste studentene gode tilbakemeldinger på hvordan dette hadde blitt gjennomført.

Som mange andre arbeidsgivere har FFI gitt mulighet for fjernarbeid og fleksibilitet for ansatte i pandemiperioden. Siden FFIs arbeidsnett er på konfidensielt nett, har det gitt FFI noen spesielle utfordringer knyttet til sikkerhet og kommunikasjon. Det er gjort omfattende tiltak digitalt, blant annet bruk av Teams, som har bidratt til at ansatte

som ikke kunne møte fysisk på arbeidsstedet har kunnet bli inkludert i eksempelvis møter. Kunngjøringer og generell informasjon som er ugradert er blitt løftet over og formidlet på en plattform som er tilgjengelig for ansatte på hjemme-

kontor. Samlet har dette virket inkluderende for grupper som ikke har fått møte opp fysisk på jobb og gitt lederne et verktøy til å drive bedre fjernledelse.

8 FNs bærekraftsmål

Forsvarsdepartementet har i langtidsplanen (Prop. 14 S (2020–2021)) signalisert en styrket innsats for å bidra til arbeidet med å nå FNs bærekraftsmål. Det er satt i gang et målrettet og strategisk arbeid med hensikt å i større grad integrere bærekraft i den videre utviklingen og styringen av sektoren.

Oppfyllelse av FNs bærekraftsmål er viktig for sektoren blant annet fordi konsekvensen av at verdens land ikke lykkes med å nå disse, er økt risiko for uønsket migrasjon og væpnede konflikter. I våre nærområder vil klimaendringene få konsekvenser for Forsvarets oppgaver i nordområdene. Mindre sjøis og varmere hav medfører økt maritim aktivitet i sårbare områder i nord. Det øker behovet for overvåking og det vil kunne medføre ytterligere behov for søk og redning. Med varmere hav vil også tradisjonelt fiske endre seg og endre behovet for Kystvaktens innsats for å redusere uregistrert og ulovlig fiske.

8.1 Omtale av klima- og miljørelevante saker

Regjeringens klima- og miljøpolitikk bygger på at alle samfunnssektorer har et selvstendig ansvar for å legge miljøhensyn til grunn for aktivitetene sine, og for å medvirke til at de nasjonale klima- og miljøpolitiske målene kan nås. For en omtale av regjeringens samlede klima- og miljørelevante saker, vises det til Klima- og miljødepartementets budsjettproposisjon.

Klima- og miljøutfordringene i forsvarssektoren er spesielt knyttet til bruk av materiell, i hovedsak fartøyer og fly, for trening, øving og operativ virksomhet for opprettholdelse av den nasjonale forsvarsevnen. Forsvarets virksomhet kan påføre omgivelsene både støypenger, skader på natur og miljø og utslipp av klimagasser. Forsvarssektorens omfattende bygningsmasse medfører dessuten forbruk av energi til drift og oppvarming, som direkte og indirekte medfører utslipp av klimagasser. Samtidig forvalter sektoren naturområder og kulturminner og kulturmiljøer som gir grunnlag for kunnskap, opplevelse og verdiskaping.

Det er et overordnet mål for Forsvarsdepartementet at forsvarssektorens virksomhet ikke skal føre til vesentlig skade på miljøet. Etatene i forsvarssektoren arbeider blant annet med opprydding av tidligere forurensinger av sjøbunn og skytefelt, avfallshåndtering og tiltak for å redusere ulemper av støy og klimagassutslipp fra sektoren. Etatene arbeider videre med ivaretagelse av naturmangfold, kulturminner og kulturmiljø i områder sektoren eier og bruker. Kystvakten har i tillegg en viktig oppgave med både miljø- og ressursoppsyn.

All militær aktivitet vil påvirke miljøet i større eller mindre grad. En generell opptrapping i Forsvarets aktivitet kan derfor få klima- og miljømessige konsekvenser. Det er en ambisjon å skape et godt øvingsutbytte samtidig som en unngår store, negative konsekvenser for miljøet. Tiltak er baserte på faglig kunnskapsgrunnlag og vurdering av effekt samt kostnadseffektivitet.

Forsvarsdepartementet har egne retningslinjer for miljøstyring som gir ansvar, oppgaver og føringer til etatene i forsvarssektoren for å sikre at regjeringens miljøpolitikk blir fulgt i henhold til sektoransvaret og at nasjonal og internasjonal miljølovgivning overholdes. Etatene må kjenne miljøkonsekvensene av sin egen aktivitet, og de må sikre tilstrekkelig kompetanse på dette området blant egne ansatte. Som del av miljøstyringssystemet har forsvarssektoren siden 1998 hatt en egen miljødatabase som verktøy for å registrere, overvåke og rapportere etatenes miljøpåvirkninger.

8.1.1 Klima (jf. bærekraftsmål 7. Ren energi og 13. Stoppe klimaendringene)

Langtidsplanen for forsvarssektoren gir føringer for sektorens bidrag til nasjonale målsettinger for klima og miljø. Forsvarssektorens direkte klimautslipp kommer i hovedsak fra Forsvarets fartøyer og fly. Disse kapasitetene står for mer enn 87 pst. av sektorens totale utslipp. Utslippene forventes å øke svakt de kommende fem årene på grunn av styrking av Forsvarets kapasitet, mer materiell i bruk (særlig fly og fartøyer) og målset-

tinger om økt aktivitetsnivå. Derfor er det særlig viktig å se nærmere på hvordan sektoren på best mulig måte kan redusere direkte og indirekte utslipp fremover.

Offentlige anskaffelser utgjør en vesentlig del av Norges totale klima- og miljøfotavtrykk. Forsvarssektorens anskaffelser skal derfor understøtte et grønt skifte, FNs bærekraftsmål og implementeringen av sirkulær økonomi. Gjennom å stille relevante miljøkrav til leverandører, materiell og tjenester skal sektoren bidra til mer effektiv og bærekraftig bruk av samfunnets midler. Forsvarssektoren skal derfor i enda større grad benytte muligheten som ligger i å oppnå klima- og miljøgevinster gjennom anskaffelser og krav til leverandører.

I løpet av 2021 utarbeides en handlingsplan for klima og miljø i forsvarssektoren. Implementering av handlingsplanen blir et viktig tiltak for sektoren i 2022. Forsvaret står for over 95 pst. av forsvarssektorens direkte utslipp. Forsvaret skal bidra til kutt i klimautslipp samtidig som den nasjonale operative forsvarsevnen opprettholdes. For å redusere fremtidig energibehov er det krav om at nye bygg skal være passivbygg eller nullenergibygg der det er relevant. Sektoren fokuserer på å bygge fremtidsrettet, og ser på krav til leverandører om mer miljøvennlige bygg- og industriprosesser gjennom samarbeid med industrien og forskning.

Selv om klimaendringer så langt ikke har forårsaket store konsekvenser for forsvarssektoren, er det behov for å følge med på utviklingen slik at nødvendige tilpasninger i kravsetting til materiell og operasjonelle konsepter kan gjennomføres tidsriktig, og potensielle negative konsekvenser av klimaendringene kan motvirkes og ivaretas. Det er derfor svært viktig med et tett integrert samarbeid mellom Forsvaret og de øvrige etatene i forsvarssektoren på klima- og miljøfeltet: Forsvarsmateriell i anskaffelse av nye materiellsystemer, Forsvarsbygg for klimavennlige bygg og anlegg samt Forsvarets forskningsinstitutt for å vurdere innovative løsninger og kunne utnytte data fra forsvarssektorens miljødatabase.

Utfasing av fossilt brensel som oppvarming av Forsvarets bygninger er gjennomført med unntak av Bodø flystasjon hvor det er gitt dispensasjon i samband med at dagens flyplass skal legges ned. Bruk av mineralolje utgjorde ca. 0,3 pst. av total energibruk til eiendom, bygg og anlegg i 2020. Det er kartlagt ytterligere tiltak for energisparing med kostnadssparing og utslippskutt.

I NATO ble klimatrusselen for første gang viet mye oppmerksomhet under NATO-toppmøtet 14.

juni 2021. Medlemslandene ble enige om at klimaendringene er en trusselmultiplikator som påvirker alliansens sikkerhet. Det ble også vedtatt en handlingsplan for alliansens videre arbeid på området. Målet er at NATO blir den ledende internasjonale organisasjonen for å forstå og tilpasse seg klimaendringenes effekt på global sikkerhet. Handlingsplanen legger vekt på følgende tre områder: 1) økt bevissthet om klimaendringenes konsekvenser for sikkerhet, 2) klimatilpasning i forsvarssektoren og 3) utslippsreduksjon med utgangspunkt i NATOs strukturer og installasjoner. For å øke bevissthet vil NATO gjennomføre årlige vurderinger av klimaendringenes effekt på det strategiske miljøet og operasjoner. For å tilpasse seg, vil NATO blant annet innta klimahensyn i forsvarsplanleggingen og øvelser. For å bidra til å redusere utslipp vil NATO utvikle en metode for å kartlegge alliertes utslipp, hvilket vil åpne for at medlemslandene setter seg frivillige utslippsmål.

Det foreligger en ambisjon om å redusere klimagassutslipp i alliansen, men dette skal være på frivillig basis og det er tatt forbehold om at det ikke går ut over personellsikkerhet, operasjonell effektivitet og *deterrence and defence posture*. NATO som organisasjon forplikter seg derimot til å formulere konkrete måltall for reduksjon av utslipp fra egne installasjoner og aktiviteter samt vurdere hvorvidt det er mulig å oppnå null-utslipp innen 2050. Det vil bli satt opp jevnlig høynivåmøter om klima og sikkerhet. Klima ble videre nevnt som et relevant område der NATO kan føre dialog med Kina om felles utfordringer. Samarbeidet med EU på klima og sikkerhet ble også fremhevet som et område med potensial for økt samarbeid.

8.1.2 Kulturminner og kulturmiljø (jf. bærekraftsmål 11. Bærekraftige byer og samfunn)

Forsvarssektoren er en betydelig forvalter av norsk kulturarv og kulturmiljø, og produserer et mangfold av kulturopplevelser. Forsvarssektorens 14 nasjonale festningsverk og flere grensebefestninger er attraktive arenaer for historie- og kulturformidling, reiseliv og rekreasjon. På festningene blir det tilrettelagt for ny bruk av arealer og bygninger som forsvarssektoren ikke selv lenger benytter. Nye service- og opplevelsestilbud er etablert i samarbeid med kommuner, venneforeninger, investorer og private aktører innenfor kultur- og næringsliv. Dette har over en tiårsperiode bidratt til en økning i publikumstilstrømmingen fra

1,9 mill. besøkende i 2009 til 4,4 mill. besøkende i 2019. Det at Forsvaret er til stede på festningene er også med på å holde den militære kulturarven levende.

Forsvarssektoren skal ha kunnskap om forekomster av kulturminner og kulturmiljøer i øvings- og operasjonsområdene. Det utføres kartlegging, arkeologiske utgravninger og merking av arkeologiske kulturminner i forsvarssektorens områder.

8.1.3 Forurensning (jf. bærekraftsmål 14. Liv under vann og 15. Liv på land)

Forsvarssektoren er en av landets største eiendomsforvaltere, med til dels store og svært varierte arealer spredt over hele landet. Store land- og sjøområder benyttes som skyte- og øvingsfelt.

Forsvarssektoren gjennomfører tiltak for å rydde opp i grunn og i sjøbunn som er forurenset som følge av tidligere tiders virksomhet, følger opp krav pålagt av miljømyndighetene på Forsvarets eiendom på land for å hindre forurensende aktivitet og tar hensyn til kartlagte miljøverdier i skyte- og øvingsfelt både på land og i havet. Kystvakten har en viktig rolle i innsatsen for å bekjempe ulovlig og annet uregulert fiske.

Det gjennomføres forebyggende tiltak på eksisterende skyte- og øvingsfelt for å redusere fremtidig utlekking av tungmetaller og andre miljøfarlige stoffer som følge av Forsvarets ammunisjonsbruk. Det gjøres kartlegging og iverksettes tiltak for å rydde opp i tidligere tiders forurensning på flyplasser og ved andre baser og anlegg.

Sirkulær økonomi og gjenbruk av ressurser er viktig for å nå Norges klima- og miljømål, og for å nå FNs bærekraftsmål. Bevissthet ved anskaffelser og avhending er viktig for å kunne nå disse målene. Sektoren produserer store mengder rene og forurensete masser hvert år, og håndtering av disse med minst mulig klimaavtrykk er viktig. For å skaffe kunnskap og sikre gode rammebetingelser for slik massehåndtering, vil forsvarssektoren delta i senteret earthresQue (*Centre for Rescue of Earth Materials and Waste in the Circular Economy*), et prosjekt utpekt av Norges forskningsråd.

Det arbeides kontinuerlig for å redusere utslipp og bruk av kjemikalier som utgjør en trussel mot helse og miljø gjennom fortsatt fokus på utfasing av farlige stoffer ved substitusjon.

8.1.4 Naturmangfold (jf. bærekraftsmål 14. Liv under vann og 15. Liv på land)

Det legges vekt på at forsvarssektorens eiendommer skal forvaltes på en måte som gjør at naturmiljø og naturmangfold tas vare på, og at sårbare og truede arter bevares. Sektoren bidrar blant annet i oppfølgingen av nasjonale strategier og tiltaksplaner knyttet til å ivareta naturmangfold. Det jobbes systematisk med å hindre negative konsekvenser for natur- og kulturverdier i forbindelse med Forsvarets øvingsvirksomhet og med miljøopprydding etter tidligere militær aktivitet. Forsvarets miljøoffiserer og kompetansemiljøer i etatene legger ned en omfattende innsats for å redusere skader på miljøet under utdanning og øvelser, og de samarbeider i den forbindelse tett med sentrale og lokale myndigheter.

Forsvarsbygg ferdigstilte norgeshistoriens største naturrestaureringsprosjekt på Hjerkin i 2020. Målsettingen med å tilbakeføre 165 kvadratkilometer skytefelt til villmark er nådd, og området er innlemmet i Dovrefjells verneområder. Sektoren fullførte også prosjektet Ren indre havn i Horten. I 2021 skal etter planen ny fremtidig struktur og regelverk for Forsvarets skyte- og øvingsfelt i sjø fastsettes, der også miljøhensyn inngår som en viktig del.

8.2 Omtale av andre forhold som bidrar til oppnåelse av FNs bærekraftsmål

8.2.1 Forbruk (jf. bærekraftsmål 9. Innovasjon og infrastruktur og 12. Ansvarlig forbruk og produksjon)

Forsvarssektoren er en stor innkjøper av bygg, materiell, varer og tjenester, og kan påvirke og stimulere leverandører til å utvikle og prioritere løsninger som er miljøvennlige og holder et etisk forsvarlig nivå. Det skal stilles miljøkrav når forsvarssektoren inngår avtaler om anskaffelser og sektoren skal sikre at leverandører dokumenterer at leveranser ikke bryter med relevante konvensjoner. For nye forsvarssystemer legges det betydelige ressurser inn på å ligge i forkant teknologisk gjennom forskning og utvikling. Det stilles også krav til å ta miljømessige hensyn og følge miljøkrav ved utfasing av eldre materiell, bygninger og anlegg. I de senere år har Forsvarsdepartementet og etater i forsvarssektoren lagt stadig større vekt på levetidskostnader, som innebærer hele «livsløpet» til bygninger og materiell, fra

anskaffelser til avhendinger som grunnlag for beslutninger om anskaffelse.

Forsvarssektoren skal også bidra til å oppfylle regjeringens Klimaplan 2030 innenfor kostholdstiltak og for å redusere matsvinn. I sektorens mange kantiner og messer serveres det et betydelig antall måltider hver dag. Det bør være et mål at disse skal bidra til et sunnere kosthold gjennom økt bruk av jordbruksprodukter og fisk og reduksjon av andelen rødt kjøtt, i tråd med folkehelsemeldingen *Gode liv i et trygt samfunn*, Meld. St. 19 (2018–2019). En annen utfordring er matsvinn. All matproduksjon medfører klimagassutslipp, og jo mindre mat som kastes jo mindre utslipp. Norge har som mål å halvere matsvinnet innen 2030 og forsvarssektoren skal bidra til at dette målet nås.

8.2.2 Teknologiutvikling (jf. bærekraftsmål 9. Innovasjon og infrastruktur)

Sektoren bruker store ressurser på forskning og utvikling innenfor en rekke områder. jf. omtale i Prop. 14 S (2020–2021), kapittel 6. Et forskningsområde som er i vekst er forskning som bidrar til et «grønt forsvar». Forsvarets forskningsinstitutt deltar innenfor dette området sammen med en rekke andre allierte land. Det forskes på hvordan Forsvaret kan bli mer miljøvennlig og blant annet redusere forbruket av fossilt brennstoff. Et eksempel på dette er å ta i bruk ny brenselcelleteknologi i motorer for kjøretøy og til kraftforsyning i felt. Det forskes også på å lage mindre brenselceller som kan bæres av personer og benyttes som kraftkilde i stedet for batterier.

8.2.3 Anskaffelser (jf. bærekraftsmål 8. Anstendig arbeid og 12. Ansvarlig produksjon)

Av det totale forsvarsbudsjettet benyttes om lag 20 mrd. kroner til investeringer i nytt materiell, eiendom, bygg og anlegg. I tillegg omsetter sektoren over 10 mrd. kroner årlig i kjøp av varer og tjenester til den daglige driften. Som en betydelig markedsaktør setter sektoren krav til leverandører om miljøvennlig produksjon og krav om etisk, sosial og grønn handel.

Forsvarssektoren har egen intern instruks om anskaffelsesvirksomheten i Forsvaret. Instruksen bygger på loven om offentlige anskaffelser. Krav til leverandører innenfor etisk handel og sosialt ansvar er også omfattet av instruksen. Her vises det til internasjonale konvensjoner om forbud mot barnearbeid, forbud mot tvangsarbeid, forbud mot diskriminering, krav om organisasjonsfrihet

samt en rekke miljøkrav. Det er videre et krav til leverandørene at de har egne etiske retningslinjer og systemer som forebygger korrupsjon og påvirkningshandel. Slike krav bygges inn i kontrakter med leverandørene og det fremkommer at brudd på disse bestemmelsene er å anse som kontraktsbrudd og i ytterste konsekvens gir grunn til å terminere en kontrakt. Det er et mål at anskaffelsesvirksomheten skal bli bedre til å følge opp også disse bestemmelsene i kontraktsoppfølgingsmøter med leverandørene.

Det arbeides kontinuerlig med å forbedre anskaffelsesprosessene gjennom kvalitetsforbedring og utdanning av prosjektmedarbeidere og prosjektledelse.

8.2.4 Internasjonalt samarbeid (jf. bærekraftsmål 16. Fred og rettferdighet og 17. Samarbeid for å nå målene)

Forsvarssektoren har et bredt samarbeid med allierte og partnere for å forebygge krig og konflikter. I tillegg samarbeider sektoren med en rekke land om kapabilitetsbygging og innføring av vestlige standarder innenfor flere forvaltningsområder. Dette gjelder særlig Ukraina, Georgia og land på Vest-Balkan. Styrking av institusjoner gjennom integritetsbygging og antikorrupsjonsarbeid bidrar til at disse landene lettere kan oppfylle sine bærekraftsmål.

Gjennom vår deltakelse i NATO og andre koalisjoner, bidrar Forsvaret til å forhindre krig. Forsvaret bidrar også til å bygge opp institusjoner i stater der krig, borgerkrig eller væpnede konflikter har ødelagt disse.

NATO har siden 2007 hatt fokus på integritetsbygging (*Building Integrity*). Norge har engasjert seg aktivt i dette arbeidet og har påtatt seg et særlig fagansvar innenfor alliansen. I 2016 ble det vedtatt en egen NATO-policy som danner grunnlaget for videreutvikling av politikkområdet i alliansen og landene. Norge er en av ledernasjonene.

Et hovedfokus i dette arbeidet er å fremme godt styresett og sikkerhetssektorreform, ikke minst hos nyere allierte og i NATOs partnerland i tråd med våre sikkerhetspolitiske interesser. Oppbygging av solide og motstandsdyktige institusjoner vil bidra til å forhindre politisk kollaps og uro.

Integritetsbygging har et forebyggende mål og skal primært brukes for å bygge opp motstandskraft mot maktmisbruk, korrupsjon og annen uetisk eller kriminell atferd innenfor et lands offentlige sektor – i dette tilfellet forsvarssektoren. Begrepene åpenhet og innsyn (*transpa-*

rency) og ansvar (*accountability*) er sentrale. Habilitet, interessekonflikt, normer og verdier, samt konsekvent og god ledelse er andre nøkkelbegre-

per. Gode kontrollmekanismer mot maktmisbruk står også sentralt. Forebygging av korrupsjon i militære operasjoner et også prioritert område.

9 Heleide foretak under Forsvarsdepartementet

9.1 Rygge 1 AS

Selskapet etablerer og eier infrastruktur (testcelle) på Rygge flystasjon, som benyttes til testing av vedlikeholdte motordeler til F135-motoren som brukes i F-35 kampflyene. Testcellen inngår som en viktig del av motordepot for vedlikehold av disse motorene. Testcellen leies ut til Kongsberg Aviation Maintenance Services AS som er ansvarlig for motordepotet og bruker testcellen i sin vedlikeholdsproduksjon.

Rygge 1 var tidligere et datterselskap av AIM Norway. Staten overtok eierskapet gjennom en

utdeling av samtlige aksjer i Rygge 1 som tingsutbytte i 2019 forut for gjennomføring av salg av aksjene i AIM Norway til Kongsberg Defence & Aerospace AS.

Staten eier 100 pst. av selskapet. Det er ingen ansatte i selskapet. Statens mål som eier i Rygge 1 er å bidra til å muliggjøre etablering av motordepot i Norge. Når testcellen er ferdigstilt og satt i drift, vil det vurderes om selskapet skal løses opp og testcellen legges inn under Forsvarsbyggs portefølje.

Forsvarsdepartementet

t i l r å r :

I Prop. 1 S (2021–2022) om statsbudsjettet for år 2022 føres opp de forslag til vedtak som er nevnt i et fremlagt forslag.

Forslag

Under Forsvarsdepartementet føres det i Prop. 1 S (2021–2022) statsbudsjettet for budsjettåret 2022 opp følgende forslag til vedtak:

Kapitlene 1700–1791, 4700–4799

I

Utgifter:

Kap.	Post		Kroner	Kroner
		Alle		
1700	Forsvarsdepartementet			
	01	Driftsutgifter	970 178 000	
	21	Spesielle driftsutgifter, <i>overslagsbevilgning</i>	140 719 000	
	43	Til disposisjon for Forsvarsdepartementet, <i>kan overføres</i>	9 936 000	
	71	Overføringer til andre, <i>kan overføres</i>	65 078 000	
	73	Forskning og utvikling, <i>kan overføres</i>	158 078 000	
	78	Norges tilskudd til NATOs og internasjonale driftsbudsjetter, <i>kan overføres</i>	437 520 000	1 781 509 000
1710	Forsvarsbygg og nybygg og nyanlegg			
	01	Driftsutgifter, <i>kan overføres</i>	5 123 669 000	
	47	Nybygg og nyanlegg, <i>kan overføres</i>	3 532 802 000	8 656 471 000
1716	Forsvarets forskningsinstitutt			
	51	Tilskudd til Forsvarets forskningsinstitutt	249 000 000	249 000 000
1720	Forsvaret			
	01	Driftsutgifter	32 164 721 000	
	71	Overføringer til andre, <i>kan overføres</i>	40 165 000	32 204 886 000
1735	Etterretningstjenesten			
	21	Spesielle driftsutgifter	2 580 633 000	2 580 633 000
1760	Forsvarsmateriell og større anskaffelser og vedlikehold			
	01	Driftsutgifter, <i>kan nyttes under kap. 1760, post 45</i>	1 955 815 000	
	44	Fellesfinansierte investeringer, nasjonalfinansiert andel, <i>kan overføres</i>	132 669 000	
	45	Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, <i>kan overføres</i>	20 346 486 000	

Kap.	Post	Kroner	Kroner	
	48	Fellesfinansierte investeringer, fellesfinansiert andel, <i>kan overføres</i>	350 000 000	
	75	Fellesfinansierte investeringer, Norges tilskudd til NATOs investeringsprogram for sikkerhet, <i>kan overføres, kan nyttes under kap. 1760, post 44</i>	111 931 000	22 896 901 000
1791		Redningshelikoptertjenesten		
	01	Driftsutgifter	661 021 000	661 021 000
		Sum alle		69 030 421 000
		Sum departementets utgifter		69 030 421 000

Inntekter:

Kap.	Post	Kroner	Kroner	
		Alle		
4700		Forsvarsdepartementet		
	01	Driftsinntekter	52 627 000	52 627 000
4710		Forsvarsbygg og nybygg og nyanlegg		
	01	Driftsinntekter	4 503 281 000	
	47	Salg av eiendom	17 540 000	4 520 821 000
4720		Forsvaret		
	01	Driftsinntekter	768 453 000	768 453 000
4760		Forsvarsmateriell og større anskaffelser og vedlikehold		
	01	Driftsinntekter	32 543 000	
	45	Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold	101 760 000	
	48	Fellesfinansierte investeringer, inntekter	350 036 000	484 339 000
4791		Redningshelikoptertjenesten		
	01	Driftsinntekter	548 937 000	548 937 000
4799		Militære bøter		
	86	Militære bøter	500 000	500 000
		Sum alle		6 375 677 000
		Sum departementets inntekter		6 375 677 000

Fullmakter til å overskride gitte bevilgninger

II

Merinntektsfullmakter

Stortinget samtykker i at Forsvarsdepartementet i 2022 kan benytte alle merinntekter til å overskride enhver utgiftsbevilgning under Forsvarsdepartementet, med følgende unntak:

- a. Inntekter fra militære bøter kan ikke benyttes som grunnlag for overskridelse.
- b. Inntekter ved salg av større materiell kan benyttes med inntil 75 pst. til overskridelse av bevilgningen under kapittel 1760 Forsvarsmateriell og større anskaffelser og vedlikehold, post 45 Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold.

Merinntekt som gir grunnlag for overskridelse, skal også dekke merverdiavgift knyttet til overskridelsen, og berører derfor også kapittel 1633, post 01 for de statlige forvaltningsorganene som inngår i nettoordningen for merverdiavgift. Merinntekter og eventuelle mindreinntekter tas med i beregningen av overføring av ubrukt bevilgning til neste år.

Fullmakter til å pådra staten forpliktelser ut over gitte bevilgninger

III

Bestillingsfullmakter

Stortinget samtykker i at Forsvarsdepartementet i 2022 kan:

1. foreta bestillinger ut over gitte bevilgninger, men slik at samlet ramme for nye bestillinger og gammelt ansvar ikke overstiger følgende beløp:

Kap.	Post	Betegnelse	Samlet ramme
1700		Forsvarsdepartementet	
	01	Driftsutgifter	34 mill. kroner
1720		Forsvaret	
	01	Driftsutgifter	9 020 mill. kroner
1760		Forsvarsmateriell og større anskaffelser og vedlikehold	
	01	Driftsutgifter	1 100 mill. kroner
	44	Fellesfinansierte investeringer, nasjonalfinansiert andel	220 mill. kroner
	45	Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold	104 000 mill. kroner
	48	Fellesfinansierte investeringer, fellesfinansiert andel	470 mill. kroner
1791		Redningshelikoptertjenesten	
	01	Driftsutgifter	60 mill. kroner

2. gi Forsvarets forskningsinstitutt fullmakt til å ha økonomiske forpliktelser på inntil 60 mill. kroner ut over det som dekkes av egne avsetninger.

IV

Tilsagnsfullmakter

Stortinget samtykker i at Forsvarsdepartementet i 2022 kan gi tilsagn om økonomisk støtte ut over bevilgningen, men slik at samlet ramme for nye

tilsagn og gammelt ansvar ikke overstiger følgende beløp:

Kap.	Post	Betegnelse	Samlet ramme
1700		Forsvarsdepartementet	
	73	Forskning og utvikling	320 mill. kroner

Andre fullmakter

V

Nettobudsjettering av salgsomkostninger

Stortinget samtykker i at Forsvarsdepartementet i 2022 kan trekke salgsomkostninger ved salg av materiell og fast eiendom fra salgsinntekter før det overskytende inntektsføres under kapittel 4760 Forsvarsmateriell og større anskaffelser og vedlikehold, post 45 Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, inntekter, og kapittel 4710 Forsvarsbygg og nybygg og nyanlegg, post 47 Salg av eiendom.

VI

Personell

Stortinget samtykker i at:

1. Forsvarsdepartementet i 2022 kan fastsette lengden på førstegangstjenesten, repetisjons-tjenesten og heimevernstjenesten slik det går frem av Prop. 1 S (2021–2022).
2. enheter oppsatt med frivillig heimeverns-personell kan overføres til forsvarsgrener og fellesinstitusjoner, og benyttes i operasjoner i utlandet.

VII

Investeringsfullmakter

Stortinget samtykker i at Forsvarsdepartementet i 2022 kan:

1. starte opp følgende nye investeringsprosjekter:

Prosjekt	Kostnadsramme
P9360 Stridsvognskapasitet til Hæren	19 439 mill. kroner
Program Mime – leveransebølge 1	2 916 mill. kroner

2. Fullmakten gjelder også forpliktelser som inngås i senere budsjettår, innenfor kostnadsrammen for prosjektet. Forsvarsdepartementet gis fullmakt til å pris- og valutajustere kostnadsrammen i senere år.
3. endre tidligere godkjente prosjekter som anført i Prop. 1 S (2021–2022), herunder endrede kostnadsrammer.
4. starte opp og gjennomføre materiellinvesteringsprosjekter med en kostnadsramme under 500 mill. kroner.
5. starte opp og gjennomføre eiendoms-, bygge- og anleggsprosjekter (inkludert tilhørende innredning) med en kostnadsramme under 200 mill. kroner.

6. nytte bevilgningen på den enkelte investeringspost, hhv. post 44, 45, 47 og 48 fritt mellom formål, bygg- og eiendoms-kategorier, anskaffelser og prosjekter som presentert i Prop. 1 S (2021–2022).
7. gjennomføre konsept- og definisjonsfasen av planlagte materiellanskaffelser.
8. igangsette planlegging og prosjektering av eiendoms-, bygge- og anleggsprosjekter (inkludert tilhørende innredning) innenfor rammen av bevilgningen på de respektive poster.
9. inkludere gjennomføringskostnader i eiendoms-, bygge- og anleggsprosjekter på post 47.

VIII

Fullmakter vedrørende fast eiendom

Stortinget samtykker i at Forsvarsdepartementet i 2022 kan:

1. avhende fast eiendom uansett verdi til markedspris når det ikke foreligger annet statlig behov for eiendommen. Eiendommene skal normalt legges ut for salg i markedet, men kan selges direkte til fylkeskommuner eller kommuner til markedspris, innenfor EØS-avtalens bestemmelser. Dersom eiendommene er aktuelle for friluft- eller kulturformål kan de selges på samme vilkår til Statskog SF hvis ikke fylkeskommuner eller kommuner ønsker å kjøpe eiendommene. Likeledes kan eiendommer som er nødvendige for å oppfylle samfunnets målsetting om å opprettholde en selvfinansiert sivil luftfart, selges direkte til Avinor AS. Dette gjelder følgende eiendoms kategorier:
  - a. rullebaner, taksebaner med tilhørende sikkerhetsområder, flyoppstillingsplasser og andre arealer og infrastruktur for flyoperasjoner
  - b. terminal innrettet mot det service- og tjenestebehov som forbrukere og myndigheter har bruk for
  - c. områder for kollektiv og privat tilbringertjeneste
  - d. kontorer og lignende
  - e. eiendommer for fremtidig utbygging.
2. avhende fast eiendom til en verdi av inntil 100 000 kroner vederlagsfritt eller til underpris når særlige grunner foreligger.

IX

Tidspunkt for belastning av utgiftsbevilgninger

Stortinget samtykker i at Forsvarsdepartementet i 2022 kan belaste utgiftsbevilgninger for bestillinger gjennom NSPA (*NATO Support and Procurement Agency*), andre internasjonale organisasjoner eller andre lands myndigheter fra det tidspunkt materiell blir bestilt, selv om levering først skjer senere i budsjettåret eller i et etterfølgende budsjettår.

X

Uttak fra lager av materiell som er utgiftsført tidligere år

Stortinget samtykker i at Forsvarsdepartementet i 2022 kan fravike Bevilgningsreglementets bestemmelser om kontant- og ettårsprinsippet ved uttak fra lager som er utgiftsført på kapittel 1720 i tidligere budsjettår til anvendelse på Forsvarsdepartementets kapitler 1700, 1735 og 1791, samt Justis- og beredskapsdepartementets kapittel 481.

XI

Endring av heimevernsdistriktenes geografiske inndeling

Stortinget samtykker i at det gjøres følgende endringer i heimevernsdistriktenes geografiske inndeling:

1. Operasjonsområdet til Oslofjord Heimevernsdistrikt 01 endres til samme geografiske inndeling som Øst politidistrikt.
2. Operasjonsområdet til Oslo og Akershus Heimevernsdistrikt 02 endres til samme geografiske inndeling som Oslo politidistrikt.
3. Operasjonsområdet til Telemark og Buskerud Heimevernsdistrikt 03 endres til samme geografiske inndeling som Sør-Øst politidistrikt.
4. Grensen mellom Møre og Fjordane Heimevernsdistrikt 11 og Bergenhus Heimevernsdistrikt 09 endres til å følge fylkesgrensen mellom Møre- og Romsdal og Vestland.

XII

Kjøp/innløsning av boliger med fellesgjeld

Stortinget samtykker i at Forsvarsdepartementet gjennom Forsvarsbygg i 2022 kan kjøpe/innløse boliger med fellesgjeld, slik at samlet gjeld knyttet til eierskap av slike boliger ikke overstiger 100 mill. kroner.

Vedlegg 1

Ordninger i tilknytning til verneplikten

Følgende bestemmelser gjelder for verneplikten i 2022.

Førstegangstjenesten

I samsvar med forsvarsloven § 18 kan vernepliktige bli pålagt inntil 19 måneder ordinær tjeneste.

Førstegangstjenestens varighet er normalt tolv eller 16 måneder, men kan differensieres mellom seks og 18 måneder. Førstegangstjeneste ut over normal varighet baseres på frivillighet.

All førstegangstjeneste er ordinær tjeneste etter forsvarsloven § 17.

Forsvaret kan forkorte førstegangstjenesten med inntil seks uker. Tjenestepliktige som ikke ønsker å få redusert tjenestetiden skal gis anledning til å fullføre tjenesten dersom forholdene ligger til rette. Av hensyn til utdanning og arbeid kan den enkelte vernepliktige som er innkalt til minimum tolv måneders tjeneste, få redusert tjenestetiden med inntil seks uker. Reduksjon i tjenestetiden skal være forutsigbar for de vernepliktige og ikke få konsekvenser for beredskapen.

Tjenestepliktige som avtjener førstegangstjeneste kan ta ut inntil seks uker av foreldrepengeperioden. Dette kommer i tillegg til 14 dager omsorgspermisjon etter arbeidsmiljøloven § 12-3.

Repetisjons- og heimevernstjeneste samt kurs

Tjenestepliktige kan kalles inn til repetisjons- og heimevernstjeneste hvert år.

Repetisjonstjeneste skal normalt ikke overstige 21 dager. Offiserer, befal og øvrig militært nøkkelpersonell med kompetanse Forsvaret har behov for, kan i tillegg kalles inn til tjeneste i inntil ni dager før og etter hver repetisjonstjeneste. Den totale varigheten på årlig repetisjonstjeneste skal ikke overstige 30 dager.

Den årlige tjenesteplikten i Heimevernet er inntil seks dager for vernepliktige med menig grad, og inntil ni dager for offiserer, befal og spesialister (OR 2–4). Fagpersonell i Heimevernet kan i tillegg pålegges inntil tre dagers tjeneste som del av den årlige tjenesteplikten.

Det er ingen begrensning i antall innkallinger i tjenesteperioden. Tjenestepliktige kan inngå kontrakt om utvidet tjenesteplikt. Slik tjenesteplikt kommer i tillegg til den årlige tjenesteplikten.

Tjenestepliktige kan kalles inn til fag- og funksjonsrettet etterutdanningskurs av inntil tolv dagers varighet. Denne tjenesten regnes som ordinær tjeneste, og kan, dersom det er nødvendig, komme i tillegg til den årlige repetisjons- eller heimevernstjenesten.

Tjenestepliktige som sier seg villige til sjefsstillinger og forutbestemte nøkkelstillinger på lavere og midlere nivå, kan kalles inn til etterutdanningskurs av inntil fem ukers varighet.

Tjenestepliktige som ikke er pålagt annen tjeneste, kan kalles inn for å støtte gjennomføring av repetisjonstjeneste og etterutdanningskurs. Tjenesten omtales som hjelpetjeneste.

Godtgjøringer til tjenestepliktige

Godtgjøringer til tjenestepliktige med menig grad (OR 1) skal reguleres årlig med grunnlag i justering av grunnbeløpet i folketrygden. Reguleringen gjøres gjeldende fra 1. januar.

Offiserer og spesialister (OF 1–9 og OR 2–9), som ikke er tilsatt i Forsvaret, skal under årlig repetisjons- og heimevernstjeneste og etter ekstraordinær tjeneste, godtgjøres ut fra grad etter de til enhver tid gjeldende satsene for slik tjeneste. Satsene fastsettes med utgangspunkt i lønnsplanhefte for staten. Godtgjøring gis for alle tjenestegjørende dager, inklusive reisedager til og fra tjenesten.

Vedlegg 2**Standardiserte nøkkeltall for forvaltningsorganer med særskilte fullmakter – Forsvarets forskningsinstitutt (FFI)**

Tabell 2.1 Virksomhetens brutto utgifter og inntekter fordelt etter art

Utgifter/inntekter	Noter	(i 1000 kroner)			
		2018	2019	Regnskap 2020	Budsjett 2021
1. Utgifter					
<i>Driftsutgifter</i>					
Lønnsutgifter		641 593	679 817	708 662	745 000
Varer og tjenester		250 994	230 591	278 514	300 000
<i>Sum driftsutgifter</i>		<i>892 587</i>	<i>910 408</i>	<i>987 176</i>	<i>1 045 000</i>
<i>Investeringsutgifter</i>					
Investeringer, større utstyrsanskaffelser og vedlikehold		43 474	34 312	54 700	55 000
<i>Sum investeringsutgifter</i>		<i>43 474</i>	<i>34 312</i>	<i>54 700</i>	<i>55 000</i>
<i>Overføringer fra virksomheten</i>					
Utbetalinger til andre statlige regnskaper					
Andre utbetalinger		0	0	136 944	0
<i>Sum overføringsutgifter</i>		<i>0</i>	<i>0</i>	<i>136 944</i>	<i>0</i>
<i>Finansielle aktiviteter</i>					
Kjøp av aksjer og andeler					
Andre finansielle utgifter					
<i>Sum finansielle utgifter</i>					
<i>Sum utgifter</i>		<i>936 061</i>	<i>944 720</i>	<i>1 178 820</i>	<i>1 100 000</i>

Tabell 2.1 Virksomhetens brutto utgifter og inntekter fordelt etter art

Utgifter/inntekter	(i 1000 kroner)				
	Noter	2018	2019	Regnskap 2020	Budsjett 2021
2. Inntekter					
<i>Driftsinntekter</i>					
Inntekter fra salg av varer og tjenester		793 745	891 258	802 080	850 000
Inntekter fra avgifter, gebyrer og lisenser					
Andre driftsinntekter		10 401	4 118	11 938	15 000
<i>Sum driftsinntekter</i>		<i>804 146</i>	<i>895 376</i>	<i>814 018</i>	<i>865 000</i>
<i>Investeringsinntekter</i>					
Salg av varige driftsmidler		935	25	0	0
<i>Sum varige driftsmidler</i>		<i>935</i>	<i>25</i>	<i>0</i>	<i>0</i>
<i>Overføringer til virksomheten</i>					
Inntekter fra statlige bevilgninger		238 695	250 641	250 532	250 000
Andre innbetalinger					
<i>Sum overføringsinntekter</i>		<i>238 695</i>	<i>250 641</i>	<i>250 532</i>	<i>250 000</i>
<i>Finansielle aktiviteter</i>					
Innbetalinger ved salg av aksjer og andeler					
Andre finansielle inntekter		100	0	0	0
<i>Sum finansielle inntekter</i>		<i>100</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>
<i>Sum inntekter</i>		<i>1 043 876</i>	<i>1 146 042</i>	<i>1 064 550</i>	<i>1 115 000</i>
3. Netto endring i kontantbeholdningen (2-1)		107 815	201 322	-114 270	15 000

Generelt

FFI følger Statlige regnskapsstandarder (SRS) ved føring av sitt regnskap.

Som følge av stadfesting av FFI som eget avgiftssubjekt i november 2019, med tilbakevirkende kraft fra 01.01.2019, er avgiftshåndteringen i FFIs regnskap endret. Dette medfører at omsetning mot øvrige etater under Forsvarsdepartementet er belastet med merverdiavgift. Unntak fra dette er tilskudd og bevilgninger. FFI har fradrag

for all inngående merverdiavgift både i prosjekter, oppdrag og drift uavhengig av oppdragsgiver. Sammenligning av regnskapstallene mellom årene 2018 og 2019 blir derfor ikke reell grunnet denne endringen. Posten andre utbetalinger er økt som følge av dette, da beregningen av merverdiavgift ble bokført på 2019 men utbetalt i 2020.

Noen kommentarer til regnskapet:

Store anskaffelser i prosjekter blir aktivert på linje med driftsinvesteringene.

Avskrivninger

Store anskaffelser i prosjekter og oppdrag blir aktivert og inntekter periodiseres for å dekke fremtidige avskrivninger. Dette gjør at avskrivningene av store anskaffelser i prosjekter og oppdrag ikke får resultat effekt for instituttet. Disse periodiseringene er ikke en del av de periodiserte inntektene som beregnes i forhold til fremdrift i prosjektene.

Lønnsutgiftene har hatt en liten økning siden 2019. Dette skyldes i hovedsak overhenget fra

lønnsoppgjøret i 2019, samt at det har vært en økning i antall ansatte i løpet av 2020. Arbeidsgivers andel av pensjon for 2020 var 12,4 pst.

Inntekter fra statlige bevilgninger: består av basisbevilgning, forvaltningsoppdrag, tilskudd til drift av forskningsfartøyet H.U. Sverdrup II og tilskudd til Identifikasjonslaboratoriet. I tillegg er 6,752 mill. kroner fra Norges forskningsråd lagt inn som bevilgning.

I henhold til SRS 10 vises kun forbrukte bevilgninger som inntekt i FFIs eksterntregnskap.

Tabell 2.2 Virksomhetens inntekter spesifisert etter inntektskilde

Inntektskilde	(i 1000 kroner)				
	Noter	2018	2019	Regnskap 2020	Budsjett 2021
<i>Bevilgninger til finansiering av statsoppdraget</i>					
Bevilgninger fra fagdepartementet	1	233 527	241 517	243 780	244 000
Bevilgninger fra andre departementer					
Bevilgninger fra andre statlige forvaltningsorganer					
Tildelinger fra Norges forskningsråd	2	5 168	9 124	6 752	6 000
<i>Sum bevilgninger</i>		<i>238 695</i>	<i>250 641</i>	<i>250 532</i>	<i>250 000</i>
<i>Offentlige og private bidrag</i>					
Bidrag fra kommuner og fylkeskommuner					
Bidrag fra private					
Tildelinger fra internasjonale organisasjoner					
<i>Sum bidrag</i>		<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>
<i>Oppdragsinntekter mv.</i>					
Oppdrag fra statlige virksomheter	3	734 581	835 458	710 151	735 000
Oppdrag fra kommunale og fylkeskommunale virksomheter					
Oppdrag fra private	4	59 164	55 800	91 929	115 000
Andre inntekter		10 500	4 118	11 938	15 000
<i>Sum oppdragsinntekter mv.</i>		<i>804 246</i>	<i>895 376</i>	<i>814 018</i>	<i>865 000</i>
Salg av investeringsmidler		935	25	0	0
<i>Sum inntekter</i>		<i>1 043 876</i>	<i>1 146 042</i>	<i>1 064 550</i>	<i>1 115 000</i>

Generelt:

Tildelinger fra andre departementer eller Norges Forskningsråd (NFR): Små og forholdsvis stabile i omfang. Dette gjelder prosjekter som gjennomføres med finansiering av NFR eller andre departementer. Stim-EU utgjør en vesentlig del av inntektene fra NFR og føres som egenfinansiering i de prosjektene som har generert tildelingen.

Basistilskudd, forvaltningsoppdragsmidler, drift av H. U. Sverdrup II og tilskudd til identifikasjonslabben har vært stabile og har kun mindre justering i henhold til det generelle prisnivået.

Noter:

1. Bevilgninger fra fagdepartement: Består av basisbevilgning, forvaltningsoppdrag og til-

skudd til hav- og miljøkartlegging inklusive drift av forskningsfartøyet H. U. Sverdrup II og tilskudd til Identifikasjonslaboratoriet.

2. Tildelinger fra NFR: Dette er både prosjekter hvor kun FFI og NFR er avtaleparter, men også deltakelse i større konsortier med finansiering fra NFR. Stim-EU i forbindelse med EU-prosjekter er en vesentlig andel av tildelingene, og tilbakeføres som egenfinansiering i prosjektet som har generert inntekten.

3. Oppdrag fra statlige virksomheter: oppdragsforskning for Forsvaret og andre statlige etater.

4. Oppdrag fra private: Oppdragsforskning for sivile og ikke-statlige aktører innenlands og utenlands. I forbindelse med koronapandemien har FFI hatt en sentral rolle i forbindelse med testing av utstyr.

Tabell 2.3 Forholdet mellom virksomhetens kontantbeholdning, påløpte kostnader og avsetninger pr. 31. desember

		(i 1000 kroner)			
	Noter	2018	2019	2020	Endring 2019-2020
<i>Kontantbeholdning</i>					
Beholdning på oppgjørskonti i Norges Bank	1	647 128	848 450	734 183	-114 267
Beholdning på andre bankkonti					
Andre kontantbeholdninger	2	20	20	17	-3
<i>Sum kontanter og kontantekvivalenter</i>		<i>647 148</i>	<i>848 470</i>	<i>734 200</i>	<i>-114 270</i>
<i>Avsetninger til dekning av påløpte kostnader som forfaller i neste budsjettår</i>					
Feriepenger mv.		81 153	85 963	95 222	9 259
Skattetrekk og offentlige avgifter		56 633	162 691	68 543	-94 148
Gjeld til leverandører		68 596	65 576	59 719	-5 857
Gjeld til oppdragsgivere	3	356 451	435 647	425 495	34 380
Annen gjeld som forfaller i neste budsjettår		-19 072	-15 064	-18 950	-9 872
<i>Sum til dekning av påløpte kostnader som forfaller i neste budsjettår</i>		<i>543 761</i>	<i>734 813</i>	<i>630 029</i>	<i>128 998</i>

Tabell 2.3 Forholdet mellom virksomhetens kontantbeholdning, påløpte kostnader og avsetninger pr. 31. desember

		(i 1000 kroner)			
	Noter	2018	2019	2020	Endring 2019-2020
<i>Avsetninger til dekning av planlagte tiltak der kostnadene helt eller delvis vil bli dekket i fremtidige budsjettår</i>					
Prosjekter finansiert av Norges forskningsråd					
Større påbegynte, flerårige investeringsprosjekter finansiert av grunnbevilgningen fra fagdepartementet					
Konkrete påbegynte, ikke fullførte prosjekter finansiert av grunnbevilgningen fra fagdepartementet	4	84 594	80 044	48 975	-6 841
Andre avsetninger til vedtatte, ikke igangsatte formål					
Konkrete påbegynte, ikke fullførte prosjekter finansiert av bevilgninger fra andre departementer					
<i>Sum avsetninger til planlagte tiltak i fremtidige budsjettår</i>		84 594	80 044	48 975	-6 841
<i>Andre avsetninger</i>					
Avsetninger til andre formål/ikke spesifiserte formål					
Fri virksomhetskapskapital		18 792	33 613	55 196	21 583
<i>Sum andre avsetninger</i>		18 792	33 613	55 196	21 583
<i>Langsiktige forpliktelser (netto)</i>					
Langsiktig forpliktelse knyttet til anleggsmidler					
Annen langsiktig forpliktelse					
<i>Sum langsiktige forpliktelser</i>					
<i>Sum netto gjeld og forpliktelser</i>		647 148	848 470	734 200	-114 270

Generelt:

Det har vært en betydelig nedgang i kontantbeholdningen fra 2019 til 2020. Dette skyldes i stor grad at mva for 2019 ble beregnet sent på året og innbetalt i 2020.

Noter:

1. Beholdningen på oppgjørskonto i Norges bank: Inneholder feriepenger, skattetrekk, fordringer fra leverandører, ikke gjennomførte prosjektaktiviteter og frie likvide midler. Se også note 3 nedenfor.

2. Beholdningen på andre bankkonti, andre kontantbeholdninger og kontantekvivalenter: Kontantkasse H. U. Sverdrup II og beholdning gavekort til spesielle markeringer.
3. Gjeld til oppdragsgivere: Prosjekter og oppdrag som er under gjennomføring, men hvor arbeidet ikke er ferdig.
4. Periodiseringer i prosjekter og oppdrag som er finansiert av bevilgninger er skilt ut slik at dette vises i raden «Konkrete påbegynte, ikke

fullførte prosjekter finansiert av grunnbevilgningen fra fagdepartementet». Ved revisjon av 2019 ble tilskudd fra Forsvarsdepartementet overført fra «Konkrete påbegynte, ikke fullførte prosjekter finansiert av grunnbevilgningen fra fagdepartementet» til «Gjeld til oppdragsgivere» for å skille mellom tilskudd og bevilgning. Tall for 2019 er derfor endret fra første innlevering i 2019.

Budsjettstatistikk for perioden 2019–2022

Tabell 3.1 Budsjett og regnskap

		(1000 kroner)										
		2019		2020		2021		2022				
Kap.	Betegnelse	Post	Saldert budsjett	Reell endring justert for effektivisering	Regnskap	Saldert budsjett	Reell endring justert for effektivisering	Saldert budsjett	Reell endring justert for effektivisering			
1700	Forsvarsdepartementet	01	821 030	6 280	905 587	830 361	16 282	913 756	879 899	80 262	970 178	74 363
		21	128 779	0	77 378	132 900	0	52 803	137 153	0	140 719	
		43	10 242	0	300	9 467	-1 000	899	9 713	0	9 936	
		71	66 546	0	64 373	86 226	-1 900	80 271	92 985	0	65 078	-22 025
		73	29 724	0	26 824	85 393	0	77 566	144 326	56 200	158 078	9 000
		74			133 000			0	0	0	0	0
		78	333 283	18 900	317 934	349 024	0	359 421	377 212	17 019	437 520	30 000
1710	Forsvarsbygg og nybygg og nyanlegg	01	4 171 164	146 250	4 592 731	4 414 351	166 088	4 476 569	4 851 619	380 581	5 123 669	227 262
		47	2 616 032	-4 924	2 315 862	2 994 219	62 021	3 144 405	3 130 666	-801 305	3 532 802	333 046
1716	Forsvarets forskningsinstitutt	51	193 830	2 583	193 830	198 975	0	195 220	244 189	0	249 000	8 350

Forsvarsdepartementet

Tabell 3.1 Budsjett og regnskap

		(1000 kroner)								
		2019		2020		2021		2022		
Kap.	Betegnelse	Post	Saldert budsjett	Reell endring justert for effektivisering	Regnskap	Saldert budsjett	Reell endring justert for effektivisering	Saldert budsjett	Reell endring justert for effektivisering	
1720	Forsvaret ¹	01	9 217 413	-252 558	9 656 138	9 473 868	380 186	9 774 800	32 164 721	471 772
		70							0	-60 000
		71	22 052	0	22 878	22 739	0	22 567	40 165	0
1723	Nasjonal sikkerhetsmyndighet	01	316 418	40 240	0	0	0	0	0	0
1731	Hæren	01	5 566 035	369 760	5 846 774	5 979 989	220 540	6 057 973	0	0
1732	Sjøforsvaret	01	4 409 630	188 803	5 075 651	4 545 051	62 536	4 619 991	0	-25 580
1733	Lufforsvaret	01	5 292 845	233 463	5 749 513	5 992 775	481 687	6 261 470	0	466 161
1734	Heimevernet	01	1 394 798	93 859	1 413 000	1 439 422	67 592	1 447 361	0	7
1735	Etterretningstjenesten	21	2 005 584	2976	2 051 541	2 188 783	137 668	2 223 335	2 372 653	167 068
1760	Forsvarsmateriell og større anskaffelser og vedlikehold	01	1 629 590	16 934	1 734 039	1 638 693	32 000	1 765 555	1 819 537	19 926
		44	83 185	-15 265	50 374	83 794	-1 221	93 096	93 029	0
		45	8 952 590	2 929 665	8 920 244	10 179 932	1 639 443	8 997 043	18 345 238	1 903 736
		48	205 000	133 500	33 587	350 000	145 000	124 779	350 000	0
		75	95 110	0	85 725	98 154	0	114 932	109 095	7 800
									2 580 633	187 229
									1 955 815	68 671
									132 669	37 500
									20 346 486	1 716 489
									350 000	0
									111 931	0

Tabell 3.1 Budsjett og regnskap

		(1000 kroner)								
		2019		2020		2021		2022		
Kap.	Betegnelse	Post	Saldert budsjett	Reell endring justert for effektivisering	Regnskap	Saldert budsjett	Reell endring justert for effektivisering	Saldert budsjett	Reell endring justert for effektivisering	
1761 ¹	Nye kampfly med baseløsning	01	191 471	148	168 918	178 076	0	150 376	0	0
		45	7 009 512	-950 303	8 920 244	5 863 471	-1 866 986	7 279 693	0	0
		47	1 176 449	135 297	1 088 106	779 532	-97 613	616 738	0	0
1790	Kystvakten	01	1 157 875	89 059	1 072 522	1 184 726	-27 326	1 227 149	0	0
1791	Redningshelikopter-tjenesten	01	866 848	5 265	888 343	876 527	3 467	764 889	821 971	-57 942
1792	Norske styrker i utlandet	01	990 316	-38 937	1 014 23	940 928	0	948 033	0	0
		60				60 000	0	60 000	0	0
	Sum totalt		58 953 526	2 457 565	60 181 208	60 977 376	1 311 576	61 850 690	64 766 223	2 705 039
									661 021	-180 322
									69 030 421	2 901 335

Beløpene i tabellen over er i nominelle kroner. Endringene mellom de årlige vedtatte budsjettene fremkommer som reell endring justert for effektivisering. Faktisk endring bygger på reelle budsjettmessige endringer (nominell endring justert for kompensasjoner og tekniske endringer), men tar hensyn til effekt av effektivisering i henhold til langtidspanen for perioden 2017–2020 og 2021–2024.

Regnskapstall er hentet fra statsregnskapet og er til informasjon.

¹ Kapitlene 1720, 1731, 1732, 1733, 1734, 1790 og 1792 ble slått sammen i 2021. Samtidig ble kapittel 1761 lagt ned og midlene overført til kapitlene 1710, 1720 og 1760.

Vedlegg 4**Nøkkeltall for perioden 2019–2022**

Tabell 4.1 Utviklingen i forsvarsbudsjettet 2019–2022 med og uten kampfly med baseløsning

	(1000 kr)			
	Saldert budsjett 2019	Saldert budsjett 2020	Saldert budsjett 2021	Forslag budsjett 2022
Totalbudsjettet	58 953 526	60 977 376	64 766 223	69 030 421
Totalbudsjettet uten midlertidig styrking knyttet til kampfly med baseløsning	54 413 897	54 156 297	57 751 624	61 768 554

Tabell 4.2 Fordeling av saldert budsjett 2019–2021 og forslag for 2022

År	Materiell- investeringer	EBA- investeringer	Drift uten Norske styrker i utlandet	Norske styrker i utlandet
2022	29,5 pst.	6,0 pst.	63,2 pst.	1,4 pst.
2021	28,6 pst.	5,7 pst.	64,2 pst.	1,6 pst.
2020	26,3 pst.	7,1 pst.	64,9 pst.	1,6 pst.
2019	27,1 pst.	7,1 pst.	64,2 pst.	1,7 pst.
2018	24,9 pst.	7,3 pst.	66,0 pst.	1,8 pst.

Tabellen er basert på nominelle kroner.

Materiellinvesteringer omfatter:

- Kapittel 1760 Forsvarsmateriell og større anskaffelser og vedlikehold
  - post 45, Større utstyransskaffelser og vedlikehold

EBA-investeringer omfatter:

- Kapittel 1710 Forsvarsbygg og nybygg og nyanlegg
  - post 47, Nybygg og nyanlegg
- Kapittel 1760 Forsvarsmateriell og større anskaffelser og vedlikehold
  - post 44, Fellesfinansierte bygge- og anleggsarbeider, nasjonalfinansiert andel
  - post 48, Fellesfinansierte bygge- og anleggsarbeider, fellesfinansiert andel
  - post 75, Fellesfinansierte bygge- og anleggsarbeider, Norges tilskudd til NATOs investeringsprogram for sikkerhet

Bestilling av publikasjoner

Departementenes sikkerhets- og serviceorganisasjon

www.publikasjoner.dep.no

Telefon: 22 24 00 00

Publikasjonene er også tilgjengelige på

www.regjeringen.no

Trykk: 07 Media AS – 10/2021

